

**Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr
(İnceleme-Metin)
Aghamuhammad MURADI
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Doç. Dr. Nazire ERBAY
2018
Her Hakkı Saklıdır.**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Aghamuhammad MURADI

ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBİR
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Nazire ERBAY

ERZURUM-2018

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "*Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed Kebîr (İnceleme-Metin)*" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin basılı ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
☐ Tezimim ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

04.05.2018

Aghamuhammad MURADI

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Nazire ERBAY danışmanlığında, tarafından hazırlanan bu çalışma 04/05/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Turgut KARABEY

İmza :

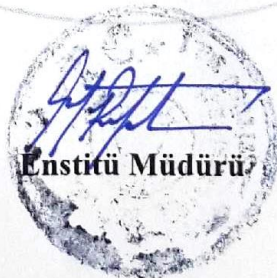
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Nazire ERBAY

İmza :

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Sevda ÖNAL KILIÇ

İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 04/05/2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR ve İŞARETLER.....	V
ÖN SÖZ	VI
METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ	VII

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN HAYATI ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. GİRİŞ	1
1.2. SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN HAYATI	1
1.3. SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN EDEBÎ KİŞİLİĞİ	3

İKİNCİ BÖLÜM

ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN TANITIMI, DİL, ÜSLÛP, ŞEKİL ÖZELLİKLERİ ve MUHTEVASI

2.1. ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN TANITIMI.....	5
2.2. DİL ÖZELLİKLERİ.....	8
2.2.1. ÜNLÜLER.....	8
2.2.2. ÜNSÜZLER.....	8
2.3. ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ.....	9
2.4. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	10
2.5. MAKÂLÂT	11
2.6. ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN MUHTEVASI	12
2.7. ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBİR'DE ADI GEÇEN PEYGAMBERLER.....	12
2.8. DÖRT HALİFE	18
2.9. EHL-İ BEYT	19
2.9. İMAMLAR.....	20
2.11. SAHABE VE TÂBİÎLER.....	20
2.12. TASAVVUFÎ ve DİNÎ ŞAHSİYETLER	21
2.13. TARİHÎ ŞAHSİYETLER, KAVİMLER ve KAVRAMLAR	22

2.14. MELEKLER VE ŞEYTAN.....	24
2.15. KUTSAL KİTAPLAR	26
2.16. COĞRAFİ BÖLGELER (MEKÂNLAR)	26
2.17. İKTİBASLAR	28
2.17.1. AYETLER	28
2.17.2. HADİSLER.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUM ve EDEBİYAT, İSLÂM ve EDEBİYAT, DİN ve EDEBİYAT, FELSEFE ve DİN, FELSEFE ve EDEBİYAT İLİŞKİSİ AÇISINDAN EDEBÎ METİNLERİN ROLÜ ve ÖNEMİ

3.1. TOPLUM ve EDEBİYAT İLİŞKİSİ ÜZERİNDEN ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBÎR'İN DEĞERLENDİRMESİ.....	49
3.2. DİN VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ BAKIMINDAN ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBÎR'İN DEĞERİ VE ÖNEMİ	60
3.3. FELSEFE VE DİN İLİŞKİSİ AÇISINDAN ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBÎR'İN DEĞERİ.....	66
3.4. FELSEFE VE EDEBİYAT BAKIMINDAN ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBÎR'İN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. ÇEVİRİ YAZI METİN	71
SONUÇ	211
EKLER.....	213
KAYNAKÇA.....	216
ÖZGEÇMİŞ	220

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBÎR

(Metin-İnceleme)

Danışman: Doç. Dr. Nazire ERBAY

2018, X+220 Sayfa

Jüri: Doç. Dr. Nazire ERBAY (Danışman)

Prof. Dr. Turgut KARABEY (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Sevda ÖNAL KILIÇ (Üye)

Edebiyatın her coğrafyada mitik ve dinî temellere dayandığı bilinmektedir. Türk edebiyatı özelinde düşünüldüğünde de ilk Türk topluluklarında görülen Şamanizm veya göktanrı inancı, Uygur döneminde görülen Maniheizm ve Budizm, nihayet klasik edebiyatın esaslarının isnad olduğu İslamiyet, Türk edebiyatının teşekkül etmesinde etkili olmuştur. İslamî dönemde halka yeni dini ve akidelerinin öğretimi konusunda tercümelerden ve şerhlerden faydalanılmıştır. Özellikle Arapça-Farsça tercümeler üzerine yapılan şerhler bu kutsal görev amacıyla kullanılmıştır.

Bu tezin konusunu teşkil eden Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr XVIII. asırda, Süleyman adlı bir müstensih tarafından nesih hattıyla bu amaçla kaleme alınmıştır. Eser 25 bab ve sonunda yer alan bir risaleden müşekkeldir. Kaynaklarda müstensihi hakkında her hangi bir bilgi bulunmayan eserin müellifi hakkında da elde edilen bilgiler oldukça kısıtlıdır.

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr dört ayrı bölümlerde değerlendirilmiştir. Birinci bölümde Seyyid Ahmed-i Kebîr'in hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserin tanıtımına, şekil ve üslup özelliklerine, aynı adla yazılmış olan eserlerle mukayesesine, dinî-tasavvufî unsurlar başlıklar halinde tanıdıldıktan sonra eserin muhtevasına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise eser toplum ve edebiyat, din ve edebiyat, felsefe ve din, felsefe ve edebiyat ilişkisi üzerinden değerlendirilmiştir. Sonr olarak dördüncü bölümde metnin Osmanlıca'dan çeviri yazısı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr, Din, Toplum, Edebiyat.

ABSTRACT
MASTER THESIS
SEYYID AHMED-I KEBÎR'S
ŞERH-I MAKÂLÂT-I SEYYID AHMED-İ KEBÎR
(Text-Analysis)
Advisor: Doç. Dr. Nazire ERBAY
2018, X+220 Pages
Jury: Doç. Dr. Nazire ERBAY (Advisor)
Prof. Dr. Turgut KARABEY (Member)
Dr. Lecturer Sevda ÖNAL KILIÇ (Member)

It is known that literature is based on mythical and religious grounds in every region. The first Turkish societies belief in Shamanism or göktanrı when considered in the context of Turkish literature, Maniheism and Buddhism in the Uyghur period, and Islâm, the basis of the classic literature, are the frameworks in which Turkish literature has begun to form. During Islamic periods, the religions and commentaries were used to teach people about new religions. Especially comments on Arabic-Persian translations were used for this sacred duty.

Şerh-i Makâlât-ı Sayyid Ahmad Kebîr which constitutes the subject of this thesis XVIII. centuries, a person named Süleyman has been wrote by line of Nesih, and he is a believer from 25 parts and the end of a tractate. The information about the copyyist of the text which does not have any information and information about the author is also reference in the sources are very limited.

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-I Kebîr analysis in fourth chapters. In the first section information about the life and literary personality of Sayyid Ahmad Kebir was given. In the second section, the introduction of the text, the characteristics of form and style, the comparison with the text written in the same name, after being recognized as titles, the contents of the text were included. In the third section, the text was evaluated on the relation between society and literature, religion and literature, philosophy and religion, philosophy and literature. In the fourth part the text was translated from the Ottoman alphabet into the today's Turkish alphabet.

Keywords: Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr, Religion, Society, Literature.

KISALTMALAR ve İŞARETLER

[?]	: Silik, okunmayan kısımları gösterir
a	: Yazma nüshasındaki ön yüzü belirtir
b	: Yazma nüshasındaki arka yüzü belirtir
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vs.	: Vesaire
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
c.c	: Celle Celâluhü
s.a.v	: Sallallahu aleyhi ve sellem
r.h	: Rahmetullah aleyhi
r.a	: Razıyallahanh
a.s	: Aleyhi's-selam
hds.	: Hadis
Hız.	: Hazret, Hazreti
bk.	: Bakınız
Yay.	: Yayını, Yayınları
yy.	: Yüzyıl
çev.	: Çeviren
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

ÖN SÖZ

Dinî, mitik veya çeşitli akideler ritüeller çerçevesinde gelişen edebiyat, Türk edebiyatı özelinde düşünüldüğünde İslamiyet öncesi Türk topluluklarında Şamanizm, Budizm gibi din ve inançların etrafında teşekkül etmiş, daha sonra İslam'ın işaret ettikleriyle tekâmülünü gerçekleştirmiştir. Dinî temellere dayandırılan Türk edebiyat geleneği, Kur'ân-ı Kerîm'i ve hadis-i şerifleri esas alarak gelişmiş, İslamî akidelerin ve müteşabih ayetlerin tefsiri ile ilerlemiş ve Arabistan coğrafyasından çıkıp dünyaya yayılmaya başlamıştır. Bu yayılma ve genişleme döneminde yapılan tercüme ve şerh çalışmaları yeni dinin ve akidelerinin öğretilmesinde oldukça büyük roller üstlenmiştir. Birçok şair ve yazar kutsal addedilen bu görevi üstlenerek Arapça-Farsça yazılan tefsirleri, bu tefsirlere yapılan şerhleri vasıta kılarak toplumu gerek dinî gerek ahlakî yönden eğitmeye çalışmışlardır. Seyyid Ahmed-i Kebîr'in eserini şerh eden Süleyman adlı müstensih de bu kutsal payeden nasibini almış, Türk toplumuna İslamî akideleri daha iyi anlatmak, ibraz etmek gayesiyle yola çıkmıştır.

Bu çalışma Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr adlı eseri konu etmektedir. Edebiyat tarihleri ve tezkirelerde ismine tesadüf edilemeyen yazar, mezkûr eserde dinî, ahlakî ve tasavvufî mevzuları ele almıştır. Yapılan çalışmada eser dört bölümde incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Seyyid Ahmed-i Kebîr'in hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserin tanıtımı, şekil ve üslup özellikleri, eserle aynı adı taşıyan eserlerin mukayese edilmiş ve dinî-tasavvufî yönleri başlıklar halinde tanıdıldıktan sonra muhtevasına yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde eserin toplum ve edebiyat, din ve edebiyat, felsefe ve din, felsefe ve edebiyat ilişkisi üzerinden değerlendirilmesi yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise Osmanlıca metnin çeviri yazısı yapılmıştır.

Çalışmayı hazırlamak için üzerimde emek sahibi olan ve tezimin hazırlanmasında destek gördüğüm tüm kıymetli arkadaşlarıma, özellikle, Alperen Bedirhan COŞKUN'a teşekkürü bir borç bilirim. Yüksek lisans öğrenimim boyunca her konuda desteğini, yardımlarını esirgemeyen ve her sorduğum soruyu sabırla cevaplayan danışman hocam Doç. Dr. Nazire ERBAY'a şükranlarımı arz ederim. Aileme de sabırları ve duaları için minnettarım. Türkiye bursları (YTB)'ye de teşekkür ederim.

Aghamuhammad MURADI

Erzurum-2018

METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ء	د	ظ	ز
آ	a	ع	ع
ا	a, e	غ	ğ
ب	b	ف	f
پ	p	ق	q
ت	t	ک	k, g
ث	s	ل	l
ج	c	م	m
چ	ç	ن	n
ح	h	و	v, u, ü, ū
خ	h	ه	h, a, e
د	d	لا	la
ذ	z	ي	y, ı, i, ī
ر	r		
ز	z		
ژ	j		
س	s		
ش	ş		
ص	ş		
ض	ž, đ		
ط	ţ		

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN HAYATI ve EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. GİRİŞ

1.2. SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN HAYATI

Asıl adı Seyyid Ahmed-i Kebîr (er-Rifâî), Anadolu velîlerindenidir. XVIII. asırda Anadolu'da Rifâîlik tarikatının temsilcisi bir rehberdir. Türbesi Lâdik'tedir. Seyyid Ahmed-i Kebîr evliyanın meşhurlarından ve Rifâî tarikatının kurucusu olan Seyyid Ahmed er-Rifâî hazretlerinin torunlarından veya talebelerindenidir. Seyyid Ahmed er-Rifâî ile karıştırılmaması için kendisine “Küçük” (küçük) denilmiştir. Ancak Seyyid Ahmed-i Kebîr er-Rifâî şeklinde tanınmıştır. Yedi yaşındayken babası vefat etti sonra dayısı Mensur el-Batâîhi onu himayesine aldı. Yakın alaka gösterip meşhur hocalardan ve âlimlerden ders aldırıp iyi bir ilim tahsili yaptırdı. Yedi yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi. Dönemin bütün ilimini öğrenmiştir, özellikle tasavvufta yetişip yükselmiştir. İlimde yetişip kamil bir velî olduktan sonra insanlara İslâmiyeti anlatıp, öğretmek ve dinin emirlerine uymalarını sağlamak için irşad faaliyetine başlamıştır. Bu maksatla Anadolu'ya gelip Amasya civarında yerleşmiştir. Büyük keramet göstererek sâhib-i hâl unvanıyla şöhret bulmuş ve çok kıymetli hizmetler yapmıştır. Kendisinin yaptırdığı camide Ladik'te gömülüdür. Seyyid Ahmed-i Kebîr'in ölüm tarihi bilinmemektedir. Günümüzde türbesi pek çok insanlar tarafından ziyaret edilmektedir.¹ Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr'in son kısmında Seyyid Ahmed-i Kebîr'in hayatı ve aldığı eğitimi ile ilgili bilgi verilmektedir.

“Bil ey derviş azam ve muhfîr-i umam Ahmed-i Kebîr rahmetullah aleyhi Kâr'anı, şeriat ve tarikat ve marifat ve hakikat-ı Şeyh Âli Karî Vâsıtî'den öğrendi ki; Seyyid Ahmed-i Kebîr'in ustazı ve mürşididir ve Seyyid Ahmed-i Kebîr'in ömrü altmış üç yaş idi. Kırk yıl müccered yürüdü ve yigirmi üç yıl nikâh kabul eyledi. Seyyid Ahmed-i Kebîr on iki yıl ser-pâ bürehne yürüdü başı açık, yalın ayak âlemi geşt eyledi ve yedi nevbet kabeyi tavaf eyledi ve kırk çile girmiştir ve bin kez Kur'ân hatim eylemişti.”

¹ Sadi Bayram, “*Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*”, Ekim-1991, S. 74, s.143.

Bu ifadelerden yola çıkarak Seyyid Ahmed-i Kebîr'in Kur'ân ve tasavvufî ilimlerinden şeriat, tarikat, marifet ve hakikati Şeyh Âli Karî Vâsîtî'nin yanında aldığı tespit edilmektedir. Eserindeki bilgilere göre Seyyid Ahmed-i Kebîr altmış üç yıl yaşamıştır. Başta belirtildiği gibi kırk yaşından sonra evlenmiş ve yirmi üç sene evli kalmıştır. Seyyid Ahmed-i Kebîr'in on iki sene gezgin olarak birçok yerleri dolaştığı ve yedi kere Hacc'a gittiği söylenmektedir. Kitabında verilen bilgiye göre Kur'ân-ı Kerîm'i bin kere hatim ettiği söylenmektedir. Seyyid Ahmed-i Kebîr'in hakkında söylenen satırlardan yola çıkarak Rifâî tarikatının kurucusu olan Ahmed er-Rifâî ile arasındaki farkı dikkate almak gerekir.

Bunlara ilaveten Seyyid Ahmed-i Kebîr'e, hocalarından Abdülmelik Harnuti şöyle vasiyet etmiştir: “Ya Ahmed! Başkalarına iltifat edip gezen, hedefine varamaz ve hakikate kavuşamaz. Şüphelerden kurtulmayanın, dünya düşüncelerinin ve nefsinin arzuları peşinde olanın, felaha, kurtuluşa kavuşması düşünülemez. Bir kimse kendi kusurunu ve noksanını bilmiyorsa, onun bütün zamanı da noksan geçer.” Hocasının bu nasihatlerine iyice sarılmıştır. Başka bir nasihatinde de; “Hakiki âlimleri, evliyaı tanıyamamak çok kötü bir haldir. Tabibin hasta olması ne kadar fena! Akıllı kimsenin cahil kalması ne kötüdür!” demiştir.²

Yukarıdaki vasiyetlerden yola çıkarak söylemek gerekir ki; Seyyid Ahmed-i Kebîr bu büyük mutasavvıfların yanlarında olup onların ilimlerinden, tecrübelerinden ve sözlerinden faydalanarak tasavvufu iyi öğrenmiş ve büyük bir mutasavvıf olarak yetişmiştir. Hocalarının sözlerini unutmayıp, tasavvufun asıl hedefi hakikata ulaşmak için ilerlemeye gayret göstermiştir.

Seyyid Ahmed-i Kebîr yukarıda zikredildiği gibi Anadolu'da Rifâî tarikatının kurucusu olarak tanınmaktadır. Tarikatı kurduğu için toplum arasında özel bir makam ve saygıya sahip olması anlaşılmaktadır. Seyyid Ahmed-i Kebîr'in yüzlerce müridi olmuştur. Yaşadığı dönemde de halk arasında saygı görmekle beraber, Seyyid Ahmed-i Kebîr vefatından sonra da hürmet görmüş, Rifâî tarikatı günümüze kadar ulaşmasına büyük katkı sağlamıştır.

² Sadi Bayram, “İslam Âlimleri Ansiklopedisi”, Türkiye Gazetesi, Ladik ve Seyyid Ahmed-i Kebîr, C. 6-7, s. 83-102/261.

Ahmed er-Rifâî ile Seyyid Ahmed-i Kebîr er-Rifâî isimleri oldukça benzer hatta neredeyse aynı olduklarından birbirleriyle çokça karıştırılmışlardır. Edinilen bilgilere göre ele alınan eserin müellifi Seyyid Ahmed-i Kebîr, Ahmed er-Rifâî'nin torunlarından. Rifâî tarikatının önde gelen isimlerinden olması dolayısıyla Kebîr isminin yanına Rifâî unvanını da almıştır. Rifâî tarikatının kurucusu olan büyük dedesiyle bu nedenden dolayı karışıklığa mahal vermekten kaçınamamıştır. Bu karışıklık zaman sonra içinden çıkılmaz bir hal almış, taranılan kaynaklarda hocası ve dayısının isimlerinin aynı olması gibi oldukça karmaşık hale gelmiştir. Bu ve benzeri eserlerin incelenmesiyle mezkûr karışıklıkların giderilmesi elzem olmuştur.

1.3. SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Bir şair veya yazarın sanat anlayışı, dil ve üslûbu, olaylara bakış açısı, zihniyeti onun edebî kişiliğini oluşturur. Yazar veya şairin eserlerinin en azından bir kısmının veya mümkünse tümünün tanınıp bilinmesi şairin edebî kişiliğini anlamaya yardımcı olacaktır. Yine bir yazarın bağlı olduğu gelenek, eserinde en çok işlediği temalar, siyasi, sosyal görüşü, savunduğu düşünceler onun edebî kişiliği hakkında okuyuculara fikir verecektir. Herhangi bir edebî eserin her yönü ile en doğru biçimde anlaşılıp yorumlanması o eserin yazar veya şairinin tanınması ile mümkündür. Eserine kendi kişiliğini aksettirmeyen hiçbir sanatçı yoktur. Bir eser incelenirken şair veya yazarın edebî kişiliğinin, hayatının bilinmesi eserini nasıl ve ne şartlarda hangi amaçlarla ortaya koyulduğunu anlamaya yardımcı olmaktadır.

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr'de geçen hadis ve ayetlerle beraber, ibret dolu hikâyelere de yer verilmiştir. Eserinden anlaşıldığı kadarı ile Seyyid Ahmed-i Kebîr her ne kadar edebî bir eser ortaya koymuş olsa da aslında bir velî ve şeyhtir. Eserdeki konularla ilgili ayet ve hadisleri yerlerinde kullanması onun iyi bir eğitim aldığını ve büyük bir âlim ve mutasavvıf olduğunu ortaya koymaktadır. Eserin kütüphane kataloğunda kayıtlı olduğu bölüm de bu fikri destekler nitelikte olup, edebî eserler yerine tasavvufî eserler arasında gösterilmiştir. Mevcut eseri onun oldukça bilgili, teknik ve estetik anlamda donanımlı bir yazar olduğunu anlatmaya kafidir.

Seyyid Ahmed-i Kebîr'in edebî sanatlardan kaçınması ve onları çok fazla kullanmaması yazarın dilinin basit bir hale gelmesine sebep olmuştur. Müellifin ortaya

koyduğu eserin didaktik bir eser olması da edebî sanatlardan kaçınmasının diğeri bir sebebidir. Çünkü amacı toplum için bazı şeyler öğretmektir; nitekim dinî ve ahlakî mevzuları halka açıklamak için didaktik bir üslûp kullanmak gereğinin farkında olarak eserini kaleme almıştır. Eserini baştan sonuna kadar aynı üslûbu takip ederek bitirmiştir. Konuları, onlara başlıklar vererek daha sonra konu içindeki hikâyeleri anlatarak açıklamaya çalışmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN TANITIMI, DİL, ÜSLÛP, ŞEKİL ÖZELİKLERİ ve MUHTEVASI

2.1. ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN TANITIMI

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda ve (ataturkkitapligi.ibb.gov.tr) sitesi (MC_Yz_K_0252_02) numarada kayıtlıdır. Yer numarası (297.7 ŞER 297.7 ŞER 1190 H1) dır. Eserin başka bir nüshası tespit edilememiştir. Eser kütüphane kayıtlarında Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr er-Rifâi adıyla kaydedilmiştir.

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr (205x135, 185x95 mm) ebadında olup 1b-113b olmak üzere toplam 114 varaktır. Satır sayısı ise her sayfada farklıdır. Açık kahverengi kâğıda, nesih hattıyla, eserin sadece başlıklar ve metinde geçen bazı ayet, hadis, Arapça ibareler ve şiirler arasında verilen işaretler kırmızı ve metnin geneli ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Bazı sayfalardaki silintilerden dolayı sayfalardaki kelimelerin bir kısmı okunmaz durumdadır. Eserde konulara bab yazılarak giriş yapılmıştır. Eserin son kısımlarında müstensih'in adı Süleyman diye geçmektedir.

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr'in muhtevası dîni ve ahlakî konuları kapsamaktadır. İslâmî akidelerin hakkında bilgi verilmektedir. Eserin içinde yer yer rivayet ve hikâyeler geçmektedir. Müstensih bunların bazılarını “hikâye-i garibe” adı altında sayfanın bir köşesinde yer vermiştir. Babların her birinde İslâm'ın çeşitli mevzuları hakkında söz edilmektedir. Eserin son kısımlarında ise tasavvufî meselelerin ele alındığı da görülmektedir. Tasavvufun önem taşıyan konusundan dört kapı ve kırk makamla ilgili de bilgi verilmektedir.

Eser küçük bir giriş, yirmi beş bab ve son bölümünde ise Risale-i Seyyid Ahmed-i Kebîr başlığından oluşmaktadır. Aynı zamanda Seyyid Ahmed'in öğrendiği ilim ve bilhassa tasavvuf ilimiyle ilgili bilgiler de verilmiştir. Metnin bazı yerlerinde küçük parça şiirler de göze çarpar. Bunlar konuyla bağlantılı olan örnek şiirlerdir. Metin bir şiirle biter, bu muhtemelen müstensih'in kendi kaleminden çıkan bir şiirdir. Nitekim müstensih kitabı

okuyarlardan kendisi için dua etmelerini istediği g r lmektedir. Eserde ele alınan bablar ve konuların tanımını   yledir:

Birinci babda, yazar   l m hakkında bilgi vererek,   l m  tanımlamaktadır.

  kinci babda namaz ve namazın faydalarıyla ilgili bilgi verilmi  tir.

   nc  babda ibadet etmeyen ki  ilerin (fasıkların) d nyada ve ahirette nasıl hal alacaklarına dair bilgi verilmi  tir.

D rd nc  babda   l m ve   l mden sonra insanların kabirlerinde nelerle kar  ılacakları hakkında açıklamalar yapılmı  tır.

Be  inci babda haram insana verdiği zararlardan bahsedilmi  tir.

Altıncı babda livatın ne kadar b y k bir g nah olduğu, livat g nahına bula  anların nasıl bir azaba giriftar olacakları anlatılmı  tır.

Yedinci babda zinanın ne kadar b y k bir g nah olduğu zina edenlerin kıyamet g n nde ne t r azablara uğrayacakları hakkında bilgi verilmi  tir.

Sekizinci babda m nafıkların kimler olduğu, hangi alametleri ta  ıdığına değinilmi  tir.

Dokuzuncu babda k fr n ne denli b y k bir g nah olduğu ve insanları nelere s r kleyeceği hakkında bilgi verilmi  tir.

Onuncu babda Allah korkusunun insanları ne t r belalardan koruduğu hakkında bilgiler verilmi  tir.

On birinci babda t vbe etmenin ve k t  amellerden vazgeçmenin insana nasıl fayda sağlayacağı hakkında bilgi verilmi  tir.

On ikinci babda ilim   renmenin d nyada ve ahirette insanlara ne kadar faydalı olacağını, hayattaki bazı sorunlara nasıl  z m bulacağından bahsolunur.

On    nc  babda ihlas nedir, ihlasla yapılan i  lerin sonuçlarının nasıl olacağı hakkında bilgi verilmi  tir.

On d rd nc  babda tevekk l hakkında bilgi verilmi  tir.   nsanın sadece ba  ına bir sıkıntı ve zorluk geldiği zaman değil, her zaman Allah'a tevekk l etmesi gerektiği,

tevekkülle ilgili bazı peygamberlerin hayatından ve onların başlarına gelen sıkıntılardan yola çıkılarak söz edilmiştir.

On beşinci babda Allah’a ve peygamberlere sevginin nasıl olması gerektiğinden bahsedilmiştir.

On altıncı bab dünyanın geçici olduğunu ve dünyaya bağlı yaşayan insanların halini açıklar.

On yedinci babda rızık hakkında bilgi verilmiştir.

On sekizinci babda kanaat hakkında bilgi verilmiştir.

On dokuzuncu babda sabırdan söz edilmiştir.

Yirminci babda kaza ile ilgili açıklama yapılmıştır.

Yirmi birinci babda halimliğin insana ne kadar insana yakışan ve ne kadar güzel bir huy olduğu söylenmiş, halim olma ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Yirmi ikinci babda şükretmek konusu açıklanmıştır. Allah tarafından verilen rızka şükretmek ve bunun faydaları hakkında bilgi verilmiştir.

Yirmi üçüncü babda gazanın ne olduğu ve faydaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Yirmi dördüncü babda salavat getirmenin ne kadar sevab olduğu ile ilgili bilgi verilmiştir.

Yirmi beşinci babda ziyafet nedir, insanlara ziyafet hazırlamanın ne kadar sevap vereceğiyle ilgili bilgi verilmiştir.

Son kısımda ise “*Risâle-i Seyyid Ahmed-i Kebîr*” başlığı altında Seyyid Ahmed-i Kebîr’in hayatı ve aldığı ilimleriyle ilgili bilgi verilmiştir. Bu risâlenin sonlarında tasavvufun dört kapısı hakkında da detaylı bilgiler yer alır.

2.2. DİL ÖZELLİKLERİ

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr incelendiğinde genel itibariyle Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini göstermektedir. “Durmuşdur”, “dururamadı” “sehelce”, “dokuşmak”, “tîrkeş”, “depelemek”, “kılıya” gibi arkaik Türkçe kelimelere rastlanması dikkate değerdir. XVIII. asırda kaleme alınmasına rağmen bu gibi arkaik kelimelerin görülmesi, onun Anadolu sahası dışında yazılmış olabileceğini gösterir. Didaktik bir eser olması dolayısıyla halkın anlayabileceği bir dil kullanılmıştır lakin günümüzde kullanılmayan bir çok kelime sebebiyle anlaşılabilirliği güçleşmiştir.

2.2.1. ÜNLÜLER

- A) Metinde ünlüler genellikle kalınlık incelik uyumu gözetilerek kullanılmıştır.

Kulağı قولاغی

nitelik نته لوک

- B) Günümüzde /e/ sesi ile karşılanan kapalı e sesi /è/, /i/ harfi ile gösterilmiştir.

didi دیدی

gice گیجه

- C) Türkçe kelime köklerinde yuvarlaklaşma yaygındır.

geldük کلدوک

dimişdür دمشدر

- D) Zarf-fiil ekleri

itmeyüb اتمیوب

gelmeyüb گلمیوب

- E) Bildirme eki

Ol durur اول دورر

2.2.2. ÜNSÜZLER

- A) -ğAn sıfat-fiil ekinde /ğ/ sesi korunmuştur.

kağığan قاقغان

uyığan اویغان

- B) Kimi kelimelerde /ğ/ sesi düşmüştür.

uluğ > *ulu* اولو > اولوغ

- C) k > g değişmesi görülür.

keldi>*geldi* کلدی

köñül>*göñül* کوکل

- D) Kimi kelimelerde /d/ ve /t/ sesleri korunmuştur.

toğan توغان

dutar دوتر

- E) -luk yapım eki kalın sıradan harfli olarak tek şekilli kullanılmıştır.

تاڻرلىق *tañrılıq*

پېغمبرلىق *peygamberlik*

F) -r geniş zaman kipi kimi zaman düz, kimi zaman yuvarlak vokalle kullanılmıştır.

گىلر *gelir*

گىلور *gelür*

Yazma eser çalışmalarında karşılaşılan sorunlardan biri de eserin müellifi veya müstensihinin kimlik bilgilerindeki muğlaklık ve telif veya istinsah tarihlerindeki belirsizliklerdir. Bu bilgilerin tespiti oldukça önemlidir. Eserin herhangi bir yerinde verilen ipuçları bu bilgilere ulaşmada yardımcı olabilmekte, özellikle eserin sonunda yer alan “*Temmetü’l Kitâb*” gibi ifadeler doğruluğu yüksek bilgiler sağlamaktadır.

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr’de kullanılan dilin özellikleri incelendiğinde tam bir tarih verilememektedir ancak eserde yer alan “*Temmetü’l Kitâb*” gibi kalıp ifadelerden eserin XVIII. asırda ele alındığı ortaya çıkmaktadır.

Bunlara ilaveten eserde az sayıda manzum kısım vardır. Bu şiirler *fâ’ilâtün/fâ’ilâtün/fâ’ilün* vezniyle yazılmıştır.

Ger Muhammed olmasaydı ey yâr

Olmaz idi ay-u gün leyl-ü nehâr

Gerekdür siz dağı şükrin kılasız

Gice gündüz aña tã’at kılasız

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr’in konusu dinî olduğu için müstensihinin yazdığı şiirlerinde de dinî konular aksetmektedir. Eserin genelinde verilmek istenen duygular şiirlere de yansımıştır. Yukarıdaki beyitlerin izahedilmesine ihtiyaç duyulmaz; zira konusu Peygamber sevgisi ve ibadet gibi dinî konulardır. Müstensih şiirlerini edebî sanatlardan kaçınmayı tercih ederek basit bir dille yazmıştır. Yukarıdaki beyitler eserde geçen şiirlerden örneklerdir.

2.3. ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Seyyid Ahmed-i Kebîr, anlamı muğlak bırakan kelime oyunları, seci, teşbih ve uzun terkiplerden uzak durmaya çalışmıştır. Eserin halk tarafından benimsenmesi ve okuyucularca iyi anlaşılması için basit ve halk ağzında kullanılan kelimeleri düzgün ve anlaşılır bir dille yazmaya önem vermiştir. Her yazar eserini yazarken toplum

tarafından kabul görmek ister ve eğer eser didaktik bir eser ise mümkün olduğunca açık ve anlaşılır bir üslûp kullanır. Yazarlar her şeyden önce yazmak istediği eserlerini toplum içinde yayılmasını ve meşhur olmasını tasarlayarak kaleme alırlar. Eserler; amaçları, metodları düşünülmeden yazılmaya başlanmaz.

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr tasavvufî olduğu için daha çok dinî-tasavvufî terimlerle örülmüştür. Ancak bu eser eğitmek öğretmek gayesi ile yazıldığından süsten ve sanatsallıktan kaçınılarak yazılmıştır. Seyyid Ahmed-i Kebîr'in; bu eseri vasıtasıyla dönemin insanlarına dinî ve ahlakî konuları anlatmak ve onları eğitmek maksadıyla kaleme aldığı aşikardır. Seyyid Ahmed-i Kebîr eserini, karşısındaki toplumun aynı seviyede olmamalarını göz önünde bulundurarak yazmıştır. Metnin içindeki bütün konular ayrı ayrı bablara ayrılmıştır. Her bab veya konuya başlarken başta konuyla ilgili ayetler ve akabinde hadis-i şerifler getirilmiştir. Ayet ve hadislerden sonra konu ile ilgili hikâyeler getirilerek konular daha cazip hale getirilmiştir. Böyle bir giriş, okuyucunun ilgisini çekmekte ve onu konuya bağlı tutmaktadır.

2.4. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr incelendiğinde imlasının yer yer kusurlu olduğu görülmektedir. Bu kusurların müstensih hatasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çeviri yazı metin hazırlanırken bu tür hataların düzeltilmesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca metinde geçen orijinal şekiller dipnotlarda gösterilmiştir.

Eser kimi yerlerde harekeli kimi yerlerde ise harekesiz yazılmıştır. Bu ayrımın okunması zor olan kelimeler ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Çift ünsüzle okunması gereken kelimelerin üzerine şeddenin getirilmesi de bu fikri kuvvetlendirmektedir.

Bazı kelimelerdeki harflerin noktalarının veya harfin kendisinin unutulduğu veya kelimenin yanlış yazıldığı tespit edilmiştir. Kimi kelimelerin kalın ve ince ses uyumlarına göre yazılıp yazılmaması da dikkatlerden kaçmamış, bunlar dipnotlarda ayrıca belirtilmiştir. Bazı kelimelerin harf yanlışlığı olduğu da tespit edilmiştir. Örneğin *Saķi* ساقى, *Saķi* صاقى gibi. Metinde geçen ayet ve hadislerin kelime eksikliği ve bazılarında ise fazla yazılmış olduğu da tespit edilerek, dipnotlarda açıklama yapılmıştır.

2.5. MAKÂLÂT

Makâlât adı altında yazılan eserler tasavvufî ve dinî konulu kitaplardır. Makâlâtların genel olarak kaynağı Kur’ân ve sünnettir. Bunlar İslâmî düşünceleri kapsayan mükemmel birer kompozisyonudur. Tarih boyunca bu adı taşıyan çok sayıda eser yazılmıştır. En meşhuru ise Hacı Bektaş-ı Velî’nin eseridir. Bu eser-i meşhur ile “Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr” adlı iki eserin arasındaki farklılık ve ortaklıklar üzerinde durulacaktır.

Hacı Bektaş-ı Velî’nin “Makâlât” adlı eseri çeşitli dinî ve tasavvufî meselelerin çok açık bir şekilde ele alındığı ve şeriat, tarikat, marifet ve hakikat gibi dört kapıdan her kapının da on makamından bahsedilmektedir. Dört kapı ve kırk makam anlayışı Türk mutasavvıflarının kabul takip ettikleri bir sülûk anlayışıdır.³ Makâlât’ta tasavvuftan, kalp ahvalinden, zahit, arif ve muhiplerden bahsedilerek insan övülmekte kendisine verilen nimetler dile getirilmektedir. Makâlât’ın ilgi çeken en önemli hususu düşüncelerin Kur’ân ayetlerine ve Hz. Peygamber’in hadis-i şeriflerine dayandırılmış olmasıdır. Bazı bölümlerde konular sadece ayetler zikredilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Eserde Hacı Bektaş-ı Velî insanları abidler, şahitler, arifler ve muhipler olmak üzere dört gruba ayırarak mütalaa etmektedir.⁴ Seyyid Ahmed-i Kebîr’in ele aldığı eser ile Bektâş-ı Velî’nin eseri arasında farklılıkların olmasının yanı sıra Seyyid Ahmed-i Kebîr’in yazdığı “Makâlât” adlı eserinde de; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat ve on makamdaki bahsetmesi var olan ortaklıklardandır:

“Seyyid Ahmed-i Kebîr yukarı kitābuñ evvelinde kırk maḳām içinde sekiz maḳāma çıkarmış ihtiyār eylemiş ve kaleme gitürmüş...” Seyyid Ahmed-i Kebîr kitabın başlarında kırk makam içinde sekiz makama çıkararak seçmiş ve kaleme almıştır.

Hacı Bektaş-ı Velî’nin Makâlât’ı on bir bölümü içermektedir, Seyyid Ahmed-i Kebîr’in eseri ise yirmi beş bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin konuları da farklıdır; mesela Hacı Bektaş-ı Velî birinci bölümde Hz. Âdem’in yaradılışı ile ilgili bilgi verir, ama Seyyid Ahmed-i Kebîr ise birinci babda İslâm hakkında bilgi vermektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ikinci bölümde marifet hakkında söz etmiş, Seyyid Ahmed-i Kebîr ise

³ Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş-ı Velî ve Makâlât*, Akçağ Yay. Ankara 2002, s. 42.

⁴ Hüseyin Özbay, *Makâlât Hacı Bektaş-ı Velî*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1990, s. 1-63.

namaz hakkında bilgi verir. Hacı Bektaş-ı Velî hep dört kapı ile ilgili bilgi vermiştir, ama Seyyid Ahmed-i Kebîr'in verdiği bilgiler farklıdır.

Makâlât adı taşıyan eserler genel olarak tasavvufî mevzuları içinde almaktadır. Edebiyat tarihinde makâlât adı taşımayan veya konu bakımından aynı konuları kapsayan eserlerin yazıldığı da kaydedilmektedir. Ahmed-i Yesevî'nin “*Divan-ı Hikmet*”i, Mevlana'nın “*Divan-ı Kebîr*” ve “*Mesnevî-i Şerif*”i, Attar'ın “*Mantıku't-Tayr*”ı bunlardan birkaçıdır.

2.6. ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBÎR'İN MUHTEVASI

Eserin konusu tasavvufî ve dinî olduğundan dolayı çokça ayet ve hadislerle rastlanmaktadır. Bunların yanı sıra eserde insanların dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında bağ kurup peygamberlerin hikâyelerinden yola çıkılarak tarihi şahsiyetler ve kıssalarıyla konular açıklanmaktadır. Seyyid Ahmed-i Kebîr adlı eser muhteva açısından incelendiğinde bu bölümde yazarın hangi mevzular üzerinde durduğu, hangi tasavvufî şahsiyetlere yer verdiği, hangi coğrafya (mekânlar) dan bahsettiği üzerinde durulacaktır.

2.7. ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBÎR'DE ADI GEÇEN PEYGAMBERLER

Hız. Muhammed

Metinde en çok adı geçen peygamber âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah'ın habibi Hız. Muhammed'dir. Hız. Muhammed metinde ümmeti için üzülen, daima ümmetinin iyiliğini isteyen ve onlar için gözyaşı döken bir merhamet timsali peygamber olarak karşımıza çıkmaktadır. Hız. Muhammed'in (s.a.v) ümmetine olan düşkünlüğü, merhameti ve sevgisi metinde övgüyle anılmıştır. Metindeki tüm bablarda ismi ve hadisleri geçmektedir. Bablardaki ayetlerin yanı sıra Peygamber (s.a.v) Efendimiz'in hadisleri yer almaktadır. Klasik Türk Edebiyatında Hız. Peygamber'in doğumu, büyümesi, evlenmesi, mi'racı, savaşları, mucizeleri ve vefatı asırlar boyunca sürekli günümüze kadar şiirlere kullanılarak gelmiştir. Genellikle şairler Allah'a hamd ve senadan sonra ekseriyetle Hız. Peygamber'e salat ve selam getirir, övgülere yer vermekle beraber çeşitli güzel yönlerini ve sıfatlarını anmaktadırlar.

“Āhir zamān Peyğamberi Muḥammed-i Muṣṭafā’ya ṣalavāt gitirür...” Son zaman Peygamber Hz. Muhammed’e salavat getirir.

Hz. Musa

Metinde en çok bahsi geçen ikinci peygamber Hz. Musa’dır. Hz. Musa Allah ile konuşmasından dolayı yazar eserde “kelimullah” diye zikredilmiştir. Tûr Dağ’ında Allah (c.c) ile arasındaki konuşmaları, Firavun ile mücadeleleri ona karşı duruşu sonunda Firavun’un askerleriyle birlikte denize boğulması, onun mucizevi asası, yed-i beyaza sahip oluşu metinde geçmektedir. Yukarıda söylenenler Klasik Türk Edebiyatı şairleri için de duygu, düşünce ve heyecanların ifadesinde ilham kaynağı olmuştur.

“Çün Mūsā tağa çıkub ḥaḳla münâcât kıldı Tañrı’ya emānetin...” Çün Musa dağa çıkıp Allah ile konuştu, Tanrıya emanetin.

Hz. İsa

Metinde adı üçüncü sırada çok geçen peygamberlerden biri de Hz. İsa’dır. Hz. İsa’dan “ruhullah” diye de zikredilmiştir. Ölülere diriltiren bir mucizesi ve kendisini de ölmekten göğe gitmesine rağmen dünya hayatının geçerli ve kısa olduğunu savunmuş bir peygamber olarak karşımıza çıkar. Hz. İsa’nın en meşhur mucizelerinden hayat bağışlayan nefesi ile âb-ı hayat arasında ilişki kurmak şairler bir mazmun haline gelmiştir. Hem de onun Allah emriyle göğe gönderilmesi ve kıyamete kadar uzun bir ömür süreceği klasik edebiyatında görülmektedir.

“İsā a.s mū’cizātıyla ölüyi diri kıldı kavim...” İsa mucizesiyle ölülere diri ederdi kavim.

Hz. Süleyman

Hz. Süleyman’ın ismi de eserin pek çok yerinde geçmiştir. Hz. Süleyman’ın adı ve onun meşhur mucizesi rüzgarın ve cinlerin onun emrine olduğundan da bahsedilmiştir. Metin de bu mucize ile ilgili hikâyenin özeti şöyledir: Bir gencin ölümünden kurtulmak için Kaf Dağ’ına gönderilmesini Hz. Süleyman’dan rica eder. Hz. Süleyman rüzgara emreder rüzgar ise onu Kaf Dağ’ına götürür. Yine de acelden kurtulamaz. Hz. Süleyman’ın dillere destan olan mucizelerinden biri de tüm hayvanların dilini bilirdi. Karınca ile diyalogu eserin *Rızk Babı*’nda geçmektedir. Edebî metinlerde Hz.

Süleyman'ın mucizelerinden, sahip olduğu ilmiyle ilgili beyitler klasik edebiyatında sık sık kullanılmıştır.

“Süleymān karıncadan bu sözleri işitdi şükridüb...” Süleyman karıncadan bu sözleri dinledi şükredip.

Hz. Nuh

Eserde diğer bir bahsi geçen peygamber ise Hz. Nuh'tur. Hz. Nuh peygamber azgın bir kavme peygamber olarak gönderilmiş ve 50 yaşında peygamberlik gelen ve bin yıl yaşayan peygamberin evlatları bile iman etmememiş Hz. Nuh'a eziyet etmişlerdir. Eserde Hz. Nuh'un bin yıl yaşadığı fakat halkına bu ömrün yetmediği ve helak oldukları hatırlatılır. Kendisine bahşedilen bin yıllık ömür ile halkının kurtuluşu için çalışan fakat halkının helak olmasına engel olamayan Hz. Nuh'un acısı ve onun Allah izniyle gemi yapması ve kavimleriyle sorun yaşadıkları evlatlarını dahı helak olmaktan kurtaramayan Hz. Nuh'un acısını Tufan hadisesinden eserin *Tevekkül Babı*'nda bahsedilmektedir. Edebî metinlerde Hz. Nuh'un tufanından, gemisinde, evladından, özellikle ömründen şairler şiirlerinde bol bol kullanmışlardır.

“Nūh anuñ terkin urdı oğlı dahı bir tağa şıgındı...” Nuh onun terkin vurdu oğlu dahı bir dağa saklandı.

Hz. Yûsuf

Yûsuf Sûresi'nde anlatılan Hz.Yûsuf'un kardeşleri tarafından kıskanılıp kuyuya atılması, bir kervanla Mısır'a götürülüp satılması, Mısır azizinin karısı Züleyha'nın ona âşık olması ve ona karşılık vermeyince zindana atılması, Yûsuf'un meşhur rüya yorumu, sonra Mısır'a “aziz” olması, ülkede yaşanan kıtlık ve bilhassa dillere destan olan güzelliği, Hz. Yûsuf'un Züleyha ile olan hikâyesi ayetlerle beraber izah edilmiş, güzelliği sebebiyle kadınların bıçakla ellerini kesme hadisesi, bebeğin şahidlik etme hadisesi esere konu olmuştur. Eserde Hz. Yûsuf, hayatındaki olumsuzluklara karşı sabırlı her şeye karşı şükreden bir peygamber olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar onun güzelliğinden metinde şöyle bahsetmiştir.

“Yûsuf Peygamberüñ cemālı hopluğı öyle idi kim kaçan kim yüzünden niķābın indirürdi anuñ hob cemālından güneşüñ nûrı tutulurdı...” Yûsuf Peygamber'in cemâlinin

güzelliği öyleydi ki ne zaman yüzünden nikabın indirirdi, onun güzel cemâlinden güneşin nuru tutulurdu.

Hız. Yakûb

Hız. Yakûb Hız. Yûsuf'un babasıdır. Onunla ilgili sözler Hız. Yûsuf'tan uzak kalması Hız. Yûsuf'un kardeşleri onun kurt yedi diyerek onun kanlı gömleğini göstermeleri kısmında Hız. Yûsuf'a duyduğu hasret ile anılan ve evladını aşırı derecede seven bir baba timsalı olarak gösterilmiştir. Hız. Yakûb edebî eserlerde, oğul hasreti çeken dertli babanın sembolü olarak kullanılmaktadır.

“Yaķûb Peyğamber a.s göñlegin eline aldı gördi kim hiķ delügi yokdur başın şalladı...” Yakup Peygamber gömleğın eline aldı gördü ki hiç deliğı yoktur, başın salladı.

Hız. Âdem

Hız. Âdem ve Hız. Havva ikisi insanlığın başlangıcı olarak gösterilmektedir. Bunların şeytana karşı mücadeleleri uzun bir hikâyede geçmektedir. Allah tarafından yasak olan meveden yedirmesi, daha sonra cennetten kovulmaları ve sonunda ise yedikleri haramdan ötürü Kabil isimli çocuğı olması dünyadaki bütün katil ve kötü-yasak işlerin başlangıcı olarak anılmaktadır. Edebî metinlerde Hız. Âdem'in cennetten çıkarılması, şeytanın ona secde etmemesi hep konu olmuştur.

“Âdem Peyğamberden berü ben anı la'net idüp dergâhdan sürdüğüm sizden ötürü idi...” Âdem Peygamberden beri ben onu lanet edip degahtan sürdüğüm sizden ötürüydü.

Hız. Davud

Hız. Davud, Hız. Süleyman'ın babasıdır. Hız. Davud'un meşhur mucizesi onun sesi idi. Ona semavi kitaplardan Zebur indirilmiştir. Hız. Davud sık sık Zebur'u okurdu, okurken kuşların onun güzel sesiyle beraber ötürdükleri, dağların dinledikleri, suların akmayıp durması ve rüzgarın esmemesi eserde geçmektedir. Türk edebiyatında ise onun çok güzel bir sesi olduğundan, kılıç ve zırh yaptığından ve Zebur'un ona indirilmesinden edebî metinlerde bahsedilmektedir.

“Dağı kuşlar başları üzerinde uçarlar idi. Zebûr'ı diñlerdi ve yeller esmezdi ve şular akmazdı. Dāvūd'un ħob āvāzın diñlerdi...” Dağı kuşlar başları üzerinde uçarlardı. Zebur'u dinlerdi ve yeller esmezdi ve sular akmazdı. Davud'un güzel sesini dinlerdi.

Hız. Eyyûb

Hız. Eyyûb sabrı ile insanlık tarihinde çok anılan peygamberdir. Eserde Hız. Eyyûb'un derdlere ve sıkıntılara karşı sabır konusunda örnek gösterilen bir peygamber olarak gösterilmektedir. Özellikle eserin *Sabır Babı*'nda hastalıklara karşı gösteren sabrı ve şükrü sıkıntılı halde de Allah zikrinden vaaz geçmemesi anlatılmaktadır. Klasik edebiyatında onun sabrından ve vücüdündeki kurtlara karşı gösterdiği sabrı şairlerin temel mazmunları haline gelmiştir.

“Eyyûb Peyğamberiñ teni üzerine kurtlar üşümüş idi mübârek tenin delük delük idüb kalbura döndürmüşlerdi...” Eyyûp Peygamber'in teni üzerinde kurtlar toplanıp, mübarek tenin delik delik edip kalbura döndürmüştü.

Hız. Hızır

Hız. Hızır'ın Hız. Musa ile bir yolculuğa çıkış meşhur hikâyesi bu eserin *İlim Babı*'nda geçmektedir. Bu meşhur hikâye Kur'ân'da da geçmiş ayetler ile beraber açıklanmıştır. Eserde Hız. Hızır ilim açısından Hız. Musa'ya göre ilim açısından üstün bir seviyede olması hatta ki geleceği bilen bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar. Klasik edebiyatında çok sayıda şairler Hız. Hızır'ı ölümsüzlük sembolü olarak “ab-ı hayat” mazmunu ile beraber bol bol gazellerinde dile getirmişleridir.

“Hızır Nebî a.s eline keser alıp geminüñ bir tahtasın kopardı...” Hızır Peygamber eline keser alıp geminin bir tahtasın kopardı.

Hız. İbrahim

Hız. İbrahim'in adı eserin bazı yerlerinde “halilullah” diye de geçmektedir. Hız. İsmail'in Allah yoluna kurban etme hikâyesi. Hız. İbrahim ve Nemrut'un putlarını kırması, Nemrut tarafından ateşe atılma hadisesi ve Nemrut'un bir küçük sinek tarafından öldürülmesi ayetlerle beraber açıklanmıştır. Bu muhteşem hikâyeler eserin *Tevekkül ve İhlas Babları*'nda geçmektedir. Türk şiirinde bütün peygamberler gibi Hız. İbrahim de dinî-tasavvufî edebiyatın konu olmuş, onun Nemrut tarafından ateşe atılışı, putları kırması, Nemrut'u iyiliğe davet ettikleri şiir dilinde mahsus estetik üslûpla pek çok şairlerin şiirlerinde görülmektedir.

“İbrāhīm a.s eline bir balta alup ol putlara toğru vardı gördi kim önünde dürlü nîmetler durur...” İbrahim eline bir balta alıp o putlara doğru vardı gördü ki önünde türlü nimetler durur.

Hız. Zekeriya

Hız. Zekeriya'nın kafirlerden kaçıp bir ağaç içinde saklanması onun şeytan tarafından kafirlere gösterilmesi ve başına gelen olayların daha önceden Allah tarafından takdirinde yazılması bu eserin *Kaza Babı*'nda geçmektedir. Bunun ağacın içinde saklanması aslında onun mucizesidir.

“Zekeriyā Peyğamber a.s kâfirlerden kaçup tağa gitti bir kuş ağaca girdi...”
Zekeriya Peyğamber kafirlerden kaçıp dağa gitti bir kuş ağaca girdi.

Hız. İsmail

Hız. İsmail'in babası Hız. İbrahim'dir. Hız. İbrahim çok yaşlı olduktan sonra Hız. İsmail doğar. Hız. İsmail'i Allah yoluna kurban etmek istediği hikâyesi bu eserde geçmektedir. Türk edebiyatında Hız. İsmail'in kıtası hem mensur hem manzum eserlerde sık sık karşımıza çıkan çok işlenmiş bir konudur.

“Yā İbrāhīm sevdüğünü bizim için kurbān itmediñ” dedi...” “Ya İbrahim sevdiğini bizim için kurban etmedin” dedi.

Hız. İdris

Hız. İdris eserde bir abid olarak gösterilmektedir. Hız. İdris çok nadir edebî eserlerde ismi geçmektedir. Onun meleklerle tedrisle görevlendirilmesi ve kalem ile ilk yazı yazan şair olarak karşımıza çıkmaktadır.

“İdris Peyğamber ābiddür...” İdris Peyğamber ābiddir.

Hız. Yûşa

Hız. Yûşe'nin ismi eserin *İlim Babı*'nda, Hız. Hızır ile Hız. Musa'nın buluşmasından, Hız. Yûşa'nın bundan haberdar olmasından ve balıktan söz ederek, hikâye içinde geçmektedir. Bu eserdeki hikâyenin aynısı bazı şairlerin beyitlerinde geçmektedir.

“Balığın suya gitdiğin Yûşa° görmüş idi, illā Mūsā görmemişdi...” Balığın suya gittiği Yuşa görmüştü, ila Musa görmemişti.

Hız. Ŗit (Ŗis)

Hız. Ŗis (Ŗit) Peygamber Hız. Âdem'in oğludur, adı eserin risale başlığı altına olan kısmında fakat bir kere geçmektedir.

“Ŗis (Ŗit) Peygamber ‘aleyhi selâm’dan...” Ŗit Peygamber’den.

2.8. DÖRT HALİFE

İslâm tarihinde Hız. Peygamber’in vefatından sonra Hız. Ebû Bekir’e biat edilmesiyle başlayıp, sırasıyla Hız. Ömer, Hız. Osmân ve Hız. Ali’nin halifelik yaptığı döneme verilen isimdir.⁵ Klasik edebiyat sahasında Hız. Peygamber’in faziletleri ve güzel ahlakının anlatıldığı eserlerle birlikte diğer peygamberler, dört halife din büyükleri için de çok eser kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında dört halife övgüsü için manzum ve mensur pek çok eser yazılmıştır. Genel olarak dört halifenin faziletleri, anlatıldığı hikâyler ve onların güzel sıfatları sırayla anlatılmaktadır.⁶ Hız. Peygamber’in vasıflarının anlatıldığı manzunelerin ardından dört halife için yazılan manzumeler onların edebiyatta olan yerini ve kıymetini göstermektedir.

Seyyid Ahmed-i Kebîr edebî bir dille Hız. Peygamber’in dört dostu olan Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer, Hız. Osmân ve Hız. Ali’den eserinde rivayetler, hikâyler ve onlara ait olan önemli sözlerinden bahsetmektedir.

Hız. Ebû Bekir

Klasik edebiyatında Hız. Ebû Bekir sadakatı temsil eder. Hız. Muhammed’e ne kadar sadakatlı bir dost olduğunu ve onunla beraber can pahasına fedakarlık gösterdiğini şairler dile getirirler. Hız. Ebû Bekir’in İslâm’ın halk arasına yayılması için çaba gösteren bir halifedir. Seyyid Ahmed-i Kebîr’in bu eserinde aynı yukarıdaki yaptıkları işleri ve aynı zamanda onun rivayet ettiği hadisler metinde geçmektedir. Hız. Peygamber’e vefalı bir dost olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵ Mustafa Fayda, *Hulefâ-yi Râşidin Devri* (Dört Halife Dönemi), Kubbealtı Yay. İstanbul, 2014, s. 325.

⁶ Aynur Kurt, “Türk Edebiyatında Çehâr-Yâr-ı Güzîn: Abdî’nin Fezail-i Hulefâ-i Râşidîn ve Hasâil-i Çehâr-Yâr-i Güzîn adlı Mesnevisi Üzerine Bir İnceleme”, *Eski Şehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3, 2015, s. 107-126.

Hız. Ömer

Edebiyatda Hz. Ömer'in sahip olduğu yüksek adalet duygusu, İslâm'ın yayılmasına ve beyit'l-mal konusunda aşırı derecede coşkun olduğu anlatılır. Hz. Ömer'in adı eserin pek çok yerlerinde geçmektedir. Hz. Peygamber'in her zaman yanında olan ve çok sayıda hadislerini rivayet eden halife olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hız. Osmân

Klasik Türk edebiyatında Hz. Osmân'ın bilim ve haya sahibi olması ve Kur'ân ayetlerini toplaması yönleriyle anlatılır. Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr'de ise *Ziyafet Babı*'nda onun Peygamber efendi ve sahabelere hazırladığı bir ziyafetten bahsedilirken onun her zaman Hz. Peygamber'in yanında olan ve Peygamber'e çok yardım eden şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hız. Ali

Klasik edebiyatında Hz. Ali'nin cesaretli, kahramanlığı, Zülfikar adlı kılıcı ve düldül adlı atı ile her zaman şairler tarafından anlatılır. Eserin birçok yerinde ismi geçmektedir. Hz. Ali'nin konulara bağılı söyledik sözleri eserin bazı yerlerinde geçmektedir. Özellikle *Livat Babı*'nın birkaç yerinde livatın kötü ve şeytanı bir amel olduğuna dair sözü zikredilmektedir. *Sabır Babı*'nda da konuya bağılı bir önemli sözüne yer verilmiştir. Eserde Hz. Ali cesur bir savaşçı ve savaşlarda hep Hz. Peygamber'in yanında olan bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.9. EHL-İ BEYT

Hız. Fatma: Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatma'nın adı eserin pek çok bablarında geçmektedir. Eserde Hz. Fatma'nın hadis rivayetleri ve aynı zamanda semimi kız ve iyi bir anne olarak gösterilmektedir.

Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin: Edebiyatda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in adlarına yazılan eserlerin pek çoğı Kerbela vakası vesilesiyle ele alınmıştır. Kerbela hadiseni taşıyan çok sayıda eser klasik edebiyatında bulunmaktadır. Seyyid Ahmed-i Kebîr Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin hakkında daha fazla bilgi vermemiştir, onların isimleri Hz. Peygamber'in bir hadis-i şerifinde geçmektedir.

Hz. Aişe: Hz. Aişe'nin ismi eserin pek çok yerinde geçmektedir. Hz. Aişe'nin bazı hadisleri rivaye etmiştir. Hz. Aişe Hz. Peygamber efendimizin vefalı ve sadık eşi olarak eserde tasvir edilmektedir.

2.10. İMAMLAR

İmam Malik: Maliki mezhebinin kurucusu olarak tanınmaktadır. İmam Malik'in adı eserin *İbadet Babı*'nda geçmiştir. Eserin son kısımlarında da geçmektedir.

İmam Ebû Hanife: Ebû Hanife (İmam Azam) Hanefi mezhebinin kurucusu olarak tanınmaktadır. İmam Ebû Hanife'nin ismi eserin birçok yerinde geçmektedir. Namazı terk edenler hakkında yazdığı fetvalara yer verilmiştir.

İmam Ahmed İbn-i Hanbel: Hanbeli mezhebinin kurucusu olarak tanınmaktadır. Bu imamın adı bazı mevzular üzerinde verdiği fetvası ile birlikte geçmektedir.

İmam Şafi: Şafii mezhebinin kurucusu olarak tanınmaktadır. İmam Şafi'nin bazı konularla ilgili verdiği fetvaları eserin birkaç yerinde geçmektedir.

İmam Cafer Sadık: Caferi şîi mezhebinin altıncı imami olarak tanınmaktadır. Eserin *Rızk Babı*'nda adından bahsedilmektedir.

İmam Ebû Yûsuf: İmam-ı Azam'ın en başta gelen ve çok meşhur talebelerinden biridir. Bunun da bazı konulara bağlı fetvaları eserde geçmektedir.

2.11. SAHABE ve TÂBİÎLER

Muaz Razi: İslâm Paygamberi'nin sahabelerinden biridir. Bu sahabenin adı eserin *İhlas Babı*'nda bir hadisi rivayet ederken geçmektedir.

Abbas: Eserde Hz. Paygamber efendinin çok sayıda hadisini rivayet etmiş ve aynı zamanda tefsir ve fıkıh alanlarda halk tarafından kabul görülen sahabelerden biri olarak eserde yer alır.

Abdullah İbn-i Zübeyr: Abdullah İbn-i Zübeyr'in adı bir hadiste eserin *Livat Babı*'nda geçmektedir.

Abdullah İbn-i Mesud: Abdullah İbn-i Mesud'un ismi *Zina Babı*'nda konuyla ilgili bir olayı anlatmaktadır.

Cabir Bin-i Abdullah: Cabir Bin-i Abdullah Hz. Peygamber'in hadisini rivayet etmiştir. Adı eserin *Dünya Babı*'nda hadis rivayet ederken geçmektedir.

Enes Bin-i Malik: Bu sahabe de Hz. Peygamber'in pek çok hadisini rivayet etmiştir. Adı eserin *Haram Babı*'nda hadis rivayet ederken geçmektedir.

Halid Bin-i Velîd: Halid Bin-i Velîd'in büyük sahabelerden biridir. *İlim Babı*'nda konuyla ilgili olan bir hikâyette ismi geçmektedir.

Ebû'd-Derda: Meşhur sahabelerden biri olarak İslâm tarihinde anılmaktadır. Eserin *Haram Babı*'nda ismi rivayet içinde geçmektedir. Dünyayı hiç önemsemeyen sahabe olarak karşımıza çıkmaktadır.

Meymûn: Gıybetle ilgili başından geçen bir hadiseyi eserin *Münafık Babı*'nda anlatırken adı geçmektedir.

Abdulaziz: Adı eserin *Haram Babı*'nda konuyla ilgili bir hadiseyi naklederken geçmektedir.

Hasan Basri: Hasan Basri tâbînin büyüklerinden, şeyh, muhaddis ve müfessirdir. Eserin *Dünya Babı*'nda başından geçen bir olayı konuya bağlı anlatırken adı geçmektedir.

Ebû Heysem: Ebû Heysem'in ismi *Kanaat Babı*'nda bir hikâye içinde geçmektedir.

Mensur Bin-i Ammar: Eserin *Zina Babı*'nda bir hadis rivayet ederken geçmektedir.

İbn-i-Bahre: İbn-i-Bahre ile ilgili bir hikâye eserin *Ölüm Babı*'nda geçmektedir.

2.12. TASAVVUFÎ ve DİNÎ ŞAHSİYETLER

Ebû'l-Leys Semerkandî: Eserin *Haram Babı*'nda içki ile ilgili söyleyen bir sözü geçmektedir.

Ebû Bekir Tirmizi: Ebû Bekir Tirmizi'nin adı eserin *Ölüm Babı*'nda bir hikâye içinde geçmektedir.

Harunu'l-Reşit: Harunu'l-Reşit'in adı İslâm dünyasına yayılması, klasik şairler tarafından sık sık mesel göstermesi bakımından önemlidir. Onun zamanında Bağdat ilim, sanat ve edebiyat bakımından büyük bir ilim merkezi haline gelmiştir. Harunu'l-Reşit'in adı eserin *Zina Babı*'nda bir rivayette geçmektedir.

Hatem-i Asam: *İlim Babı*'nda konuya bağlı bir rivayet söylemektedir. Hem de onun ismi eserin *Rızk Babı*'nda geçmektedir.

Bayezid Bistamı: Tasavvuf edebiyatında onun ismi büyük bir mutasavvıf ve arifler sultanı diye anılır. Bu eserde onun yukarıda söylenen sıfaları taşıyan bir hikâyesi anlatılmaktadır.

İbrahim Edhem: Tasavvuf ve tekke edebiyatında mutasavvıf bir Velî ve şeyh olarak meşhurdur. Ama bu eserde ise onu “sultan” lakabıyla geçmektedir. Edebiyatta onun tac-u tahtı bırakıp sûfi olup fakirane bir hayata yaşamaya devam etmesi konu olmuştur.

2.13. TARİHÎ ŞAHSİYETLER, KAVİMLER ve KAVRAMLAR

Karun: Karun'un Hz. Musa'nın zamanında yaşayan çok malı olan bir adamdır. Karun'un ismi bu eserin *Dünya Babı*'nda bir hikâyede geçmektedir. Edebî metinlerde ondan zenginliğinden dolayı büyük bir kibre kapılmış olmasından, daha sonra onun malıyla birlikte yere batması mazmun ve sembol olarak geçmektedir.

“*Aḥbārda gelmişdür kim Kārūn'ıñ mālı şol kadar idi kim...*” Haberde gelmiştir ki Karun'ın malı o kadar idi ki.

Nemrut: Bir diğer şahsiyet Nemrut'tur. Nemrut, eserde Hz. İbrahim'i ateşe atması meselesiyle adı geçmektedir. Hz. İbrahim'in ateşi söndüren Allah'a tevkkül ederek elde eder bu hikâye Kur'ân'a da geçmektedir. Türk edebiyatında Nemrut daha çok Tanrılık iddia ederek insanları kendisine tapmaya zorlayan zalim ve inatçı, zulm ve cefanın bir sembolü olarak kullanılmaktadır.

“*Nemrud la'în Tañrılık da'vāsın kılurdı. İbrāhīm Peyğamber a.s genç yigit idi...*” Nemrud Tanrılık davası ederdi. Hz. İbrahim genç bir yiğitti.

Firavun: Hz. Musa ile olan mücadelesi ve sonunda onun denizde boğulması ile beraber Tanrılık davasın eden, zulüm, kötülük, vahşilik timsalleri olarak eserde yer alır. Edebiyatçılar Tanrılık davası eden bir inatçı sembolü olarak edebî metinlerde anmaktadırlar.

“*Ol vaktin kim Firavın Tañrılık da‘vāsın iderdi...*” O zaman ki Firavun Tanrılık davasın ederdi.

Ebû Cehil: Edebiyatın her dalında ve türünde karşımıza çıkan bir isimdir. Ebû Cehil kötülük, hak tanımaz cahil bir adam ve olumsuz hallerin unsuru olmuş şairler şiirlerinde nefretle andıkları bir isim olarak kalmıştır. Bu eserde de onun Hz. Peygamber’e karşı kötülük yatığı anılmaktadır.

Sam (Nuh Oğlu): Eserin *Ölüm Babı*’nda Hz. İsa’nın mucizesiyle onun diriltmesi ve onunla konuşması hikâye olarak geçmektedir. Bir de onun hakkında *Tevekkül Babı*’nda Hz. Nuh’un muhteşem tufan hadiseinde bahsedilmektedir. Klasik edebiyatında Hz. Nuh’un hayatını anlatan çok sayıda edebî eserler şairler vesilesiyle kaleme alındığı bellidir. Bu kıssaların içinde Hz. Nuh’un oğullarından da bahsedilmektedir.

Kabil: Kabil’in adı klasik edebiyatı için bir katil ve haka karşı olan bir mazmun olarak kullanılmıştır. Bu eserin *Haram Babı*’nda haramın ortaya gelmesi için onun katkısı olduğu anlamında geçmektedir.

Utifâr: Utifar Hz. Yûsuf’un zamanında Mısır kiralının veziri olarak tarihte geçmiştir. Edebiyatta Yûsuf ve Züleyha mesnevilerinde sık sık adı geçmektedir. Eserde Hz. Yûsuf ve Züleyha hikâysinde ismi geçmektedir.

Yahudiler: Yahudiler kelimesi eserin *Ölüm Babı*’nda geçmektedir, ve aynı zamanda eserin korku ve ilim bablarında da geçmektedir.

Beni İsrail: İsrailoğulları her zaman edebiyatın en önemli mazmunlarında biri olmuştur, onlara çok sayıda peygamber gönderilmesi, onların Allah’a verdiği sözleri unutup başka ilahlara tapmaya başlamaları şairler tarafında tekrar tekrar anılmıştır. Eserin *Dünya Babı*’nda bu kelime geçmektedir.

Nasranı: Nasarnı Hz. İsa’nın kavimine söylenen bir ifadedir. Bu kelime eserin *Ölüm Babı*’nda geçmektedir.

Lut: Lut kavmi klasik edebiyatı için çok önemli bir sembol haline gelmiştir. Çok sayıda şairler bu kavmin üzerine gelen olayları eserlerinde dile getirmişlerdir. Mevcut eserin pek çok yerinde geçmiştir özellikle *Livat Babı*’nda bu kavim yazgın amelleri yüzünden başlarına gelen hadise hakkında bilgi verilmektedir.

2.14. MELEKLER ve ŞEYTAN

Cebrail: Adı eserin pek çok yerinde geçmektedir. Cebrail ilâhi emirleri, haberleri ve ayetleri taşıyan Allah’ın emir ve yasaklarını Hz. Adem’den başlayıp son Peygamber Hz. Muhammad (s.a.v)’a kadar bildirmekle vazifeli olan en önemli dört meleklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cebrail, Hz. Peygamber’in bilmediği şeyler hakkında sordukları, hükümler verdikleri, Hz. Peygamber ile Miraç gecesinde rahberlik ettikleri, bu eserde geçmektedir. Edebiyatta ise dört önemli meleklerden çok sık şiirlerde ve edebî metinlerde adı geçen melektir. Şairler Hz. Peygamber’in miracı vakiasını anlatırken onun yanında Cebrail’in adını de anmışlardır.

“Cebrâ’il’e eyitdüm: “Yâ karındaşım işbu heybetlü firişte kimdür ki bunu görecek cânım yürkdü” didüm. Cebrâ’il eyitdi: “Yâ Muḥammed...” Cebrail’e dedim: “Ya akrabam işte bu heybetli melek kimdir ki bunu görecek canım yürktü” dedim.

İsrafil: Bu melekten eserde kıyamet günü “sûr”a üfleyecek olan bir melek olarak zikredilmektedir. Bununla ilgili şairler kıyamet gününden, kıyametin alametleriyle ilgili şiirler yazarken onun adını anmaktadırlar.

“İsrâfîl şor orunça dahı kulumuñ şevâb defterine yazıñ...” İsrafil sor vurunca dahı kulumun sevab defterine yazın.

Mikail: Adı eserin çok az yerinde geçmektedir. Bu meleğin de bazen peygamberlerin yardımlarına yetişmesi zikredilmektedir. Edebiyatta ve edebî metinlerde bunun tabiat olaylarından ve kulların rızıklarının taksiminden sorumlu olduğundan dolayı şairler bu konuya bağlı şiirlerinde adını zikreder.

“Andan Mikâil geldi eyitdi: “Hiç ḥâcetüñ var mı saña yardım ideyin mi...” Ondan Mikail geldi dedi: “Hiç hacetin var mı sana yardım edeyin mi.”

Azrail: Bu melekten “mâlikü’l-mevt”, “melek’l-mevt” adlarla anılmıştır. Eserde ise hep bunun vazifelendiği görevi yerine getirmek için eceli erişen herkesi ziyaret eder, iyi insanlara iyi suretle gelir ve kötü insanlara ise kötü suretle gelmesinden anılmaktadır. Bu meleğin de edebiyatta şairler tarafından şiirlerinde ölüm ve kazalardan bahsederken adını dile getirmektedirler.

“Azrâ’il’e emride “yâ melek’l-mevt var filân mel’un olmuş cânını cebren-ü kahren dürlü ‘azâblarla alup...” Azrail’e emiride “Ya melek’l-mevt var filan melun olmuş canını cebren ve kahren türlü azaplarla alıp.

Harut ve Marut: Bu iki melek Allah tarafında yeryüzüne indirilir ve sonra bunlar içki içerek Allah yasak ettiği bazı amelleri yapar, sonra onlar Allah’ın kahrına uğrar dünya cezasını tercih ettikleri hikâyesi eserin *Zina Babı*’nda geçmektedir. Bu iki melek aslında insan edebî metinlerde konu olmuştur. Edebiyatta adları sihir, büyü, Babil, Babil kuyusu ile birlikte geçen, insanlara büyü ve sihir öğreten melekler olarak şiirlerde yer alan mitolojik varlıklar olarak hep şairler tarafından anılmaktadır.

“Nitekim Hārūt Mārūt hikâyeti âleme tolmuşdur...” Nitekim Harut ve Marut hikâyeti âleme dolmuştur.

Münker ve Nekîr: Bu iki melek ölen kimseyi mezarında sorguya çeken ve gerektiğinde onu cezalandıran iki melek olarak metinde karşımıza çıkar. İlk başta onların nasıl bir soru soracakları da zikredilmektedir. Bu iki meleğin de edebî metinlerde şairler tarafından kabir azablarından bahsedilirken adlarını dile getirmektedirler.

“Münker ve Nekîr suâl eyideler: “Tañrıñ kimdür? Peyğamberiñ kimdür? Dîñüñ ne dîndür?” diyecek...” Münker ve Nekir sual ederler: “Tanrın kimdir? Peygamberin kimdir? Dinin ne dindir?” diyecek.

İblis: Şeytanın diğer ismidir. İblis’in genel karakteri, büyüklük taslamak ve inkâr, insanlara kötü şeyleri iyi göstermek ve onları doğru yoldan saptırmak ve insanlara vesvese vermektir, her zaman insanları cehennemlik yapmaya çalışmaktır. Aynen zikredilen karakterle bu eserde yer alır. Aynı zamanda İblis ile Hz. Adem’in cennetten çıkmasına sebep olan hikâyesi, ondan sonra da Hz. Adem’in peşini bırakmayıp yine ona karşı vesveselere bulunan hikâyeleri geçmektedir. Edebiyatta ise şeytanın Hz. Adem’e

secde etmemesi, cennetteki yasak olan meyvadan yedirmesi şairler şiirlerinde hep kullanılmaktadırlar.

“Âdem Peyğamberiñ tövbesi kabûl oldı. Havvâ ile buluşdı bir gün Âdem a.s Havvâ yanında degildi İblîs ‘aleyhi-la’ne Havvâ katına geldi...” Âdem Peygamberin tövbesi kabul oldu. Havva ile buluştu bir gün Âdem Havva yanına değildi İblis Havva katına geldi.

2.15. KUTSAL KİTAPLAR

Tevrat, İncil, Zebur ve Furkan bu dört mukkades kitapların adları fakat bir kere eserin içinde Hz. Peygamber’in hadisinde geçmektedir. Eserde ise bu kitapların insanları iyi yola davet eden kitaplar ve Allah’ın yasakladığı şeylerin bu kitapların her birinde zikredilmesi konusunda bahsedilmektedir. Edebiyatta ise kutsal kitapların Hz. Davud'a gönderilen Zebur; Hz. Musa'ya gönderilen Tevrat; Hz. İsa'ya gönderilen İncil ve Hz. Muhammed'e indirilen Kur'ân edebiyatçıların şiirinde sık sık geçmektedir.

“Ya’nî Tevrat’da ve İncil’de ve Zebûr’da ve Furkân’da zikrolunmuşdur...” Yani Tevrat’ta ve İncil’de ve Zebur’da ve Furkan’da zikrolmuştur.

2.16. COĞRAFİ BÖLGELER (MEKÂNLAR)

Bağdat: Bağdat’ın adı eserin birkaç yerinde geçmiştir. Abbasi Halifelerin hüküm sürdüğü bir şehir olarak tasvir edilmiştir. Bağdat Abbasi ve onlardan sonraki asırlarda ilim merkezi özellikle İslâmi ilimler açısından çok gelişmiş bir şehir olarak dünyaya tanınmıştır.

“Meger kim halifeyi Bağdâd Hârûnı’l-Reşîd’üñ bir nedîmi vardı...” Meğer halifeyi Bağdat Harunı’l-Reşit’in bir nedimi vardı.

Mısır: Mısır’ın dünyanın en eski ülkelerinden biridir. Mısır aynı zamanda Firavunların hüküm sürdüğü ülkedir. Mısır’ın adı eserin *Tevekkül Babı*’nda Hz. Yûsuf’un hikâyesinde birkaç kere geçmiştir. Hz. Yûsuf’un küçük yaşdayken bu ülkeye gelip sonradan Mısır’ın yüksek makamlarına gelmesi anlatılmaktadır.

“Mısır sultânı oldu bir gün ata binerken...” Mısır sultanı oldu bir gün ata binerken.

Kâbe: Kâbe günümüzdeki Müslümanların her sene orada toplanıp hac ziyaret ettikleri mukkades mekândır. Eserde Müslümanlar için mukkades bir mekan hem de duaların icabet ve kabul olacağı, hatta meleklerin de gelip Allah’a dua ettikleri yer olarak tasvir edilmektedir.

“Gördüm bir gün Cebrâ’il Kâbe’niñ dîvarine yaşmış ağlar...” Gördüm bir gün Cebrail Kâbe’nin divarine yaşmış ağlar.

Mekke ve Medine: Mekke ve Medine birincisi Hz. Peygamber’in dünyaya geldiği bir şehir ve peygamberlik vahiy geldiği şehir ikincisi ise Hz. Peygamber’in hicret ederek yerleştiği şehir olarak eserde geçmektedir. Eserin içinde Mekke’nin yanı sıra Medine’nin de adı geçmektedir.

“Mekke’den tâ Medîne’ye varınca deve olsa...” Mekke’den Medine’ye varınca deve olsa.

Kaf Dağı: Halk inanışına göre dünyanın etrafını çevreleyen zümrütten dağ olarak anılan Kaf Dağı’ı edebiyatta özellikle masallarda yer alan efsanevi dağdır. Eserin *Ölüm Babı*’nda Hz. Süleyman’ın bir hikâyesinde ölümden kurtaran çok uzak hiçkimseyi bulamayacağı bir dağ veya yer olarak tasvir edilerek geçmektedir.

“Yele emreyle beni alub Kâf Dağı ardına ildüb bıraksun...” Rüzgara emret alıp Kaf Dağı ardına bıraksın.

Tûr Dağı: Tur dağı Hz. Musa’nın peygamberlikle müjdelendiği ve Tevrat’ın indiği dağ hem de Hz. Musâ’nın bir sıkıntı ve sorun yaşadığında Allah teala ile münacatta bulunduğu bir dağ olarak geçmektedir. Edebiyatta çok anılan dağlardandır, şairlerin Hz. Musâ’nın ismini andıkları zaman onun yanında Tur ismi de mutlaka geçmektedir.

“Yâ Mūsâ Tûr tağında Allâh ile münâcât itmek diledüññüñ vaktin...” Ya Musa Tur dağında Allah ile münacat etmek dilediğin vaktin.

2.17. İKTİBASLAR

2.17.1. AYETLER

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr adlı eserin konusu ahlakî ve dinî mevzulara çok değinildiği için her babda çok sayıda ayet ve hadis geçmektedir. Eserin içindeki konular ayet ve hadisler ile açıklama yapılmıştır. Bazen yazar konuyla ilgili Kur’ân’da geçen peygamberlerin destan ve kıssalarını anlatıyor. Destan ve kıssa ile bağlı olan ayetleri de yazarak açıklamıştır.

La-ilahe illallah vahdehü la-şerikelehü. Leyse ke mişlihi şey’en ve hüve’s-semîc-
û’l-başı. ⁷ (Şurâ 42/11)

Hüve’l-evvelü’l-âhirü’z-zahirü’l-bâtın. ⁸ (Hadîd 57/3)

Ellezîne la havfün ‘aleyhüm vela hüm yahzenün. ⁹ (Yûnus 10/62; Bakara 2/38, 62, 112, 262, 277)

Lehümü’l-büşra fi’l-hayated-dünya ve fil-âhireti. ¹⁰ (Yûnus 10/64)

Fedhulî fi ‘ibādî. Vedhulî cennetî. ¹¹ (Fecr 89/29-30)

Veme’y-yettehizi’s-şeytâne ve’l-liyyen faḩad ḩasîre ḩusrâne’m-mübînâ. ¹² (Nisâ 4/119)

Küllü nefsin zâikâtü’l-mevt. ¹³ (Âl-i İmrân 3/185)

Ḩul ley yenfe‘akümü’l-firâru in ferartüm mine’l-mevti. ¹⁴ (Ahzâb 33/16)

⁷ “O, göklerin ve yeri yaratandır, size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu suretle sizi ürettiyor. Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” (Şurâ 42/11)

⁸ “O ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın’dır.” (Hadîd 57/3)

⁹ “Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir” de. (Yûnus 10/62; Bakara 2/38, 62, 112, 262, 277) Bu ayet Kur’ân’ın birçok ayetinde geçmektedir. “Ellezine” sözü ayetlerin hiçbirinde geçmemektedir. Büyük ihtimalla müstensih yanlış yapmıştır.

¹⁰ “Dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjde vardır.” (Yûnus 10/64)

¹¹ “(İyi) kullarımın arasına gir. Cennetime gir.” (Fecr 89/29-30)

¹² “Allah’ın yarattığını değiştirecekler.” Kim Allah’ı bırakıp da şeytanı dost edinirse şüphesiz o, apaçık bir hüsrana düşmüştür.” (Nisâ 4/119)

¹³ “Her canlı ölümü tadacaktır.” (Âl-i İmrân 3/185)

¹⁴ De ki: “Eğer siz ölümden ya da öldürmekten kaçıyorsanız.” (Ahzâb 33/16)

Eyne mā tekūnū yūdrikkümü'l-mevtū velev küntüm fī bürūcim müşeyyedeḥ.¹⁵
(Nisā 4/78)

Feizā cāe-ecelühüm lā yeste'ḥirūrne sā'atev velā yestaḫdimūm.¹⁶ (A'rāf 7/34)

Ḳul e'ūzū birabbī'n-nās. Melikī'n-nās. İlāhī'n-nās. Mīn şerri'l-vesvāsi'l-ḥannās.
Elleẓī yūvesvisū fī şudūri'n-nās. Mine'l-cinneti ve'n-nās.¹⁷ (Nās 114/1-6)

E'ūzū billāhi mine'ş-şeyṭāni'r-recīm.¹⁸ (Nahl 16/98)

Şeyāṭine'l-insü ve'l-cinnü.¹⁹ (En'ām 6/112)

Efetetteḥizūnehū vezürriyyetehū evliyāe min dūnī vehüm leküm 'adüvv bi'se
lizzālīmīne bedelā.²⁰ (Kehf 18/50)

Vemā ḥalaḳtü'l-cinne ve'l-inse illā liya'būdūn.²¹ (Zâriyat 51/56)

Ye'külüne kemā te'külü'l-en'āmü ve'n-nāru meşyen lehüm.²² (Muhammed 47/12)

Üläike kel'in'āmi bel hüm ezallu.²³ (A'rāf 7/179)

Festeḳim kemā ümirte ve men tābe me'ake.²⁴ (Hud 11/112)

Feeminū mekra'l-lāh felā ye'menü mekra'l-lāhi ille'l-ḳavmü'l-ḥāsirūn.²⁵ (A'rāf
7/99)

Ve ḥāfūne in küntüm mü'minin.²⁶ (Âl-i İmrân 3/175)

¹⁵ “Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır.” (Nisâ 4/78)

¹⁶ “Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler.” (A'râf 7/34)

¹⁷ De ki: “Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlâh'ına sığınırım.” (Nâs 114/1-6)

¹⁸ “Kovulmuş şeytandan Allah'a sığın.” (Nahl 16/98)

¹⁹ “İşte böylece biz her Peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık.” (En'âm 6/112)

²⁰ “Şimdi siz, beni bırakıp da İblis'i ve neslini, kendinize dostlar mı ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin için birer düşmandırlar. Bu, zalimler için ne kötü bir bedeldir!” (Kehf 18/50)

²¹ “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zâriyat 51/56)

²² “İnkâr edenler ise (dünya zevklerinden) yararlanırlar ve hayvanların yediği gibi yerler.” (Muhammed 47/12)

²³ “İşte bunlar gafillerin ta kendileridir.” (A'râf 7/179)

²⁴ “Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar.” (Hud 11/112)

²⁵ “Yoksa Allah'ın tuzağından emin mi oldular? Ziyana uğrayan kavimden başkası Allah'ın tuzağından emin olamaz.” (A'râf 7/99)

²⁶ “O şeytan sizi ancak kendi dostlarından korkutuyor. Onlardan korkmayın, eğer mü'min iseniz, benden korkun.” (Âl-i İmrân 3/175)

Hebā'em-mensūrā.²⁷ (Furkan 25/23)

Yemhü'l-lāhü mā'y-yeşāü ve yüşbit.²⁸ (Ra'd 13/39)

Lā yüs'elü 'ammā yef'alü vehüm yüs'elün.²⁹ (Enbiyā 21/23)

Ellezīne ye'külüne'r-ribā lā yeķümüne illā kemā yeķümü'l-lezī yeteħabbeṭuhü'ş-şeyṭānū mine'l-mess.³⁰ (Bakara 2/275)

Yemħaķu-llāhu'r-ribā.³¹ (Bakara 2/276)

Fe'zenū bi-ħarabim mine'l-lāhi veresūlih.³² (Bakara 2/279)

Feülāike aşhābü'n-nār hüm fihā hālidün.³³ (Bakara 2/275)

İnneme'l-müşriküne necesün felā teķerebü'l-mescidi'l-ħarām.³⁴ (Tövbe 9/28)

Lā taķrabu'ş-şalāte ve entüm süķārā hattā ta'lemū mā teķülüne.³⁵ (Nisā 4/43)

Kul fihimā ismün kebir.³⁶ (Bakara 2/219)

İnneme'l-ħamru ve'l-meysiru ve'l-enşābü ve'l-lezlāmü ricsüm min 'ameli'ş-şeyṭān.³⁷ (Mā'ide 5/90)

İnnemā yüridü'ş-şeyṭānū ey yüķi'a beynekümü'l-'adāvete fī'l-ħamri ve'l-meysir.³⁸ (Mā'ide 5/91)

Ve yeşud-deküm 'an zikrillāhi ve 'ani'ş-şalavātı fehel entüm müntehün.³⁹ (Mā'ide 5/91)

²⁷ “Onları dağılmış zerreciklere çevirdik.” (Furkan 25/23)

²⁸ “Allah dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır.” (Ra'd 13/39)

²⁹ “O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.” (Enbiyā 21/23)

³⁰ “Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar.” (Bakara 2/275)

³¹ “Allah, faiz malını mahveder.” (Bakara 2/276)

³² “Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Rasûlüyle savaşa girdiğinizi bilin.” (Bakara 2/279)

³³ “Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi kalacaklardır.” (Bakara 2/275)

³⁴ “Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir. Artık bu yıllarından sonra, Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.” (Tövbe 9/28)

³⁵ “Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cunup iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın.” (Nisâ 4/43)

³⁶ De ki: “Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır.” (Bakara 2/219)

³⁷ “Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir.” (Mâ'ide 5/90)

³⁸ “Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister.” (Mâ'ide 5/91)

³⁹ “Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?” (Mâ'ide 5/91)

İnneme'l-ḥamru ve'l-meysiru ve'l-enşābü ve'l-lezlāmü ricsüm min 'ameli's-şeytānı
fectenibühü le 'alleküm tüfliḥün.⁴⁰ (Mā'ide 5/90)

İnneküm lete'tüne'r-ricāle şehvetem min dūni'n-nisā bel entüm ḳavmün techelün.⁴¹
(Neml 27/55)

Bel entüm ḳavmün müsrifün.⁴² (A'râf 7/81)

Kānet ta'melü'l-ḥabāis.⁴³ (Enbiyā 21/74)

İnnā münzilüne 'alā ehli hāzihi'l-ḳaryeti riczem mine's-semāi bimā kānū
yefsūkūn.⁴⁴ (Ankebūt 29/34)

Ve emṭarnā 'aleyhā ḥicretem min siccīlim menzūd müsevvemeten 'inde Rabbik.⁴⁵
(Hūd 11/82-83)

Veleḳat teraknā minhā āyetem beyyinete'l-liḳavmi'y-yaḳilün.⁴⁶ (Ankebūt 29/35)

Ve māhiye mine'z-ẓālimīne bib'īd.⁴⁷ (Hūd 11/83)

Venūḳallibü ef'idetehüm ve ebşārahüm.⁴⁸ (En'ām 6/110)

Lilmü'minīne yeğüzzü min ebşārihim.⁴⁹ (Nūr 24/30)

Efelā yenzurüne ile'l-ibli keyfe ḥuliḳat ve ile's-semāi keyfe rufi'at.⁵⁰ (Gāşīye 88/17-
18)

⁴⁰ “Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” (Mā'ide 5/90)

⁴¹ “Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi varyorsunuz? Doğrusu siz ne yaptığınızı bilmez bir toplumsunuz.” (Neml 27/55)

⁴² “Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz.” (A'râf 7/81)

⁴³ “Gerçekten onlar kötü bir toplum idiler, fasık (Allah'ın emrinden çıkan kimseler) idiler.” (Enbiyâ 21/74)

⁴⁴ “Şüphesiz biz, bu memleket halkı üzerine, fasıklık ettiklerinden dolayı gökten bir azap indireceğiz.” (Ankebūt 29/34)

⁴⁵ “(Azap) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik. Üzerine de Rabbinin katında işaretlenmiş pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırdık.” (Hūd 11/82-83)

⁴⁶ “Andolsun biz, aklını kullanacak bir kavim için o memleketten ibret alınacak apaçık bir delil bıraktık.” (Ankebūt 29/35)

⁴⁷ “Bunlar zalimlerden uzak değildir.” (Hūd 11/83)

⁴⁸ “Biz onların kalplerini ve gözlerini ters döndürürüz.” (En'ām 6/110)

⁴⁹ “Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar.” (Nūr 24/30)

⁵⁰ “Göçe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir! Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir!” (Gāşīye 88/17-18)

Ve ile'l-cibāli keyfe nüşibet. Ve ile'l-arzi keyfe sütiḥat.⁵¹ (Gâşiye 88/17-20)

Ve mā überriü nefsi inne'n-nefse le-emmāratüm bissüi.⁵² (Yûsuf 12/53)

Velâ teḡrabü'z-zinâ inneḡ kâne fāḡiḡeten vesāe sebīlā.⁵³ (İsrâ 17/32)

Yüzā'af lehü'l-azābü yevme'l-ḡiyāmeti veyḡḡlūd fiḡi müḡānā.⁵⁴ (Furkân 25/69)

Ezzāniyetü vezzānī feclidü külle vāḡidim minhümā miete celdeḡ velâ te'ḡuzküm bihimā ra'fetün fi dīni'l-llāḡi in küntüm tü'minüne billāḡi velyevmi'l-āḡir velyeḡḡed azābehümā ḡāifetü'm-mine'l-mü'minīn.⁵⁵ (Nûr 24/2)

Ve'l-lezīne ḡüm lifürüciḡim ḡāfiḡün illā alā ezvāciḡim ev mā meleket eyḡānüm feinnehüm ḡayru melūlīn.⁵⁶ (Mü'minün 23/5-6)

Ḳul'l-ilmü'minīne yeḡuzzü min ebḡāriḡim veyāḡfezü fūrüceḡüm ve Ḳul'l-ilmü'mināti yaḡzuzne min ebḡāriḡim veyāḡfaḡne fūrüceḡünne.⁵⁷ (Nûr 24/30-31)

Feümmüḡü ḡāviyeḡ.⁵⁸ (Kāri'a 101/9)

El-münāfiḡine ve'l-münāfiḡātı ba'zuhüm mim ba'z ye'mürüne bi'l-münkeri ve yenhevne ani'l-ma'rūfi.⁵⁹ (Tövbe 9/67)

⁵¹ “Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir! Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır!” (Gâşiye 88/19-20)

⁵² “Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder.” (Yûsuf 12/53)

⁵³ “Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.” (İsrâ 17/32)

⁵⁴ “Kıyamet günü onun azabı kat kat artırılır ve horlanmış olarak orada ebedi kalır.” (Furkân 25/69)

⁵⁵ “Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah’ın dini (nin koymuş olduğu hükmü uygulama) konusunda onlara acıyacağınız tutmasın. Mü’minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun.” (Nûr 24/2)

⁵⁶ “Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır.” (Mü’minün 23/5-6)

⁵⁷ “Mü’min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihtir. Şüphe yok ki, Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır. Mü’min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini, kocalarından yahut babalarından yahut kocalarının babalarından yahut oğullarından yahut üvey oğullarından yahut erkek kardeşlerinden yahut erkek kardeşlerinin oğullarından yahut kız kardeşlerinin oğullarından yahut müslüman kadınlardan yahut sahip oldukları kölelerden yahut erkekligi kalmamış hizmetçilerden yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü’minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!” (Nûr 24/30-31)

⁵⁸ “İşte onun anası (varacağı yer) Hâviye’dir.” (Kâria 101/9)

⁵⁹ “Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir (birbirlerinin benzeridir). Kötülüğü emredip, iyiliği yasaklarlar.” (Tövbe 9/67)

Ve yakbizüne eydiyehüm.⁶⁰ (Tövbe 9/67)

Yā eyyühe'l-lezīne āmenü't-teķu'l-lāhi ḥaķķa tükātihī.⁶¹ (Āl-i İmrân 3/102)

Hüve ehlü't-taķvā ve ehlü'l-mağfirah.⁶² (Müddesir 74/56)

Feme'y-ya'mel mişķāle zerratin ḥayra'y-yarah. Veme'y-ya'mel mişķāle zerratin şerra'y-yarah.⁶³ (Zilzal 99/7-8)

Vece'ale minhümü'l-ķiradete ve'l-ḥaanāzīra.⁶⁴ (Mā'ide 5/60)

Tübü ile'l-lāhi tevbeten neşühā.⁶⁵ (Tahrim 66/8)

İnne'l-lāhe yühibbü't-tevvābīne.⁶⁶ (Bakara 2/222)

Ve innī legāfāru'l-limen tābe.⁶⁷ (Taha 20/82)

İnne'l-ḥasenāti yüżhibne's-seyyiāt.⁶⁸ (Hūd 11/114)

Veķur-Rabbi zidnī 'ilmā.⁶⁹ (Taha 20/114)

Ķul hel yestevi'l-lezīne ya'lemüne vellezīne lā ya'lemün.⁷⁰ (Zümer 39/9)

Ve 'alleme ādeme'l-asmāe küllehā.⁷¹ (Bakara 2/31)

Menze'l-lezī yukrižu'l-lāhe ķarzan ḥasenen feyüzā 'ifehū lehū velehū ecrün kerim.⁷² (Hadīd 57/11)

Vellāhü'l-ğaniyyü ve entümü'l-füķarā.⁷³ (Muhammed 47/38)

⁶⁰ “Elleri de sıkı tutarlar.” (Tövbe 9/67)

⁶¹ “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa öylece sakının.” (Āl-i İmrân 3/102)

⁶² “Bağışlamaya ehil olandır.” (Müddesir 74/56)

⁶³ “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir.” (Zilzal 99/7-8)

⁶⁴ “İçlerinden maymunlar ve domuzlar çıkardığı kimseler ile şeytanlara tapan kimselerdir.” (Mā'ide 5/60)

⁶⁵ “Allah’a içtenlikle tövbe edin.” (Tahrim 66/8)

⁶⁶ “Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.” (Bakara 2/222)

⁶⁷ “Şüphe yok ki ben, tövbe edip inanan ve salih ameller işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece affedicim.” (Taha 20/82)

⁶⁸ “Çünkü iyilikler kötülükleri giderir.” (Hūd 11/114)

⁶⁹ “Rabbim! İlmimi arttır” de. (Taha 20/114)

⁷⁰ De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (Zümer 39/9)

⁷¹ “Allah Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.” (Bakara 2/31)

⁷² “Kim Allah’a güzel bir borç verecek ki, Allah da onu kendisine kat kat ödesin. Ona çok değerli bir mükâfat da vardır.” (Hadīd 57/11)

⁷³ “Allah her bakımdan sınırsız zengindir, siz ise fakirsiniz.” (Muhammed 47/38)

Ve me'l-lāhü yürüdü zülme'l-ibād.⁷⁴ (Gāfir 40/31)

Velem yekül lehü küfüven eḥad.⁷⁵ (İhlās 112/3-4)

Ve fevka külli zī ilmin 'alīm.⁷⁶ (Yūsuf 12/76)

Fetteḥaze sebīlehü f'l-baḥri serabā.⁷⁷ (Kehf 18/61)

Ḳāle lifetāhü ātinā ḡazāenā leḡad leḡinā min seferinā hāzā neṣabā.⁷⁸ (Kehf 18/62)

Ḳāle era'eyte iz eveynā ile' ş-şahrati feinnī nesītü'l-ḥüt vemā ensānihü ille'ş-şeytānū en ezḡurah evtteḥaze sebīlehü fi'l-baḥr 'acebā.⁷⁹ (Kehf 18/63)

İnneke len testeṭī'ca me'īye şabırā.⁸⁰ (Kehf 18/72)

Ḳāle setecidünī inşallāhü şābirav velā a'şī leke emrā.⁸¹ (Kehf 18/69)

Feini't-teba'tenī felā tes'elnī 'an şey'in ḥattā uḥdişe leke minhü zikrā.⁸² (Kehf 18/70)

Fenṭaleḡā ḥattā izā rakibā fi's-sefīneti ḡaraḡahā.⁸³ (Kehf 18/71)

Ḳāle eḡaraḡtehā lituḡriḡa ehlehā.⁸⁴ (Kehf 18/71)

Ḳāle elem eḡul inneke len testeṭī'ca me'īye şabrā.⁸⁵ (Kehf 18/75)

Eḡatelte nefsen zekiyyetem biḡayri nefş.⁸⁶ (Kehf 18/74)

İn seeltüke 'an şey'in ba'dehā felā tüşāḡibnī.⁸⁷ (Kehf 18/76)

⁷⁴ “Allah kullarına asla zulmetmek istemez.” (Mü'min 40/31)

⁷⁵ “Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir).” “Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir.” (İhlās 112/3-4)

⁷⁶ “Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.” (Yūsuf 12/76)

⁷⁷ “Balık denizde yolunu tutup kayıp gitti.” (Kehf 18/61)

⁷⁸ “Oradan uzaklaştıklarında Mûsâ beraberindeki gence “Öğle yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük” dedi. (Kehf 18/62)

⁷⁹ “Genç, “Gördün mü? Kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum. Doğrusu onu sana söylememi bana ancak şeytan unutturdu- Balık şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti” dedi. (Kehf 18/63)

⁸⁰ Adam, “Sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin, demedim mi?” dedi. (Kehf 18/72)

⁸¹ Mûsâ, “İnşallah beni sabırlı bulacaksın. Hiçbir işte de sana karşı gelmeyeceğim” dedi. (Kehf 18/69)

⁸² O da şöyle dedi: “O halde eğer bana tabi olacaksan, ben sana söylemedikçe hiçbir şey hakkında bana soru sormayacaksın.” (Kehf 18/70)

⁸³ “Derken yola koyuldular. Nihayet, bir gemiye bindiklerinde (adam) gemiyi deldi.” (Kehf 18/71)

⁸⁴ Mûsâ, “Sen onu içindekileri boğmak için mi deldin?” (Kehf 18/71)

⁸⁵ Adam, “Sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin, demedim mi?” dedi. (Kehf 18/72)

⁸⁶ “Mûsâ, “Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün?” (Kehf 18/74)

⁸⁷ “Bundan sonra sana bir şey sorarsam bana arkadaş olma.” (Kehf 18/76)

Fenṭalekā ḥattā izā eteyā ehle ḵaryetin staṭ'amā ehlehā feebeṣ ey yūzayyifūhūmā fevecedā fīhā cidāray yūridū ey yenḵazzā feeḵāmeh.⁸⁸ (Kehf 18/77)

Leṣ ṣi'te letteḥazte 'aleyhi ecrā.⁸⁹ (Kehf 18/77)

Hāzā firāḵu beynī vebenik seūnebbiūke bite'vīli mālem testeṭi' 'aleyhi ṣabrā.⁹⁰ (Kehf 18/78)

Ammā elseffinetū fekānet limesākīne ya'melūne fi'l-baḥri feerrattū en e'ibehā vekāne verāehūm melikūy ye'ḥuzū külle seffinetin ḡazbā ve emme'l-ḡulāmū fekāne ebevāhū mü'mineyni feḥaṣīnā ey yūrhīḵahūmā ṭuḡyāne'v-vekūfrā.⁹¹ (Kehf 18/79-80)

Ve emme'l-cidāru fekāne ligulāmeyni yetīmeyni fi'l-medīneti vekāne taḥtehū kenzül lehūmā vekāne ebūhūmā ṣāliḥā feeāde Rabbūke ey yūblūḡā eşūddehūmā veyestaḥricā kenzehūmā raḥmetem mi'r-Rabbik vemā fe'altūhū 'an emrī.⁹² (Kehf 18/82)

Ḳul innī ümirtū en a'būde-llāhe muḥliṣā.⁹³ (Zümer 39/11)

Femen kāne yercū liḵāe Rabbihī felya'mel 'amelen ṣāliḥen.⁹⁴ (Kehf 18/110)

Ḳad efleḥa'l-mü'ninūn ellezīne hūm fī ṣalātihim ḥaṣī'un.⁹⁵ (Mü'minūn 23/1-2)

Veme'y-yetevekkül 'ale-llāhi fehūve ḥasbūh.⁹⁶ (Talāk 65/3)

Yā nāru kūnī berdev ve selāmen 'alā İbrāhīm.⁹⁷ (Enbiyā 21/69)

⁸⁸ “Yine yola koyuldular. Nihayet bir şehir halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Halk onları konuk etmek istemedi. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar gördüler. Adam hemen o duvarı doğrulttu. (Kehf 18/77)

⁸⁹ “Mûsâ, “İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın” dedi. (Kehf 18/77)

⁹⁰ Adam, “İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir” dedi. “Şimdi sana sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım.” (Kehf 18/78)

⁹¹ “O gemi, denizde çalışan bir takım yoksul kimselere ait idi. Onu yaralamak istedim, çünkü onların ilerisinde, her gemiyi zorla ele geçiren bir kral vardı.” “Çocuğa gelince, anası babası mü'min insanlardı. Onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktuk.” (Kehf 18/79-80)

⁹² “Duvar ise şehirdeki iki yetim çocuğa ait idi. Altında onlara ait bir define vardı. Babaları da iyi bir insandı. Rabbin, onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi. Bunları ben kendi görüşüme göre yapmadım. İşte senin, sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.” (Kehf 18/82)

⁹³ De ki: “Şüphesiz bana, dini Allah'a has kılarak O'na ibadet etmem emredildi.” (Zümer 39/11)

⁹⁴ “Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.” (Kehf 18/110)

⁹⁵ “Mü'minler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler.” (Mü'minūn 23/1-2)

⁹⁶ “Kim Allah'a tevekkül ederse, O kendisine yeter.” (Talāk 65/3)

⁹⁷ “Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol” dedik. (Enbiyâ 21/69)

İnne me'ciye Rabbī seyhedīn.⁹⁸ (Şu'arā 26/62)

Ḥattā izā cāe emrunā vefāra't-tennuru ḵulne-ḥmil fīhā min küllin zeveyne-şneyne ve ehleke illā men sebeḵa.⁹⁹ (Hud 11/40)

Ve ḵāle-rekebū fīhā bismi-llāhi mecrāhā vemürsāhā inne Rabbī leḡafūru'r-raḥīm.¹⁰⁰ (Hud 11/41)

Vehiye tecrī bihim fī mevin kelcibāli.¹⁰¹ (Hud 11/42)

Venādā Nūḥun-benhū vekāne fī ma'ziliy yā būneyye-rkem me'anā velā tekūm me'a'l-kāfirīn. İlä cebeliy ya'şimūnī mine'l-mā' ḵāle lā 'āşime'l-yevme min emri-llāhi illā mer-raḥim.¹⁰² (Hud 11/42-43)

İnne-bnī min ehlī ve inne va'dake-lḥaḵḵu ve ente aḥkemū'l-ḥākimīn.¹⁰³ (Hud 11/45)

Yā Nūḥ innehū leyse min ehlik innehū 'amelūñ ḡayru şālīḥ.¹⁰⁴ (Hud 11/46)

İnne-llāhe yūḥibbū'l-mütevekkilīn.¹⁰⁵ (Āli-İmrān 3/159)

Vucūhū'y-yevme izin nāzirah ilā Rabbihā nāzirah.¹⁰⁶ (Kıyāmet 75/22-23)

İḵrā' bismi Rabbike'l-lezī ḥaleḵ ḥaleḵe'l-insāne min 'alak.¹⁰⁷ (Alak 96/1-2)

⁹⁸ Mûsâ, “Hayır! Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir” dedi. (Şu'arâ 26/62)

⁹⁹ “Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) Nûh'a dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen ile iman edenleri ona yükle.” Ama onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.” (Hûd 11/40)

¹⁰⁰ (Nûh), “Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” dedi. (Hûd 11/41)

¹⁰¹ “Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu.” (Hûd 11/42)

¹⁰² “Nûh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna, “Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma” diye seslendi. O, “Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım” dedi. Nûh, “Bugün Allah'ın rahmet ettikleri hariç, onun azabından korunacak hiç kimse yoktur” dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu.” (Hûd 11/42-43)

¹⁰³ “Nûh Rabbine seslenip şöyle dedi: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin va'din elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin.” (Hûd 11/45)

¹⁰⁴ Allah, “Ey Nûh! O asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O halde hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi. (Hûd 11/46)

¹⁰⁵ “Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever. (Âli-İmrân 3/159)

¹⁰⁶ “O gün bir takım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar.” (Kıyâmet 75/22-23)

¹⁰⁷ “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı “alak” dan yarattı.” (Alak 96/1-2)

İkṣra' ve Rabbüke'l-ekram ellezî 'alleme bi'l-ḳalem 'allemel'l-insâne mā lem ya'lem.¹⁰⁸ (Alak 96/3-5)

Veme'l-ḥayātü'd-dünyâ illâ metâ'u-lğurûr.¹⁰⁹ (Âl-i İmrân 3/185)

Ḳul metâ'u'd-dünyâ ḳalîl ve-lâḥiretü ḥayrul limeni't-teḳâ.¹¹⁰ (Nisâ 4/77)

İnneme'l-ḥayātü'd-dünyâ le'ibüv velehvü'v-vezînetüv ve tefâḥurum beyneküm ve tekâşürun fi'l-ʿemvâli ve'l-evlâd.¹¹¹ (Hadîd 57/20)

Velâ tense neşîbeke.¹¹² (Kasas 28/77)

Felâ teğurrannekümü'l-ḥayātü'd-dünyâ.¹¹³ (Fâtır 35/5)

Vemâ min dâbbet'n fi'l-arḍi illâ 'ale-llâhi rizḳuhâ.¹¹⁴ (Hud 11/6)

Feverabbi's-semâi vel'arḍ innehü leḥaḳḳum.¹¹⁵ (Zâriyât 51/23)

Ve fi's-semâi rizḳuküm vemâ tû'dün.¹¹⁶ (Zâriyât 51/22)

Ve ḳaddera fihâ aḳvâtehâ.¹¹⁷ (Fussilet 41/10)

Vellâhü yüḥibbu's-şâbirîn.¹¹⁸ (Âl-i İmrân 3/146)

Vaşbir liḥukmi Rabbike fe inneke bia'yuninâ.¹¹⁹ (Tûr 52/48)

İnnâ vecednâhü şabirâ ni'me'l-ʿabd innehü evvâb.¹²⁰ (Sâd 38/44)

¹⁰⁸ “Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir.” (Alak 96/3-5)

¹⁰⁹ “Dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir.” (Âl-i İmrân 3/185)

¹¹⁰ De ki: “Dünya geçimliği azdır. Ahiret, Allah’a karşı gelmekten sakınan kimse için daha hayırlıdır.” (Nisâ 4/77)

¹¹¹ “Dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir.” (Hadîd 57/20)

¹¹² “Allah’ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma.” (Kasas 28/77)

¹¹³ “Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın.” (Fâtır 35/5)

¹¹⁴ “Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızıkı Allah’a âit olmasın.” (Hûd 11/6)

¹¹⁵ “Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki o (size vadolunanlar), sizin konuşmanız gibi gerçektir.” (Zâriyât 51/23)

¹¹⁶ “Gökte rızığınız ve size vaad olunan şeyler vardır.” (Zâriyât 51/22)

¹¹⁷ “Ve orada rızık arayanların ihtiyaçlarına uygun olarak rızıklar takdir etti.” (Fussilet 41/10)

¹¹⁸ “Allah sabredenleri sever.” (Âl-i İmrân 3/146)

¹¹⁹ “Rabbinin hükmüne sabret.” (Tûr 52/48)

¹²⁰ “Gerçekten biz Eyyûb’u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah’a çok yönelen bir kimse idi.” (Sâd 38/44)

Ve fedeynāhū bi zibhīn ʿaẓīm.¹²¹ (Saffāt 37/107)

Vecāū ʿalā ẓamīṣihī bidemin kāzib.¹²² (Yūsuf 12/18)

Vecāet seyyğratūn feerselū vāridehūm feedlā delveh.¹²³ (Yūsuf 12/19)

Ẓale yābüṣrā hāzā ğulām.¹²⁴ (Yūsuf 12/19)

Veşeravhū biş baḥsin derāhime maʿzūdeh.¹²⁵ (Yūsuf 12/20)

Veķāle'l-lezi-şterāhū mim mişra limraetihī ekrimī meşvāhū ʿasā ey yenfeʿanā ev netteḥizehū veledā.¹²⁶ (Yūsuf 12/21)

Veātet külle vāḥidetim minhünne sikkīnev veķāleti ḥruc ʿaleyhinn.¹²⁷ (Yūsuf 12/31)

Felemmā raeynāhū ekbernehū veķaṭṭaʿane eydiyehünne veķulne ḥāşe lillāhi mā hāzā beşerā in hāzā illā melekūn kerīm.¹²⁸ (Yūsuf 12/31)

Kezālike linaşrife ʿanhū's-sū'e velfaḥşā innehū min ʿibādine'l-muḥleşīn.¹²⁹ (Yūsuf 12/24)

Vestebeķe'l-bābe veķaddet ẓamīşahū min dübüriy veelfeyā seyyidehā lede'l-bāb.¹³⁰ (Yūsuf 12/25)

Ẓāle hiye rāvedetnī ʿan nefsi.¹³¹ (Yūsuf 12/26)

Ẓālet mā cezāü men erāde bieḥlike sūen illā ey yüscene ev ʿazābüen elīm.¹³² (Yūsuf 12/25)

¹²¹ “Biz, (İbrahim’e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail’i) kurtardık.” (Saffāt 37/107)

¹²² “Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler.” (Yūsuf 12/18)

¹²³ “Bir kervan gelmiş sucularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca.” (Yūsuf 12/19)

¹²⁴ “Müjde! Müjde, İşte bir oğlan!” dedi. (Yūsuf 12/19)

¹²⁵ “O’nu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar.” (Yūsuf 12/20)

¹²⁶ “O’nu satın alan Mısırlı kişi hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniz.” (Yūsuf 12/21)

¹²⁷ “Her birine birer de bıçak verdi ve Yūsuf’a, “Çık karşılarına” dedi. (Yūsuf 12/31)

¹²⁸ “Kadınlar Yūsuf’u görünce onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Haşa! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler. (Yūsuf 12/31)

¹²⁹ “Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.” (Yūsuf 12/24)

¹³⁰ “İkisi de kapıya koştular. Kadın Yūsuf’un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar.” (Yūsuf 12/25)

¹³¹ Yūsuf, “O benden arzusunu elde etmek istedi” dedi. (Yūsuf 12/26)

¹³² “Senin ailene kötülük yapmak isteyen cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır.” (Yūsuf 12/25)

Veşehide şāhidūm min ehlihā.¹³³ (Yūsuf 12/26)

İn kāne kamīşuhū ḳudde min ḳubūlin feşadeḳat vehüve mine'l-kāzibīn.¹³⁴ (Yūsuf 12/26)

Felemmā ra'ā kamīşahū ḳudde min dübüürin.¹³⁵ (Yūsuf 12/28)

Vedeḫale me'ahü's-sicne feteyān.¹³⁶ (Yūsuf 12/36)

İnnī erānī a'sīru ḫamrā.¹³⁷ (Yūsuf 12/36)

İnnī erānī aḫmilü fevḳa ra'sī ḫubzen te'külu't-ṭayru mine.¹³⁸ (Yūsuf 12/36)

Nebbi'nā bite'vīlih innā nerāke mine'l-muḫsinīn.¹³⁹ (Yūsuf 12/36)

Feyesḳī Rabbehū ḫamrā.¹⁴⁰ (Yūsuf 12/41)

Veemme'l-āḫaru feyuşlebü fete'külu't-ṭayru mi'r-rā'sih.¹⁴¹ (Yūsuf 12/41)

İnnī erā seb'a beḳarātin simāniy ye'külühünne seb'un 'icāfū'v-veseb'a sümbülātin ḫużriv ve üḫarā yābisāt.¹⁴² (Yūsuf 12/43)

Yā eyyühe'l-meleü eftünī fī ru'yāye in küntüm lirru'yā ta'büürün.¹⁴³ (Yūsuf 12/43)

Ḳālū azḡaşü aḫlām vemā naḫnü bite'vīli-l'aḫlāmi bi'ālīmīn.¹⁴⁴ (Yūsuf 12/44)

Ve ḳāle'l-lezī necā minhümā veddekera ba'de ümmetin ene ünebbiüküm bite'vīlihi.¹⁴⁵ (Yūsuf 12/45)

¹³³ “Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti.” (Yûsuf 12/26)

¹³⁴ “Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, O (Yûsuf) yalancılardandır.” (Yûsuf 12/26)

¹³⁵ “Kadının kocası Yûsuf’un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce.” (Yûsuf 12/28)

¹³⁶ “Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi.” (Yûsuf 12/36)

¹³⁷ “Biri, “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıktığımı gördüm” dedi. (Yûsuf 12/36)

¹³⁸ Diğeri, “Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm” dedi. (Yûsuf 12/36)

¹³⁹ “Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyilik yapanlardan görüyoruz” dedi.” (Yûsuf 12/36)

¹⁴⁰ “Biriniz efendisine şarap sunacak.” (Yûsuf 12/41)

¹⁴¹ “Diğeri asılacak ve kuşlar başından yiyecektir.” (Yûsuf 12/41)

¹⁴² Kral, “Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. (Yûsuf 12/43)

¹⁴³ “Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın” dedi. (Yûsuf 12/43)

¹⁴⁴ “Dediler ki: “Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz.” (Yûsuf 12/44)

¹⁴⁵ “Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zamandan sonra (Yûsuf’u) hatırladı ve “Ben size onun yorumunu haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin” dedi. (Yûsuf 12/45)

Faṣḥir liḥukmi Rabbike.¹⁴⁶ (Kalem 68/48)

İnnehū kāne ḥalīmen ğafūrā.¹⁴⁷ (İsrā 17/44)

İbrāhīme leḥalīmün evvāhüm münīb.¹⁴⁸ (Hud 11/75)

Febeşşernāhü bigulāmin ḥalīm.¹⁴⁹ (Saffāt 37/101)

Faḥfü ‘anhüm.¹⁵⁰ (Mā’ide 5/13)

Ve inneke le‘alā ḥulūḳin ‘azīm.¹⁵¹ (Kalem 68/4)

Veşķürü ni‘metellāhi in kūntüm.¹⁵² (Nahl 114)

İnnehū kāne ‘abden şķūrā.¹⁵³ (İsrā 17/3)

Şākira’l-lein ‘unih ictebāhü.¹⁵⁴ (Nahl 16/121)

Kezālike neczī men şķre.¹⁵⁵ (Kamar 54/35)

Yā eyyühe’n-nebiyyü cāhid.¹⁵⁶ (Tahrim 66/9)

İnne’ş-şeyṭāne leküm ‘adüvvün fetteḥizühü ‘adüvvā.¹⁵⁷ (Fâtır 35/6)

Vağluṣ ‘aleyhim.¹⁵⁸ (Tahrim 66/9)

Vellezīne cāhedū finā lenehdiyennehüm sübülenā ve inne-llāhe leme‘-lmuḥsinīn.¹⁵⁹
(Ankebût 29/69)

Vecāhidū fi-llāhi ḥaḳḳa cihādiḥ.¹⁶⁰ (Hac 22/78)

¹⁴⁶ “Sen, Rabbinin hükmüne sabret.” (Kalem 68/48)

¹⁴⁷ “O, halīm’dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır.” (İsrā 17/44)

¹⁴⁸ “Çünkü İbrahim çok içli ve Allah’a yönelen bir kimseydi.” (Hud 11/75)

¹⁴⁹ “Biz de ona uysal bir oğul müjdeledik.” (Saffāt 37/101)

¹⁵⁰ “Onları affet.” (Mā’ide 5/13)

¹⁵¹ “Sen elbette yüce bir ahlāk üzeresin.” (Kalem 68/4)

¹⁵² “Allah’ın nimetine şükredin.” (Nahl 16/114) Bu ayet metinde “inküntüm” yerine “ıaleyküm” yazılmıştır.

¹⁵³ “Doğrusu Nuh, çok şükreden bir kuldu.” (İsrā 17/3)

¹⁵⁴ “Allah’ın nimetine şükredin.” (Nahl 16/121)

¹⁵⁵ “Şükredenleri işte böyle mükâfatlandırırız.” (Kamar 54/35)

¹⁵⁶ “Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran.” (Tahrim 66/9)

¹⁵⁷ “Şüphesiz şeytan sizin için bir düşmandır. Öyle ise (siz de) onu düşman tanıyın.” (Fâtır 35/6)

¹⁵⁸ “Onların varacağı yer cehennemdir.” (Tahrim 66/9)

¹⁵⁹ “Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletacağız. Şüphesiz Allah mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.” (Ankebût 29/69)

¹⁶⁰ “Allah uğrunda hakkıyla cihad edin.” (Hac 22/78)

Ülāike hizbü-llāh.¹⁶¹ (Mücādele 58/22)

Fezzale-llāhü'l-mücāhidīne.¹⁶² (Nisā 4/95)

Velā teḡlū lime'y-yuḡtelū fī sebīli-llāhi emvāḡ bel aḡyāüv.¹⁶³ (Bakara 2/154)

Yā benī ādeme lā yeftinnenekümü'ş-şeyṡānū.¹⁶⁴ (A'rāf 7/27)

Küllü nefsim bimā kesebet rahīneh.¹⁶⁵ (Müddesir 74/38)

İnne-llāhe vemelāiketehū yüṡallüne 'alā'n-nebī.¹⁶⁶ (Ahzāb 33/56)

Yā eyyühe'l-lezīne āmenū ṡallū 'aleyhi vesellimū teslīmā.¹⁶⁷ (Ahzāb 33/56)

Yā eyyühe'l-lezīne āmenū eṡṡü-llāhe veeṡṡü'r-rasüle.¹⁶⁸ (Nisā 4/59)

Yā eyyetühe'n-nefsü'l-muṡmeinne irci'ī ilā Rabbike rāziyetem merziyyeh fedḡulī fī 'ibādī. Vedḡulī cennetī.¹⁶⁹ (Fecr 89/27-30)

Ḳāleti'l-'arābü āmennā ḡul elm tü'minū velākin ḡulū eslemnā.¹⁷⁰ (Hucurāt 49/14)

İnne'd-dīne 'inde-llāhi'l-islām.¹⁷¹ (Āli-İmrān 3/19)

Elestü birabbiküm.¹⁷² (A'rāf 7/172)

Veelzemehüm kelimete't-taḡvā.¹⁷³ (Fetih 48/26)

Ḥafizū 'ale'ş-şalāvāti veşşalāti'l-vuṡṡā veḡümū lillāhi ḡānitin.¹⁷⁴ (Bakara 2/238)

¹⁶¹ “İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir.” (Mücādele 58/22)

¹⁶² “Allah, mallarıyla, canlarıyla cihad edenleri, derece itibariyle, cihattan geri kalanlardan üstün kılmıştır.” (Nisā 4/95)

¹⁶³ “Allah yolunda öldürülenlere “ölüler” demeyin. Hayır, onlar diridirler.” (Bakara 2/154)

¹⁶⁴ “Ey Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmassın.” (A'rāf 7/27)

¹⁶⁵ “Herkes kazandığına karşılık bir rehindir.” (Müddesir 74/38)

¹⁶⁶ “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar.” (Ahzāb 33/56)

¹⁶⁷ “Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selam edin.” (Ahzāb 33/56)

¹⁶⁸ “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin” (Nisā 4/59)

¹⁶⁹ “Ey huzur içinde olan nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! (İyi) kullarımın arasına gir. Cennetime gir.” (Fecr 89/27-30)

¹⁷⁰ Bedeviler “İman ettik” dediler. De ki: “İman etmediniz. (Öyle ise, “iman ettik” demeyin.) “Fakat boyun eğdik” deyin. (Hucurāt 49/14)

¹⁷¹ “Şüphesiz Allah katında din İslam'dır.” (Āli-İmrān 3/19)

¹⁷² “Böyle yapmamız kıyamet günü.” (A'rāf 7/172)

¹⁷³ “Onların takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) sözünü tutmalarını sağlamıştı.” (Fetih 48/26)

¹⁷⁴ “Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun.” (Bakara 2/238)

Yā eyyühe-llezîne âmenü-zikürü-llâhe zikran keşîrâ.¹⁷⁵ (Ahzâb 33/41)

Veşşâdikîne veşşâdikâti.¹⁷⁶ (Ahzâb 33/35)

Tenezzelü ‘alâ külli effâkin eşîm.¹⁷⁷ (Şu‘arâ 26/222)

İnne-llâhe yühibbü-ttevvâbîne veyühibbü’l-müteṭahhirîn.¹⁷⁸ (Bakara 2/222)

İnne lilmütteḳîne mefâzâ.¹⁷⁹ (Nebe 78/31)

Külû mimmâ fi’l-‘arzi ḥelâlen ṭayyibâ.¹⁸⁰ (Bakara 2/168)

Vellezîne ütü’l-‘ilme deracât.¹⁸¹ (Mücâdele 58/11)

Elem tera keyfe zarabe-llâhü meşelen keimeten ṭayyibeten keşeceratin ṭayyibetin aşlühâ ḡābitüv veferuḥâ fi’s-semâ’.¹⁸² (İbrâhim 14/24)

Ülâike ketebe fî kulûbihimü’l-‘îmâne.¹⁸³ (Mücâdele 58/22)

Raḍiyellâhü ‘anhüm veraḍü ‘anhü”¹⁸⁴ (Tövbe 9/100)

2.17.2. HADİSLER

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr’de Hz. Peygamber’in pek çok hadisi geçmektedir. Bu metinde geçen hadislerin bazıları doğrudan konuyla ilgili yazılmıştır. Bazı hadisler ise rivayet olarak yazılmıştır. Seyyid Ahmed-i Kebîr eserinde hadisleri ele alırken bazan muhtevaya işaretle yetinmiş, bazan uzun hadislerin konuyla ilgili parçasını naklederek ihtisar yoluna gitmiştir. Böyle hadisler eserin çok yerinde geçmiştir. Seyyid Ahmed-i Kebîr’in hadislere aşinâ olması dikkat çekmektedir. Bir konuyla ilgili olarak arka arkaya hadisleri yazması bize fikir verip ışık tutmaktadır.

¹⁷⁵ “Ey iman edenler! Allah’ı çokça zikredin.” (Ahzâb 33/41)

¹⁷⁶ “Doğru erkeklerle doğru kadınlar.” (Ahzâb 33/35)

¹⁷⁷ “Onlar, her günahkâr yalancıya inerler.” (Şu‘arâ 26/222)

¹⁷⁸ “Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.” (Bakara 2/222)

¹⁷⁹ “Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakınanlara bir kurtuluş, bahçeler, üzümler, kendileriyle bir yaşta, göğüsleri çıkmış genç kızlar ve dolu dolu kadehler vardır.” (Nebe 78/31)

¹⁸⁰ “Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyin!” (Bakara 2/168)

¹⁸¹ “Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin.” (Mücâdele 58/11)

¹⁸² “Görmedin mi Allah güzel bir sözü nasıl misal getirdi? (Güzel bir söz), kökü sağlam, dalları göğe yükselen bir ağaç gibidir.” (İbrâhim 14/24)

¹⁸³ “İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış.” (Mücâdele 58/22)

¹⁸⁴ “Allah onlardan razı olmuş; onlar da O’ndan razı olmuşlardır.” (Tövbe 9/100)

Eserin konusu dinî ve ahlakîdir. Bu muhtevaya sahip bir eserde birinci sırada ayet ise ikinci sırada Hz. Peygamber'in hadisleri yer alması tabiidir. Ayrıca hadislerin çoğu hadis kaynaklarında yer almamaktadır.¹⁸⁵ Seyyid Ahmed-i Kebîr farklı hadislerin önemli yerlerinden cümleler alarak eserinde kullanmıştır. Çalışmada bu tür hadislere anlam bakımından yakın olan hadisler kaynak olarak gösterilmiştir.

- El-İslāmu hüve'l-inḳiyādu li-emrillāhi'te'ālā ve-l'ictinābu 'an nevāhih ve būniye 'alā ḥamisi şahādatın enne lā-ilāha-il'allāh ve Muḥammeden 'ebdühū ve resūluḥū ve ikāme's-ṣalavāt ve itā'z-zekevāt ve şavmu's-şehir-i ramazān.¹⁸⁶

- El-imānū ikrārū bi'l-lisān ve taṣdīḳun bi'l-ḳalb ve hüve ann tu'min billāhi ve melā'iketihī ve kütübihī ve resūlihī ve'l-yevmi'l-āḥir bil-ḳaderi ḥayrihi ve şerrih.¹⁸⁷

- Her kim ki namāzı bir endişesiz ol niyyetle kılsaydı ol namāz bir nūrdan şüret olup aña ḳiyāmete degin dū'ā ider. Eger kim dürlü dürlü fikrleriyle ve yāḥūd riya ile kılrısa ol namāz bir şüret olup tā ḳiyāmete degin şāhibine la'net ider.¹⁸⁸

- “Cemī' dünyā senūñ olsa Ḥaḳ yoluna şadaḳa itseñ Allāhu-ekber şevābı yerine gelmez.¹⁸⁹

- Yer gök kağız olsa deñizler mürrekkeḳ olsa melā'ikeler yazıcı olsa Allāhu-ekber şevābın yazamayalar.¹⁹⁰

- El mü'minüne lā yemūtün bel yunḳalün min dārü'l-fenā' ilā dārü'l-beḳā'.¹⁹¹

- Ölümün unutmakdan üç dürlü belāya uğrar, evvel günāha meşḡul olalar tövbeyi taḥīr ider, ikinci dünyāya ḥarīṣ olur, ceme' itmek ardınca olur, üçüncü 'ibādeti kühel olur.¹⁹²

¹⁸⁵ Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, s. 128-132.

¹⁸⁶ Buhari, Hams 8, Müslim, Hadis 16. İslam Allah tealaya boyun vermektir. Onun birliğine şehadet edip emrin tutmaktır. Her ne ki fāz ettiyse işlemek ve her ne ki nehi ettiyse içtinap etmektir.

¹⁸⁷ Buhari, İman 1, (7556); Müslim, İman 22, (17). İman Allah'ın ululuḡuna, firişelerine, kitaplarına, resulerine ve kıyamet gününe diliyle ikrar edip; gönlüyle inanmaktır.

¹⁸⁸ Buhari, Salat 42, Cizye 4, Cihad (172).

¹⁸⁹ Ebû Davud, Salat 51, (563).

¹⁹⁰ Ebû Davud, Salat 28, (505-507).

¹⁹¹ Metinde hadis diye zikredilmiştir. Ama hadis kaynaklarının hiç birinde böyle hadis yoktur. Uydurulmuştur.

¹⁹² İbni Mace, Sünen, (4259), hds. (7313).

- Resûl-ı Һazret a.s beş vakit namâzından sonra eyiderdi kim “Yâ muḳḳelibü’l-ḳulüb sebit ḳalbi ‘alâ ḥubbike.”¹⁹³ Yâ ‘Āiše ḳulûbi’l-‘ibâdu beyne aşbe‘in min aşābe‘l-cebbār yeḳlûbihâ keyfe yeşā’.¹⁹⁴

- Yef‘elüllāhu me’y-yeşā bī-ḳudretihi ve yeḥḳüm mā yüridü bī-‘izzeti.¹⁹⁵

- Men ekele loḳmeten ḥarāmın yuḳbilullāhu şalavātuhu erbe‘ine yevmen ve leyleten ve lem yestecib du‘ā’ahu.¹⁹⁶

- Limen yeşreb’l-ḥamr en yeşḳehu min ṭineti’l-ḥibāl fī cehennem ḳālu Yâ Resûlallāh ve mā ṭeyneti’l-ḥibāl ḳāle ‘uşāretün ehli-nār.¹⁹⁷

- Cemī‘ yazıklar bir eviñ içindedür ol eviñ anahtarı sücidür.¹⁹⁸

- Dünyāda süci içenler Allāh’uñ virmesle, eger imān ile gidürse cennete girecek anuñ şerāb kim “şerāben ṭahürdür” andın mahrûm ola.¹⁹⁹

- Fī’l-ḥamra ‘aşereten ‘aşıruhā ve mu‘teşuruhā ve şarabehā ve ḥāmılahā ve’l-meḥlûl ileyhi ve sāḳihā ve bāyi‘ahā ve ekele seminehā ve’l-müşteri lehā.²⁰⁰

- Benüm ümmetimden nice kişi süci içdigi sâ‘at kāfir olur, ‘avrat boş olur.²⁰¹

- Küllü münkerin ḥamrın ve küllü münkerin ḥarāmın ve mā sakara keşirün fe ḳalil ḥarāmın.²⁰²

¹⁹³ Tirmizi, Sünen 18, (2140).

¹⁹⁴ Müslim, Tesrih 8, (2654). Bütün kulların gönülleri o cebbar iki kudret parmağı arasındadır.

¹⁹⁵ Müslim, Tesrih 8, (2654).

¹⁹⁶ Ebû Davud, Edeb 40, (4876). Kim ki bir lokma haram yese Hak teala namazın kırk güne kadar kabul etmez. Kırk güne kadar duası kabul olmaz.

¹⁹⁷ Müslim, Eşribe 72, (2002); Nesai, Eşribe 49, (8, 327). Tahkik Hak teala ahd etmiştir. Kim ki içki içenlere cehennem içinde yatanların irin ve kanlardan içirecektir.

¹⁹⁸ İbni Mace Sünen (3371), hds. (7000).

¹⁹⁹ Buhari, Eşribe 1; Müslim, Eşribe 73, (2003); Muvatta, Eşribe 11, (2, 846); Ebû Davud, Eşribe 5, (3679); Tirmizi, Eşribe 1, (1862); Nesai, Eşribe 22, 46, (8, 296, 297, 318).

²⁰⁰ Tirmizi, Büyü 59, (1295); İbni Mace, Eşribe 6, (3381). Peygamber içki ile ilgili on kişiye lanet etti: Biri sıkandır, biri sıkırandır, bir satandır, biri de alandır, biri götürendir, biri altırandır, biri içendir, biri sakilik edendir, bir fiyatın bilendir, biri almağa vekil kılandır.

²⁰¹ Buhari, Eşribe 2, 5, Tefsir, Maide 10; Müslim, Tefsir 32, (3032); Nesai, Eşribe 20, (8, 295); Ebû Davud, Eşribe 1, (3669); Tirmizi, Eşribe 8, (1873). Benzer hadislerdir.

²⁰² Buhari, Eşribe 1; Müslim, Eşribe 73, (2003); Muvatta, Eşribe 11, (2,846); Ebû Davud, Eşribe 5, (3679); Tirmizi, Eşribe 1, (1862); Nesai, Eşribe 22, 46, (8, 296, 297). Akılı gideren ve esre haramdır. Her nesne ki eser edici ise haramdır. Bir katre dahı olursa.

- El-ḥamru mā ḥāmere'l-ʿaḳlu.²⁰³
- İnnel-lezine yeşrebüne ve takīlüne fī āniyeti'l-zehebi ve'l-fizeti innemā yecre cerrūn fī beṭenihi nār cehenneme.²⁰⁴
- İz rakaba zekere ʿala'l-zeker ahtana li'l-ʿarşı ḥavfen min allāhi teʿālā liʿazame mā atā.²⁰⁵
- İnnel aḥavfe mā aḥāfū ʿalā ümmeti ʿamele ḳavmü Lût.²⁰⁶
- Ḳāle Allāhu teʿālā lā ecmeʿü fī ḳalbı'l-abdi'l-imān ve ḥabbe'l-enārid.²⁰⁷
- Her kim ki bir oğlanı bir kez şehvetiyle öpse yüz şamuda ʿazāb çeke.”²⁰⁸
- Ve en taḳtele veledeke mūḥāfatū en yūtʿem meʿeke ve en teznī mecliletan cārūke.²⁰⁹
- Men fecere emreten zāte beʿlin en-fecere min fevcihā ve min şedīdin cehenneme meysere ḥamse māʾete ʿāmin.²¹⁰
- Leyse li-ehli'l-zinā ʿalā vücūhihim nūrūn velā tecʿellāhū fī rizḳihim bereketün vehüm ʿindellāhi ātīnā min'l-cīfeti ve leyse fī'n-nāri eşşeddü min ālin.²¹¹

²⁰³ Ebû Davud, Eşribe 4, (3676); Tirmizi, Eşribe 8, (1873). İçki ona dirlir ki akıl gidere.

²⁰⁴ Buhari, Et'ime 28, Eşribe 28, Libas 25; Müslim, Libas 4, (2067), Tirmizi, Eşribe 10, (1879); Ebû Davud, Eşribe 17, (3723); Nesai, Zinet 87, (8, 198, 199); İbni Mace, Eşribe 17, (3414). Şu kişiler altın ve gümüş kaplardan yemek ve su içmek adetleri olmuş, tahkik anların karnında kıyamet gününde ot yantar.

²⁰⁵ Tirmizi, Rada 12, (1165). Ne zaman erkek erkeğe livat etse, Allah korkusunda arş titrer.

²⁰⁶ Tirmizi, Hudud 24, (1457); İbni Mace, Hudud, 12, (2563). Ümmetimin üzerindeki en korkunç günahlardan biri Lut kavimin amelidir.

²⁰⁷ İbni Mace, Sünen (140) hds. (6022). Hak teala söyledi: Kulun gönlünde imanla oğlan sevgisini bir araya getirmesin çünkü imanın ortadan gitmesine sebep olur.

²⁰⁸ Buhari, Rikak 8; Müslim, İman 363 (213); Tirmizi, Cehennem 12, (2607).

²⁰⁹ Buhari, Tefsir, Furkan 3, Edeb 20, Muharibin 20, Diyat 1, Tevhid 40, 46; Müslim, İman 141, (3181, 3182), Tefsir, Furkan; Nesai, Tahrim 4, (7, 89, 90); Ebû Davud, Talak 50, (2310). Dedim ki: “Ey Allah'ın Resulü! Allah nezdinde en büyük günah hangisidir?” “Seni yaratmış olan Allah'a eş koşmandır!” buyurdular. “Sonra hangisidir? dedim. “Seninle birlikte yiyecek diye, evladım öldürmendir!” buyurdular. Ben yine: “Sonra hangisidir?” dedim. “Komşunun helalliği ile zina etmendir!” buyurdular.

²¹⁰ Ebû Davud, Hudud 23, (4413). “Zina eden erkek ve kadının kıyamet gününde ferçlerinden büyük bir delik açılır uzunluğu beş yüz yıllık yol olur.”

²¹¹ Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, 486. “Zina edenlerin yüzlerine nur olmuyor ve Hak teala onların rızklarında bereket olmuyor.”

- Men şāfeḥe imrāʾeten ḥarāmen cāʿe yevme'l-ḳiyāmeti meḡlūlen yedhi ilā ʿunḳūhi ṣümme yermā ile'n-nāri fe-inn kellemeḥā ḥabese bīküllī kelimetin kellemeḥā fī'n-nāri elfe ʿāmin.²¹²

- Cehennem içinde ümmetümden bir bölük ʿuryān ʿavratlar gördüm kim otdan direklerle alanı saçlarından aṣa koymuşlar ḳarınları yarılmış, boyunlarına yılanlar dolaşmış yaḳalarına ʿaḳrablar yapışmış ziyānılar otdan ḳamçılar ile dört yanında durmadan döğerler ferclerinden ḳanlar ve iriñler revān olup bunlar zinā idiciler idi.²¹³

- Ğıybet itmek orucu ve ābdesti şınar.²¹⁴

- Nice kişileri gördüm kim yukardan ṭırnaḳları var idi, ol ṭırnaḳlarıyla yüzünüñ etin şuyarlardı onlar dünyāda ğıybet iderlerdi ve buhtān ḳılanlardı.²¹⁵

- Ṭalebü'l-ʿilmü farizetün ʿalā külli müsliṁin ve müsliṁetin.²¹⁶

- ʿİlme durışı, zīrā ʿālimler şoḥbetinde bir sāʿat oturmak yegregdür yetmiş ʿilimsüz ṭāʿatı ḳılmaḳdan ve biñ gün oruc dutmaḳdan ve biñ ḥasta şormaḳdan ve biñ altun şadaḳa virmekden ve biñ ḥacc itmekden ve biñ ğaza ḳılmaḳdan şevābludur.²¹⁷

- Zinhār ve zinhār riyā ile namāz ḳılmañ iḥlāşla ḳıluñ.²¹⁸

- Men eḥebbe'l-ḳavme fehüve meʿehüm fī'l-veyṁil ḳiyāmeti.²¹⁹

- El-dünyā sicnü'l-mü'min ve cennet'l-kāfir.²²⁰

²¹² İbni Mace, Sünen (1553) hds. (6464). “Her kim ki bir kadınlar bir araya gelse kıyamet gününde elleri ottan zencir olup, boyunları baḡlı olarak cehennem otları dahı dünyada ne kadar söz söylediyse her bir sözü için cehennede bir bin yıl azap çeker.”

²¹³ Buhari, Hayz 6, Zekāt 44, İman 21, Kūsuf 9, Nikāh 88; Müslim, Kūsuf 17, (907), İman 132, (79); Nesai, Kūsuf 17, (3, 147); Muvatta, Kūsuf 2, (1, 187).

²¹⁴ Kaynaklarda böyle bir hadise rastlanmamıştır. Ama bir rivayette: “Peygamber Efendimiz zamanında iki kadın oruç tuttular. Akşama yakın ölecek durumda susadılar ve acıktılar. Peygamberimize birini gönderip oruçlarını açmak için izin istediler. Efendimiz gelen kişiye bir bardak verip: “Şöyle onlara, yediklerini bu bardaḡa kussunlar.” buyurdu. Birisi bardaḡın yarısını diğeri de bardaḡın kalan kısmını et ve kan kusarak doldurdular. İnsanlar çok hayret ettiler. Peygamberimiz;” Bunlar Allah’ın helal kıldığı şeyle oruç tuttular, haram kıldığı (dedikodu) şeyle oruçlarını bozdular. Zira bunlar beraberce oturup insanların dedikodusunu yapıyorlardı” buyurdu.

²¹⁵ Ebû Davud, Edeb 40, (4878, 4879).

²¹⁶ İbni Mace, Sünen (224)-hds. (6050). “İlim talep etmek farzdır her Müslüman erkeḡe ve kadına.”

²¹⁷ Mektubat-ı Rabbani.0

²¹⁸ İbni Mace, Sünen (4206) Hads: (7290).

²¹⁹ İbni Mace, Sünen, (4217) Hads: (7295). “Her kim ki niye muhabbet ederse kıyamette onunla kopar.”

²²⁰ Müslim, Zühd 1, (2956), Tirmizi, Zühd 16, (2325). “Dünya müminlerin zindanıdır, kāfirlerin cennetidir.”

- Yâ Resûlallâh dünyâ nedür?" Nebî a.s eyitdi: "Dünyâ bir nesnedür kim halk uyarken düş gördüğü gibidür, bir hayâldür, tîzcek geçer" didi. Ol er eyitdi: "Dünyânüñ karârı ne kadardur." Nebî a.s eyitdi: "Şol bir kârbân geçer olsa, ilk geçeniyle şon gicenüñ arası ne kadar ise aña göre kıyâs it" didi. Dahı şordı kim "dünyâ ile âhîretüñ arası ne kadardur." Resûl-ı hazret a.s eyitdi: "Göz yumup açunca." Dahı şordı kim "âhîret nedür?" Nebî a.s eyitdi: "Fariķūn fî'l-cenneti ve fariķūn fî'l-se'yr." ²²¹

- Haleķe'l-ervâhi kabli'l-ecsâmi bî-arbe'eti elfi senetin ve haleķe'l-erzâķe kabla'l-ervâķe be arbe'eti elfi senetin. ²²²

- Kişi nicekim ölümden kaçup kurtulamaz ise rızķdan dahı öyle kurtulamaz. ²²³

- Resûl-ı hazret "el-faķirü fahîrî" derdi. ²²⁴

- Levlâķe limâ haleķti'l-eflâķ. ²²⁵

- Kaķan kim bir ölüyi kabre kıysalar eger kim dünyâ cem' itdiyse anuñ cân-ı üç kez çağıra şöyle kim halk anı işitseydi bî-hûd olaydı. ²²⁶

- Şabır üç dürlüdür. Biri muşîbete şabır itmek. İkinci tâ'at kıılmaķuñ güçlûķüne şabır eylemekdür. Üçünci günâh işlemeķe şabır eylemekdür. ²²⁷

- Bir a'râb mescid bucaķında işemeķe başladı andın aña lütfıyla söyledi eyitdi: "Ey kişi mescid işemek için yapılmadı Hâķ te'âlâ hazretine 'ibâdet itmek için yapıldı kerem eyle ayruķ bunuñ gibi itme" didi. ²²⁸

- Ulu ģâzîlik şeytânla uğraşmaķdur. ²²⁹

- Kim ki çok namâz kılsa dahı çok şalavât getürse ol baña cümleden yaķındur. ²³⁰

²²¹ Tirmizi, Zühd 59, (2404).

²²² Ebû Davud, Cihad 27, (2520). "Hak teala ruhu dört bin yıl cisimden önce ve rızķı cismden dört bin yıl önce yarattı."

²²³ Ebû Davud, Cenaiz 7, (3098).

²²⁴ Tirmizi, Da'avat 141, (3596). "Fakirlik fahırdır."

²²⁵ Tirmizi, İman 18, (2644). "Allah teala Hz. Muhammed'e sen eğer olmasaydın yerleri ve gökleri yaratmazdım."

²²⁶ Ebû Davud, Cenaiz 34, (3153).

²²⁷ Tirmizi, Zühd 17, (2326).

²²⁸ Buhari, Vudu 57, 58, Edeb 35; Müslim, Taharet 99, (284); Nesai, Taharet 45, (1,48).

²²⁹ Tirmizi, Fiten 39, (2211).

²³⁰ Nesai, Sehv 55, (3, 50).

- Aḥbere fî Cebrāʾil a.s inne'l-zaʿîfî izā anzele fî beyti eḥedeküm daḥele.²³¹
- El-nikāḥi sünni femer raḡebe ʿen sünneti feleyse minnî.²³²
- Her kim evlendi dinüñ yarusını ḡalgaya ḡoydı ve yarusını daḡı Allāh teʿālā ṣaklaya.²³³
- Ḥarāmdan ıraḡ oluñ ve şübhelü nesnelerden yoḡlanuñ.²³⁴
- El-ḡayāʾü min'l-imān.²³⁵
- İñne me'l-aʿmālū bi'n-niyāt.²³⁶
- Ve mā edri mā yuḡneʿ bî ve keyfe lā yehāfi'l-müʾmînin.²³⁷

²³¹ Buhari, Ziyafet, (6018). “Cebrail a.s didi: Ya Muhammed bir kimsenin evine misafir gelse, bin bereket ve bin rahmet bile gelir. O evin ehlini Hak teala ne kadar günahları olursa olsun bağışlar. Misafirin yediği her lokma için bir hac sevabi yazılır. Misafir namaz kıldığı zaman o evin ehline cennette bir şehir yapılır; o şehirde bin ev, o evde bin döşek ve döşekler üzerinde bin hur her hurun elinde bir dolu kadeh olur.”

²³² İbni Mace Sünen (1846) hds. (6564). “Nikâh benim sünnetimdir. Ve her kim yüzün döndürdü, o benden değildir.”

²³³ Heysemi, Mecme'u'z Zevaid, (7310); Aclûnî, Keşfi'l-Hafa, (2,239).

²³⁴ Buhari, İman 39, Büyü2; Müslim, Müsakat 107, (1599); Ebû Davud, Büyü 3, (3329, 3330); Tirmizi, Büyü 1, (1205); Nesai, Büyü 2, (7, 241).

²³⁵ Buhari, İman 3; Müslim, İman 57-38, (35-36); Ebû Davud, Sünnet 15, (4676); Tirmizi, İman 6, (2617); Nesai, İman 16, (8, 110); İbni Mace, Mukaddime 9, (57). “Utanmak imândandır.”

²³⁶ Buhari, Bed'ül-Vahy 1, Itk 6, Menakıbu'l-Ensar 45, Nikâh 5, Eyman 23, Hiyel 1; Müslim, İmaret 155, (1907), Ebû Davud, Talak 11, (2201); Tirmizi, Taharet 60, (1,59, 60).

²³⁷ İbni Mace, Sünen (4094) hds. (7240). “Vallahi ben Allah'ın resulüyüm bilmez mi, bana ne olacaktır öyleyse müminler niçin korkuyorlar.”

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUM ve EDEBİYAT, İSLÂM ve EDEBİYAT, DİN ve EDEBİYAT, FELSEFE ve DİN, FELSEFE ve EDEBİYAT İLİŞKİSİ AÇISINDAN EDEBÎ METİNLERİN ROLÜ ve ÖNEMİ

3.1. TOPLUM ve EDEBİYAT İLİŞKİSİ ÜZERİNDEN ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBÎR'İN DEĞERLENDİRMESİ

Edebiyat güzel sanatların bir koludur ve dile dayanır. Amacı öğretmek ve anlatmak olan edebiyatın malzemesi ise insanın bizzat kendisidir. Edebiyat asırlardır insanla beraber var olmuştur ve bu var oluş sonsuza kadar devam edecektir. İnsan sosyal bir varlıktır ve içinde bulunduğu toplumdan ayrı düşünülemez. Edebiyat da varlığını insana borçlu olduğu için tıpkı insan gibi içinde bulunduğu toplumdan ayrılamaz ve toplumun aynası olma görevi görür. Bir toplumun edebiyatı, o toplumun; duyuş düşünüş tarzını, sosyal ve siyasal durumunu anlatmakla iktifa etmeyip ona ait olan her şeyi yansıtır veya yansıtmaya çalışır. İşte bu yüzden de insan her hangi bir edebî metni okuduğunda içinde kendisinden izler bulmakta zorlanmaz. Bu, edebiyatın estetik çekiminden olduğu kadar toplumuyla olan bağından da kaynaklanır. Şair veya yazar bir edebî eseri yazmak istediği zaman ilk aşamada yaşadığı coğrafya ve toplumu kaynak almaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi şair ve yazar da toplumun bir parçası olduğundan, kaleme aldığı mevzular toplumun sıkıntılarını, hüznlerini, duygularını, mutluluklarını ve sevinçlerini yansıtmaktadır. Yazar her an toplum tesiri altındadır, hiçbir zaman toplumun tesirinden kendini uzaklaştıramaz. Nasıl ki bir yazar toplumun etkisi altında kalıyorsa yazdıklarıyla da toplumu etkisi altına almak durumundadır. Çünkü yarattığı eser insanlar tarafından okunacak, düşünceleri benimsenmeye açık hale gelecektir. Bu durum edebiyat ve toplumu etkileşim içine sokmuş ve onları birbirlerinden bağımsız düşünülemez öğeler haline getirmiştir.

Edebiyatın içinde bulunduğu toplumla etkileşim içinde olması hem toplumu hem edebiyatı karşılıklı fayda ilişkisine sürüklemiş, bu etkileşim edebiyatın eğitici yönünün de yadsınamaz olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bir milletin ve kültürün gelişmesinde edebiyatın katkısı küçümsenemez. Zira edebiyat, insanların duygusal dünyasını genişletmekle kalmayıp düşünce dünyasını da geliştirir. Düşüncenin olduğu yerde de

gelişme ve ilerleme kaçınılmazdır. Toplum bu yüzden edebiyatı, öğretici işlevini esas olarak gelişim göstermek amacıyla da kullanmıştır. Bu gelişme de karşılıklı ilişki içerisinde ve gelişmiş ferah bir toplumda edebiyat da o oranda çeşitlenir ve gelişir. Böylece insan, toplum ve edebiyat arasındaki ilişkinin yüzeysel olmadığı görülebilir ve tüm bu yazılanlardan yola çıkarak söylenebilir ki “edebiyat eşittir insan, insan eşittir edebiyat.”²³⁸

Edebiyatın eğitici işlevi yerinde ve zamanında kullanıldığında toplumu ne kadar etkilediği tartışılmaz bir gerçektir. Söz konusu Osmanlı toplumu olduğunda dönemin ve toplumun yapısının tasavvufi öğretilerle örülmüş olduğu gerek yazılan eserlerde gerek yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Tasavvuf Anadolu’da İslam öğretilerinin yayılmasında, toplumun İslami yaşantıya alışmasında o kadar etkili bir araç olmuştur ki toplum tarafından oldukça benimsenmiş ve hemen hemen her alanda kullanılmıştır. Bu alanlardan en önemlisi de şüphesiz edebiyattır. Seyyid Ahmed-i Kebîr de tasavvufi öğretileri edebî bir biçimde ele alarak halka arz etmiş, tasavvufu ve edebiyatı, görüşlerini yaymada ve sûfî geleneğini benimsetmede araç olarak kullanmıştır.

Yukarıda zikredildiği gibi; edebiyat toplumla iç içe olduğundan toplumun o anki ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Seyyid Ahmed-i Kebîr’in yaşadığı dönemde de milletçe inanç birliğinin ve tasavvufi akidelerin ihtiyacı hissedildiğinden, tasavvufi edebiyat zirveye çıkmış ve bu dönemde çok sayıda tasavvufi eser yazılmıştır. Mezkur yazarın eserinde bütün anlatılan hikâyeler, rivayetler yazarın kendi dönemindeki insanların yanı sıra ve sonraki dönem insanlarına da İslâm akidelerini aşılama için yazılmış, Seyyid Ahmed-i Kebîr eserini bu amaç doğrultusunda toplum için faydalı olacağını göze alarak kaleme almıştır. Eğitim gayesini, eserinde sıkça kullandığı emir kipli ifadeler de ortaya koymaktadır. Hemen her konu başında “Bilgil, düşün, fikir eyle, söyle bilindi ki” gibi ifadelerle başvurulmuştur. Nasihat olarak ölümün kafi geldiği bir dünyada yazar da nasihat verirken bu gerçekten kendini uzak tutamamış, nitekim ölüm hakkında bilgi verirken şöyle bir açıklama yapmıştır:

²³⁸ Abdülkadir, Karahan, *XIV. Yüzyıl Sonralarına Kadar Türk Kültürü ve Edebiyatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. İstanbul 1985, s. 145.

“Ölüm bilgil kim ölüm āhîret yoludur kim dünyādan geçer anda varur ölümünden kaçana hiç kurtulmağ yokdur.” Bil ki ölüm bu dünya ile öbür dünya arasında bir yoldur, bundan kurtulmak imkânsızdır. Gerçekten de ölümünden hiçbir canlı kurtulamaz mutlaka ölümün tadın çekecektir.

Buna benzer ifadeler eserin pek çok yerinde geçmektedir. Özellikle eserin *Livat Babı*’nda şu ifadeler zikredilmiştir.

“Gel imdi fikir eyle kim sâyır tamarlarıñ...” Gel şimdi düşün ve fikir et ki başka damarların...

İnsan odağında şekillenen din, yaşama ilişkin kurallar koyarak ve bazı sınırlamalar getirerek toplumun huzur ve mutluluk içerisinde yaşamasını gaye edinir. Bu bağlamda ilkel ya da semavî dinler etrafında şekillenen inanç ve uygulamaların her dönemde insan yaşamının vazgeçilmez belirleyicilerinden biri olması ve dinî inançların yansıması olan pratiklerin de kişinin yaşamındaki psikolojik değeri gündeme gelir. Dinî uygulamaların yaşamın temel biçimlerinden biri hâline gelmesi, bireyin inanma ihtiyacıyla da ilişkili olan, yaratıcıyla iletişime geçme arzusundan doğar. Bu gerekçeyle, dinî yaşam içerisindeki en önemli pratiklerden biri, insan hayatını anlamlı kılan, kişinin kendisi ve çevresiyle barışık bir hayat yaşamasına imkân sunarak endişeleri umuda dönüştüren ve korkuları gideren “dua”dır.²³⁹ Dua bir toplumun maddi-manevi kültürünü, değer yargılarını, inançlarını yansıtan, kısa ve derin anlamlı, etkileyici, duygu yüklü kalıplaşmış sözlerdir. İslâm’de ise dua, Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tazim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Dua, sınırlı ve aciz olan insanoğlunun; sınırsız ve sonsuz kudret sahibi Allah ile kurduğu diyalog ve köprüdür. Bu sebeple insan tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır. Dua aynı zamanda zikirdir, ibadettir.

Dua kavramı edebiyatta da çok önemli yere sahiptir. Temelde Kur’ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflere dayanan İslami edebiyat içerisinde de dua, ister manzum ister mensur olsun, sıklıkla ele alınmıştır. Çoğu şiirde şairin memduhu veya kendisi ve de devleti gibi kutsal değerler için yazılan dua kısımları olmasının yanı sıra, “münacat” gibi müstakil bir tür olarak da ele alınacak kadar kıymeti haiz görülmüştür. Hatta o kadar kıymetli

²³⁹ Gülçin Tanrıbuyurdu, “Klâsik Türk Şiirinde Kılıç Duası”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9, İstanbul 2012, s.139-166.

sayılmıştır ki gelenek halini alması zor olmamıştır. Elbette Seyyid Ahmed-i Kebîr de bu gelenekten uzak kalmamış, eserindeki her konunun veya babın sonunda toplum için dua da bulunmaktan ictinab etmemiştir. Kendini tahkir edip, Allah'tan günahlarını bağışlaması için insanlardan yardım ister. Seyyid Ahmed-i Kebîr'in eserinin her bir bölümünün sonunda toplum için ettiği duaların üzerinde durulacaktır. Yazarın toplumun günahlarını affedilmesini her babın sonunda dile getirerek Allah'a yalvarır. Örnek olarak birkaç bölümdeki dualara dayanıldı. Eserin *Haram Babı*'nın sonunda şöyle dua etmiştir.

“*Hâk te‘âlâ biz yazıklı kulları haram yemekden, haram içmekden, haram giymekden saklaya; âmin yâ mu‘în.*” Allah biz günahkâr kullarını haram yemek, haram içmekten, haram giymekten saklasın. Amin ya yardım eden Allah.

Yazarın topluma düşgün olduğu onun toplum hakkında ettiği dualardan bellidir, çünkü aynı yukarıdaki duaya benzer dua da eserin *Livat Babı*'nda geçmektedir.

“*Hâk te‘âlâ biz kulları bu üç livâtından saklaya tövbeyi tevfiğ rûzî kıla; âmin yâ mu‘în.*” Allah teala biz kullarını bu üç livattan uzak saklasın ve tövbe etmeyi bizlere nesip etsin. Amin ya yardım eden Allah.

Genel olarak yazar önce konuyu açıklar ve sonra ise konuya bağlı bir şekilde duaya bulunarak konuyu kapatır.

Hadis-i şerifte de belirtildiği üzere “din nasihatten ibarettir”²⁴⁰ ve nasihat etmenin bir yönü de yasakları muhataba zararlarını tebliğ ederek belletmektir. Dört ilahi dinde de büyük günahlar arasında yer alan zina, Seyyid Ahmed-i Kebîr'in de nasihatlerine konu olmuştur. Seyyid Ahmed-i Kebîr oldukça sert cümleler sarf ederek toplumu ve insanları böyle kötü amellerden uzak durmaları gereğini söylemiştir. Bu gibi konuları ayet ve hadislere tesanüd ettirerek ve sade bir dil vasıtasıyla anlatmaya özen gösteren Kebîr, bu tür anlatım yöntemleri ile halkın her kesimince anlaşılabilir olmayı hedeflemiştir. Yazar zina hakkında bilgilerini sunduktan sonra toplum için şöyle dua da bulunarak konuya şöyle son vermiştir.

²⁴⁰ Tirmizi, Birr 17-18 (1927, 1928, 1930); Müslim, İman 95 (55).

“*Hâk te‘âlâ lütfundan biz yazuklu kulları zinâdan ırâk idüp tövbe ve tevfiķ rūzî kıla; âmîn yâ mu‘în.*” Allah teala lütf ve merhemtinden biz günahkar kullarını zinadan uzak edip tövbe etmeyi nesip etsin. Amin ya yardım eden Allah.

Buradaki duanın da başlarında mevzuya bağılı olan şeyleri açıklamış ve sonunda bu dua ile son vermiştir. *Küfür Babı*’nda ise yazar şöyle dua da bulunur.

“*Hâk te‘âlâ lütfundan mü‘minlere münâfıklıktan ve küfür söylemekden saklayup tövbe tevfiķ rūzî kılura; âmîn yâ mu‘în.*” Allah teala lütfundan müminleri, münafıklıktan ve küfür söylemekten korusun ve tövbe etmeyi nesip etsin. Amin ya yardım eden Allah.

Küfür söylemenin bir toplum için ne kadar kötü bir şey olduğunu açıklar ve sonunda yukarıdaki dua ile konuyu bitirir. Hem de eserin *Korku Babı*’nda Müslümanlar hakkında şöyle dua etmektedir.

“*Hâk te‘âlâ mü‘minleri cemî‘ korkulardan kırtara anuñ gibi tövbeyi meyesser ide âmin Yâ Rabbe ‘l-‘âlemîn.*” Allah teala müminlere bütün korkulardan kurtarsın onun gibi tövbe etmek nesip etsin. Amin ya bütün alemlerin Rabbi.

İlim, evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan bilgi edinme ve yöntemli araştırmaya denir. Edebiyat ise hünerdir, kişinin duygu ve düşüncelerini, kendine özgü bir dil kullanarak, estetik kurallar çerçevesinde, yazılı veya sözlü olarak dile getirmesine denir. Edebiyat genel olarak hayal ve duygu ile okuyucuların kalplerinden yer alır. İlim ise insanların duyguları üzerine hiç etki etmez. *İlim Babı*’ndaki dua şöyledir.

“*Hâk te‘âlâ lütfundan bizi şol ‘ilimle ‘amel iden kullarından eyleye mahşer gününde ‘âlimler buluñuna kıpara; âmîn Yâ Rabbe ‘l-‘âlemîn.*” Allah teala bizi ilimle amel eden kullarından eylesin ve mahşer günü bizi âlimler olarak diriltsin; amin ya alemlerin Rabbi.

İhlas her iş ve her şey için geçerlidir, özellikle ibadet ve taat için çok önem arz eder, riyanın tam zıddıdır. Din âlimlerine göre riya ile kılınan ibadet Allah katında kabul görmez, elbette ihlasla kılınan ibadetler Allah katında farklı bir yere sahiptir. Yazarın ihlasla kılınan ibadet ve riya ile kılınan ibadet arasındaki farkı da izah etmiştir.

Yazarın *İhlas Babı*’nda sözlerini bitirdikten toplum hakkında ettiği dua şöyledir.

“Raḥmetlũ Çalab’ım biz kulları riyādan saḳlayup ‘ibādet ihlāşla kılacaklardan eyleyüvire. Şol çirkin ‘amellerimüzi lütf perdesiyle örütüp rızasıyla söndüre; āmin bi’l-nebĩ velāhi ecma‘in.” Merhametli yüce Allah biz kulları riyadan korusun, ihlasla namaz kılanlardan eylesin. Şu çirkin amellerimizi lütf ile rızasına kavuştursun; amin.

İşi Allah’a bırakıp kadere razı olmak tevekküldür. İnsanın Allah’a olan güvenini göstermesine yardımcı olur ve de imanını artırır. Bu nedenle tevekkül Allah ile insan arasındaki bağı kuvvetlendirir. İnsana dünya hayatındaki bazı sıkıntı ve zorluklara karşı dayanma gücü verir. Eserin *Tevekkül Babı*’nda müminler hakkında yazar şöyle duada bulunmuştur:

“İlāhi biz yazıḳlı kulları raḥmetüñden nümüd itmegil biz bĩ-çāreleri tevekkül ehlerinden kıılır; āmin Yā Rabbe’l-‘ālemĩn.” Allahım biz günahkar kullarını rahmetinden ümit kesenlerden eyleme, bizim gibi çaresizleri tevekkül ehlerinden eyle, amin Ya alemlerin Rabbi.

Hakîkî aşk Allah’ın zatına duyulan aşktır. Mecâzî aşk ise beşeri aşktır. Klasik Edebiyat’ın hakîkî aşk ve mecâzî aşk kavramları şairlerin çok sıklıkla dile getirdikleri kavramlardan olmuştur. Seyyid Ahmed-i Kebîr’in eserinde de bu kavramlar ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Yazar, bu kavramlar üzerinde durduğu Muhabbet (aşk) Bab’ında mevzuyla kapatırken toplum için şöyle dua etmektedir.

“Haḳ celle ‘alā lütfundan biz yazıḳlı kullaruñ ḫayr ḫācetün revā kıılıp tövbe tevfiḳ ruzĩ kııla āmin yā mu‘in.” Hak teala lütfundan biz yazıklı kulların hayr hacetin reva kılıp tövbe tevfiḳ ruza kıla, amin Ya yardım eden Allah.

Şükretmek sahip olduğunun kıymetini bilmektir. Daha kötü durumda olanları düşünerek, kendi sahip olduğu ve yetinemediği şeylere sahip olmayan başkalarının varlığını düşünerek bundan kendine bir mutluluk payı çıkarmak değildir, bu çok küçültücü bir duygudur ama ne yazık ki bazı toplumlarda şükretmek böyle algılanmıştır. İnsan hiçbir zaman şükür kelimesini dilinden düşürmemelidir. Başa iyi veya kötü bir olay geldiğinde, nasıl bir durumda olunursa olunsun Allah’a şükredilmesi lazımdır. Seyyid Ahmed-i Kebîr de eserin *Şükür Babı*’nda, halka ve topluma karşı şöyle duada bulunmuştur.

“*Hak celle ‘alā bizi şükürî ihlâşla idici kullardan kılura; āmin yā mu‘īn.*” Allah teala şükürü ihlasla eden kullarından eylesin; amin Ya yardım eden Allah.

İslâm dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaşa gaza denir. Seyyid Ahmed-i Kebîr eserin *Gaza Babı*’nda aşağıdaki gibi duaya yer vermiştir.

“*İllâhi biz mücrüm kulları günâh işlemekten sen sakla; āmin Yâ Rabbe ‘l-‘âlemîn.*” Allah’ım biz günahkar kullarını günah işlemekten sakla; amin ya alemlerin Rabbi.

Yazar bir hikâyeyi anlatırken doğrudan okuyucuları ve toplumu, yaramaz işlere yaklaşmamaları için öğüt dolu cümlelerle iyiliğe davet eder. Kötü işlerden uzak durmalarını ister. Kötü ve yaramaz işlerin insanın başına türlü belaların gelmesine nasıl sebep olduğunu açıklar. Topluma ve insanlara doğru, iyi yolları göstererek tavsiyelerde bulunur. İnsanlara Allah korkusunu aşılama üzere yazılan *Korku Babı*’nda yazar, bu hususta söz sarfederken babın sonunda sözlerine şöyle son verir.

“*Pes imdi mü’minlere lâyıķ budur kim dā’imā korku içinde ola.*” Şimdi müminlere gerek olan budur, her zaman korku içinde olsunlar.

İbadet insanın Allah’a karşı olan sorumluluğunu yerine getirmesi ve onun rızasına uygun davranışlar göstermesidir. Hz. Adem’den, hatta insanoğlundan evvel yaratılmışların var olmalarından itibaren ibadet daima söz konusu olmuştur zira o yaratılışın gayesidir. Elbette ibadet etmenin İslâmiyet ile esas manasına kavuşmuş olmasında da şüphe yoktur. Her kadar Kur’ân-ı Kerîm’e farz olan ibadetlerden bahsedilse de onların nasıl yapılacağı hadis-i şerifler ile mufasssalan ibraz olunmuştur. Ancak insanlara ibadeti anlatma, sevdirme gereği şairlerce de gaye edinilmiş, halka onu arz etmekten geri durmamışlardır. Seyyid Ahmed-i Kebîr de bu eserinde ibadetler ve faydalarını konu edinmiştir. Ayrı bir bölüm başlığı altında bu konuya ayet ve hadislerle açıklamalar getirmiştir. İbadet türlerinden namaz, oruç, zekât, hac ve bunlar dışında tevekkül, dua, zikir, tövbe ve güzel ahlakı da ibadetler arasında almıştır. Her birinin ne zaman ve ne hallerde yapılması gereğinden söz etmiştir. Bu ibadetlerin faydalarından, yapılmaması halinde insanın nelerle yüzleşeceğinden bahsetmiş ve *İbadet Babı*’nda okuyuculara şöyle tavsiyede bulunmuştur.

“Pes imdi ‘āqıl oldur kim ‘ibādet ide...” Şimdi akıllı olan her daim ibadetle meşgul olmalıdır.

İnsanların zihinlerini başlangıçtan bu yana en çok meşgul eden konulardan biri de ölüm konusudur. Çoğu insan kendi düşüncelerine göre bu kavramı açıklamaya çalışmışlardır. Bu konu sadece din alimlerinin ilgisiyle sınırlı kalmayıp edebiyata da sıçramıştır ve konuyu ele alan sanatçılar eserlerinde ölüme sıkça değinmişlerdir. Sanat diliyle ölümün mahiyetini topluma etkili tarzlarda anlatmaya çalışmışlardır. Seyyid Ahmed-i Kebîr de bu sanatçılardan biridir. Yazar konuyu önce ayetler ve Hz. Peygamber’in hadisleri ve daha sonra da insanların hayatlarında gerçekleşen hadiselerle izah etmektedir. Konuyu açıklarken ibret verici sözlerden de faydalanan Kebîr, hikâyeler arasında topluma ölümü unutmamaları için tavsiyelerde bulunmaktadır. Eserin pek çok yerinde yazarın topluma karşı verdiği tavsiyeler satırlara şöyle yansımıştır:

“Pes egerçi âdem oğlanı ölümünden gâfil ise ölüm andan gâfil degildir...” Eğer insanoğlu ölümünden gafil olsa da ölüm ondan gafil olmaz.

“Pes mü’minlere lâyiğ olan budur kim şeytânı düşman bilüb...” Müminlere yaraşan şey şeytanı düşman bilip.

“Pes imdi ‘āqıl olan kişilere gerekdür kim günāhı terk idüb ölecekken fikir idüb gice gündüz...” Şimdi akıllı olan insanlara lazım olan şey günahları terkedip bir gün öleceği hakkında düşünüp gece ve gündüz ibadet etmektir.

“Pes âdem ol vaktin âdem mertebesinde olur kim ‘ibādete ve t̄ā‘ata meşgûl ola.” İnsan ibadetle meşgul olduğu zaman insan mertebesine erişir ki.

“Pes bu fānī dūnyā anlara kalmayacak bize dahı kalmaysadur.” Bu geçici dünya hiç kimseye kalmayacaktır herkes bir gün mutlaka dünyadan gidecektir.

Haram Allah tarafından yasaklanan şeylerdir. İçki içmek, kumar oynamak, zina yapmak, başkasının malını haksız yere yemek gibi. Kabul edilmiş tövbeden başka panzehiri olmayan haram öyle bir zehirdir ki ruhu köreltir ve insanı manevi yönden çürütür. Haramla beslenen vücudun cennette yeri yoktur. Nitekim Hz. Âdem ile Havva yasak olan meyveyi yedikleri için cennetten çıkarılmıştır. İnsanoğlunun dünya serüveninin başlangıcı olan bu olay, eserin *Haram Babı*’nda yazar tarafından ele alınmıştır. Bilindiği üzere haram ve yasak olan şeylerin bir toplum tarafından dikkate

alınmaması, günahıta ısrar edilmesi toplum düzeninin ortadan kalkmasına yol açar. Seyyid Ahmed-i Kebîr de toplumu bu yıkıma karşı ihtar etmek amacıyla, haram babını yazmış ve babın sonunda topluma şöyle tavsiyelerde bulunmaya gayret etmiştir:

“Pes lâyıķ degıldür kim kişi cennet řerābını dünyā murdārına değıştüre.”

Dünya’nın pis (ve geçici) nimetlerini Cennet’in tertemiz (ve sonsuz) nimetlerine tercih etmek akıl karı değildir.

Seyyid Ahmed-i Kebîr’in buna benzer çok sayıda eserin başından sonuna kadar insanlara ve topluma tavsiyelerde bulunduğu bilinmektedir. Eserde bir diğer dikkat çekici mesele ise yazarın modern edebiyatta karşılaşılan geriye dönüş tekniğinin ibtidai şekillerini teşkil edebilecek mahiyetteki, bir rivayet ve hikâyeyi bitirdikten sonra aktüel zamana yani asıl konuya dönmek isterken kullandığı şu ifadelerdir:

“Biz gine sözümüze gelemüm dünyā zıkrinde idük...” Biz yine sözümüze gelelim dünya zikrinde edik.

“Biz gine sözümüze gelemüm Yūsuf’uñ řabır bābında idük...” Biz yine sözümüze gelelim Hz. Yūsuf’un *Sabır Babı*’nda edik.

“Biz yine sözümüze gelemüm şabır bābında idük...” Biz yine sözümüze gelelim *Sabır Babı*’nda edik.

Bir de hikâye içinde hikâyeye bağı olan başka bir konuyu ekledikten sonra yine babın asıl konusuna veya hikâyeye şu ifadelerle geçiş yapmıştır.

“Biz sözümüze gelemüm çün ol süci götüren kişi...” Biz sözümüze gelelim çün o içki götüren kişi.

“Biz yine sözümüze gelemüm rizā bābında idük...” Biz yine sözümüze gelelim *Riza Babı*’nda edik.

Bu başlık altında söylenirse eserin içinde dikkate değer çok sayıda kalıp ifadeler vardır. “Haberde gelmiştir, rivayet olundu, ahbarda gelmiştir, vs.” Yazar konuyla ilgili bir hikâye veya hâdisten söz ederken kalıp ifadelere yermiştir; böylece okuyucuların dikkatini konuya çekmeyi amaçlamıştır.

Peygamber ve sahabe kıssaları söz konusu iken aşağıdaki ifadeler söylenmiştir.

“Nitekim haberde gelüpdür Süleymān Peygamber a.s bir gün deñiz kenārında...”

Nitekim haberde geliptir Hz. Süleyman bir gün deniz kenarında.

“Ve dahı haberde gelmişdür ki ol Resūlallāh Muhammed-i Muştafā şallalāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu kim...” Ve dahı haberde gelmiştir ki Hz. Muhammed (s.a.v) buyurdur ki.

“Rivayet olundu” ifadesi çoğu zaman Peygamber Efendimiz’in hadisleri ve sahabelerin hikâyelerini anlatmaya başlarken kullanılmaktadır. Bu ifade *Namaz Babı*’nda geçen bir hadis başında şöyle zikredilmiştir.

“Rivāyet olundu kim Bāyezīd Bisṭāmı rahmetullāh ‘aleyhi bir gün...” Rivayet olundu ki Bayezid Bistamı bir gün.

“Rivāyet olundu Resūl-ı ḥazret ‘aleyhi selām eyider...” Rivayet olundu Resulullah buyurur.

“Rivāyet olundu kim Ḥātem Aşam dirler bir kimesne vardı...” Rivayet olundu ki Hatem Asam der bir kimse vardı.

“Ve dahı rivāyet olundu Allāh te‘ālā lūtfundan ‘Azrā’il’e şordu kim...” Ve dahı rivayet olundu Allah teala lütfundan Azrail’e sordu ki.

“Rivāyet olundu kim ‘İsā Peygamber ‘aleyhi selām bir gün yolda...” Rivayet olundu ki İsa Peygamber bir gün yolda.

“Rivāyet olundu kim bir zāhid şeyṭānı gördi...” Rivayet olundu ki bir zahid şeytanı gördü.

“Geldik imdi” ifadesi ise eserin pek çok yerinde geçmektedir. Bu ifadeyi yazar bir konudan başka bir konuya geçmek istediği zaman kullanmıştır. Hem de bir mevzu birkaç daldan teşekkül ettiyse onun her bir dalı hakkında bilgi vermek istediği zaman şu ifade ile bir daldan diğer bir dala geçmiştir. Örneğin:

“Geldük imdi ol şālīḥ mü’miniñ vefātı içün gökler ağlaysadur...” Geldik şimdi o salih müminin ölümü için gökler ağlar.

“Geldük imdi ḥarām içmek nicedür anı beyān idelüm...” Geldik şimdi haram içmek nasıldır, onu açıklayalım.

“*Geldük imdi  ar am giymek niced r anı bey n idel m...*” Geldik Şimdi haram giymek nasıldır, onu a ıklayalım.

“*Geld k imdi altun ve g m Ő  ablardan te  m yemek ve Şu i mek niced r bey n olunur...*” Geldik Şimdi altın ve g m Ő tabaklardan yemek yemek ve su i mek nasıldır, a ıklanır.

“*Geld k imdi o lanı bakmak da ı yapışmak niced r bey n olunur...*” Geldik Şimdi bir o lana bakmak nasıldır, a ıklanır.

Ahbarda gelmiştir, ifadesi ise eserin *D nya Babı*’nda ge en bir hik ye başında ge mektedir.

“*A b rda gelmiŐd r kim   r n’u  m li Şol  adar idi kim yedi   tır...*” Haberde gelmiştir ki Karun’un mali o kadar  ok idi ki yedi katırdı.

3.2. DİN ve EDEBİYAT İLİŞKİSİ BAKIMINDAN ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN DEĞERİ ve ÖNEMİ

Din ve edebiyat iki farklı kavramdır. Bu iki kavramın temelde buluştuğu öge ise insandır. Edebiyat, kelimeler dünyasının insan özünde teşekkül etmiş biçimidir. İlk insan olan Hz. Adem'e Allah tarafından öğretilen eşya isimleri ve ona indirilen suhuf, yazının söz ile beraber insanın var olduğu günden beri kullanıldığına bir delalettir. Edebiyat da sözü ve yazıyı merkezine aldığından ibtidai edebiyatın insanoğlunun var oluşunda kullanıldığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Günümüze kadar ulaşabilen yazılı örneklerle dayanarak bir çıkarımda bulunmak gerektiğinde de edebiyatın dini temellere dayandığı görülecektir.

Özellikle sözlü edebiyat, yazının yaygın olmadığı dönemlerde halka dini veya mitik öğelerin belletilmesinde araç olarak kullanılmıştır. Halk sözlü edebiyat vasıtasıyla geleneksel ritüellerini, bu ritüellerde terennüm edilen nameleri akılda kalacak şekilde söylenen edebî türler aracılığıyla kalıcı hale getirmeye çalışmıştır. Edebiyatın dinin etkisiyle geliştiği yazılı döneme gelindiğinde ise bu görevi basit usullerde yazılan dini eserler üstlenmiştir. Yani edebiyat sahip olduğu yöntemler sayesinde halkı eğitime rolünü de başarıyla oynamıştır.

Türk Edebiyatı özelinde düşünüldüğünde estetik değerlere malik olan edebiyatımızın Uygur dönemine ait Budizm inancı ile alakalı kitaplarla varlığını göstermeye başladığı, sonrasında ise tabi olunan dinlerle ilgili eserlerin tercüme yoluyla edebiyatımıza girdiği aşıkardır. Edebiyatımızın ilk eserleri baz alındığında dini akidelerin öğretiminin esas alındığı ortaya çıkacaktır.

Allah dini insanlara peygamberleri aracılığıyla tebliğ ettirir ve bu tebliğ sırasında ilahi kitapları insanlara eriştirir. Sözlü bir kavram olan vahiy, dil aracılığıyla kitap haline getirilir ve peygamberlerin yaşamından sonra da insanları uyarmada ana kaynak olma görevi görür. Dil, dolayısıyla edebiyat insanları eğitmede dini bir vasıta olarak da kullanılmıştır. Bu vasıta sayesinde insanların yüksek ahlaklı ve fazilet sahibi olmaları sağlanmıştır. Hangi yönden bakılırsa bakılsın din insanlar için bir ihtiyaçtır. Fert olarak din insana ne kadar gerekli ise toplum olarak da o kadar gereklidir. İnsanların dini yönden eğitilmesi çok önemlidir. Toplumun dinden uzak kalmalarının, inanç eksikliği sebebiyle geçici olan dünyada düzen bozukluğuna sebep olmakla beraber sonu olmayan ahiret

yaşamında da insanları helaka sürükleyeceğine inanılır. İşte mezkûr afetlerin insanlara uğramaması için dini akidelerin toplum içerisinde yayılmasına gayret gösterilmiştir. Dini metinlerin yanı sıra şairler tarafından da kutsal addedilen bu göreve katkılar sağlanmak istenmiş, bu minvalde çalışmalar yapılmıştır.

Müslüman bir yazar, edebiyatı dünya ve ahiret faydacılığı esasına göre eser yazar. Bu yazar edebiyatı ilahi emirleri ifade etme noktasında bir araç olarak kullanmaktadır ve yazdığı eseriyle her zaman başkalarını etkisi altında tutmak ister. Bu yüzden yetenek sahibi yazar ve şairler insanlara vaaz etmek istemişler, bu nasihatlere referans olarak da Kur’ân ve hadis-i şerifleri almışlardır. Kur’ân’daki Şuarâ Suresi’nde²⁴¹ şairlerden söz edilmiştir ve burada şairler yalan sözler söyleyenler olarak nitelendirilmişlerdir. Hasan bin Sabit gibi şair bir sahabenin bu ayetin nüzulu üzerine Peygamber (a.s)’e danışması sonucu aldığı cevap onu tatmin etmeye yetmiştir. Hz. Muhammed’in cevabı bu ayetlerden sonraki ayetin²⁴², yani iman edip salih amel işleyenlerin önceki ayetteki sıfatlardan tenzih edildiğidir.²⁴³ Burada açıkça görülüyor ki şiir aşırı abartma ve yalanlardan uzak olmalıdır ve olumlu bir şekilde kullanıldığında faydalı olacaktır. Yani şiir topluma faydalı olmalıdır ki şair Allah’ın yalancı kulları arasında sayılmasın.

Yazar eserinde zikrolunduğu gibi Kur’ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriften çok faydalanmıştır. Eserin içindeki bütün mevzular Kur’ân ayetleri ve Peygamber hadisleriyle izaha çalışılmıştır.. Bu yönden bakıldığında Seyyid Ahmed-i Kebîr’in bu eseri İslâm edebiyatı bakımından önem arz etmektedir.

Seyyid Ahmed-i Kebîr eserinin giriş kısmında İslâm’ı anlattığı bölüme başlarken imanın İslâm içerisinde ne kadar önemli olduğunu katı sözlerle dile getirmiştir. Böyle bir üslûpla yazar çevresindeki insanların dikkatini çekmeyi hedeflemiştir. Eserin başlarında bir müminin İslâm ve imânı bilmesini şöyle dile getirmiştir.

“Zîrâ kişi İslâmini, imânını bilmeyecek âhîretde ulu ‘azaba giriftâr olur...” Bir kişi İslâm nedir, imân nedir, bilmezse öbür dünyada büyük azaba ve sıkıntılara tutulacaktır.

²⁴¹ Şuara 225-226/26 “Görmez misin ki onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler.”

²⁴² Şuara 227/26 “Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah’ı çokça anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra ölçerini alanlar başka. Zulmedenler hangi akıbetle uğrayacaklarını göreceklerdir.”

²⁴³ Ebû Davud, Edeb 95, (5016).

Seyyid Ahmed-i Kebîr önce İslâm ve iman hakkında yukarıdaki sözleri dile getirerek İslâm ve imân tanımının yapıp daha sonra hakkında mufassal bilgi verir. Yazarın ne demek istediği şöyle tahmin edilebilir: “Kendine Müslüman diyen toplumun; İslâm ve iman hakkında bilgi sahip olmaları lazımdır. Müslümanın imanı ve İslâmı kâmil olmalıdır, eğer olmazsa ahirette büyük bir azaba uğrayacaktır” Böyle bir tepki ile müslümanların konu üzerinde düşünmelerini sağlamıştır.

Daha sonra İslâm hakkında şöyle tanım yapmıştır.

“İslâm Allāh te‘ālā’ya boyun virmekdür. Ya’nî anuñ birligine şehâdet idüb emrin dutmağdur. Her ne kim farz itdiyse işlemekdür ve her ne kim nehy itdiyse ictinâb idüb andan kaçmağdur.” İslâm Allah’a boyun eğmektir. Yani onun birliğine şehadet edip emirlerini (buyruklarını) yerine getirmektir. Emrettiği her şeyi yapmaktır ve neyi alıkoyduysa (yasakladıysa) ondan uzak durmaktır.

Yazarın iman hakkında söyledikleri ise eserde şöyle ifade edilmektedir.

“İmân Allāh’uñ ululığına ve firîştelerine ve kitâblarına ve resûllerine ve kıyâmet gününe diliyle ikrâr idüb gönliyle inanmağdur ve başa gelecek hayr-u şerrî Allāh’dan bilmekdür.” İmân Allah’ın yüceliğine ve meleklerine ve kitaplarına, ahiret gününe inanıp, insanın başına gelecek olan iyi ve kötü işlerin Allah tarafından olduklarını bilmektir.

Eserin içindeki konulara bakıldığı zaman yazar her konuya başlayınca konuyu içinde neyi anlatmak istediğini açıkça söylemiştir. Örneğin namaz İslâm dinin beş şartlarından biridir. Yazar eserin *Namaz Bab’*ın yazarken şöyle cümle ve ibarelerle başlamıştır.

“Bu bâb namâz kılmağın şevâbın bildirür.” Bu bölüm namaz kılmağın sevabın bildirir.

Namaz Müslümanla kafir arasındaki farktır. Namaz kılmayan insanların hakkında ayrı bir babda yazar bahsederken şöyle başlamıştır.

“İbâdet itmeyen fâsıkların hayatın ve memâtın bildirür.” İbadet etmeyen günahkarların hayatın ve ölümün bildirir.

Din kurallarına aykırı olan, dini bakımdan kesinlikle yasak olan eylemlere denir. Yazar eserinde haramı açıklarken de şöyle başlamıştır.

“*Harām yemek harām içmek nicedür anı bildirür.*” Haram yemek, haram içmek nicdir onu bildirir.

Zina ile livat Allah katında ikisi de aynı hüküme sahiptir. Livat konusuyla ilgili şöyle cümleler bulunmaktadır.

“*Livāt bilüñ kim Haḡ te‘ālā kulların livāt itmekden yıǵdı.*” Livat bilin ki Allah teala kullarını livat etmekten yasakladı.

Allah katında zina etmek en büyük günahdır. *Zina Babı*’nda şu cümle geçmektedir.

“*Bilüñ kim Haḡ te‘ālā kullarını zinādan yıǵdı.*” Bilin ki Allah teala kullarını zina etmekten yasakladı.

Münafık içinden gerçek anlamda iman etmemiş olup, dışından Müslüman görünen kimsedir. Münafık ile ilgili olan babın başlarında şöyle cümleler göze çarpmaktadır.

“*Münāfiḡ bilüñ kim Haḡ celle ‘alā münāfiḡlaruñ yerin cehennemın aşıǵa tabaḡasında itmişdür.*” İkiyüzlü insanlar bilin ki Allah teala ikiyüzlüleri cehennemın alt tabaḡasında yerleştirmiştir.

Müslümanlara lazımdır her zaman kalplerinde Allah korkusu olmalıdır. *Korku Babı*’nda şöyle cümleler bulunmaktadır.

“*Ḳorḡu bilüñ kim Haḡ te‘ālā ḡazretinden ḡorḡmaḡ farzdur.*” Allah tealadan korkmak farzdır.

Allah tövbeyi ve tövbe eden insanları seveceğini çeşitli ayetlerinde söylemiştir. *Tövbe Babı*’nın baş cümleleri şöyledir.

“*Bilüñ Haḡ te‘ālā tövbe idenleri sever...*” Bilin ki Allah teala tövbe eden insanları sever.

İhlas her şey için çok önem arz etmektedir. Bir hayır işe başlamadan önce niyyet ve ihlas etmek gerekir. *İhlas Babı*’nda şöyle cümleler yer almaktadır.

“*İḡlāṡ bilüñ kim tā‘at iḡlāṡla ḡılmaḡ farzdur...*” İhlas bilin ki ibadet ihlasla kılmak farzdır.

Dinî bir terim olan rızık; İnsanların yaşamının devam etmesini sağlayan, insanlara fayda sağlayan, yenilebilen ve içilebilen Allah’ın herkese nasip ettiği kendisinden

faýdalanılan maddi ve manevi her şey rızık olarak adlandırılmaktadır. Seyyid Ahmed-i Kebîr *Rızk Babı*’nda şöyle başlamıştır.

“*Bilüñ kim Hâk te‘âlâ ‘azuvecel kullaruñ rızķına va‘de kılmışdur...*” Bilin ki Allah teala kulların rızķına vade etmiştir.

İnsan elindekinden hoşnut ve kanıklık olması gerekir. Açgözlük kimseye yakışmazdır. Yazar *Kanaat Babı*’nda şöyle giriş yapmıştır.

“*Bilüñ kim Hâk te‘âlâ kanâ‘at idenleri sever...*” Bilin ki Allah teala kanaat eden insanları sever.

İnsan hayatayken başına her türlü şey gelebilir böyle bir durumda insan kendisinden sabır göstermesi ve sabırlı olması çok önemlidir. Yazarın sabır ile ilgili olan babda giriş cümleleri şöyledir.

“*Bilüñ kim Hâk te‘âlâ sabırlu kulları sever...*” Bilin ki Allah teala sabırlı olan kullarını sever.

Kaza Allah’ın insanlara ezelde takdir ettiği şeylerin zamanı gelince bu takdire uygun olarak yaratmasına denir. Yazarın bu konuya başlarken şöyle yazmıştır.

“*Bilüñ kim Tañrı’nuñ kazâlarına râzı ve hoşnûd olmaķ farzdur...*” Bilin ki Tanrı kazalarına razı olmak farzdır.

Yumuşak huylu olmak insanın en güzel sıfatlardan biridir. Yazarın halimlik ile konu başındaki cümleler şunlardan ibarettir.

“*Bilüñ kim halîmlik Hâk te‘âlâ sıfatıdır...*” Bilin ki halimlik Allah tealanın sıfatıdır.

Allah cc verdiği nimetler sebebiyle kullarının kendisine şükretmesini istemektedir. Yazarın bu konu ile ilgili giriş cümlesi şöyledir.

“*Bilüñ kim Hâk te‘âlâ virdüği ni‘metlere şükreylemek farzdur.*” Bilin ki Allah teala verdiği nimetlere şükretmek farzdır.

Allah yoluna cihad eden kişi gazvadan sağ dönene gazi denir. Gazilik hakkında şöyle cümle söylenmiştir.

“*Bilüñ kim gâzilik biş dürlüdüdür...*” Bilin ki gazilik beş türlüdür.

Müslümanlara gerektir her zaman Allah'ın zikri yanı sıra Peygamber efendimizin salavatını da yerine getirmeleri gerekir. *Salavat Babı*'nda şöyle söylenmiştir.

“Bilün kim mü'min kullara Muhammed üzerine şalavāt gitirmek farzdur...” Bilin ki mümin kullara Hz. Muhammed üzerine salavat getirmek farzdır.

3.3. FELSEFE ve DİN İLİŞKİSİ AÇISINDAN ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN DEĞERİ

İnsan tarihi boyunca derin ve çok bahsedilen konulardan biri de din ve felsefe arasındaki ilişkidir. Her ikisi de birbirinden farklı iki disiplin olmalarına rağmen, tarihsel süreç içinde zaman zaman birbirlerine yaklaşmışlar ya da uzaklaşmışlardır.

Felsefe ve din yöneldikleri amaç bakımından benzerlik taşırlar. Her ikisi de evreni, dünyayı, insanı ve toplumu kısaca en temel olanın anlamını ve ne olduğunu anlamayı amaçlarlar. “Evren nasıl meydana gelmiştir?”, “İnsan nedir?” “Ölümsüzlük nedir?” gibi sorular, hem felsefenin hem de dinin kapsamı içine giren sorulardır. Fakat bu sorulara yanıt ararken, kullandıkları yöntem farklıdır. Felsefe insanın aklını, mantığını ve bilimini temel alır. Verilen cevapları, eleştirir, yeniden sorgular veya bunlar içinden uygun olanı seçer. Ve dinin kaynağı, ilahidir. Dinde cevaplar, vahiy yoluyla ve Tanrı'nın elçileri sayesinde indirilen kutsal kitapta bulunur. Dinde cevaplar, inanç yoluyla mutlak, değişmez ve tek gerçeklik olarak kabul edilir ve inanılır.²⁴⁴ Görüldüğü gibi sorular aynı olsada cevaplar ararken kullanılan yöntem ve kaynaklar farklıdır.

Felsefe insan mantığını, düşüncesini temel alan bir bilim olduğundan ilk insandan bu yana mantık ve inanç arasındaki ilişki sebebiyle din ile daima bir ilişki içerisinde bulunmak zorunda kalmıştır. Antik Yunan döneminde başladığı kabul edilen felsefi tartışmalar esasen insanın düşünen bir varlık olmasından mütevellid her dönem söz konusu olmuş olmalıdır. Dini akidelere ters düşen kimi konuları ihtiva ettiğinden İslami düşünce sisteminde çoğu kez uzak durulması gereken bir alan gibi görünmüş olsa da esasen küfre düşmeyecek şekilde düşünmenin İslami akidelere ters düşmeyeceği aşıkardır. Zira İslam dinine göre Allah her şeyin en iyisini bilir ve yaptığı şeylerde mantığa, akla ters gelen hiçbir şey, hiçbir kusur bulunmaz. Mantığa uymadığı iddia edilen konular da esasen mantığa karşıt değildir lakin insanoğlunun mahdud aklî melekeleri bu konuları anlayacak kapasitede olmamıştır.

İslam'da zannolunanın aksine düşünmeye karşı çıkılmamış, Kur'ân-ı Kerîm'de insanoğlunun düşünme yetisini oldukça sık yer verilmiş, düşünmeye gücü yetmeyenlerin dini sorumluklardan uzak tutulması dinin akideleri arasında yerini almıştır. Aklını kullanmayanların ziyana uğrayacakları defalarca tekrar edilen Kur'ân-ı Kerîm'in ilahî

²⁴⁴ A. Kadir Çöçen, *Felsefeye Giriş*, ASA Yay. Bursa 2005, s. 59-60.

kitap olduğu bir dinde, felsefenin ilerlememesi sapık ve akla mantığa dayanmayan düşünceler sebebiyle olması aşıkardır. Nitekim İslam’da felsefe bu isimle anılmasa da tasavvuf adı altında mistik bir kavram içerisinde düşünme sisteminin geliştiğı de ortadadır. Tasavvuf da böylece edebî eserler vasıtasıyla halk arasında cereyan edip edebiyatın sıklıkla üzerinde durduğumuz öğretici işlevine hadim olmuştur. Bir çok sufi, bu görev münasebetiyle tasavvufu ve edebiyatı kullanmaktan çekinmemiştir. Seyyid Ahmed-i Kebîr de bu eserinde tasavvufi ve felsefî düşüncelere yer vermiştir. Düşünme ve sorgulamaya açık, varlık ve hayat, insan, ölüm ve ahiret gibi konulara eserde yer verilmiştir. Örneğin ölüm ve ötesi konusundaki merak edilenleri eserin *Ölüm Babı*’nda ayet ve hadislerle açıklayarak cevaplamaya çalışmıştır.

Seyyid Ahmed-i Kebîr ölümü eserinde şöyle açıklamaktadır:

“Ölüm bilgil kim ölüm âhiret yoludur kim dünyâdan geçer anda varur ölümden kaçana hiç kurtulmak yoktur. Ölüm bir kapudur kim düğeli halk andan gicerdür. Ölüm bir evdür düğeli halk aña girsedür. Ölüm bir şerbetdür düğeli halk andan datsadur...” Bil ki ölüm bu dünya ile öbür dünya arasında bir yoldur, bundan kurtulmak imkânsızdır. Gerçekten de ölümden hiçbir canlı kurtulamaz mutlaka ölümün tadın çekecektir.

Seyyid Ahmed-i Kebîr’e göre ölüm bu dünyadan öbür dünyaya nakletmektir. Hiçbir canlı ölümden kurtulamazdır. Ölüm bir kapıdır bu dünya ile ahiret arasında insanlar mutlaka o kapıdan eninde sonunda geçer. Bu dünya bir ev ise onun kapısı ölümdür, insanlar o evin kapısından bir gün mutlaka geçecektir. Ölüm bir şerbetir onu her canlı tatacaktır. Seyyid Ahmed-i Kebîr ölümün mahiyetini izahlamıştır. Ölümle ilgili olan ayet-hadis ve hikâyeler yazarak konuyu açıklamıştır.

Bir diğer felsefî mesele de dünyâdır. Felsefenin çok üzerinde çok durduğu konulardan biridir. Bu konu da bu eserin *Dünyâ Babı*’nda açık bir şekilde ayet ve hadis yoluyla açıklanmıştır. Yazar kendi ifadelerini de söylemiştir. Dünya eserin *Dünyâ Babı*’nda şöyle açıklanmıştır.

“Pes imdi mü’minlere dünyâdan murâd hemân âhiret azuğını hâşıl itmekdür. Dünyâdan temmetür idüb dürlü işretler ve harâm-horlıklar severin dimek, hemân kâfirler şıfatıdır.” Şimdi müminlere dünyadan maksat ahirettir. Dünyadan vaz geçip türlü yasak olunan işleri severim demek, kafirlerin sıfatıdır.

Seyyid Ahmed-i Kebîr’e dünyanın müminler için zindandan ibarettir diye açıklamaya bulunmuştur. Dünya hayatı Müslüman bir toplum ahiret hayatını elde etmektir. Bu dünya hayatını bir tarlaya benzetmiştir; bu dünyaya neyi ekmişse onun hâsılını ahirette onun kazancını bulurlar. Buna benzer felsefî mevzular eserin hemen her yerinde göze çarpmaktadır.

3.4. FELSEFE ve EDEBİYAT BAKIMINDAN ŞERH-İ MAKÂLÂT-I SEYYİD AHMED-İ KEBİR'İN DEĞERLENDİRİLMESİ

Felsefe, edebiyat gibi, güzel sanatların bir dalı değildir. Buna karşın, her türlü düşünüş ya da fikri görüş de felsefe değildir. Ama birer entelektüel kültür ögesi olarak, hakikati arayan ve açıklayan felsefe ile sanat, özellikle de güzel sanatların bir dalını teşkil eden edebiyat arasında asırlardan beri süregelen yakın bir ilişki vardır.²⁴⁵ Bir edebî eserin felsefî sayılabilmesi; ya da bir felsefî eserin edebî sayılabilmesi söz konusudur.

Tarih boyunca felsefe ile edebiyat kimi zaman yakın kimi zaman uzak kalmışsa da daima bir ilişki içerisinde olmuşturlardır. Bu ilişki felsefenin akla, edebiyatın da duygulara ağırlık vermesi hasebiyle hemen hemen her dönem akıl-duygu çatışmasını ortaya çıkarmıştır. Akıl ve duygu çatışması o kadar etkili olmuştur ki felsefe ve edebiyat sahasıyla mahdud olmayıp bilinen tüm sahalarda temel çatışma alanları oluşturmuştur. Bu iki ana ögeden dolayı edebiyat ve felsefe çok ayrı konular olarak görülse de felsefe edebiyat potasında eritilerek binlerce esere konu olmuştur. Bu farklılık ve ortaklıkları örnek vererek izah etmemizde fayda vardır. Örneğin bir filozof felsefî görüşünü duyurmak için dünyanın dört bir yanını gezse ve insanlara ulaşırsa da kendisinden sonraki nesilde daima unutulmaya yüz tutacaktır. Bu zorlu yolculuğa çıkmak yerine eserinin dünyayı dolaşması daha makul olduğundan bir eser bırakma ve edebî yöntemlerden faydalanma zorunluluğu hissedecektir ve edebiyata başvurmak zorunda kalacaktır. Örneğin, “Felsefe tarihine bakıldığında, pek çok filozofun aynı zamanda edebî bir tarzı kullandıkları görülür. İlkçağ filozoflarından bazıları görüşlerini şiirler şeklinde dile getirmişler ve aynı zamanda ozan olmuşlardır. Platon, St. Augustine, Schopenhauer, Nietzsche aynı zamanda büyük edebiyatçılarıdır.”²⁴⁶ Bunun gibi şair veya yazar da bir eser ele alırken eserinin kalıcılığı ve estetiği için mantık ve felsefeden yararlanmalıdır. Nitekim edebî eserlere bakıldığında her bir mısrasında felsefeden emarelere rastlamak kaçınılmazdır.

²⁴⁵ Ülker, Öktem, “Felsefe-Edebiyat Etkilleşimi: Felsefî Roman”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, s. 3.

²⁴⁶ Kenan Gürsoy, *Felsefe ve Edebiyat, Felsefe ve Sanat Sempozyumu*, Ara Yay. İstanbul 1990, s. 72.

Ele alınan Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr de felsededen yararlanılarak oluşturulmuş bir eserdir. Felsefe her daim soru ile başlar ve ardından düşünceler peyda olur. Eserde de konular açıklanırken sorular sorulur ve akabinde açıklamalar yer alır ; bu metod aslında felsefenin metodudur. Örneğin eserde ruh ile ilgili açıklamalarda bulunulurken bu metod uygulanmıştır, şöyle ki:

“Eger diseler ki “eger bir mü’min ölse imānı nereye gider cānla mı gider gövde ile mi kalur, ikisi ile bile mi olur, eger rūḥla giderse cesed...” Eđer sorsalar bir mümin ölürse onun imanı nereye gider ruhla mı gider yoksa cesedi ile mi kalır veya iki ile mi olur, eđer ruhla giderse cesed ne olur?

Bu gibi felsefî yönler, eserin felsefe ve edebiyat ile olan ilişkisine iyi bir örnektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. ÇEVİRİ YAZI METİN

(1) Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

[1b] (2) Şükürü sipās minnetü 'izzet ol vāḥid-i ferd (3) şamed ol lā-yezāl lemüyezel pādişāh-i bī-zevāl ḥazretine (4) olsun kim ol kemālū kereminden ve lütfundan bize imān (5) ḥıl'atın giyürdi ve deñli ümmetleriñ yegregi kıldı ve yüz (6) biñ şalāvāt ol server-i kā'ināt ol mefḥar-ı mevcūdāt (7) ol seyyidü'l-mürselīn ol Resül-ı Rabbe'l-ālemīn Muhammed-i (8) Muştafā'nuñ şallalāhu 'aleyhi vesellem muḳaddes ve muṭahhar (9) cānına olsun kim bu za'īf ümmetine 'ibādet kılmāğa yüz (10) gösterdi kim ol 'ibādet berekātında yarın ṭamu 'azābından (11) kurtulmak ḥāşıl ola kıyāmete degin bizim şalavātımız andan ve ehl-i (12) beytinden ve şaḥābelerinden eksik olmasun, āmīn Yā Rabbe'l-ālemīn. (13) Ve ba'dehū bilgil kim ey gözüm nūrı Ḥaḳ tebarek-ü te'ālā ādem (14) oğlının kendüye 'ibādet itmek için yaratdı nice bildürmek (15) için peygamberler ve kitablar gönderdi. Ol 'ābid kullarına uçmaḳda (16) yüce köşkler ve dīdār gösterecegin beyān kıldı, daḥı 'amel (17) itmeyüb emri üzerinde olmayan bī-çāre fāsıḳlara cehennem [2a] (1) va'de kıldı. Pes imdi Ḥaḳ te'ālānıñ ḥışmından ve ḡazablarından emīn (2) olayın diyen daḥı kıyāmet korkularından ve cehennem 'azābından (3) kurtulub cennet ve dīdār göreyin ol Allāh'uñ birliğine (4) ve Resülüñ ḥaḳlıḡına iḳrār idüb ve beş vaḳit namāzın kılup (5) ramazān ayıñ orucın dut. Daḥı güci yeterse ḥacca vara (6) eger bu şartları yirine getirürse kurtulmuşlardan ola. İnşallāhu (7) te'ālā. Ammā Allāh'uñ birliğine ve Resülüñ ḥaḳlıḡına imān getürmek (8) nicedir bilmek gerekdir. Zīrā kişi İslāmını, imānını bilmeyecek āḫiretde (9) ulu 'azaba giriftār olur.

El-bābü'l-evvel fī'l-beyāni'l-İslām. (10) El-İslāmu hüve el-inḳiyādü li-emri-llāhi'te'ālā ve-l'ictinābü (11) 'an nevāhiḥ ve būniye 'alā ḥamisi şaḥādetin enne lā-ilāhe-il'allāh ve Muhammeden (12) 'abdühü ve resūluḥü ve iḳāme's-şalavāt ve itāi'z-zekevāt ve şavmu's-şehr-i (13) ramazān. Ya'nī İslām Allāh te'ālā'ya boyun virmeḡdür. Ya'nī anuñ (14) birliğine şeḥādet idüb emrin dutmaḡdır. Her ne kim farz itdiyse (15) işlemeḡdür ve her ne kim nehy itdiyse ictināb idüb andan kaçmaḡdır. (16) Ve ḳāle'n-Nebīyü a.s "El-

imānū ikrārū bi'l-lisān ve taşdıķun bi'l-ķalb (17) ve hüve ann tu'min billāhi ve melā'iketihī ve kütübihī ve resūlihī ve'l-yevmi'l-āķir (18) bi'l-ķaderi ķayrihī ve şerrih. Ya'nī imān Allāh'ūñ ululıķına ve (19) firiştelere ve kitāblarına ve resüllerine ve kıyāmet gününe diliyle (20) ikrār idüb gönliyle inanmaķdır ve başa gelecek ķayr-u şerri Allāh'dan (21) bilmekdür. Ammā Allāh-ı bilmek şöyledür kim: Lā-ilāhe illallāh vaķdehü [2b] (1) lā-şerikelehü. Leyse ke mislihi şey'en ve hüve's-semi'c-ū'l-başıır.²⁴⁷ Ya'nī Allāh birdür (2) şeriki yoķdur hıķ misli yoķdur ve aña dünyāda bir nesne beñzemez oğıldan (3) ve kıزدan münezzehdür. Hüve'l-evvelü'l-āķirü'z-zāhirü'l-bāṭın.²⁴⁸ (4) Ol evveldür, āķir oldur mekāndan zamāndan münezzehdür, ve söylemegi (5) demekden ve aşāğdayız ve yukardan yemekden ve içmekden, uyumaķdan (6) uyğanmaķdan oturmaķdan ve turmaķdan münezzehdür. İrakdağını nice (7) görürse ve işidürse yakındağını eyle görür ve işidür göziyle (8) ve kulağıyla degül. Nitelügin kendü bilür. Cemī'c 'ālem aña muhtācdur (9) o kimseye muhtāc degildür. Cemī'c 'ālemleri yaratdı yardımsız ve āletsiz. (10) Ol didi oldu bu 'ālem yoğ iken ol vardı. Bu 'ālem yoğ (11) olısa, ol bāķi ķalsa öldüren ve dirilden oldur. Yırde ve gökde (12) anuñ hikmetinden taşarı nesne yoķdur. Muḥammed-i Muştafā Allāh'ūñ (13) ķulıdır Hāķ peygamberdür. Cemī'c yardılmışuñ ulusıdır yüz yigirmi (14) dört biñ peygamber üç yüz on üç mürsel ve gökden inmiş (15) yüz dört pāre kitāblar Muḥammed'iñ ululıķına ve şerī'at görüklüğüne (16) tanıķdur, ve ümmeti cemī'c ümmetlerden yeglüğüne tanıķdur. Kūrān (17) Allāh'ūñ sözیدür yaradılmış degüldür kadīmdür. Noktasuz ḥarfine (18) on şevāb, noktalı ḥarfine on beş şevāb, her şevāb Hūd tağından (19) uludur. Okıyanlara Hāķ te'ālā va'de itmişdür āķiretde vireceğine. (20) Pes Hāķ te'ālāye imān getürmek bunı bilüb taşdıķ itmekdür ve yüz (21) dört pāre kitāb hāķ idüğüne Kūrān cem'inden ḥürmetlü idüğüne [3a] (1) daķı cemī'c peygamberler hāķ idüğüne āķir zamān peygamberi Muḥammed-i Muştafā (2) mecmū'ından afzel idüğüne ikrār eylemekdür, ve ölüb gene dirileceğine (3) kıyāmet ķopup yazıgımız terāzüde tartılıb şırāt köprüsin üç biñ (4) yıllık yol kıldan ince, kılıçdan keskin idüğüne inanmaķdır. (5) Daķı uçmaķ tamu hāķ idüğüne ve şimdiki ḥālide var idüğüne inanmaķdır. (6) İyü 'amel idenlere Hāķ te'ālā va'desiyle ve fazlıyla uçmağa gireceğine (7) tövbesiz ölen günāhkārlar kimi

²⁴⁷ Şurā 42/11.

²⁴⁸ Hadīd 57/3.

Allāh ‘afvıyla cennete girüb kimi Allāh (8) ‘adlıyla cehenneme gireceğine inanmağdur, ve her iyü yavuz hayr-u şerr-i Allāh te‘ālā (9) takdirlerdür ve buyrığıyla olduğına diliyle ikrār idüb gönliyle (10) taşdıķ itmekdür.

Bu **bāb** namāz kılmağın şevābın bildirür. Kāle’en (11) Nebī: “İzā kāme-reclü ilā’ş-şalavāt fa-kāle Allāhū ekber haraca min (12) zunubihi ke’yeve ve ledehū ümmehū ve izā kur’a sübhāneke illā āhirihi ketebe Allāhū (13) lehū bi‘adedi külli şa‘rin alā bedenehū ‘ibādeti senetin şiyāmūn nehārūhā (14) ve kıyamūn leyālūhā ve iz kāle a‘uzubillāhi a‘tāhullāh te‘ālā (15) arba‘ate elfi senetin min-alḥasenāti ve maḥā a‘nnhū el-seyyi‘ātī ve raf‘a (16) lehū arba‘ata elfe derecātın ve iz kāle bismillāhī keteb-Allāhū lehū i‘bādetū (17) ḥamsine senetün ve izā kara’a fātiḥat-ul’kitabi ketebe Allāhū lehū şevābū (18) ḥucceṭin ve ‘ömretin ve izā raf‘a ra’sahū minā-al’ruku’ı ve yakūle sam‘Allāhū limen (19) ḥamide yanzūr-rul’allāhū te‘ālā yanzūrū el-raḥmete eleyhī ve izā secde feke ennemā a‘taḳe (20) ‘abden bi‘aded şahrühū ‘alā bedenihi ve izā kāle sübhāne Rabbi’al-a‘lā keteb-Allāhū (21) lehū bi‘aded-l’şayātın ve-l’cin ve-l’ins ḥasenātın ve kara’t-teşāhūd [3b] (1) a‘tāhū’llāhu lehū şevāb’l-şābirin ve izā farağa min-as’şalavātī fatiḥ-Allāha lehū (2) şemaniyyete ebvābul-cenne feyedḥulehū bilā ḥesābin velā ‘azāb.” Ya’nī kaçan (3) bir kimesne namāza şıdk-ı ihlāşla dursaydı evvelki tekbiri (4) eyleyecek günāhlarıñdan şöyle çıka kim anasından doğdığı (5) gün gibi ola. Kaçan “sübhāneke” okusaydı Hāḳ te‘ālā anuñ bedeninden (6) olan kıllar sağışınça her kılına bir yıllık ‘ibādet müzdin vire. Ancalayın (7) yıllar kim gündüzün oruc dutub gicesin ‘ibādet itmiş ola. Kaçan kim (8) el bağlayub “e‘uzū” okusaydı dört biñ yıllık günāhin Hāḳ te‘ālā (9) gidere dağı anuñ dört biñ şüret derecesin yücelde. (10) Kaçan “bismillāhi” okusaydı anuñçün Hāḳ te‘ālā elli yıllık ‘ibādet (11) şevābın vire. Kaçan “fātiḥa” okısa anuñçün Hāḳ te‘ālā ‘umre ḥaccın şevābın (12) yaza. Kaçan “rükū” itse başın kaldırıp “samī‘allāhu limen ḥamideh” dise (13) Hāḳ te‘ālā aña rahmet nazarıyla nazar eyleye. Kaçan “secde” eyleseydi (14) Hāḳ te‘ālā aña gövdesinde olan kıllar deñlü kıllar āzād itmişçe şevāb (15) vire. Kaçan secdede “sübhāne-Rabbiyel-a‘lā” diseydi Hāḳ te‘ālā aña cinler (16) ve şeytānlar sağışınça ḥasenāt vire. Kaçan “taḥiyyāt” okusaydı (17) Hāḳ te‘ālā aña şıddīķler şevābın vire. Kaçan namāzdan fārīğ olsaydı (18) Hāḳ te‘ālā anuñçün cennetiñ sekiz kapusın açura, kağı kapudan (19) dilersin gire ḥesābine dağı ‘azābın. Nebī a.s ḥadişinde dağı buyurur (20) eyider: “kaçan

bir kıl namāza başlasa ellin kaldırub “Allāhu ekber” dise (21) firîştelere Hâk te‘ālā eyide: “Yâ firîştelerüm görüñ ol kulum beni nice [4a] (1) ululadı kendüyi nice bildi. İmdi biz tanıķ olun ben aña ululuk (2) bağışlayam der.” Kaçan rükûc itseydi yazuğun ol kuluñ bağışladım.” (3) Hâk te‘ālā eyide: “Yâ firîştelerüm görüñ ol kulumı baña rükûc eyler buyrım-ı (4) dutar diyü. ‘İzzetim celālim haķçün ben anı yarlıgarım.” Kaçan “sami‘allāhu-limen (5) hamideh” dise secde eylese Hâk celle ‘alā eyider “Yâ kulum gerķek söyledin (6) hamdin işidiren der.” Dağı bir firîşte çağırur, eyider “ey kıl namāzda (7) niçün rükûc birdür, secde ikidür? Bunuñ iki ma‘nāsı var. Bir ma‘nāsı budur (8) kim bir kimesne şerī‘atda bir da‘vā eylese iki şāhid varsa da‘vāsın (9) gerķek olur haķkın alurlar. İmdi bu dağı öyledür. Ya‘nī rükûc itmek Allāh’uñ (10) birligin ikrār eylemek da‘vāsıdır. Pes ol iki secde anuñ şāhididir (11) da‘vāsı gerķek olur. Kaçan kıl evvelki secdeyi idüb başın kaldırsaydı (12) şöyle demek olur kim “Yâ Rab beni bu topraķdan yaratduñ (13) nice yıllar hayāt virdüñ. Ammā yine soñ menzirim topraķdur” demek (14) olur. Ammā başın ikinci secdeden kaldırmak şöyle demek olur kim (15) “İlāhī beni öldürüb topraķ itdikden soñra āhir yine kıyāmet kopaķ (16) diri kılırsın” demek olur. Pes şöyle bilindi kim namāz cümle ‘ibādetüñ (17) yegrekidir. Dağı Resül a.s eyider: “her kim ki namāzı bir endişesiz ol (18) niyyetle kılsaydı ol namāz bir nürdan şüret olup aña kıyāmete degin (19) dū‘ā ider. Eger kim dürlü dürlü fikirleriyle ve yāhūd riyā ile kılırsa (20) ol namāz bir şüret olup tā kıyāmete degin şāhibine la‘net (21) ider. Haberde gelipdür bir nürdan şüret olur. Ya‘nī bir kimesne namāza dursa [4b] (1) tekbīr eylese ol tekbīre baş hāşıl olur. Kaçan kırā‘at eylese gövdesi (2) hāşıl olur. Kaçan rükûc eylese gözleri hāşıl olur. Kaçan secde (3) eylese elleri hāşıl olur. Kaçan taḥiyyāt okısa ayakları hāşıl olur. (4) Pes imdi riyāsız kılınan namāz eli ayağı sağ ola nūr yüzlü şüret (5) hāşıl olur. Melā‘ikeler anı Hâk te‘ālā ḥazretine armağān iledirler Hâk celle (6) ‘alā dağı lütfundan anı kabül kılıp ol kuluña anuñ muķābilinde (7) nice nice ‘avażlar vire. Nitekim dünyāda bir kimesne bir bege yāhūd pādīşāh (8) bir güzel oğlan çekse kabül iderler anuñ dağı ḥacetin revā kılırlar. (9) Ammā kör yā aķsaķ yā çirkin olursa kabül itmezler kovarlar yā döğerler (10) belki pādīşāhsa boynun urar. Namāz dağı öyledür kim tamām riyāsız (11) kılırsa kabül olur ve eger riyāyla kılır yā noķşānluğıyla kılırsa (12) kabül olmaz. Zīrā namāzın neresi eksik olursa ol şüretiñ (13) ol yiri nā-tamām olur firîşteler anı Hâk te‘ālā ḥazretine (14) ‘arz idecek

kabûl olmaz. Saġlarlar tâ kıyâmet kôpacak andan ol (15) riyâyla kılinan namâzı kıyâmet
 meydânında şâhibiniñ yüzine (16) karşı eski beziñi yırtarlar idirler kim “işbu armaġân
 Allâh’a yaramadı (17) al senüñ olsun” diyüb yüzüne uralar ‘araşât meydânında (18) ola.
 Pes imdi miskin âdem oġlanı ġünkü namâzı yañlış (19) kılânıñ ġâli böyle ola yâ hiç
 kılmayanıñ ġali nice ola. (20) Rivâyet olundı kim bir gün Resûl-ı a.s namâzın kıldı fîl-ġâl
 ardına (21) baġdı Ebû Bekîr’i yirinde görmedi sordı “Ebû Bekîr kânı” didi. Eyitdiler: **[5a]**
 (1) “Yâ Resûlallâh işde şâf ardında oturur” didiler. (2) Andan Muġammed a.s eyitdi: “Yâ
 Ebû Bekîr namâzdan yoġsa nesneñ (3) fevt oldu mı?” didi. Ebû Bekîr rağıyallâhu ‘anh
 eyitdi: (4) “Yâ Resûlallâh bir sehelce fevt oldu hemân namâzın evvelki (5) tekbîri fevt
 oldu sizüñ ile bile beraber dimedüm” didi. (6) Andan Nebî a.s eyitdi: “Yâ Ebû Bekîr yâ
 sehelce fevt oldu dersüñ.” (7) Ebû Bekîr eyitdi: “Yâ çok mıdur?” didi. Nebî a.s eyitdi: “Yâ
 az mıdur?” didi. (8) Andan Ebû Bekîr eyitdi: “Yâ Resûlallâh Şâm’da üç yüz devam (9)
 un getürdi anuñ yüz yükü Allâh yoluna şadaġa olsun tek ol (10) dimedüğüm Allâhu-ekber
 şevâbı yirine gelsün” didi. Resûl a.s “yoġ gelmez” (11) didi. Andan Ebû Bekîr eyitdi:
 “İmdi iki yüz yüki şadaġa olsun (12) tek ol şevâb yirine gele” didi. Nebî a.s “gelmez”
 didi. Andan (13) Ebû Bekîr eyitdi: “İmdi üç yüz yüküm olsun tek ol şevâb yirine (14)
 gelsün” didi. Andan Resûl a.s eyitdi: “Gelmez” didi. (15) Ebû Bekîr eyitdi: “Yâ Nebîallâh
 develeriyle bile şadaġa olsun sizüñle (16) dimedüğüm Allâhu-ekber şevâbı yirine gelsün”
 didi. Resûl a.s (17) eyitdi: “Cemîc dünyâ senüñ olsa Ĥaġ yoluna şadaġa itseñ (18)
 imamiyle bile dimedüğün Allâhu-ekber şevâbı yirine gelmez” (19) didi. Ĥün Resûl-ı
 ġazretinüñ bu sözün işidicek eliyle yüzün urub **[5b]** (1) şöyle aġladı kim gözlerinden yaş
 yirine kanlar aġar idi, ayruġ terk (2) itmedi. Ve daġı Enşâr’dan bir kişi Resûl ġazretine
 şordı (3) eyitdi: “Yâ Nebîallâh namâzdaki evvelki Allâhu-ekber dürzâtin (4) şevâbı ne
 kâdardur?” didi. Pes Resûl a.s, Ebû Bekîr’e işâret (5) itdi “anuñ şevâbın sen söyle” didi.
 Ebû Bekîr rağıyallâh (6) eyitdi: “Mekke’den tâ Medîne’ye varınca deve olsa yükleri (7)
 altun olsa cümlesin Allâh yoluna şadaġa eylese Allâhu-ekberin (8) şevâbı artıġdur” didi.
 Resûl a.s ‘Ömer’e işâ eyledi (9) eyitdi: “Anuñ şevâbın sen daġı söyle” didi. ‘Ömer daġı
 (10) rağıyallâhu ‘anh, Ebû Bekîr didigi gibi didi. Andan Resûl a.s (11) ‘Oşmân’a işâret
 itdi “Sen daġı di” andan ‘Oşmân (12) rağıyallâhu ‘anh eyitdi “yüzyıl ‘ömrün olsa her gün
 kelâm-ı (13) ġadîm ġatmeylemekden Allâhu-ekber şevâbı artıġdur” didi. Andan Resûl a.s

(14) ‘Alī’ye işāret itdi “sen daḥı söyle” didi. Andan (15) ‘Alī keremullāhu vechu eyitdi: “Maşrıḳ’ dan Mağrib’e (16) deḡin kāfir olsa cümlesin kılıçdan geçirseñ ġazā eyleseñ (17) ol Allāhu-ekber şevābı artıḳdur” didi. Andan Resūl a.s (18) eyitdi: “Yā aşḫāb yir gök kağız olsa deñizler mürrekkeḡ (19) olsa melā’ikeler yazıcı olsa Allāhu-ekber şevābın yazamayalar” didi. [6a] (1) Pes aña göre beş vaḳit namāzıñ şevābı ne ḳadara deḡin ḳıyās (2) eyle. Nitekim Nebī a.s bir ḥadısinde buyurur eyider: El mü’minüne lā yemūtüne (3) bel yunḳalūn min dārü’l-fenā’ ilā dārü’l-beḳā’. Ya’nī (4) mü’minler ölmez belki bir ḳapudan bir ḳapuya nakleyler anḳaḳ zī-sa’adet (5) zī-beşāret mü’minler kim ne ölüm dehşetin ne ḳabir ‘azābın (6) ne cehennem ‘azābın ne ḳıyāmet ḳorḳusın görür. Nitekim Ḥaḳ te’ālā (7) kelāmı ḳadīminde buyurur: Ellezīne lā ḥavfün ‘alehüm velā ḥüm (8) yaḥzenūn.²⁴⁹ Ya’nī ādem oḒlanları bilūñ ve āḡāḥ oluñ be-dürüstī (9) Ḥaḳ te’ālā dostlarına dūnyāda ve āḫiretde ḳorḳu yoḳdur, ḡam-u ḡuşṣa (10) daḥı yoḳdur ve daḥı ḳıyāmet gününde ādem oḒlanları ‘amellerin (11) mīzānda ṭartacak mizānıñ bir kefesine iki rek‘at namāzıñ (12) şevābın ḳoyalar bir kefesine ṭaḒları ve ṭaşları ve deñizleri (13) daḥı yirleri ve gökleri bu cümlesin terāzunūñ bir kefesine (14) ḳoyalar, ṭartalar, ol iki rek‘at namāzıñ şevābı āḒır geḡe (15) ḥusrānsız ve ‘azābsız uḡmaḒa Ḓire. Nitekim Ḥaḳ celle ve ‘alā (16) kelāmı ḳadīminde ve Furḳān ‘azīminde buyurur eyider: (17) Lehümü’l-büşrā fī’l-ḥayāted-dūnyā ve fīl-āḫireti²⁵⁰ (18) didi. Ya’nī beşāret anlaruñdur dūnyāda daḥı āḫiretde. Pes (19) dūnyādaki beşāret ve sa’adet oldur kim. Ya’nī şāliḥ (20) mü’miniñ öleceḒi zamānda ‘Azrā’īl a.s aña geḡecek beş (21) yüz firişte bilesince geḡe ol Tañrı dostınuñ ‘izzetine [6b] (1) iki yüz elli firişte şaḒ yanında iki yüz elli firişte şol (2) yanında dura. Pes ol ḥāḡde ‘Azrā’īl aña eyide kim “ey mü’minin Ḥaḳ (3) tebārek ve te’ālā saña selam itdi ve şordı kim ḳalbiñ ḥālin (4) nitedür dūnyā zaḫmetinden daḥı nefisle şeyṭān fitnesinden (5) ve yavuz ḳoñşular şerrinden ve münāfıḳlardan ḳahrın der. İmdi beşāret (6) olsun saña ey şāliḥ ḳul Ḥaḳ te’ālā senden ḥoşnūddur (7) şimden Ḓir ve mecmū‘ zaḫmetlerden ḳurtıldıñ ebedī rāḫata ve sa’adete (8) uḒradıñ ayruḳ zevāl yoḳ ve sermedī yoḳ” diye. Daḥı uḡmaḳ (9) reyḫāninden bir deste geṭürmüş ola, ol şāliḥ mü’miniñ (10) burnuna daḥı cānın da’vet eyleye eyide kim: Yā eyyetühe’n-nefsü’l-muṭmeinneḥ (11) irci‘ ilā Rabbiki rāziyete’m-

²⁴⁹ Yūnus 10/62, Bakara 2/38, 62, 112, 262, 277.

²⁵⁰ Yūnus 10/64.

merziyye (12) fedhulî fî ʿibādî vedhulî cennetî.²⁵¹ Yaʿnî ey Rabbisine (13) ve pâdişâhine muṭîʿ olcayı cān yāhūd Rabbiniñ ʿazābından (14) emîn olcayı cān rāciʿ ol pâdişâhıñ emrine (15) hoşnūd olcayı olduğuñ hâlde pâdişâhıñdan. Yaʿnî envāʿı (16) ihsânından ve lütfundan hoşnūd olunmuş olduğuñ (17) hâlde pâdişâhıñdan hemān bu nesne işidecek ol (18) ʿaşıq ve şādık cān fil-hāl bedeninden çıka. Şol (19) maḥbūsın kuş kafeşden çıkar gibi çıka andan ʿAzrâʿil a.s (20) ol pāk cān uçmaḵ ḥarirlerinden bir letîf aḵ ḥarire sıra (21) hezār taʿzîmle ve ikrāmyile alılar Allāh ḥazretine gideler göklere [7a] (1) çıkacak firişteler karşı gelüb ziyāret ideler. Çün ol müʾminin (2) kabre aldılar anuñ ḥürmetine nice evliyālaruñ kabir ʿazābı (3) götürüle sevinişler ideler. “İlāhî çok şükür olsun kim bize iyü (4) koñşu virdiñ nice ʿazāblarımız anuñ ḥürmetine yenildi” (5) diyeler. Çün ol müʾmin-i kabre koyub toprak örtelir Munker (6) ve Nekir suāl şormaḵ için geeler, şeytān ʿaleyhüleʿne (7) bile gele. Pes ol ölüniñ bedenine cān gene girüb (8) gözin açacak Munker ve Nekir suāl ideler: “Tañr’uñ kimdür? (9) Peyğamber’uñ kimdür? Dîn’uñ ne dîndür?” diyecek anlarıñ ardından (10) şeytān ʿaleyhüleʿne işāret idüb kendüyi göstere. (11) Yaʿnî “Benüm senüñ Tañruñ göster” diye. Pes ol şālîḥ müʾminiñ (12) imān-ı be-ğāyet muḥkem ve kuvvetli ola eyide: “Ey melʿūn (13) henüz daḥı senüñ şerrîñden kurtulmaduḵ mı? Benüm Tañrım yirleri (14) ve gökleri yaradan ve beni yokdan var eyleyen Allāh’dur. Sen (15) şeytānsın” diye “Benüm peyğamberüm Muḥammed’dur, dînüm İslām’dur” diye. (16) Pes Hāḵ cell ü ʿalā eyide: “Yā firişteler kalem gerçek söyler uçmaḵdan (17) döşekler ve kaftanlar eylediñ daḥı bir kapu açıñ (18) koñıları ḵulumısa varsun” diye. Pes melāʾikeler evvel (19) cehennemden bir kapu açalar el-ʿeyāzî-billāh çün ol müʾmin anı (20) göre feryād ide eyideler “ḵorḵma ey şālîḥ ḵul yiriñ ol (21) degildür, illā saña bunı anuñçün gösterdük tā göresin kim [7b] (1) iyü ʿameliñ seni neden kurtardı” diyeler. Andan meşhedin (2) her tarafından göz erimi degilü kebke iderler. Pes ol şālîḥ (3) ḵul sāğınasoluna baḵa, göre kim ḥürler meşhed içi (4) toptolu olmuş eyide: “Siz kimlersiz kim Hāḵ teʿālā size (5) bu kadar güzel ḥüsn-ü ḥüb cemāl virmişdür?” Eyidirler: “Ey (6) şālîḥ ḵul göñlüni hoş dutḡıl kim biz senüñ iyü (7) ʿamelleriñiz geldük seni yalḡız koymıyalım tā ḵıyāmete deḡin (8) saña yoldaş olalum.” Pes nürdan ḵandiller aşılır (9) daḥı altına

²⁵¹ Fecr 89/27-30.

uçmağdan harirler, döşekler düşüdü (10) dört yanına uçmağdan dericeler açılalar dürlü dürlü (11) ‘anberler ve müşkler koşuları birle kabrin mu‘aṭṭar ideler (12) şol gice köy gögerdikde girdügi gibi tā kıyāmete degin ol (13) şafā ile rāḥat yatur. Allāhūme erzükñā.

Geldük imdi (14) ol şālih mü‘miniñ vefātı içün gökler ağlaysadur kim (15) şimdiden gerü, ol Tañrı dostınuñ dölü t̄a‘atı ve ‘ibādeti (16) bize çıkmaz öyleyse anuñ ezkā tek envārı kesilse daḥı (17) namāz kıluḡ zikritdügi yirler ağlaysalar ki “āḥ şimdiden (18) gerü üzerimüzde namāz kılmaysa ol ‘ābid kuluñ sebebinden (19) dā‘imā rahmetler ve berekātlar yıgmayasa ve iki omuzındaki ‘amelin (20) yazan melā’ikeler daḥı ağlasalar ki “āḥ şālih yoldāş (21) ayrılduk anuñ şevābların yazmağdan mahrūm olduk, [8a] (1) İlāhī biz ayruḡ nereye varalum ser-gerdān olduk” diyeler. Ḥaḡ te‘ālā (2) kemāl kereminden ve lūṭfundan eyide kim: “Melekler gönüller-i hoş dutuñ (3) ḥasret çekmeñ varuñ ol şālih kulımun kabrin üzerinde (4) oturuñ zikre tesciye meşğul oluñ tā İsrāfīl şor (5) orunça daḥı kulumuñ şevāb defterine yazıñ.” İmdi (6) ey ādem oğlanı görüñ Ḥaḡ te‘ālā şālih olan kullara (7) ne vechile lūṭf-u kerem kılısa işbu didigimiz dünyādadur. (8) Fikir eyle kim āḥiretde nice yüz biñ bu kadar Lūṭf ider.” (9) Nitekim Resūl ḥazret-i buyurur eyider: Mā lā ‘aynūn ra‘at (10) velā ūznun semi‘et velā ḥaṭara ‘alā ḡalbi beşer. (11) Ya‘nī Ḥaḡ te‘ālā dostlarına yir kılduḡı maḡāmāt ve a‘lā (12) derecāt ve yüce köşkler içi tolu ḥūrīyeler ve envā‘ī (13) ni‘metler ve dürlü dürlü şerbetler ve ḥilleler gözler görmemiş (14) ve kulaḡlar işitmemiş ve gönüllerden geçmemişdür. Bu cümlesiyle (15) ebedī ola bāḡī kıla, hergiz munḡaṭı‘ olmaya ve āḥiri bulunmaya. (16) Ḥaberde gelmişdir kim cennete eñ soñra girenlere Ḥaḡ te‘ālā (17) on dünyā kadar maḡām ve manzil virirdür. İmdi kıyās (18) it anlara bile olacak şālihlerle nice olsa. Ḥaberde (19) gelmişdür kim cennet ehl-i cennetde kendü maḡamlarında sākin (20) olacak Rabbül-‘ālemīn’den firişterileriyle nūrdan ṭabaḡlar [8b] (1) içinde tuḡfe, armaḡānlar gitdire ol firiştereler geleler yetmiş (2) yirden icāzet isteyeler içerü girmeye ol Tañrı dostına (3) hediyeleri virmesine. Zīrā yetmiş ḡapusu ola her ḡapuda nice (4) ḡapıcılar ola. Gel imdi fikreyle gör kim bunuñ gibi ebedī (5) ve sa‘adet sermedī devlete lāyık ve müsteḡaḡ olmaḡ içün (6) vācib degildir kim bu bir ḡaḡ gün fānī ‘ömrüñi t̄a‘ata (7) ve ‘ibādete şarf idesiz ne revādur kim bunuñ gibi bī-nihāyet (8) sa‘adet ve bī-ḡāyet ni‘meti terk idesiz. (9)

Bāb ‘ibādet itmeyen fāsıqların hayātın ve memātın bildirür. Bilgil (10) kim ey ādem oğlanları Hāḡ teḡārek ve te‘ālā kelāmı ḡadīmīnde (11) ve Furḡān-ı ‘Azīmīnde buyurur eyider: Veme’y-yetteḡizi’ş-şeyṡāne (12) ve’l-liyyen faḡad ḡasīre ḡusrāne’m-mübīnā²⁵² didi. Ya’nī her kim ki (13) şeyṡāna dost dutundu taḡḡıḡ ziyānkār oldu (14) öyle ziyān-ı kim āṡḡāredür ḡizlū deḡil. Ya’nī yarın ḡıyāmet (15) meydānında şeyṡānın eline bir ḡara ‘ālem virilir. Pes āña (16) uyanlar cemī‘isi anuñ sancāḡı dibinde ḡopa. Pes āña eyideler kim (17) “ey la‘īn niḡün bizi azdırduñ eḡer sen bizi azdırmāsayduñ (18) biz ṡimdi bile ṡaḡī olmaz idük” diyeler. Şeyṡān bunların (19) cevābın işidecek dönüb yüzlerine baḡa anlarla mücādele (20) ide eyide: “ey yalancılar siz beni ḡanda gördüñüz?” Eyideler: “ey [9a] (1) la‘īn ḡerḡi seni ḡözīmizle ḡörmedük ve illā sen azdırduñ” (2) diyeler. Şeyṡān eyide: “ey ‘āṡīler ḡaḡ sizi yaratdı. Size (3) ‘aḡıl virdi kim āña varacak yolu bilesiz. Size ḡöz virdi ḡıḡmetin (4) ḡöresiz. Benden ḡaçub āña ṡıḡınasız. Dil virdi kim anuñ zıḡridesiz (5) ḡöñüleri benüm meḡrimden arıdasız anuñ sevgisiyle ṡoldurasız (6) baña uymayasız. Daḡı size nice biñ peyḡamberler ḡönderdi (7) size ṡoḡru yol ḡösterdiler. Anı ḡabül itmediñüz, benüm yalan (8) ḡavlimi ḡabül idüb duttuñuz anlara yalancı cādū didiñüz (9) baña ḡerḡek didiñüz, ve daḡı size Hāḡ te‘ālā kitāblar ḡönderdi (10) anlarıyla, nice kez size bildirür kim şeyṡāndan ṡaḡlanuñ benüm ulu (11) düṡmanımdur, ve hem sizüñ daḡı ulu düṡmanıñızdur didi, niḡün (12) siz anuñ kitabın ḡözüñüzle ḡörüb ve ḡulaḡıñızla işidüb (13) ḡavlin dutamadıñuz beni ḡörmeyüb kitabum daḡı ḡörmeyüb benüm ḡavlime uyduñuz. (14) Zīrā nefsiñizde ol ḡolay ḡeldi siz nefsiñiz hevesinde yorsañız (15) hem suḡı benüm üzerime yıḡasuz suḡlısız söḡüb (16) kendü cezāñızdur, ḡeküñ ḡūd bende ne varsa daḡı yir ḡereḡdür” (17) diyüb yüzlerine tüküre anlardan ḡaḡa. İmdi ‘āḡıl olana (18) bu ḡorḡu yeter benden ‘ibret alınub Hāḡ te‘ālā emrinde ola (19) buyurḡanı duta beş vaḡıt namāzı cemā‘atla ḡıla sünneti (20) ri‘āyet ide. Şerī‘at dāiresinden ḡıḡmaya tā kim yarın maḡşer (21) ḡüninde şefā‘at dāiresinde buluna. Şu kim bir vaḡıt namāzı [9b] (1) ḡazāya ḡoysa sekiz yıl cehennemde ‘azāb ḡeke ḡel ḡör kim ḡaṡd ile (2) terk idüb ḡıḡ ḡılmayanın ḡālī nitedür. ḡāyetū’l-ḡüṡvā adlu (3) kitābda ḡetürür eyider: Men tereke ṡalavāt cāhiden fehüve ḡāfirü (4) ve men tereke tehāvünen ve keslānen av setebehü ṡelaṡet ayām fe’in

²⁵² Nisā 4/119.

tābe (5) ve ‘afā lā kelām ve inn tevūbe fi-mezhebe Şāfi‘ en yuktel beşeyfin (6) hadden lā cezāhū el-küfre kemā enne’l-celde hadd (7) li-zinā ve izā kāne hadden yeğsül ve yū’fenū fi’l-meķābir’l-müslimin, ve ķāle’l-Mālikū ve Ahmedū (8) rehimehümāllah: En yuktel lā’l-küfre cezā’ en lehū, ve ķāle Ebū Hānife (9) rahmetullah: Yahbesū ve ye‘zūr ve yeźrüb hattā yehrūc min zahrūhū’l-dem ve (10) yedhūlū beyit müźlim. Ya‘nī kimki namāzı inkār idüb terk itse (11) kāfir olur, ittifāķ mecmū‘ imāmlar ķatında eger kuhūllik (12) idüb terk iderse ķabs iderler üç gün mühlet virilir (13) eger tövbe iderse söz yok, ve eger tövbe itmezse. Şāfi‘ī (14) mezhebinde kāfir olur ķılıķ ile depelenmek gerekdür. Ammā depelenmek (15) anuñ haddidür. Küfür cezāsı degildür. Nitekim zinā idene yüz (16) ağaķ hadd uraķķ ķurtılır. Bunuñ daķı haddi depelenmek olacaķ (17) hadd ile ķurtılır öyle olsa yuyup kefenleyüb müslümānlar (18) maķberesinde ķoymaķ gerekdür. Geldük imdi İmām Mālik mezhebinin (19) Ahmed İbn’i Hānbel mezhebinde eyider: Kılıķ ile depelenmek (20) gerek. Zīrā küfürün cezāsıdır öyle olsa yumamaķ gerek (21) ve müslümānlar maķberesinde ķoymamaķ gerek. Ebū Hānife mezhebinde [10a] (1) kāfir olmaz ammā anuñ cezāsın budur kim dutılır ķabs idilir muķkem (2) dögilür tā kim arķasından ķan çıkınca. Andan şoñra bir ķarañu řam (3) iķine birağırlar tövbe idince. Mezhebleriñki Ebū Hānife mezhebidür (4) ol daķı bu vechile bī-namāza cezā hükmeylemişdür bu iş dünyādadır (5) aķiret cezāsı bas aña göredür. Hāberde gelmişdür kim (6) Resūl-ı haźret eyider: Hāķ te‘ālānıñ farźların (7) terk idüp aña ‘aşı olan derd-mend kaçan ölüm döşegine (8) yatsa Hāķ te‘ālā haźreti ‘Azrā’il’e emride “yā melek’l-mevt (9) var filān mel‘ūn olmuş cānını cebren-ü ķahren (10) dürlü ‘azāblarla alup meķanı saķıķa’leti” diye. Pes (11) gökler eyidirler “İlāhi çok şükürler saña kim ol mel‘ūnı (12) götürdüñ kim anuñ avucudan bizden źulmānlar inerci (13) dirler.” Daķı eyideler: “İlāhi çok şükürler saña üstümüzden (14) ol mel‘ūnı gödürdüñ ol sebebden üzerimize la‘netler (15) yığardı daķı bereķātlar eksilirdi ve omuzundağı melekler eyideler: (16) “İlāhi çok şükürler saña kim bizi mel‘ūndan ķurtardıñ (17) niceye degin ol ķabīşin mürdār ‘amellerin yazalım ve niceye (18) degin ol ‘aşıye musāhib olalum” diyeler. Pes (19) andan Hāķ te‘ālā celle a‘lā eyide: “Yā melek’l-mevt (20) var ol ‘aşinūñ cānın al yirler daķı gökler daķı omuzundağı [10b] (1) firişterler daķı anuñ şerrinden emīn olsunlar ammā senūñle (2) ‘azāb firişterleri bile varsunlar bir şüretle varģıl (3) kim mücerret şüretiñ görmek ol fāşıķa ‘azāb-

u ‘uḳāb (4) olsun.” Gel imdi gör ki ‘Azrā’il’e bu vechile emrolunacak (5) nice gelsedir. El-‘āyāzūbillāh min zālik. Rivāyetdür Resūl-ı (6) ḥazretinden şallalāhu ‘aleyhi vesellem eyider: “mi‘rāc gicesinde (7) çün dördinci kāt göge çıḳdum bir heybetlü ‘aẓamet (8) firişte gördüm oturur önünde bir levh durur aña buḳarı (9) başı yedi kāt göklerden yukarı çıḳmış iki ayakları (10) yedi kāt yirlerden aṣaḡa inmiş bir eli Maşrıḳ’da ve (11) bir eli Maḡrib’de hemāndem bunu gördüm cānım ürkdi (12) Cebrā’il’e eyitdüm: “Yā ḳarındaşım işbu heybetlü firişte (13) kimdür ki bunu görecek cānım ürkdü” didüm. Cebrā’il (14) eyitdi: “Yā Muḥammed bunı görecek bizim daḡı cemī‘miziñ cānı (15) bundan ürker. Zīrā cemī‘ cānlar ḳabzına mü‘ekkel olan (16) firişte budur idi ‘Azrā’il’dür” didi. Ben eyitim: “Yā (17) ḳarındaşım Cebrā’il beni ilet varub aña selām vireyin (18) hem ümmetimle necis mu‘āmele ḳılur ve hem yalvarub ısmarlayayın (19) kim anları şefḳatle duta.” Pes ayrılı varub selām (20) virdük ol daḡı selāmımızı aldı. Ammā başın ḳaldırmadı (21) andan Cebrā’il eyitdi: “Yā ‘Azrā’il saña selām viren [11a] (1) kimdür bildüñ mi?” ‘Azrā’il eyitdi: “Yā Cebrā’il bilmezem baña kendü işim maşlahatüm (2) ḳayusıdur” didi. Cebrā’il eyitdi: “Saña iki cihān faḡrı Muḥammed Muştafa’dur” (3) didi. Hemān kim adımı işitdi fi’l-ḥāl yirinden ḳalkıp ḳarşu (4) geldi görüşdi ‘üzürler eyledi eyitdi: “Bilmedüm Yā Resūlallāh” didi. (5) Ma‘zūr dut elḥamdulüllāh ki sen geldüñ ben daḡı bu müşkil (6) işlerden ḳurtulam zīrā āḡir zamān peygamberisiñ dünyānuñ āḡirine (7) geldük, şol emecek emer oḡlançıḳlarıñ anası köksünden cānın (8) almaḡdan ḳurtulam, ḳardeşi ḳardeşden, oḡulu atadan, atayı oḡuldan (9) ayırmaḡdan ḳurtulam” didi. Ben daḡı eyitdim: “Yā ‘Azrā’il benüm ümmetimüñ (10) ‘aşılerine ne şüretle varacaḡsın baña ol şüretle (11) görün” didim. Eyitdi: “Yā Ḥabībullāh bu gice senüñ şefā‘atüñ (12) ve ‘izzetüñ gicesidür surūruñ ferḡüñ vaḡtidür, melül olacaḡ (13) şüretiyle görüb nedirsüñ” didi. Ben eyitdüm: “Elbetde görmege (14) murād idindüm tā kim yire inecek ümmetime ḡaber virem.” Fi’l-ḥāl (15) Ḥaḡ te‘ālā ḡazretiñden nidā geldi “Yā ‘Azrā’il Ḥabībüm nederse (16) muti‘ olḡıl.” Pes ‘Azrā’il baña eyitdi: “Yā Resūlallāh aḡaru (17) baḡ” didi. Baḡdum “beri baḡ” didi. Baḡdum ‘aḡlum zāyıl (18) oldı Cebrā’il’e ḡayandum. Zīrā bir ‘aceb ḡara yüz gördüm iki (19) ḡaşıñ arası bir yıllıḡ yoldu gözleri yıldıza beñzer aḡızından (20) otlar çıkar burnunda yalıñlar oynar, kirpikleri dikene (21) beñzer elinde bir aḡulu ḡarbe dutar bir zamāndan, soñra ‘aḡlım yirine [11b] (1) geldi gördüm yine evvelki şüretde, ben eyitdüm: “Yā ‘Azrā’il

müccered seniñ (2) şüretiñi görmek benüm ümmetüme ‘azāb yeter.” Eyitdi: “Yā Resūlallāh (3) bu şüretde nūr dañı ziyāde heybetler ve şidetler göstererin (4) seni ağırladum tamām heybetüm göstermedüm” didi. Pes ol heybetle fāsıklara (5) gelse ‘azāb firiştelere yanınca bile ola, ol bī-çāre fasık anı (6) görecek. Gel imdi gör kim ol derd-mend ne hāle uğrasırdur. (7) ‘Azrā’il anuñ depesine bir harbe ura ağısı ayaklarının dırnağına (8) yetişse iki yüz elli firişte sağ yanın başa, yoħsa şöyle (9) çağıra kim idi kim ādem oğlanı işitse idi helāk olaydı. (10) Çün ‘Azrā’il a.s ol bī-çārenüñ endāmin çürüde hoş idüb (11) cānın cebren ü kahren alup mekānına ilede. Çün ol ‘āşīyi (12) kabri üstüne koysalar çevresinde yatan ölüler figānlar (13) ide. Şöyle ağlaşalar şankim kıyāmet kopard eyideler “İlāhī bizüm derdimüz (14) ve günāhımız bize yeterdi şimdi bize artıqlayın koñşı geldi anuñ (15) ‘azābından bize dañı doğunması gerekdür. Bizüm derdimüz birken bir nicesi oldu” (16) diyü ağlaşalar. Çünkim ölüyi kabre koymak dileyeler. Hāq te‘ālāuñ emriyle (17) ol gözüñ açub kabrine nazar ide göre kim kapriñ içi tolu (18) od olmuş bir kez çağıra “kim ey dostlar ve ey cemā‘atlar (19) sizüñle ve koñşular ve qarındaşlar eyidüñ niçün beni esirgemezsüz (20) bir bañıñ beni nereye kabirsiz işbu neler odu yoħsa görmez mistüz” diyü [12a] (1) çağırır. İllā miskin ādem oğlanı anı işitmezler eger işitseydi (2) hıç günāh işlemeydi. Pes çün ol bī-çāre ‘āşī hāqqına kurular (3) çün Munker ve Nekır ol ölüye “men Rabbüke, vemā Nebīyike, vemā (4) Dīnike” diyecek. Ya‘nī “Tañrı’uñ kimdür, Peyğamber’uñ kimdür, Dīn’uñ ne dīndür” (5) diyü suāl idecek anlarıñ ardından şeytān la‘tın işāret (6) ile kendüyi göstere. Ya‘nī “ben seniñ tañrıuñ beni” diyü. Pes ol (7) ‘āşī derd-mend ol hālde Munker ve Nekır eyide kim “işde benüm Tañrım (8) ardınıñda duruyor. Andan melekler bileler, Tañrı’nuñ hışmına uğramış (9) rahmetinden ırak olmuş kimidür. Bir kāmçı uralar kabriñ içi od (10) ola ancalayın kāmıcıdur kim eger cemī‘ ādem oğlanı kaldırmağa (11) kaşditselerdi yirden kııldırılmazlardı andan yine yire buyuralar (12) işbu ‘āşī mücrime “yiriñ dut” diyeler işine gideler “gel gör kim (13) bī-çāreyi yir şöyle sıkı kim sağ eygüsin şol eygüsin geçe (14) dañı anasıdan emdügi südi burnundan tamlı tamlı aķa (15) ulu ‘azāba giriftār ola. Ne‘uzbillāh min zālīk.

Bāb ölüm (16) bilgil kim ölüm āhiret yolıdur kim dünyādan geçer anda varur ölümünden kaçana (17) hıç kurtulmak yokdur. Ölüm bir kapudur kim dügeli hāķ andan gicerdür. Ölüm (18) bir evdür dügeli hāķ aña girsedür. Ölüm bir şerbetdür dügeli hāķ

(19) andan datsadur. Nitekim Hâk te‘âlâ kelâmı kâdîminde buyurur eyider: (20) Küllü nefsin zâikâtü’l-mevt²⁵³ didi. Bir âyetde dahı eyider: Kûl ley (21) yenfe‘akümü’l-firârü in ferartüm mine’l-mevt.²⁵⁴ Eyne mâ tekünü yüdrikkümü’l [12b] (1) -mevtü velev küntüm fî bürücim müşeyyede²⁵⁵ der. Ya‘nî “yâ Muḥammed (2) eyit ümmetüñe kim ölümünden kaçmak size aşşı itmez eger ölümünden kaçarsañuz ölüm (3) size yetişür, eger kaçup muḥkem kale‘de dahı gizlenürseñüz kurtulmağa (4) çare yokdur.” Hikâyet olundı Süleymân Nebî a.s bir gün (5) şâhabeleriyle otururdu nâ-gâh bir yigit geldi gâyet heybetlü idi (6) biraz vakit şöbet idüb gitdi. Süleymân’uñ nedîmlerinden birisi (7) eyitdi: “Yâ Resûlallâh işbu yigit kimdür ne heybetlü şüreti (8) var göz kimleyin cânım ürkdî.” Süleymân eyitdi: “Ol bir kişidür (9) kim cemî‘ cânlar anı görecek ürker. Zîrâ cinlere ḥâkimdür. Hâk te‘âlâ (10) cemî‘ cinler üzerine müekkel kılmışdur adı ‘Azrâ’il’dür” didi. Ol (11) nedîm bu sözi işidecek ağladı eyitdi: “Benüm yüzüme dike dike (12) bakdı beñzer kim cânımı yakında alaysa baña meded eyle” diyü yalvardı. (13) Süleymân eyitdi: “Ne vechile ben saña çäre ideyin?” Eyitdi: “Yele (14) emreyle beni alub Kâf dağı ardına iledüb bıraksun şâyed (15) kim kurtulam” didi. Süleymân eyitdi: “Andan kurtulmağa çäre yokdur, ammâ (16) senüñ ḥâtırñ içün öyle eyleyim” didi. Pes yele emritdi fîl-ḥâl (17) götürdi iledüb Kâf ardına bıraktı bir sâ‘at geçmedi (18) ‘Azrâ’il a.s geldi Süleymân’a eyitdi: “Yâ Süleymân bir ‘aceb (19) nesne vâkı‘ oldı bu gün senüñle biraz vakit eglendük (20) şol senüñ filân nedîmüñ yüzüne birkaç kez bakdum çün senden (21) ayrıldum muḥāmıma geldüm hemân-dem Hâk te‘âlâ ḥazretinden nidâ geldi [13a] (1) tîz vargıl Kâf ardında Süleymân’ıñ filân nedîmüñ cânın al (2) diyü fîl-ḥâl işbu bir sâ‘at içinde senden ayrılup muḥāmıma (3) vardum andan gerü Kâf ardına varup senüñ nedîmüñ cânın (4) alup andan gerü şimdi katuña geldüm saña haber virem” didi. (5) Çün Süleymân bu sözleri işitdi ağladı eyitdi: “Ey (6) vâh ölümünden kurtulmak yoğmuş” didi. Nitekim Hâk te‘âlâ kelâmı kâdîminde (7) buyurur eyider: Feizâ cāe-ecelühüm lā yeste’ḥirürne (8) sâ‘atev velā yestaḳdimüm.²⁵⁶ Ya‘nî kaçan âdem oğlanıñ va‘desi (9) gelse ne bir sâ‘at evvel ne bir sâ‘at soñra ölür (10) illâ rûz-ı ecelden ne sâ‘atde taḳdîr olundıysa yine ol sâ‘atde (11) ölür.

²⁵³ Âl-i İmrân 3/185.

²⁵⁴ Ahzâb 33/16.

²⁵⁵ Nisâ 4/78.

²⁵⁶ A’raf 7/34.

Hikāyet olundu ʿİsā a.s bir gün seyāhatında (12) nā-gāh bir ʿābid gördi güneş ıssısında ʿibādet iderdi anuñ (13) yanında bir gölege vardı ammā gölgeye hīç muḳayyed degüldi güneş (14) ıssısında ʿibādet iderdi ʿİsā a.s ilerü vardı selām (15) virdi eyitdi: “Ey şādık niçün varub gölgede ʿibādet (16) itmezsin zahmetle ıssılarda idersün?” didi. ʿĀbid eyitdi: “Yā ʿİsā (17) sekiz yüz yıllık ʿömür için ne gölge gerekdür, güneşden gölge varınca (18) ʿömürümi zāyīʿ ideyin?” didi. ʿİsā a.s bu sözi işidecek ağladı. (19) ʿĀbid “niçün ağlarsun?” didi. ʿİsā a.s eyitdi: “Āhır zamān peygamberi (20) Muḥammed ümmetine ağlarım kim ekseriñ ʿömri yetmiş yaş ola dünyāyı (21) ʿimāret itmege meşgūl olalar uzun bünyādlu evler ve köşkler yapılar. [13b] (1) Ölecekleri evindeler gāfil olalar” didi. ʿĀbid eyitdi: İmdi “yā ʿİsā şol (2) karşıdaki tağa vargıl anda bir mağara vardır içine girgil (3) anda ʿacāyib göresin.” ʿİsā ol tağa vardı çün mağaraya (4) girdi, girdi kim altundan düzelmiş bir nerdebān ayakları gömüştü (5) idi, daḫı anuñ üzerinde altundan bir tābūt düzelmiş dürlü (6) cevāhirlle bezenmiş idi başında şöyle yazılmış kim “ey beni görüb (7) teʿaccub idenler bilün kim ben dünyāda bir ulu pādīşāh idüm biñ (8) yigirmi pādīşāh kızlarını aldum, biñ pāre ḫisār bünyād idüb (9) meʿmūr eyledüm, biñ yıl ʿömür sürdüm āhır ecel ayırdı. ʿAzrāʿil (10) geldi bir ağulu ḫarbe urdı başıma ağusı dırnağıma (11) yetişdi ol cemīʿ dünyā beglügi ve saltanatlarını ve nice (12) ʿavratlar tenemmī gezmeden çıkdı. Bes cemīʿisinden birisi ecele (13) karşı duramaydı hīçbirinden vefā olamaydı. İmdi “ey dünyāya gelen (14) benden çok ʿömür sever misüz benden ziyāde daḫı saltanat sever misüz (15) ben ḫūd birinden vefā bulamadum belki dürlü cefālar gördüm. İmdi (16) dünyāya aldığımız anuñ yalancı beklüğine maḡrūr olmaksuz bilün (17) terk idesüz ölümün yarağın ölmezden evvel göresüz.” Yaʿnī (18) ʿibādet idesüz niceleyin şoñ demde pişmān olmaksuz (19) daḫı ölümünüz āsān olsun. Zīrā ölümün acısı muḫkemdür (20) anı dil vaşf itemez ancak çeken bilir. Nitekim ʿİsā a.s (21) mūʿcizātıyla ölüyi diri kıldırdı kavim eyitdiler: “Yā ʿİsā rūḫullāh [14a] (1) yakın zamānda ölmüş ölüleri diri kıldırsun işde Nūḫ (2) oğlu Sām’ı dirilt görelüm” didiler. ʿİsā a.s eyitdi: “Ḳabrin (3) gösteriñ çün ḳabrin gösterdiler.” Eyitdi: “Ey Nūḫ oğlu (4) Sām turgıl Ḥaḳ teʿālā destūriyla fīʿl-ḫāl ḳabirden (5) turu geldi sacı sakalı ağarmış.” Eyitdi: “Yā Sām (6) yigid iken ölmüştün şimdi saçın, sakalın böyle neden (7) ağarmış?” didi. Sām eyitdi: “Çünkü kulağıma ḫur diyü āvāz (8) geldi öyle şandım kim kıyāmet ḳopdı işbu dem ol (9) ḳorḳudan saçım, sakalım ağardı”

didi. İlsā a.s eyitdi: (10) “Ne kadar yıldur kim bu dünyādan gittiñ?” Sām eyitdi: “Dört (11) biñ yıldur kim dünyādan gideli henüz dañı ölüm esirgüliginden (12) eylemedüm ölüm acısı içimden çıkmadı.” Pes imdi ‘ākıl oldur kim (13) ‘ibādet ide ve bu aḥvāl fikir eyleye ölmek yarağın göre (14) aḳallı yarı gicede gündüzde beş kerre ölüm aña ‘Azrā’il her kişinüñ (15) yüzüne beş kerre günde baḳar. Eger ‘ibādetde görürse eyide: “Ey (16) mü’min sa‘ādetlü kişi imişsün inşallāh bugün yarın saña (17) gelecek Ḥaḳ te‘ālā rahmet beşāretiyle gelem der” ve eger günāh işlemekte (18) görürse eyide: “Hoş sa‘ādetsüz kişi imişsün benüm geleceğimden (19) gāfil olmuşsuz uşbugün yarın cānıñ almağa gelsem (20) saña ne cezālar ve ne belālar idsem der.” Pes egerçi ādem oğlanı (21) ölümünden gāfil ise ölüm andan gāfil degildir.[14b] (1) Resūl-ı ḥazret a.s eyider: “kişi ölümün çok añağıla üç (2) dürlü sa‘ādete yetse, evvel günāhı terk idüb tüzecik tövbe (3) ide, ikinci dünyā hırşı gönülden çıka, ḳanā‘ata meşğül (4) ola, üçünci ‘ibādetin artıra. Geldük imdi ölümün (5) unutmakdan üç dürlü belāya uğrar, evvel günāha meşğül (6) olalar tövbeyi taḥīr ider, ikinci dünyāya ḥarīş olur, cem‘ (7) itmek ardınca olur, üçünci ‘ibādetde kühel olur. Rivāyet (8) olundı Emirü’l-mü’minin ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh beytū’l-māldan (9) bir şahābeye vazife ta‘yin eyledi kim her gün gele ‘Ömer ḥazretine (10) ölümni beş vakıtde aḥdıra çün şabaḥ namāzıñ vakıt ertendi (11) ol şahābe geldi kim ‘Ömer’e ölümünü aḥdıra yine gördi kim ‘Ömer ölümün (12) aḥub ağlar ḳoydı gitdi çün öğle namāzıñ vakti geldi. (13) ‘Ömer’e ölümünü aḥda yine gördi kim ‘Ömer ölümün aḥub ağlar ḳoydı (14) gitdi, ikindü vaktinde yine geldi yine ol vechile (15) buldı aḥşamda ve yatsuda gine ol resme buldı. İmdi (16) ‘ākıl fikir eylese kim ‘Ömer bir kişiden aşığa cemī‘ ümmetiñ yegregidür. (17) Pes ol taḳarubla ve ol kerāmetle Allāh ḳatında gice gündüz (18) ölümün aḥub ne vechile ağlar idi, bizim gibi gāfil günāhkārlar (19) yüzüñ ol kadar āḥ-u feryād itmek gerek, dā‘imā göz yaşları (20) döküp İlāhi āḥir demde tövbe ve tevḫīk rūzī ḳıl imānımız [15a] (1) şeyṭān şerrinden pes sakla diyü yalvarmak gerek, tā kim ölüm (2) vaktinde ol la‘īn üzerimize ḥavāle olub dürlü vesveseler (3) itmeye. Zīrā ḥaberde gelmişdür kim şeyṭān ‘aleyhü-la‘ne (4) āḥir vaktinde ölüm esirgilüğü içinde ḥasta atası yā anası (5) şüretine yā sevgilü, dostları şüretiyle girüb ol miskin (6) bī-çāre bilmez kim şeyṭān idügin gereçekden atası şanub (7) sevini, ol la‘īn eyide: “Beni bilürmisün kim senüñ atañ (8) yā anañ yā filān dostuñum kim āḥirete gideririn. İmdi zinhār (9) Naşrānī yāḥūd Yahūdī din üzere la‘īn o

ʿālemde mergūb (10) ve merhūm olsun beni öyle eyledüğümçün Hāk teʿālā hoş dutdı (11) siz daḥı öyle idersen seni daḥı hoş duta diyü dürlü (12) vesveseler idesedür” ol bī-çāre hasta daḥı eger fısk-u (13) fesād itmegiyle imānıñ nūrın zaʿif eylediyse ol (14) din ki Naşrānī’dur veya Yahūdī’dür anı qabūl kılar. Neʿuzbillāh min (15) zālīk. Ol qorqudan. Meʿāz Nefsi raḥmetullāh ʿaleyhi (16) ulu meşāyiḥdendür dāʾimā bu vechile duʿā kılurdu (17) Allāhümme ḥuḏ ʿaqlı qable mevti beşeleşeti ayyām. Yaʿnī (18) “İlāhi ʿaqlımı al beni mecnūn eyle üç gün, ölmezden evvel şordılar (19) kim “ey şeyḥ niçün bu vechile duʿā kılar didiler.” Eyitdi: “Anuñçün (20) kim süreyi ḥatimden qorqarın. Yaʿnī āḥir vāḳitde imānsız [15b] (1) ölmekden qorqarın. Zīrā kişi mecnūn olacak diline ne gelürse (2) kayırmaz. Zīrā mecnūn mükellef olmaz anuñçün bu vechile duʿā (3) iderin” didi. Her kim ki imānsız ölmekden qorqmasa āḥir imānsız (4) gider. Neʿuzbillāh min zālīk. Ebū Bekīr Dirmizi (5) raḥmetüllāh a.s vefātından soñra düşde gördüler kim ḡāyet (6) melūldı şordılar kim “yā şeyḥ neden melūlsun?” Eyitdi: “Nice (7) melūl olmayın ki ben qabre gireli çevreme on cenāze (8) geldi, ancak birisi imānla geldi” didi. Bir gün Bāyezīd (9) Bistāmī raḥmetullāhı aña bir nebbāş geldi. Yaʿnī (10) kefen şoyucu, işlerine pişmān olup geldi kim önünde tövbe ide (11) şeyḥ şordı kim: “ne kadar qabir açup kefen şoyupdurursın” didi. (12) Nebbāş eyitdi: “Tamām biñ qabir açubdurarın cemīʿsi müslümānlar (13) qabri idi” didi. Şeyḥ döndi suāl eyledi eyitdi: “Bunlarıñ (14) ne kadar kişiniñ yönen kıbleye bulduñ.” Eyitdi: “Yā şeyḥ iki kişiniñ (15) yönen kıbleye qarşu buldum ancak yoḥsa qalanıñ hep yönen (16) kıbleden buldum.” Hemān şeyḥ bunı işitdi āḥ idüb düşdi (17) ʿaqlı zāʾil oldu çün ʿaqlı geldi ağladı eyitdi: Bu (18) ḥikāyet her kişiye naşīḥat ve ʿibret (19) yeter bundan ʿibret alup dāʾimā ʿibādet idüp Hāk teʿālā ḥāzretine (20) yalvarmak gerekdür kim “İlāhi kılduñumuz ʿibādetimüzi qabūl it āḥir (21) vāḳitde imānımızı şeyṭān şerrinden sen şaklayıvir, dilümi [16a] (1) ölüm esirgeliginde kelimeyi tevḥid üzerine şābit kılavir” diyü tazarruʿ (2) itmek gerekdür tā kim ölüm vāḳtinde şeyṭān laʿīn dürlü vesveseler (3) idüp imānsız göndermeye. Zīrā bizim ulu düşmanımızdur. Hāk teʿālā (4) Muḥammed gibi ere “şeyṭanıñ şerrinden şakın baña şığın” diyü emreylemişdir. (5) Nitekim kelāmı qādīmide eyider: Kul eʿüzü birabbi’n-nās. (6) Meliki’n-nās. İlāhi’n-nās. Min şerri’l-vesvāsi’l-ḥannās. (7) Ellezī yüvesvisü fī şudūri’n-nās. Mine’l-cinneti ve

(8) 'n-nās.²⁵⁷ Ya'nī “eyit Yā Muhammed sığınurın ben ḥalāyıkıñ pādişāhına (9) ve ḥalāyıkıñ ma'būdına ol vesvese idici şeytānıñ (10) şerrinden ki ḥannāsdur.” Ya'nī kaçan kaçıcıdır. “Ḥannās” diyü kelāmı (11) ‘Arab’da şol uğrıya dirler ki eve girir uğurluk ider tā nā-gāh (12) ev iyesi duyar oğrı daḥı kaçan taşarı çıkmāğa başlar. (13) Pes Ḥaḳ te‘ālā şeytān ol oğrıya teşbeh ider. Zīrā (14) ol mel‘ūn daḥı mü’miniñ bedeni evine girir yüregın (15) tolaşır yılan tolaşır gibi daḥı ağızını yüregüñe kulağına (16) kur daḥı dürlü dürlü vesveseler ider maḳşūdı oldur kim (17) yüregi içindeki imāna eyider: āh kaçan saña fırsat bulup (18) anı bundan koparam gelsin daḥı niceleyin imānsız kılasın. (19) Zīrā āḥir meni oda yanan kişiniñ elleriñ daḥı yetse” (20) diyü ārzular. Pes çünkim mü’min toydı gönül evine (21) şeytān uğrisun girdüken fī’l-ḥāl, e‘üzü billāhi [16b] (1) mine’ş-şeytāni’r-recīm²⁵⁸ diye. Daḥı zikre meşgūl ola hemān-dem (2) şeytān yürekden çözilüb çıkmāğa başlar. Mine’l-cinneti (3) ve’n-nās²⁵⁹ didigi. Ḥaḳ te‘ālānuñ beyānidur şöyle demek (4) olur kim, “şeytān iki dürlüdür biri cin şeytāndur (5) biri ādem şeytāndur.” Nitekim Ḥaḳ te‘ālā bir āyetinde daḥı, şeyāṭıne (6) ’l-insü ve’l-cinnü²⁶⁰ diyü buyururdu. Pes ādem şeytānı oldur kim (7) dā’imā ḥalkı şerre iletir “gel aḥı birāz vakit zevḳ idelüm nefis (8) murādınca şöḥbet idelüm ne olduñ ki kórḳarsın eger günāḥkār (9) olmasaydı rahmet kime olaydı yāḥūd soñra tövbe idesin” diyü (10) bir mü’mini fısḳa ve fesāda iletir. Pes aña ādem şeytānı (11) dirler Ḥaḳ te‘ālā her bir mü’min anuñ gibi şeytānıñ şerrinden (12) daḥı şaklaya. Hikāyet çünkim Ādem Peyğamber’in tövbesi qabūl (13) oldu. Ḥavvā ile buluşdı bir gün Ādem a.s Ḥavvā yanında (14) degildi iblīs ‘aleyhi-la‘ne Ḥavvā qatına geldi oğlunun (15) bile getürdi eyitdi: “Yā Ḥavvā işbu oğlançığım yanuñda dursun (16) şimdicek gelüp alam” didi daḥı gitdi çün Ādem a.s (17) geldi gördi kim Ḥavvā yanında bir oğlan durur şordı (18) “işbu oğlan nedür?” Ḥavvā eyitdi: “Bir kişi gelüp emānet (19) koydı uş şimdi gelüp alam didi gitdi.” Ādem bildi kim (20) iblīsdür anuñ şerrinden uçmaḳdan sürülmüşdi Ḥavvā’ya yoluk (21) kaḳdı şöyle kim kaḳduğından ol oğlanı öldürdi [17a] (1) pāre pāre eyledi her pāresin bir ağacıñ budığına aṣa koydı (2) daḥı işine gitdi çün iblīs geldi “oğlanım qanı” (3) didi. Ḥavvā eyitdi: “Ādem geldi pāre pāre eyledi inanmazsañ (4) işde o pāreleri ağaçda

²⁵⁷ Nās 114/1-6.

²⁵⁸ Nahl 16/98.

²⁵⁹ Nās 114/6.

²⁶⁰ En’ām 6/112.

aşılıp durur.” Pes iblīs bir (5) kez ḥannās çağırdı ol pāreleri yiri yirine ulaştı (6) bitişüb bıyağı evvelki gibi oldu gelüp babası katına oturdu. (7) Pes şeytān yine eyitdi: “Bu kez oğlancımı sakla bu sâ‘at (8) yine gelürim” didi. Ḥavvā eyitdi: “Ādem’den korğarım.” İblīs (9) çok yalvardı. Pes Ḥavvā gerü aldı Ādem yine geldi gördi kim (10) oğlan yine oturur evvelkiden daḥı artuḵ kaḫdı (11) çok dürlü oylandı eyitdi: “Sen o la‘īniñ şerrīne yine düşesin” (12) didi. Bu kez oğlanı evde yaḫdı külünü iki bölük eyledi (13) bir bölüğün şaḥrālara şavurdu, bir bölüğün deñize şavurdu andan (14) işine giti. Çün şeytān geldi “oğlanım ḫanı?” (15) didi. Ḥavvā eyitdi: “Ādem baña kaḫduğından oğlanı oda (16) yaḫdı külünüñ yarusın deñize şavurdu yarusın şaḥrālara (17) şavurdu.” Andan şeytān yine “ḥannās” didi. Çağırdı (18) der-ḥāl küli yine dirildi evvelki gibi gelüp babası yanına (19) oturdu. Bu kez şeytān eyitdi: “Yā Ḥavvā Tañruña baḫ (20) bu kez oğlanı ḫabül eyle ayruḵ seni üşendirmeyeyin (21) alayın gideyin” didi. Ḥavvā eyitdi: “Ayruḵ ḫabül itmezsin [17b] (1) zīrā bu kez Ādem gelür beni helāk ider” didi. Yine şeytān çok (2) yalvardı dürlü dürlü ḫileler ḫıldı ‘avrat söze (3) uyğan olur ḫuşuşen söyleyen iblīs olacak nice (4) uyma dürlü andlar virdi. Ḥavvā yine ḫabül itdi çün yine (5) Ādem geldi gördi kim oğlan yine Ḥavvā katında oturur bu kez (6) Ādem nefsiyle katı gāzebe gelüp ne idecegin bilmedi şöyle kim (7) Ḥavvā’yı birkaç kez urdu eyitdi: “Allāh bilür yine bize işbu (8) la‘īniñ avucunda başımıza ne gelsedür şeytān sözün (9) dutarsın benüm sözüm dutmazsun” didi. Bu kez kaḫduğından (10) pāre pāre eyledi çömleğe koydı bişürdi yarusun kendü yidi (11) yarusun Ḥavvā’ya yedürdi. Andan işine gitdi çünkim şeytān (12) geldi “oğlancığım ḫanı?” didi. Ḥavvā kaḫdı eyitdi: “Hay ne sen (13) öñ, ne oğlanuñ öñsün” diyü sögdi “senüñ avucundan (14) ben kötek yedüm ammā oğlanuñ bu kez bir yire vardı kim ayruḵ (15) görececek degülsün didi, Ādem geldi kaḫduğından pāre (16) pāre eyledi andan çömleğe şalıp ḫılıya bişürdi ikimüz daḥı (17) yidük” didi. Şeytān anı işitdi gayetle sevindi (18) eyitdi: “Benüm daḥı maḫşūdum oldur kim siz anı öyle idesiz (19) çün gögsünüze girdi benüm murādım ḫāşıl oldı ben taşarıdan (20) ol içerden zürriyyetiñizi ḫıç koymayam azdıram” didi. İmdi (21) şol vesveseler ve yüz ḫayāller virmez endişeler kim ādemiñ gönüle gelür andandur. Nitekim Ḥaḫ te‘ālā kelāmı ḫadīminde [18a] (1) buyurur eyider: Min şerri’l-vesvāsi’l-

hannās. Ellezī yüvesvisü.²⁶¹ Ya'nī (2) şol hannāsdan baña sığınıñ ādeme vesvese ider: Fī şudūri (3) 'n-nās.²⁶² Ya'nī ādem oğlanlarıñ gögsi içinde. Pes mü'minlere (4) lāyık olan budur kim şeytānı düşman bilüb andan ki (5) hāzer kılalar ve illa miskin ādem oğlanı gāfil olmuşlardır (6) ekseri şeytāna uymuşlardır. Hāḡ celle 'alā kelāmı (7) ḡadīmīnde buyrur eyider: Efetteḡhizūnehū vezürriyyetehū evliyāe (8) min dūnī vehüm leküm 'adüvv bi'se lizzālīmīne bedelā.²⁶³ (9) Ya'nī “ey ādem oğlanları siz şeytān ve anuñ zürriyyetlerini (10) dost dutunduñuz benden ḡayrı. İmdi ḡāl budur kim anlar size (11) düşmandur didiñüz. Ādem Peyḡamber'den berü ben anı la'net idüp (12) dergāhdan sürdügüm sizden ötürü idi kim atañuz Ādem'e (13) secde itmedigiçün pes bu ne 'acebdür kim siz anuñla şulḡ itdüñüz aña (14) dost olup baña düşman olduñuz. İmdi ne yüz ne naḡs bedel (15) oldu kim anuñ düşmanlığı benüm dostluguma bedel oldu der.” Daḡı (16) Hāḡ te'ālā ḡadışi ḡudsīde ḡullarına tevbīḡ ider: Yā ibn-i (17) ādem maḡḡuḡ yaḡzī meşḡul bi-ḡayrı. Ya'nī “ey ādem oğlanı (18) ne 'acebdür kim siz benüm envā'i dürlü ḡayrımı ve iḡsānımı ḡoyup benden ḡayrıya (19) meşḡulsuz ḡuşuşen kim benüm bu nice dürlü ni'metlerüm ve iḡsānlarum (20) sizi ḡaplamışdur.” Yā 'aleyke nāzil ve şirke ilā's-şā'id. (21) Ya'nī benden baña dā'imā iyülükler ve ḡayırlar iner, senden baña dā'imā [18b] (1) şerrler ve ma'siyetler gelir. Küllemā faḡnā leke el-mahlü aḡāletü'l-amel. (2) Ya'nī ne ḡadar kim biz saña ziyāde mūhletler virdük sen (3) amele uzatduñ ölümüñü unutduñ añı uzun şatulur şanursun. (4) Ve küllemā ec'elnāke asāt'l-'ma'mel. Ya'nī ne ḡadar kim ben size fırsat (5) virüp 'ömrüñüzi ziyāde ḡılduḡ siz 'amelüñüzi azdırdıñuz dā'imā baña (6) 'aşı olmaḡa meşḡul olduñuz şeytāna uyduñuz. Hecretnā (7) fī'l-şabā faḡadernāke ve ḡalāḡnā fī'l-şabāb amhel'nāke velev (8) künḡe ḡaḡi'eten fī'l-meşib maḡetnāke. Ya'nī oḡlanlık 'āleminde (9) benden hicret itdiñüz ḡizmetüm terk eylediñüz ma'zur dutdum (10) edepledüm daḡı yigitlik ḡālīnde baña muḡālefet idüb ma'siyetler (11) işlediñüz mūhlet virdüm helāk itmedüm inşāfa gelesüz diyü. Ammā (12) eḡer saḡalıñuz aḡardıḡdan şoñra daḡı benden gislep ma'siyetler (13) idersiñüz size ḡışmidüb sizi helāk iderin der ve (14) daḡı Muḡammed ḡazretine a.s şöyle buyrur eyider: “Yā Muḡammed, aḡbeḡ (15) manzari yüri

²⁶¹ Nās 114/4-5.

²⁶² Nās 114/5.

²⁶³ Kehf 18/50.

yevme'l-kıyāme zü-şeybetin beyzā'un ve fī yedhi (16) şahīfetün süvedā'. Ya'nī be-ğāyet çirkin ve ki murdār görinen (17) kıyāmet gününde şol aq saqallu kocalar ola ellerinde (18) kara putlar ola saqalları aq ola mecmū'ı kıyāmet ehli (19) içinde anlar yüz haķır olular. Pes imdi 'aqlı olan kişilere (20) gerekdür kim günāhı terk idüb ölecekken fikir idüb gice gündüz [19a] (1) 'ibādete meşgūl olur. Zīrā insān oldur kim dünyāya ne için yaradugın (2) bile dā'imā ol maşlahat üzerinde ola eger ol maşlahat (3) üzerinde olmayacak olursa gerçi şüretde ādemdür illā ma'nide (4) hayvāndur daḡı kemterdür. Zīrā Haq te'ālā kelāmında buyurur kim: (5) Vemā ḡalaqtü'l-cinne ve'l-inse illā liya'būdün.²⁶⁴ Ya'nī ādem oḡlanları (6) ve cinleri yaratdum illā 'ibādet kılmaḡ için yaratdum. Pes ādem ol (7) vaḡtin ādem mertebesinde olur kim 'ibādete ve t'a'ata meşgūl ola. (7) Zīrā anuñçün yaradıldı anuñla kerāmet ve 'izzet bulsa (8) dā'imā nefese uyub yemek içmekle gice yatub uyumaḡ ile (9) 'ömürni zāyi' itmeklük hayvanluk şıfatdur. Görmez misün kim bu nice (10) biñ peygamberler ve nice evliyālar ve enbiyālar ve onların ümmetleri (11) ḡanda gitdi, ne ḡāle mübtelā oldular, saña ḡāl diliyle ḡaber (12) virirler anlarıñ sarāylarıñ nişāları ve köşkeriñ (13) bünyādları nice oldı yoḡsa bu fānī dünyāda bāķī umursan (14) baḡlar baḡçeler düzersün durmadan altun gümüş cem' idersün (15) gūyā ki bu fānī dünyā saña bāķī ḡalacakdur. İmdi bu sen (16) umduḡın muḡāl nesneyi senden öñden nice senüñ (17) gibi uḡmaḡ ümidi eline girmede müyesser olmadı saña (18) daḡı olacaq degildir. Ḳanı ol dünyāda Şarḡ'dan Ğarb'a dek (19) ḡükmiden pādīşāhlar ḡanı Ādem, ḡanı Nūḡ, ḡanı İbn-i Baḡre (20) ḡanı ḡükmiden sultānlar ḡanı Süleymān, ḡanı Mūsā Kelimüllāh [19b] (1) ḡanı 'İsā Rūḡullāh ḡanı ol seyyid'l-kevneyn Muḡammed Muştafa şallāhu (2) 'aleyhi vesellem ve 'alehim ecme'in. Pes bu fānī dünyā anlara (3) ḡalmayacak bize daḡı ḡalmaysadur. Zihī devlet anuñ kim bu işi fikir (4) idüb ölümün aña yaraḡına meşgūl ola.

Nazm: Ğāfil olma tövbeye (5) gel kim ölüm ardıñcadur sen ecelden ḡāfil iseñ ol ḡāfil degil. (6) Tenebbeḡü yā benāmeküm za'aytum'l-anāmi'd-dünyā küllehā menāmi. Ya'nī (7) “uyanıñ ey uyḡusuna ḡarḡ olanlar nice günleri ve ayları (8) ve yılları zāyi' eyledüñüz fırsatı elden ḡaçırdıñuz. Ammā be-ğāyet (9) tatlu şefālar ve rāḡatlar hemān düş gibidür, tüzecek zāyil (10) olur, ölecek vaḡtin görse kim iki eli boş vebāl ve ḡesāb

²⁶⁴ Zāriyat 51/56.

(11) çok bu ölüm hūd mecmūc pādīşāları ve sultānları bir bir düşürdi (12) şol gögerçin buğday düşer gibi şimdiki hālde ağız açub (13) bize hamle itmişdür elbetde düşerse gerekdür. İlä metā ve muzāhemetu (14) 'l-in'ām. Ya'nī nice degin dört ayaklu merkepleriyle ve şıgırlarıyla (15) beraber olup anlarıyla hālde olasız. Zīrā anların hāli yemek (16) içmek yatub uyumak ve düşiyle karşımağdur. Pes sizün hālünüz dağı (17) öyledür. İmdi ne vakit bu hayvānlar şifatından çıkup insānlar (18) şifatiya karşısu nitekim kelāmı kadīmde buyurur eyder: Ye'külüne (19) kemā te'külü'l-en'āmü ve'n-nāru mesyen lehüm.²⁶⁵ Ya'nī ol baña 'āşī olup (20) günāh idenler dört ayaklu eşekler ve şıgırlar gibi yemege, içmege [20a] (1) taldılar benim 'ibādetimden yüz döndürdiler kendü mertebelerinde (2) olmadılar eşekler mertebesin ihtiyār itdiler. Pes anların (3) durağı cehennem oldu bir āyetde. Üläike kel'in'āmi (4) bel hüm ezallu.²⁶⁶ Ya'nī ol 'āşīler bilün ki eşekler ve şıgırlar (5) gibidür bilün dağı azğundur azğunluguñ ziyādeliği üç (6) ve cehldür, birisi budur kim hiç eşek ve şıgır Allāh'a 'āşī (7) olmaz her ne maşlahat için yaradıldıysa ol maşlahatda kāımdür. (8) Ya'nī “eşege yük götür” didi “götürür şığıra çifti sür” didi (9) sürer gice gündüz Tañrı'ya tesbīh ider. Ammā bu bī-çāre ādem oğlanı (10) 'ibādet için yaradıldı. Pes çünkim terk itdi eşekden (11) şıgırdan dağı hār-u haķır oldu ve 'āşīlerün hayvāndan (12) artuk azğunluguñ bir vech dağı budur kim dört ayaklu (13) cānāverler kendüye ziyān uyanmak yirden saķınur. Ya'nī yolda (14) giderken çukur görse dolaşır içine düşmüş yāhūd nā-gāh (15) kırt girse kaçır anuñla olmazsa çağırur. Ya'nī şıgır ise (16) meler eşek ise yağrur. Ya'nī ādemler işitsünler gelüp men' (17) itsünler diyü. Ammā bī-çāre 'āşīler dā'imā kendülerin ziyān olacağ (18) yire düşerler durmadan günāh kapularına düşüb helāk olurlar (19) ve dağı kendüleri şeytān kırtlarına zebün olmuşlardur (20) kırdun iyesine feryād idüb yalvaramazlar ki anlardan kırtarıvire [20b] (1) 'āşīlerün azğunluguñ bir vech dağı budur kim eşek ve şıgır eylugin (2) adınun eylugin bilür gündüz yabanda yürür gice olacak iyesi kapusuna (3) gelür yem yedügi ağıra girir. Bu der-mānda 'āşīleri gör kim gice (4) gündüz Hağ te'ālānun ni'metlerin yirler bunca ihsānun görürler (5) dā'imā aña karşı olup şeytāna tābi' olurlar. Ammā eğer kim ādem (6) oğlanı bilelerdi niçün yaradılduğın yimeyler ve içmeylerdi, yatub uyumayalardı (7) gice ü gündüz

²⁶⁵ Muhammed 47/12.

²⁶⁶ A'rāf 7/179.

‘ibādete ve t̄āata meşğul olulardı. Nitekim H̄azret-i (8) Muştafa’ya şallalāhu ‘aleyhi vesellem h̄azretine: Festeķim kemā ümirte (9) ve men tābe me‘ake²⁶⁷ āyeti nāzil oldu. Ayruķ gicelerde uyķu görmedi (10) şöyle kılurđı kim mübārek ayakları şişerdi sarı şular (11) aķardı eyiderdi kim Hūd sūresin “bu benüm saçımı, saķalımı (12) aģartdı.” Eyitdiler: “niçün?” Resūlallāh eyitdi: “Anuñçün kim H̄aķ te‘ālā (13) Hūd sūresinde baña “festeķim kemā ümirte”²⁶⁸ diyü emreyledi. (14) Ya‘nī “Yā Muḥammed şihḥat ‘azimle ve ḥulūş-ı niyyetle muķīm olğıl.” (15) Beni bir kemālde ve baña ‘ibādet itmekde. Ya‘nī şöyle buyrulđı kim (16) “şıdķla iḥlāsıyla benüm h̄azretüme lāyık ‘ibādet kılmaķ (17) gerekdür tā kim ķabūl idem.” Pes imdi bu ḥiṭāb yalnız Muḥammed’e (18) olmadı ümmetüne bile oldu. Zīrā H̄aķ te‘ālā “ve men tābe (19) me‘ake”²⁶⁹ diyü buyururđı. Ya‘nī mü‘minler daḥı istiķāmet (20) üzerine olsunlar demek olur. Pes imdi iki cihān faḥri Muḥammed-i [21a] (1) Muştafa’ya şallalāhu ‘aleyhi vesellem bu ḥiṭāb geldüñden soñra (2) ne vechile mücāhide iderdi “ol ḥiṭāb heybeti beni pīr (3) eyledi” diyü aģlardı. İmdi ol ḥiṭāb ümmetüne bile (4) oldu yā ķanı ümmetüñ ķorkusu, ķanı mücāhidesi, (5) ķanı ihtiyāt ḥūd H̄aķ te‘ālā Muḥammed’e and içüb eyitdi kim: (6) ‘İzzeti ve celāli lā ecme‘ü ‘alā ‘abdi ḥavfīn ve lā ecme‘ü (7) lehü āminin fe izā emīni fi’d-dünyā eḥfeteḥü yevme’l-ķıyāme ve izā eḥfeteḥü (8) fi’d-dünyā emīni fi’l-āḥire. Ya‘nī H̄aķ celle ‘alā and içey eyider (9) “‘azm ḥaķ çün ben iki eminlügi bir yirde ve iki ķorkıyı bir yirde cem‘ (10) idüb bir ķulıma virmezsin her kim ki dünyāda benüm mekrinden emin olup (11) nefesine uydıysa āḥiretde dürlü ķorkulara ve ‘azāblara uğrısa (12) ve her kim dünyāda benden ķorkup günāhı terk itdi ‘ibādete (13) meşğul oldıysa āḥiretde eminlik ve dürlü uḥtluķ aña olaysa.” (14) Nitekim kendü kelāmında buyurur eyider: Feeminū mekra’l-lāh felā (15) ye’menū mekra’l-lāhi ille’l-ķavmü’l-ḥāsirün.²⁷⁰ Ya‘nī emin olursız (16) istifhām inkārı çokđur. Ya‘nī emin olmak demek olur. (17) Zīrā Allāh’uñ mekrinden emin olmaz illā işiñüz ziyāna viriciler (18) anuñçün h̄azret-i Muḥammed eyider kim: Vallāhu resūlallāhı ve mā (19) edri mā yukne‘ bī ve keyfe lā yeḥāfi’l-mü‘minin. Ya‘nī “Vallāh-ı (20) ben Allāh’uñ Resūli’yüm bilmez mi kim baña ne olacaķđur, öyle olsa (21) mü‘minler niçün ķorkmaya”

²⁶⁷ Hūd 11/112.

²⁶⁸ Hūd 11/112.

²⁶⁹ Hūd 11/112.

²⁷⁰ A’rāf 7/99.

huşuşen kim Hâk te‘âlâ kelâmında didi kim: [21b] (1) Ve hâfûne in küntüm mü‘minin.²⁷¹ Ya‘nî “korquñ benden eger mü‘minlersiñüz” (2) ve dağı Resûl hâzreti eyider: “gördüm bir gün Cebrâ’il Kâ‘be’niñ (3) dîvârine yaşmış ağılar eyider kim: “İlâhi lâ tuğayîr ismi ve lâ tubeddil (4) cismi.” Ya‘nî “ey Çalapüm benüm adımı döndürme bedenümi tağayyür itme.” (5) Ben eyitdüm: “Yâ Cebrâ’il sen dağı ağılar mısın Hâk te‘âlâ (6) veñi eminiken ol baña eyitdi “Yâ Resûlallâh nice ağlamayın (7) görmez misin ol iblîs der-mânda bî-çâre uçmazda ulu ‘âbidlerden (8) olmuşken nâ-gâh yañıldı bir kez “ben” didi nice yüz (9) biñ yıllık ṭâ‘at ve ‘ibâdet iderem “hebâ‘em-mensûrâ”²⁷² (10) oldu la‘net oldu dergâhdan sürüldi imânsız (11) kıldı. İmdi “Yâ Resûlallâh Tañrı’muñ mekrinden ‘aķabinden (12) emin olmaķ yâhûd İbrâhîm Peyğamber a.s namâz içinde yüregi (13) kaynadugun berât yaraŝımı işidilürdi eyitdiler: “Yâ İbrâhîm (14) sen de mi korķarsun saña Hâk te‘âlâ Hâlılim dostum” (15) didi. İbrâhîm eyitdi: “Hâk te‘âlânıñ ‘azîmetin ve ķahrın fikir (16) idecek dostlığum unudurın” didi. Rivâyetdür ‘Âiŝe’den (17) rağıyallâhu ‘anhâ eyider: “dâ‘imâ Resûl-ı hâzret a.s beş vakit (18) namâzından soñra eyiderdi kim “Yâ muķķalibü’l-ķulüb ŝebit ķalbi (19) ‘alâ hûbbike.” Ya‘nî “ey gönüller dönderici pâdişâh benüm gönlimi (20) ŝâbit kılursañ muħabbetiñ üzerine.” Ben eyitdüm: “Yâ Resûlallâh (21) sen de mi korķarsun?” Eyitdi: “Yâ ‘Âiŝe ķulûbi’l-‘ibâdu beyne [22a] (1) aşbe‘in min aşâbe‘l-cebbâr yeķlûbihâ keyfe yeŝâ.” (2) Ya‘nî mecmû‘ ķullarıñ gönilleri ol cebbâr pâdiŝâhıñ iki (3) ķudret barmağı arasındadır nice dilerse dutırur. (4) Zîrâ yef‘elüllâhu me’y-yeŝâ bî-ķudretihi ve yeķküm mâ yüridü bî-‘izzeti” dür. (5) Dağı bir âyetde buyurur eyider: Yemħü’l-lâhü mâ’y-yeŝâü ve yüşbit.²⁷³ Ya‘nî (6) Hâk te‘âlâ levh-i mektûbda neyi dilerse ķor ķâ‘il muħtârdur kelâmında (7) buyurur eyider: Lâ yüs’elü ‘ammâ yef‘alü²⁷⁴ diyübdür. Ya‘nî Hâk te‘âlâ fâ‘il-i (8) muṭlaķdur anuñ işinden suâl yoķdur. Elbbetde diledigin (9) itse gereķdür âmennâ ve ŝaddeķnâ. Gâh sa‘îd ķulını ŝaķî eyler (10) gâh ŝaķî ķulını sa‘îd eyler. Dağı Resûl-ı hâzret a.s bu (11) âyetlere muvâfıķ hâdiŝ dimişdür eyider: El-nâsu erba‘a minhüm (12) men yuledü kâfiren ve yaħyâ kâfiren ve yemûtu kâfiren ve minhüm men (13) yuledü mü‘minen ve yaħyâ mü‘minen ve yemûtu mü‘minen ve minhüm men yuledü

²⁷¹ Âl-i İmrân 3/175.

²⁷² Furkan 25/23.

²⁷³ Ra’d 13/39.

²⁷⁴ Enbiyâ 21/23.

(14) mü'minen ve minhüm men yüledü mü'minen ve yaḥyā mü'minen ve yemūtu kāfiren (15) ve minhüm men yüledü kāfiren ve yaḥyā kāfiren ve yemūtu mü'minen. (16) Ya'nī ādem oğlanı dört bölükdür, bir bölügi oldur ki mü'min doğar (17) mü'min dirilügiyle dirilür, mü'min ölümiyle ölür, bir bölügi oldur ki (18) kāfir doğar, dirilür, kāfir ölür, bir bölügi oldur kim kāfir doğar, kāfir dirilügiyle (19) dirilür, ammā mü'min ölümiyle ölür, bir bölügi oldur ki mü'min doğar (20) mü'min dirilüğinde dirilür, ammā kāfir ölümiyle ölür. Ne'uzbillāh min zālīk. (21) Pes imdi dā'imā korku içinde olmak gerek tā kim korkduğundan [22b] (1) kurtula kim ki dā'im korku içinde olmasa āhiretten kurtulmaya. Hikāyet (2) bir kişiniñ oğlancuğı koyunda yaturmuş şabaḥa yakın uyumaz (3) oldu ağlamağa başladı. Babası eyitdi: “Ey oğıl ağladuğun (4) nedendür sebep niçün uyumazsun?” Oğlan eyitdi: “Ey baba saña (5) uyumak kabusdur, baña cānım kabusdur. Zīrā sabaḥum hīç bilmezem (6) erte olacak üstāzım beni döger anuñ korkusından ağlarum” (7) didi. Çün babası anı işitdi fī'l-ḥāl yirinden turu geldi (8) ağladı eyitdi: “Ey-ü vāh benüm ‘aqlum niçün Tañrı’dan korkmayup uyurın (9) benüm oğlım bir kez şabaḥın bilmediğiçün cubuk korkusından uyumaz (10) durmayub ağlar yā pes benüm ‘ömrüm içinde itdüğim bu nice günāhlr kim (11) ḥesābı yokdur anuñ ḥūd Ḥaḳḳı degenek degildür taḥḳīḳ cehennem (12) odıdur ben hoş ağlamam ey-vāh kim cān virmeñün düşvārlığı (13) ḳanı bu nice zamān ḳabriñ içinde yatmak ḳanı kıyāmet günüñ (14) düş-vārlığı anuñ bir günü elli biñ yılcadır. Ḳanı ol günüñ heybeti (15) kim oğlı atadan ḳaça ana oğlandan ḳardaş ḳardaşdan ḳaça (16) her kişi nefsi nefsi diye ḳanı ḥesāb virmesi ḳanı şırāt (17) köprüsün geçmesi kim anuñ uzunlığı üç biñ yıllık yol ola (18) biñ yılı yokış biñ yılı iniş biñ yılı düz ola, üzerinde (19) nice yirde şür şüriyle ḳanı anuñ cevāb virmesi ḳanı (20) cehennem ‘azābı ey-vāh kim benüm ‘aqlım oğlımça yoğmuş” diyü dā'imā (21) ağlar idi. Pes imdi mü'minlere lāyık budur kim dā'imā korku içinde [23a] (1) ola.

Bāb ḥarām yemek ḥarām içmek nicedür anı bildirür. Resül a.s (2) ḥadişinde buyurur eyider: Men ekele lūḳmeten ḥarāmın yukbilüllāhu ṣalavātuḥu (3) erbe'ine yevmen ve leyleten velem yestecib du'āhu erbe'ine şabāḥen (4) ve innemā lehmeḥü nebete min suḥtin fel'n-nāru evlā. Ya'nī kim ki bir loḳma ḥarām (5) yese Ḥaḳ te'ālā anuñ namāzın kırk güne degin ḳabül eylemez. Ya'nī (6) sevāb ḥāşıl olmaz ve kırk güne degin du'ası müstecāb olmaz. (7) Daḥı ol et kim anuñ bedeninde bütmişdür taḥḳīḳ cehennemde yansa (8)

gerekdür. Anı görmez misin kim Âdem Peygamber a.s cennetde bir loğma haram yedüğüün (9) uçmağdan sürüldi bu nice belâlar çekdi âhîrine ol (10) haramdan bir tamlâ şehvet hâşıl oldu, andan bir oğlan (11) oldu, âhîr kendü kardeşin depeledi kan eyledi adı Kâbil idi (12) ne kadar kim dünyâda kan olursa âdem depelenirse günâhıñ bir (13) hisşesi anuñdur. Zîrâ âdem depelemek ibtidâ andan kaldı ve dahı (14) ol haram loğmadan hâşıl olan teflîl adamdan yire düşdi (15) ağı oldu ağılarıñ aşlı andandur. Gör imdi fikir it kim bir loğma (16) haramıñ ziyânı ne kadar olacak hüd dâ'im yiyenüñ hâli nice (17) olacağıñ buña göre kıyâs eyle. Şöyle kim bir akçe haramdan yemek (18) otuz altı zinâdan artıkdur, ammâ ancalayın haramdur kim riyâdur. (19) Ya'nî akçe aşıbdur ve dahı haramdan dâ'im saklanmaklık yetmiş (20) hac sevâbın bulmağdur, ve dahı ribâ yiyici kişiye Hâk te'âlâ beş nesne (21) va'de kılmışdur. Evvelkisi budur kim kıyâmet günü kabrinden kopacak (22) delü kopa. Nitekim kelâm-ı kadîminde buyurur eyider: Ellezîne ye'külüne'r-ribâ [23b] (1) lâ yeķümüne illâ kemâ yeķümü'l-lezî yetehabbetuhü's-şeytânü mine'l-mess.²⁷⁵ İkincisi (2) budur kim t'atı bâtlı ola. Nitekim Hâk te'âlâ kelâmında: (3) Yemhullâhu'r-ribâ²⁷⁶ dimişdür. Üçüncisi budur kim Tañrı'yla ve peygamberiyle (4) ceng ider. Nitekim Hâk te'âlâ kelâmında: Fe'zenû bi-harabim mine'l-lâhi (5) ve resûlih²⁷⁷ dimişdür. Dördüncü anı Hâk te'âlâ sevmezin (6) dimişdür. Beşinci tamuda ebedi kıla dimişdür. Nitekim kelâmında: (7) Feülâike aşhâbü'n-nâr hüm fihâ hâlidün²⁷⁸ dimişdür.

Geldük (8) imdi haram içmek nicedür anı beyân idelüm Resûl-ı hâzret (9) a.s hadîşinde buyurur eyider: Ve inne 'alâllâhı 'ahden limen yeşreb'l-hamr (10) en yeşkehu min tîneti'l-habâl fî cehennem kâlu Yâ Resûlallâh (11) ve mâ teynetî'l-hibâl kâle 'uşâretün ehli-nâr imâ yes'ele (12) 'anhüm min'l-şadid ve'd-dem. Ya'nî tahkîk Hâk te'âlâ 'ahd itmişdür kim (13) süci içenlere cehennem içinde teynetî'l-cinâl nedür eyitdi: "Cehennem (14) içinde yatan münâfıklar ve kâfirler gövdesinden akan irin (15) ve kâdur" didi. Anuñçün 'Alî radıyallâhu 'anh kerremallâhu veche (16) eyitdi kim: Lev vaķ'at kaķeretün minhâ fî baħr şümme ceff ve nebete fihü'l-külâ (17) lem adaħa av vaķa'e kaķraten minhâ fî baħr şümme ceff ve nebete (18) fihi el-şecer ve anâ lâ eclis taħte'l-zel

²⁷⁵ Bakara 2/275.

²⁷⁶ Bakara 2/276.

²⁷⁷ Bakara 2/279.

²⁷⁸ Bakara 2/275.

fî yevmi şadid'l-ḥarr (19) bir' feşbbete mekânühâ menâretün lem izne 'aleyhâ velev vaḳ'at (20) ḳaṭretün minhâ fî baḥr şümme ceff ve nebete fîhi el-külâ'u lem ad'ehu (21) velev vaḳ'at ḳaṭretün minhâ fî baḥr şümme ceff nebete fîhi el-şecer [24a] (1) ve anâ lâ eclisü taḥte'l-züllî fî yevmin şadid'l-ḥarr. Ya'nî “ol sücinüñ (2) bir ḳaṭresin bir ḳuyuya düşse daḥı şuyı ḳurusa yirine (3) bir minâre yapılsa ben ol minârede ezân okumaydum. Daḥı (4) ol süciden bir ḳaṭresi bir deñize düşse soñra deñiz ḳurusa (5) anuñ yirine otlar bütse ben anı ḳoyuna yedermiydüm ve eger ḳoyun (6) yemiş olsa ben anuñ etin ve ne ḳozısın yeseydüm yâḥūd sücinüñ (7) ḳaṭresin bir deñize düşse daḥı ol deñiz ḳurub yirine ağac (8) bütse ne deglü ıssı gün olsaydı ben ol ağacıñ gölgesinde (9) hiç yardım gölgelenmeydüm” dimişdür. Zîrâ Ḥaḳ te'âlâ kelâm-ı ḳadîminde (10) süci içenleri müşrikle ya'nî kāfirlerle beraber didi kāfirler (11) için bu nidâyı itdi kim: İnneme'l-müşriküne necesün felâ tekerebü (12) 'l-mescidi'l-ḥarâm²⁷⁹ diyü buyurdu. Ya'nî “taḥḳîḳ müşrikler necisdür (13) mescidiñ ḥaremine yakın gelmesinler.” Pes süci içenlere daḥı bu vechile (14) nidâ itdi: Lâ taḳrabu'ş-şalâte ve entüm sükārâ ḥattâ ta'lemü mâ (15) teḳülüne²⁸⁰ diyü buyurmuşdur. Ya'nî namâza yakın gelmek esrük olduñuz (16) ḥâlde ḥattâ ne didüñizi bilmeyince öyle olsa rivâ mıdur kim mü'min (17) olan kimseler müşriklerle beraber olmaḳlık ḥuşuşen kim Ḳur'ân'da (18) Ḥaḳ te'âlâ nice yirde bildirür kim süci içmek ve ḳumâr oynamḳ ulu (19) günâhdur andan ḳaçın dimişdür. Bir yirde: Kul fîhimâ ismün kebir²⁸¹ didi.[24b] (1) Bir âyetde daḥı eyider: İnneme'l-ḥamru ve'l-meysiru ve'l-enşabü ve'l-lezlâmü (2) ricsüm min 'ameli'ş-şeyṭân.²⁸² Ve daḥı Resûl-ı ḥazret a.s (3) eyitdi: “Cemî' yazıklar bir eviñ içindedür ol eviñ anaḥtarı (4) sücüdür. Ya'nî ḳaçan kim kişi süci içse ol bâḳî ḳalan günâhlar (5) daḥı aña gelür. Ya'nî süciyi içüb esrük olacak zinâ ider ve daḥı (6) âdem de öldürür, daḥı küfür de söyler. Nitekim Hārūt Mārūt (7) ḥikāyeti 'âleme ṭolmuşdur. Ya'nî bir gün melekler eyitdiler: “İlâhi âdem (8) oğlanları yiryüzünde süci içüb zinâ itmege ve ḳan itmege ve dürlü (9) fesâdlara boşandılar. İmdi dileriz kim bizden birimizi yirde ḥalife (10) degin ol fesâd idicileri zabt ideydik” didiler. Ḥaḳ te'âlâ eyitdi: (11) “Yâ melâ'ikler imdi içüñüzde eñ şâlihçilerin gerek kim yiryüzine inüb (12) ḥalife olsunlar, ammâ âdeme

²⁷⁹ Tövbe 9/28.

²⁸⁰ Nisâ 4/43.

²⁸¹ Bakara 2/219.

²⁸² Mâ'ide 5/90.

virdigim nefsi anlara daħı virin” didi. (13) Çok firişteler bu nidāyı işitdiler eyitdiler: “İlāhi bizüm içimizde Hārūt ile (14) Mārūt’dan şālîhçileri yokdur. Pes anlar olsunlar” didiler. Kışsa çok (15) ammā biz muhtaşar kılalum çünki anlar yire indiler aħşam olacak bir köye (16) gelüp bir kişinüñ evine qondılar ol ev iyesi anda degüldi illā ‘avrat (17) anda idi, gāyet güzellerden idi, ve hem zinā ider yürürdi anlara daħı (18) dürlü hizmetler itdi, ve şular şöyle kim Hārūtla Mārūt’uñ göñüllerin (19) döndürdi şeytān daħı araya girüp dürlü vesveseler bıraqtı şöyle kim (20) anlara süci içürdi. Çün ‘aķılların zāyıl itdiler anlara bir keremiyet (21) geldi fı’l-hāl yirinden tırub zināya meşğul oldılar, ol [25a] (1) hālîñ içinde iken ‘avratıñ eri çıķa geldi hemān-dem Hārūt (2) ve Mārūt qalkup ol eri depelediler qan itdiler. Andan Hāķ te‘ālā (3) emritdi anları gerü göge qaldurdılar. Hāķ te‘ālā hāzreti eyitdi: (4) “Yā melekler ‘azāba müsteħaķ olduñuz. İmdi şimdiden tā kıyāmete degin (5) mi size ‘azāb ideyin yoħsa kıyāmetden öte mi, bu ikisinden (6) qanğısın ihtiyār idersiñüz.” Anlar eyitdi: “İlāhi bize şimdiden (7) tā kıyāmet degin eyle rāzı olduķ tek kıyāmetde bizi rüsvāyı (8) idüp cehenneme qoyma.” Pes imdi anlar bir kez süci içüb fesād (9) itdikleri içün saçlarından aşılp durarlar tā kıyāmete degin (10) ol ‘azābı çekerler yā bu za‘īf insān tā ölünçe fışķ (11) ve fesād işlecidür yā anlaruñ hālî ne olā. Pes şöyle bilindi kim (12) cemī‘ fesādlarıñ başı süci içmekdür. Muħammed a.s aña “ümmi’l-fesād” (13) “ümmü’l-habāis” dimişdür. Ya‘nî cemī‘ fesādlarıñ başı dimekdür. Daħı (14) eyitmişdür kim bir kimse süci içene selām virse, yāhūd ta‘ām (15) yedürse ol kişi İslām’ı vīrān kılar her kim ki süci içenlerle (16) otursa kıyāmetde gözsüz qopa andan ki hāzer kılmāķ hayırludur. (17) Ebü’l-Leyṣ’i Semerqandi’dan rivāyetdür rahmetullāh ‘aleyi eyider: “süci içmekden (18) on dürlü ‘ayıb ve rüsvālîķ vardır: evvelkisi budur kim anı (19) içeni dürlü eyler ne olursa söyler. Nitekim Ebü’d-Derdā rādıyallāhu (20) ‘anh ulu şahābelerden idi eyider: “gördüm bir gün Bağdād soķaķlarında [25b] (1) bir sarhoş kişiyi avuçına işer sidigüyle yüzün yuvar. Daħı eyiderdi “allāhümme (2) beyyez vechi.” Ya‘nî “ey Çalabım bunuñla benim yüzüm aģart.” Daħı yalacaķ içine (3) ögindi fı’l-hāl qusdı hemān-dem bir āyet geldi aģzın yaladı (4) ve saķalındaki kusundı yidi daħı ol fāsıķıñ aģzına (5) ve saķalına işidi ol sa‘ādetsüz yadügi yirden eyiderdi kim (6) “bārekellāhu bārekellāhu leyke yā seyyidi ve mā’en ħur.” Ya‘nî (7) Allāh seni mübārek eylesün efendi Allāh seni mübārek eylesün efendi (8) yüzüme ılıcaķ şuyu qarsın demek olur. İmdi bu rüsvālîķ degil midür. (9) İkinci budur kim

mālı telef ider anuñ hesābın virüb ʿazābın (10) çeker. Üçüncü budur kim ʿaqlı gider belki imān da gider tā ʿaql yirine (11) gelmeyince, imān da gelmez. Zīrā Hāḡ teʿālā Ādem Peyğamberi yaratduğı vaḡtın aña (12) Cebrāʾil’e üç nesne armağān gönderdi. Biri ʿaqlı ve biri (13) imān, biri daḡı edep idi eyitdi: “Yā Cebrāʾil var bunları Ādem’e (14) ilet bunların ḡaḡsın dilerse alsun” didi. Ammā yañada yine (15) imāna eyitdi “yā imān ve yā edeb her ḡanda kim ʿaql olursa siz daḡı (16) anuñla bile oluñ olmasun kim ayrılṣa.” Çün Cebrāʾil a.s Ādem’e geldi (17) eyitdi: “Yā Ādem saña üç nesne getürdüm Hāḡ teʿālā’nuñ emridür (18) bu üçünden birisin al her ḡaḡsın dilerseñ” didi. Çün Ādem ol üç (19) nesneye naḡar ḡıldı görđi ki ʿaql cemīʿsinden münevverdür. Pes (20) içlerinden ʿaqlı aldı “ben bunı iḡtiyār itdüm” didi. Andan Cebrāʾil (21) a.s imānla edebi alup gitmege istedi eyitdiler: “Yā Cebrāʾil bizi ḡanda [26a] (1) iletmek dilersin Hāḡ teʿālā bize şöyle emritdi kim ʿaql nerde olursa (2) siz daḡı anda oluñ” didi. İmdi (3) “Yā Cebrāʾil biz gitmezüz” didiler. İmdi kişi ol süci içüp ʿaklından ayru düşecek imāndan daḡı ayru düşer (4) anuñçün kişi sarḡoş ölümün olacak imānsuz ölür, eger biraz (5) ʿaql gelüp tövbe itmediyse ḡüd ʿālemde bunı bilmez kişi ölmiye. (6) Pes şöyle eyitdi kim Allāḡ ḡatında ʿakıldan gerḡek nesne yoḡdur. (7) Zīrā çünkim “ʿaql yaratdı otur” didi, oturdı, “ṡur” didi ṡurđı (8) “baḡ” didi baḡdı, “gör” didi görđi, “söyle” didi söyledi (9) “iṡit” didi iṡitdi. Her ne kim dirse muṡīʿ oldı andan (10) eyitdi: “Ey ʿaql senden gerḡek nesne yaratmadum ʿazm-ı (11) celālum ḡaḡ çün her kimde kim sen olurseñ ben anı dost dutarum (12) ve anuñla bile olam” didi. Ve daḡı “ey ʿaql seni anuñçün yaratdum kim (13) beni bir bilüp emrime muṡīʿ olasın daḡı ādemi her dürlü yavuz (14) iṡden baḡasun ḡünāḡ iṡlemegi menʿ idesin.” Pes imdi çün ādem (15) süci içdi ʿaqlı gitdi dilinden küfür sözler geldi kimse (16) yoḡ kim anı ol sözden menʿ eyleye anı menʿ idecek ḡüd yine (17) kendü ʿaklıydı bu kez ʿaql gidecek ayruḡ kim menʿ eylese (18) daḡı dürlü zinālar fiʿlinden geldi elinden geldi kimse yoḡ kim “ḡay (19) bunı itme, yoḡsa Allāḡ’uñ ḡıṡmına uḡrarsun” diye cemīʿsinden (20) menʿ idecek ʿaqlı idi çünkim kendü iḡtiyāriyle süci (21) içmek ile ʿakıldan yabana itdi ayruḡ aña kimden dermān ola (22) yā kim iṡlāḡ ide. Pes anuñçün süci ḡünāḡlarıñ uluṡı oldı [26b] (1) ʿaql gidirdiḡiçün. Dördüncü ʿayb ve rüsvālıḡı budur kim süci içmekle (2) biri birine düşman olmaḡa sebep olur. Nitekim Hāḡ teʿālā kelāmında: (3) İnnemā yürüdü’ṡ-ṡeyṡānū

ey yūki‘a beynekümü’l-‘adāvete velbağdā‘u (4) fī’l-‘hamri ve’l-meysir.²⁸³ Ya‘nī şeytān süci içürmekle diler kim (5) içiñize ‘adāvet Ya‘nī düşmanlık birge biri birñüzle savaşlar (6) kılasuz, belki bıçaqlaşub kanlu olasuz, dā‘imā meyḥanelerde esrükler (7) biri birin bıçaqlamak ve öldürmek ‘ālemde ma‘lūm ve meşhūr (8) olmışdur. Beşinci budur kim süci içmeklik ādemi Allāh’uñ (9) zıkrinden ve diniñ diregi namāzdan yıgar. Zīrā Ḥaḳ te‘ālā (10) ve yeşud-dekūm ‘an zıkrillāhi ve ‘ani’ş-şalavātı fehel entüm müntehūn.²⁸⁴ (11) Buyururdu. Altıncı budur kim süci içmeklik ziyāna sebeb olur. (12) Ya‘nī mālını uğırladur daḥı sarḥoş ‘avratın boşadur. Yedinci (13) budur kim iki omuzunda ‘amelin yazan Kerīm ‘Aziz firişteler incinür. (14) Zīrā anları dürlü murdār fışk meclislerine koyar, daḥı ol murdār (15) koḥularıyla anları incidür. Dā‘imā Ḥaḳ te‘ālā ḥazretine varacak (16) şikāyet iderler: “İlāhi bizi sen kırtar ol fāsıķıñ şöḥbetinden” (17) dirler. Sekizinci budur kim ol murdāryı içmekle dünyāda seksen (18) ağaç ḥadd ururlar. Eger ḥūd dünyāda urmazlarsa āḥiretde (19) yüz yirmi dört biñ peygamberler önünde otdan kıamcıyla (20) seksen kıamcıyı ursalar kıyāmet meydānında mecmū‘ ḥaḳ (21) içinde rüsvā ola. Toḳuzuncı budur kim ol murdārı ağzına [27a] (1) aldugı birle üzerine la‘netler yaḡardur ve gökler daḥı la‘net iderler ve üzerine mü‘ekkel (2) olan firişteler ağlaşub eyidirler: “İlāhi sen bu la‘net ehlinden kırtar diyü yalvarurlar.” (3) Onuncı budur kim dā‘imā anı içen kıorku virdüğim āḥir vaḳtinde imānsuz ola. Ne‘uzbillāh (4) min zālīk. Rivāyetdür ‘Abdul‘aziz’den eyider: “Medine şehrinde zemle giderdüm. (5) Bir yire gördüm kim ‘avratlar ağlaşurlar ben daḥı vardum gördüm bir yigit ölüm (6) acısın çeker. Pes aña üç kez şahādet kelimesün talḳın itdüm getirmedi küfür söyledi (7) daḥı cānın ısmarladı ben daḥı ‘avratlara şordum kim bunun ne yüz fī‘li vardı (8) nitedür” didüm. Eyitdiler: “gice gündüz süciden fārīğ olmazdı işde gördüñ kim (9) āḥir imānsuz gitdi.” Anuñçün Resūl-ı ḥazret a.s eyitdi kim “süci (10) içmek toñuz etin yemekden beterdür.” Zīrā kışı doñuz etin çok yemekle yegrenür (11) tiz ve az gelüp bārī anı yiyüb ‘aḳıl gitmez kim küfür söylese yāḥūd kıan eyleye (12) anı yemekle bir dürlü günāḥ işler ve nice dürlü ‘azāb çeker. Zīrā kışı (13) esrük olacak elbetde bir fesād itmege yir yokdur ḡavḡā ider göñül yaḳar har (14) azlar söyler.” Pes imdi bunlaruñ her birinüñ bir dürlü ‘azābı vardur (15) ḥūd namāzın terk itmeñüz ‘azāb yeter idi

²⁸³ Mā‘ide 5/91.

²⁸⁴ Mā‘ide 5/91.

bu cümleden gayri aña qorqu (16) yeter idi kim āhir vāqıtde imānsuz gidecekken. Nitekim bir şışā zāhid gitmişdür. (17) Anuñ hikāyeti hūd ‘ālemde meşhūrdur ulu velīlerden idi şeytān (18) aña “zinā it” didi itmedi “қан eyle” didi rāzı olmadı āhir “süci iç” didi (19) içdi soñra zinā dañı qan öyle itdi āhir dünyādan imānsuz (20) gitdi dañı nice anuñ gibiler. Ne‘uzbillāh min zālik. Nükte eyider, zaman (21) evāyılında bir zāhid vardı cemī‘ ‘ömründe evinden taşarı çıqup hālk (22) içine qarışmadı kendü hilvetinden ayruq yiri bilmezdi ‘ibādet itmekden (23) gün yüzün görmezdi velāyet ehliydi. Şöyle kim şeytān [27b] (1) la‘īn anuñçün kırk yıl çalışdı, hıç azdıramadı ‘acız qaldı meger ol (2) zāhidūñ qoñşılığında bir dil-bend ‘avrat vardı hem gāyet hūb cemāl (3) idi, şeytānuñ hāş dostı idi bir gün şeytān la‘īn (4) aña geldi önünde şol qadar derd ile yürekden ağladı sağular (5) sağdı kim ‘avratuñ cānı aradı gönülden özi gitdi eyitdi: “Ey (6) cegeri yanmuş derd-mend sen kimsin kim bu qadar derd ile fiğan idersin beñzer kim (7) ulu derde uğramışsın” didi. Yoñsa benden hācetūñ mi vardur (8) şeytān eyitdi: “Ey hatunlar serveri benüm bir derdüm vardur söylemege dermānum (9) var ne qatlanmağa tākātum var” ‘avrat eyitdi: “hala baña eyidivir kimsin ve derdūñ (10) nedür ol kim bir dermān idim” didi. Şeytān eyitdi: “Şol Hāq dergāhından (11) sürülen bī-çāre aftāde benüm” didi. İşde “kırk yıldur kim senūñ qoñşuñ (12) filān zāhidi azdıramadum miskin fermānda kıldum şöyle kim baña bu hāqda (13) me‘āvenet idüp bir çāre idecek olursañ saña biñ altun (14) getürmişüm işde vireyin” didi. ‘Avrat şeytānuñ bu cevābın (15) işidecek güldi eyitdi: “Hey derd-mend hey” didi. “Ömrūñ varın harc (16) itmişsün yalñuz bir kişi azdırmamışsun yā senūñ şeytānlığıñ (17) nedendür” didi. İşde “göresin kim sen kırk yılda azdıramaduguñ (18) bir kişiyi ben bu sāt azdırayın çünki sen baña bu qadar in‘ām ve ihsān (19) itdūñ belki yarına quymayayın” didi. Dañı ayağına tırdı eyitdi: (20) “Siz eşige varayın anuñ kaydın görem” didi. Fī‘l-hāl libāsın giyüb (21) fitne quşağın qaşnadı toğrı zāhidūñ evine vardı çün içerü (22) girdi yüzün yire urdı zārılık eyitdi: “Ey zāhid beni esirge tā kim (23) Allāh seni esirgeye benüm gözüm yaşına bak beni toprakdan götür eger baña [28a] (1) lütf iderseñ sen dañı lütuflar bulasun” dañı nice bunuñ gibi nevāzişler (2) itdi tā kim zāhidūñ qalbini mum itdi.” Zāhid eyitdi: “Ey hatun hāl (3) nedür kim böyle nālış kılırsun.” ‘Avrat eyitdi: “Zinā itdüm şeytāna uyup (4) dañı nice günāhlar itdüm qorqarum kim Hāq te‘ālā baña hışm ider kıyāmet (5) meydānında kamu hālk arasında beni cehenneme qoya baña ‘azāb

ide. Pes (6) anı fikir idüb cānımı tığların anuñçün sizüñ ayğūñuz tozına (7) yüzüm sürmege gelmişüm kim hıç baña Allāh hazreti ‘azāb itmemege bir çāre (8) var mıdur?” didi. Zāhid eyitdi: “Vardur cān-u dilden ayruķ itmeycegine tövbe (9) it Hāķ te‘ālā anı saña lütfundan bağışlar” didi. ‘Avrat (10) eyitdi: “Ey zāhid gönlümi hoş itdüñ Allāh saña rahmet itsün” (11) didi. Daħı dürlü alkışlar ve du‘alar itdi ve eyitdi: “Ey zāhid (12) uş evime varayın bir hayırlı işim vardur anı bitireyin andan gelüp (13) öñünüzde tövbe ideyin ol hayr sebeble ol kim tövbem qabül oluna” didi. (14) Daħı gitdi çün evine geldi ateş urdı itmek yoğardı aħşam (15) olacak zāhide gine vardı eyitdi: “Ey Tañrı dostı buyur gel (16) eve gidelüm Allāh virdiginden bir iki loķma yiyecek görmişüm Hāķ rizāsıçün (17) yiyesün murādım budur ki mübārek qadamuñ evime başa sa‘ātedlü (18) elüñ çanāğa şuna itmek loķması kırsāğına gire bir hayr du‘ā idesün (19) andan baña tövbe itdirsün ayruķ günāh itmem” didi. Zāhid gitmemesine (20) çok cehd itdi illā ‘avrat dürlü dürlü temşiller getürdi (21) eyitdi: “Ey zāhid peygamberlerden özge kimse mi olduñ anlar hūd (22) her da‘vete varurlar sen niçün gelmezün huşuşen kim hayırlı işdür [28b] (1) eger kim gelüp baña tövbe virecek olursañ ol şevāb hūd seniñdür. Ben (2) daħı günāhdan berī olurum eger hūd gelmeyecek olursañ ben (3) zalāletde qaldum siz daħı vebāl hāşıl itdüñ” didi. Zāhid gördi kim (4) kırtulmağa çāre yoķdur, qalkup ‘avratuñ evine gitdi ‘avrat anuñ (5) altına döşekler bıraķdı çok dürlü hürmetler itdi çün ortaya yemek (6) geldi yidiler soñunda du‘ā itdiler. Andan ‘avrat qalkup bir ma‘şüm (7) oğlancuķ tız bıçaķ ve bir mişrebe süci getürdi zāhid öñünde koydı (8) daħı eviñ qapusına geldi eyitdi: “Ey zāhid tız ol süci içmek (9) gereksün yāhūd benümle zinā itmek gereksün ve yāhūd oğlançuğı (10) bağırlıķam gereksün ben tövbeye geldüm” didi. Zāhid eyitdi: “Ey hatun Tañrı’dan (11) kırkırmaz mısın kim bu cevābı dersün.” ‘Avrat eyitdi: “Ey elbetde bu didigimüñ (12) birisin itmek gereksün, göñülüñ hoş olsun gerekse melül (13) olsun imdi gel kerem it hüsn-ü rizāñla it, yoķ mı dirsün (14) taşarıya çıkup feryād iderin, “ey koñşular geliñ görüñ zāhid nice benüm (15) evimi başub baña güic itmek diler” derin halk ortasında (16) seni bed-nām iderin” didi. Zāhid gördi kim ‘avratuñ her vechile (17) niyyeti harābdur elinden kırtulmağa çāre yoķdur, ki melül olup fikirlere (18) taldı. Ya‘nī “‘Aceb bu üçünden kangısın işlem” didi. “Eger kıan (19) idersem yarın kıyāmet gününde Hāķ te‘ālā hazretine ne cevāb (20) virem, ol ma‘şüm kıanun talep idecek ve eger zinā idersem (21) tālī‘imde

veled daḥı olursa yarın kıyāmet gününde bir daʿvācum (22) ol veled ola, bir daʿvācı Allāh ḥazreti ola, ve daḥı iki müşkil [29a] (1) işidir, yegregi budur kim süci içem bārī kimse daʿvācum olmaz, anuñ günāhı (2) Allāh ile benüm aramdudur, tövbe idecek ümizdür kim Allāh anı bağışlıya” diyü (3) böyle fikir eyledi. Çün süci içdi fī’l-ḥāl ʿaqlı başından (4) gitdi bir kez meyit geldi hemān sâʿat ʿavrata el uzatdı, daḥı (5) zinā itdi, az zamāndan soñra bir gavğa itdiler. Zāhid gāzaba (6) gelüp oğlanı daḥı depeledi. Bu kez ʿavrat taşırı çıkup (7) feryād itdi, fiğān kopardı. “Hey müslümānlar meded diyü yüzini yırtup (8) başın dike dike kara kan eyledi.” Pes yakında ve ırakda olan (9) koñşıları cemʿ oldılar ʿavrata “ḥāl nedür diyü suāl itdiler. ʿAvrat (10) eyitdi: “İşde bir sarḥoş kimse gelüp evimi başdı baña güç (11) itmek istedi ben rāzı olamdugum için oğlancığum öldürdi (12) gelüñ Allāh aşkına kimidüğün göresüz” didi. Kim içerü (13) girdiler kim zāhiddür dutup bağladılar her beri yüzüne dükürüp (14) sögmege başladı, taʿcübe kaldılar eyitdiler: “bakıñ billāhı bu işi (15) bundan kim sezerdi işbu fesād bu kişi idecek iʿtikādimizi (16) kişiye nice idebilevüz” didiler. Dürlü ḥakāretle ol bī-çāreyi (17) zindāna iletiler erte olacak boğzından aşdılar imānsız (18) gitdi. Neʿuzbillāh min zālīk. Pes öyle bilindi kim süci cümleden (19) āftedür. Eger ol zāhid zinā itsem yāḥūd kan itsem de gine (20) anı öldürseler nihāyet anuñ ʿazābın çeküb āḥirine ḥalāş (21) bolurdu, ammā miskin ecelinesi ırak şandı süciyi içdi ʿaqlından [29b] (1) ayru düşdi ol bākī fesādları daḥı işledi. Ammā süci içmezden (2) evvel ʿaqlı başında iken aña kanla zināyı idüremedi (3) çünkim süci içdi ʿaqlı gitdi, soñra ol ikisini kendü ihtiyārıla (4) itdi. Fī’l-ḥāl eceli gelmişdi ayruḳ bir dem aman virmedi kim. Yaʿnī (5) ʿaqlı başına gelüp tövbe idince koymadı ḥār-u ḥakīr oldı ḥalk (6) içinde bed-nām oldı şöyle kim ʿālemde destān oldı. Anuñçün kim (7) Resūl-ı ḥazret a.s and içüp eyitdi kim “ol Tañrı ḥak çün kim beni (8) yaratdı kanğı kişi kim bir kadeḥ süci içse tövbe itmeden ölse (9) Ḥaḳ teʿālā aña tamu ehlinüñ teninden akan şaru suları (10) içüre kıyāmet meydānında yüzi kara gözleri telezli lā (11) dudakları birisi üstüne koymuş ola, ne kadar kim Qurʾān āyetleri (12) bilürse aña daʿvācı ola, niçün üstüme süci koyduñ” (13) diye. Ḥaberde gelipdür kim kaçan kim fāsık kadeḥi eline alsa içmege (14) kaşdı itse Ḥaḳ teʿālā ḥazreti kendü ʿazametiyle eyider: “ey! ey (15) ʿaşı vay saʿādetsiz öyle mi gerekdür kim şol içüñde (16) ḳuddu küm ʿaziz imān üzerine murdār necisler koyāsın gerçi kim (17) ol imānuñ ḳadrın bilmezsın aña ḥürmet itmezsın ve illā (18)

elüñden çıkacak bilürdik. Ammā korku budur kim ayruk ele giremeye. (19) Zīrā her ni‘meti ki kadri bilinmeye āhır ol ni‘met çıkıcıdır. (20) Hikāyet ider bir pādīşāhın bir sevgili toğanı vardı (21) nā-gāh anı bir gün kaçırıldılar pes toğan varıp bir qarınun tavuğun [30a] (1) başdı. Qarı anı dutdı burnun ve tırnakların kesdi dağı (2) kuyruğun ve kanatların yuldı. Pes qarı ol işde iken nā-gāh (3) telāl çağrup eyiderdi kim “hay sultānuñ toğanun dutan kel (4) ağır muştılığı var” diyü gezerdi. Pes qarı gördi kim şāhın (5) toğanları bile gezer bildi kim toğan sultānuñ; eyitdi: (6) “Hay ben bunlara virmekden sultāna gitdem iltmek yek (7) degil midür bārī minnet baña ola hem dağı ol kim nesnecik (8) vire” didi. Andan toğanı bir çuvala koydı dağı samanla taldur (9) didi. Ya‘nī çuvalum toluça olsun pādīşāh nazarında bir utanmak (10) vāki‘ olmaya” didi. Dağı yola girdi çünkim pādīşāh dīvānına (11) geldi. Fī‘l-hāl çuvalun başın aşığa itdi gördi kim çuvalun (12) içinden saman çıkdı anuñ ardınca sultānuñ toğanı (13) çıkdı burunı ve tırnakları kesilmiş kuyruğı ve kanatları yulunmuş. (14) Pes anda olanlar cümlesi qarıya hamle kıldılar sultān eyitdi: (15) “Yok yok qarıcığı incitmeñ ve aña yaramaz gelceyi itmeñ” didi. (16) Dağı qarıdan baña döndi eyitdi: “Ey qarıcık iyü varduñ hoş (17) itdüñ biz ki kıymetiñ bilürdüñ bizi koydı gitdi sen ki (18) kıymetiñ bilmezsin seni ihtiyār itdi bu iş buña azdur dağı (19) beter gerekdi” didi. Dağı vezirine işāret itdi qarıya (20) bir nesne virdiler gitdi. İmdi bu temsil añadur kim Hāq celle (21) a‘lā sultānlar sultānidur, imānı sever. Pes imān toğana [30b] (1) beñzer kaçan kim şeytānuñ eline imān girse ol qarı toğana itdüğün (2) şeytān imāna dağı beter ider. İmdi ey mü‘min qarındaş imān ki (3) Hāq te‘ālānuñ bahşışıdır. Şeytān ki düşmandur, ölü misün kim (4) anuñ bahşışın düşmana viresün ol murdār mel‘ūs süci içmekle (5) ol ‘aziz imānı ‘aciz idesün āhır kendü giden kaçirasun soñra (6) hālīkiñe gelecek avunasun içkide imān eñeri bulmazsun anca (7) pişmānlık yiyesün illā aşşı itmeye şöyle kim āh odıyla ebedi‘l-ebed (8) yakılasun. Resül-ı hāzret a.s eyider: “dünyāda süci içenler Allāh’uñ (9) virmesle, eger imān ile gidürse cennete girecek (10) anuñ şerāb kim “şerāben tahürdur” andan mahrūm ola. Pes lāyık (11) degildür kim kişi cennet şerābını dünyā murdārına değıştüre. Nitekim Yūsuf (12) Peyğamberi a.s kapuda bulanlar çıkarub on sekiz pula şatdılar (13) bir rivāyetde dağı eyiderdi bakrakçaya şatdılar dir, anuñ kıymetin bilmediler (14) şatanlar ağır nice altuna şatdılar dir. Pes imdi anı evvel bulan (15) aħmak Yūsuf’dan iyü kumāşı bulaydı, bu aña beñzer kim āhirete dünyāya (16)

virmege dağı imān k fre virmege be zer. Ne uzbillāh min z alik. (17) Amenne Res lulullāh  allalāhu  aleyhi vesellem la nete f  l- amra (18)  a ereten  a ıruh  ve mu te uruh  ve  arabeh  ve   milih  (19) ve l-me l l ileyhi ve s kih  ve b yi eh  ve ekele semineh  ve l-m   teri (20) veleh . Ya n   azret s cide on ki iye la net itdi: (21) biri  ı andur, biri  ı dırandur, biri  atandur, biri alandur [31a] (1) biri y kelt b iledend r, biri alıtrandur, biri i end r, biri sakılık (2) idendir, biri bah sun bilend r, biri alma a vekil k landur. Pes imdi (3) g r kim s ciden  t r  ka  ki iye zarar  dokunur imi . Ve dağı (4) Res l-ı  azret a.s eyider: “ben m  mmetimden nice ki i s ci i digi s  at (5) k fir olur,  avrat bo olur” didi. Z r  baldan  erbet ideler (6) a a esred ci nesne  atarlar  ar m olur, anlar  el l (7) diy  i erler. Ya n  baldan  asıl olmu   erbetdir, nesne lazım gelmez (8) t  kim  dem esr klik   line girmeyince  el ldur dirler. Anu   n k fir (9) olurlar, z r  her kim ki  ar ma  el l dise k fir olur. Pes (10) nesnen   kim  o ı  ar m olsa anu  azı dağı  ar mdur. Nitekim (11)  adi inde buyurur eyider: k ll  m nkerin  amr n ve k ll  m nkerin  ar mun ve m  eskere (12) ke ir n fe  alil  ar mun inne mine l- ayb ve min  amren ve min l-zabib  amren ve min l- unta (13)  amren ve min l-   ir  amren el-d rreti  amren ve min l- aseli (14)  amren ve an  enhik m  en k ll  m skirin. Ya n  nitekim  a ıl gidirer dağı (15) esred r ol  amrdur. Ya n  s ci   kmindedir. Pes her nesne kim esir idici olsa (16)  ar mdur. Gerekse bir  atre dağı olursa. Bir  adi inde buyurur eyider: (17) El- amru m    mere l- a lu. Ya n  s ci a a dirler kim  a ıl gidere. Gerek (18)  ur   z mden gerek ya   z mden olsun, gerek bu daydan (19) olsun, gerek arpadan olsun bunlar n c mlesinden olur. Dağı (20)  adı  uyıdur kim a a esir idici nesne  atarlar esird r  a ıl (21) gidirer a a buza diy  advirirler hem n s ci   kmindedir her kim ki [31b] (1) a a  el ldur dirse k fir olur.  Avratı bo  olur. Geld k (2) imdi  u s z  n ki a a var k  eh d in  dirler ne  gibi afyon (3) gibi neb t m skirdend r. F  h kit blarında dağı tib kit balarında z kr (4) olunmu dur kim eger  addı   ik re yeti se anlar n dağı  ar amlı ı ittif kdur. (5)  m m-ı   fi  ve  m m Mu ammed  atında v z hdur, amm  Eb  (6)  anife ve Eb  Y suf  atında eyider i il r nesnen    ar amlı ından (7) butlar n  ar amlı ı beterd r.  a ıl gidirib esr k (8) idici   lde nih ye ve hid ye ve c mi   l- a  r  err  allerinde (9) bile z krolunmu dur. Amm  esir er  деми esird r  a ırır (10) anu   n esr r dirler. Pes anı yemeklik c mlesinden beter ola. (11) Nitekim Res l-ı  azret a.s

hadişinde buyurur eyider: “men ekele’l-ḥaşışü (12) maraten feke ʿennemā şaraba’l-ḥamr sebʿīn maraten ve kenʿnemā ḳatele (13) sebʿīne nebiyen mürselen ve kenʿnemā zinā bükreten sebʿīne maraten ve kenʿnemā (14) ḥaraḳa sebʿīne muşḥafen kenʿnemā hademe Mekke ve Beytü’l-Maʿmūr (15) sebʿīne maraten.” Yaʿnī “bir kerre esrā yemek ve yetmiş kerre süci içmek gibidir. (16) Daḥı yetmiş nebi mürsel depelemek ve yetmiş kez Mekke ve Beytü’l-Maʿmūrı yıḳmaḳ (17) ve yetmiş muşḥaf oda yaḳmaḳ gibidir, ve bir hadişde buyurur eyider: (18) el ḡubire eşşeddü min’l-ḥamrı ʿelf maratin men yaşrabi’l-ḥamr fehüve yekūnū (19) zūnubun ve men ekele’l-ḡabiratu felā İslāma lehū velā şalavāte lehū (20) velā şevme lehū velā ḥacca velā cehāde lehū velā dine lehū fe innehū (21) melʿūne fī’l-Tevrāti ve el-İncile ve’l-Zebūri ve’l-Furḳāni. Yaʿnī esrār [32a] (1) yemek biñ kerre süci içmekden beterdür. Zīrā anuñ yiyenüñ ne İslāmı (2) İslām’dur, ne dīni, dīndür, ne namāzı, namāzdur, ne orucı, orucdur (3) ne ḡazāsı, ḡazādur, ne ḥaccı, ḥaccdur. Daḥı ol kişi melʿündür dört (4) kitābda bile. Yaʿnī Tevrāt’da ve İncil’de ve Zebūr’da ve Furḳān’da (5) zıḳrolunmuşdur. Süci içmek esrār yemek ḳumār oynamaḳ şeyṭān (6) ʿamellerinden bundan murdārı yoḳdur. Nitekim Ḥaḳ teʿālā kelāmında (7) buyurur eyider: İnneme’l-ḥamru ve’l-meysiru ve’l-enşābü ve’l-lezlāmü ricsüm (8) min ʿameli’ş-şeyṭāni fectenibühü le ʿalleḳüm tüfliḥūn.²⁸⁵

Geldük imdi (9) ḥarām giymek nicedür anı beyān idelüm. Enes raḍıyallāhu ʿanh rivāyet (10) ider, Resūl-ı ḥazretinden şallalāhu ʿaleyhi vesellem eyider: Mālebbes (11) ’l-ḥarīr fī’d-dünyā lem yelbeseḥū fī’l-āḥire. Yaʿnī her kim ki dünyāda ḥarir (12) giyse. Yaʿnī ḳumāş giyisi giyse tövbe itmeden ölse āḥiretde ḥarir giyime (13) tā kim cehennemüñ odından ḳaftanlar giyimince. Zīrā ḥarir ṭonları (14) Ḥaḳ teʿālā erlere ḥarām ḳıldı. Pes kim ki nice ḥarāmsa anuñla erişmek (15) öyle ḥarāmdur. Ammā düşenmek ve yasanmaḳ Ebū Ḥanife ḳatında (16) ḳayırmaz zīrā ḥoralmaḳ maʿnīsüdür. İmām Ebū Yūsuf ve İmām Muḥammed (17) ḳatında ol daḥı ḥarāmdur, ve oḒlançıklara giydirmek daḥı ḥarāmdur. (18) Gerçi kim anlara günāh olmaz. Zīrā ʿaḳıl bālīg degildir. Ammā günāh atası (19) ve anası boynunadur, illā meger kim maḥlūt. Yaʿnī ipekle (20) ipek olsa iriş ipek olsa ḥelāldur, yoḒsa azıcığı ipek olsa eriş (21) ipek olsa gine ḥarāmdur. Zīrā azıcığı erişden

²⁸⁵ Mā’ide 5/90.

artık olur, pes [32b] (1) ipek artık olmağıyla haramdır. İmdi altunla ve gümüşle bezenmek (2) nicedür beyân idelüm. Hâzret-i ‘Alî keremullâh veche rivâyet ider (3) Resûl-ı hâzretinden şallalâhu ‘aleyhi vesellem eyider: Enne’l-Nebi a.s (4) eheze hariren fece‘elehû fî yeminhi ve eheze zeheben veccehe‘elehû fî (5) şemâlihi şümme kâle: İnne hâzyin haramun ‘alâ zükûri ümmeti. Ya‘nî Resûl-ı (6) hâzret a.s hariri sağ eline aldı altunı ve gümüşü şol eline (7) aldı, dağı eyitdi: “Benüm ümmetimüñ erkek ellerine bu ikisi bile (8) haramdır” didi. Kimki altun üsküf giyse kıyâmet gününde anuñ (9) beyinesi kazan kaynar gibi kayna. Zîrâ anuñ başına otdan üsküf (10) gibidür salar dağı. Kimki altun yüzük götürse kıyâmetde otdan (11) yüzük giye. Zîrâ erlere altunıyla ve gümüşüyle bezenmek dünyâda haram (12) dur. İllâ meger kim gümüşüyle kılıcın ve kaşağın bezmek degüldür. (13) Ancak serçe bu ma‘nîde üç derhem gümüş göstermek sünnetdir. (14) Mâ bakîsi haramdır.

Geldük imdi altun ve gümüş kablardan te‘âm (15) yemek ve şu içmek nicedür beyân olunur. Resûl-ı hâzret a.s (16) hadisinde buyurur eyider: İnne’l-lezine yeşrebüne ve takîlüne fî (17) âniyeti’l-zehebi ve’l-fizeti innemâ yecre cerrûn fî beţenihi nâr (18) cehenneme. Ya‘nî şol kişiler kim altun, gümüş kablardan yemek ve şu (19) içmek ‘âdetleri ola tahkîk anlaruñ karnında kıyâmet gününde (20) od otsır şöyle kim haram mâl yemek gibidür. Haram kaptan yemekdür. (21) Pes rivâ degildür kişi helâl mālın haram kaptan yiye göz göre kendüyi [33a] (1) ‘azâba müsteħak ide. Hâk te‘âlâ biz yazıklı kulları haram yemekden, (2) haram içmekden, haram giymekden, saklaya; âmîn yâ mu‘în. (3)

Bâb livât: Livât bilün kim Hâk te‘âlâ kulların livât itmekden (4) yıgdı. Kelâmında nice yirde bâz kıldı bir âyetde didi kim: (5) İnneküm lete’tüne’r-ricâle şehveten min dūni’n-nisâ bel entüm (6) kavmün techelün.²⁸⁶ Bir âyetde dağı, bel entüm kavmün müsrifün²⁸⁷ didi. Ve bir (7) âyetde dağı: Kânet ta‘melü’l-habâiş²⁸⁸ didi. Dağı bunuñ gibi yirde (8) uñmışdur. Ya‘nî müceret şehvet behîme için ‘avratları koyıp erkeklere (9) varırsuz. Ammâ hâl budur kim anlara varasuz oğullar ve kızlar ola (10) mü‘minler muvaḥḥadlar oraya nev‘î insân bâkî ola Hâk te‘âlâ (11) şehvet kazası için atlar ve eşekler

²⁸⁶ Neml 27/55.

²⁸⁷ A’râf 7/81.

²⁸⁸ Enbiyâ 21/74

gibi olursız anlar dağı bu işden (12) ve bu hikmetden gâfildür. İmdi siz bu şenîc fîc işledinüz (13) be-gâyet cehlünizden ve şakâvetinüzdendir, bu işi Lût kavmine (14) şeytân işletti, diledi kim Hâk teâlâ hışmına uğrada hem (15) âkıbet uğratdı. Nitekim hâzret-i Muştafâ'ya Allâh hâzreti (16) haber virüb eyitdi kim: İnnâ münzilüne 'alâ ehli hâzihi'l-karyeti riczem (17) mine's-semâi bimâ kânü yefsükün.²⁸⁹ Ya'nî bilgil Muhammed be-dürüsti biz (18) 'azâb inderici olduğı Lût kavmin ve şehirlerin üzerine (19) ol şenîc fışka mülâzim oldukları sebebden Cebrâ'il viribdiñ (20) aşğa inip (fışka)²⁹⁰ kanadınun bir tarafını yedi kat yir altına (21) şokdı ol fesâd idenleri şehirleriyle bile alup götürdi. [33b] (1) Evvelki kat göge yakın geldi şol kadar yakın geldi kim anların (2) horosları âvâzını kelepeleri âvâzını gök firişteleri işitdiler (3) tarrahüm idüp ağlaştılar. Pes anlar dört kez yüz biñ âdemdi (4) Cebrâ'il anları bu kadar yüksek yirden cemîc şehirleri basın (5) aşğa idüp şalıvirdi dağı Hâk celle a'lâ 'azâb (6) firiştelerine buyururdi kim cehennem taşlarından üzerlerine (7) taşlar yağdırdular. Nitekim Hâk teâlâ kelâmında buyurur (8) eyider: Ve emtarnâ 'aleyhâ hicretem min siccîlim menzûd müsevvemeten (9) 'inde Rabbik.²⁹¹ Ya'nî biz anların üzerlerine siccîn şamusundan (10) taşlar yağdrduk şol yağmur yağar gibi her taşın üzerinde (11) bir fâşık idi, bozulmuş idi, cümlesi helâk oldu, şonra ol (12) şehirlerin yirinden neft gibi kapkara şu çıktı bir 'azamet (13) kül oldu şimdigi hâlde dağı durur öyle qaradur kim anı (14) gören kimesinler tamâm derecede heybet alır. Pes imdi işiden gâyet (15) hâzer kılmak gerekdür. Anuñcün Allâh teâlâ kelâmında didi kim: (16) Velekat teraknâ minhâ âyetem beyyinete'l-liqavmi'y-ya'kilün.²⁹² Ya'nî "taḥkîk (17) biz anların helâk olan şehirlerinde âşkâre nişâret koyduk (18) 'ağıl olanları çün tâ kim anı görüp 'ibret alılar ol murdâr işden (19) saşınalar anlar gibi helâk olmaylar" didi. Ve bir âyetde dağı eyiderdi kim: (20) Ve mâhiye mine'z-zâlimîne bib'îd.²⁹³ Ya'nî ol 'azâb taşları (21) zâlimlerden ırâk degildür. Çün Muhammed bu âyeti işitdi gâyet (22) korkdı dağı ol dem Cebrâ'il'e suâl eyitdi: Se'eltü yâ Cebrâ'il [34a] (1) aḥberni min hâzihi'l-âyeti feḳâle zâlimi ümmetike ve mâ min zâlime (2) minhüm illâ ve hüve bî-ma'rezî hacerin

²⁸⁹ Ankebût 29/34.

²⁹⁰ Büyük ihtimal müstensih yanlışlıkla fazla yazılmış ve sonradan silinmiştir.

²⁹¹ Hûd 11/82-83.

²⁹² Ankebût 29/35.

²⁹³ Hûd 11/83.

yeskuṭū ‘aleyhī min sā‘atin ilā (3) sā‘atin. Ya‘nī yā “Cebrā’il saña bu āyetde suāl iderin zālīm (4) kimdür baña haber vir?” Eyitdi “Yā Muḥammed senüñ ümmetiñden livāt eyleyen (5) zālimlerdür” didi. Livāt idenlerden hiçbir zālīm yoḡdur kim livāt (6) itdügi yirde ol cehennem taşlarından birisi anuñ üzerinde (7) mu‘alaḡda aşılp durmaya hemān düşüb anı helāk itmek (8) kaştındadır. İllā senüñ yüzüñ şuyuna destur yoḡdır. (9) Ḥaḡ celle ‘alā şabrider tā kıyāmete deḡin va‘de virmişdür ‘azābların (10) anda ide. İbn-i ‘Abbās’dan rivāyetdür kim: İẓ rakaba zekere (11) ‘ala’l-zeker ahtana li’l-‘arşı ḡavfen min allāhı te‘ālā li‘azame mā atā. (12) Ya‘nī kaçan erkek, erkege livāt itse ‘arş ‘azametiyle dıtrrar Allāh (13) ḡorḡusundan. Ya‘nī ol işledügi günāhıñ murdārlıḡından Ḥaḡ te‘ālā (14) ḡışm eyler diyü ḡorḡar. Zīrā ulu günāhdur, ve daḡı yirler eyider: “İlāhı (15) buyurur bunları yudalım.” Pes Ḥaḡ te‘ālā eyider: “Yā yir ḡoyḡıl ben anlara va‘de (16) virmişem kıyāmetde ben anlara ṡamu odiyla ‘azāb iderin.” Anuñçün (17) Resūl-ı ḡazret a.s bir ḡadişinde: “İnne aḡavfe mā aḡāfū ‘alā ümmeti (18) ‘amele ḡavmü Lūṡ” didi. Ya‘nī ümmetüm üzerindeki ḡorḡacaḡ ulu günāh Lūṡ ḡavm-ı (19) ‘amelidür. Livātḡur şöyle kim günāhları bir bir bir şayşalar benden ḡatı ḡorḡulu (20) günāh olmaya bir ḡadişinde daḡı eyider: Men vecede tumuhū ‘amele ḡavmü Lūṡın (21) faḡtulū’l-fā‘ili ve’l-mef‘ūli. Ya‘nī kaçan bolsaydıñuz livāt iden (22) kimeseniye eger Cebrā’il’e eyiderse anı depeleñ ve eger kim ol biriniñ rizāsı [34b] (1) bile ise, hem ideni bile depeleñ gerek. Ve daḡı ‘Alī’dan mervī ider kim (2) raḡıyallāhu ‘anh eyider: İze ḡazā el-zekere şehvetühū min’l-zeker şulūbe (3) yevme’l-kıyāme fī meşlibe refī‘e bi‘erifeḡū ehl’l-nāri bizālike’l-‘amele. (4) Ya‘nī kaçan erkek ḡazıyı erkege şehvetine itsem. Ya‘nī (5) livāt itsem yarın kıyāmet gününde bir ‘azamet yüce otdandur (6) ki aşı ḡoyalar. Cümle cehennem ehli anı ḡoreler bililer kim dünyāda (7) ol murdār fi’l idermüş ol demde aña dürlü dürlü la‘netler ideler, ve daḡı hidāyede eyider: (8) Men ani imreten fī’l-mevze‘ el-mekrūh av ‘ameli (9) ḡavmi Lūṡ yūrizū ‘inde Abi Ḥanife ve būde‘ū fī’l-şeceri ḡattā (10) yetübü. Ya‘nī kim ki ‘avratın ardından itsem yāḡūd o murdār oḡlana (11) livāt itsem Ebū Ḥanife ḡatında aña taḡrīr gerekdür. Daḡı bir murdār (12) zindāna ḡoyular. Tövbe itmeyince ḡıḡarmaylar. Ve yūḡeddü ke’l-zinā ‘inde Muḥammedin (13) ve hüve aḡḡedü ḡavlü’l-Şāfi‘i ve ḡavlü’l-āḡirü yeḡtülāni bī küllü (14) ḡālın. Ya‘nī sevā’en kāne meḡşenen av ḡayre müḡşenin. Ya‘nī İmām Muḥammed (15) ve Ebū Yūsuf ḡatında zinā gibidür. Eger erken ise yüz aḡaḡ ḡad

(16) urular, eger hūd evlū ise recim ideler. Ya'nī taşla depeleyeler (17) ammā İmām Şāfi'î'nün iki kavli vardır bir kavli bunlar didigi gibidür. (18) İkinci kavli budur kim ikisin bile depelemek gerekdür. Gerek erken olsun (19) gerekse evlū olsun der. Ammā ve fā'ide ider “vemā rivāhu el-Şāfi'î (20) fe' mehmūlun 'alā enehū kâlehū fī ve mef'ülün itāde zālike ve 'indenā (21) min itāde zālike yeḡtelū siyāseten. Ya'nī Şāfi'î'nün ikinci (22) kavlinde gerek erken olsun gerek evlū olsun ikisin daḡı depelemek (23) gerek didi ki ol vaḡtindür kim livāt itmegi dā'im 'ādet idenler. Ammā [35a] (1) nihāyetde eyider: Rāviye 'en Ebū Bekīr Şiddīḡ yūḡre kāni'l-nāri ve kāne (2) İbni 'Abbās r.a yūḡle a'lā el-emākini min'l-ḡaryeti şümme yūḡke (3) meşḡusen fetebu'ū bi'l-ḡicāreti imşālen bi emrillāḡı te'ālā 'azze (4) vecle fec'elnāḡā 'ālīḡā sāfilihā ve emşernā 'aleyḡā (5) ḡicāretin min siclin ve kāne ibne'l-Zübeyr yeḡülū'l-cülesāni (6) fī ānin el-mevāzi'ḡi ḡattā yemütā netenen kezā fī'l-mesbūḡi. Ya'nī Ebū (7) Bekīr'den rivāyet olundı eyider: “livāt ideni daḡı idileni bile (8) yaḡdı oda.” İbn-i 'Abbās eyider: “anı bir yüksek yirden başı aşıḡa (9) bıraḡılar daḡı üzerine taşlar yaḡılar. Nitekim Ḥaḡ te'ālā Lūḡ ḡavmin (10) itmışdūr” ve 'Abdullāḡ İbn-i Zübeyr'e eyider: “ikisin daḡı bir murdār ḡoḡulu (11) yirde ḡabs ideler tā ol murdārın ḡoḡusından ikisi daḡı helāk (12) ola ḡünkü 'ādet idinmişler cezāları ol ola.” Mebsūḡ'da (13) daḡı bu vechile zikrolunmuşdur. Daḡı cemī' fıḡihā ittifāḡ (14) itmışlerdür kim livāt zinādan eşşeddür. Görmez misün kim cezāsı (15) depelenmekdür, yāḡūd oda yaḡmaḡdur, yāḡūd dīvār altında başdırmaḡdur (16) yāḡūd yüksek yirden başı aşıḡa bıraḡmaḡdur, ve daḡı 'āḡibet (17) imāndan ayırur andan maḡrūm ider. Zīrā livāt küfrün elḡisidür. (18) Nitekim ḡazret-i Muḡammed şallalāḡu 'aleyḡi vesellem ḡadıḡı ḡudsīde (19) buyurur eyider: Ḳāle Allāḡu te'ālā lā ecme'ū fī ḡalbi'l-'abdi'l-imān (20) ve ḡabbe'l-enārid. Ya'nī Ḥaḡ te'ālā didi kim ben bir ḡuluḡ ḡönlünde imānla [35b] (1) o murdār oḡlan sevgüsünü cem' eylemez ol murdār sevgü āḡir (2) imānuḡ zāvālına sebep olur ve daḡı şārīḡ bu ḡadıḡ (3) şerḡinde eyider kim: Feke 'enneḡūm ḡulūbu 'ādetüllāḡı te'ālā (4) ve terkev'l-nisā'a ve eşer'l-zeker ene fī-yuḡlebu Allāḡu (5) te'ālā af'idetūḡūm ve absārehūm ve kemā ḡalabe allāḡu te'ālā ḡavmi (6) Lūḡin 'ālīḡā sāfilēḡā fe inne'l-ḡasafa ve'l-mesiḡe ve in irtife'etū (7) 'en ḡāziḡi'l-ümmete bī-hürmeti nebīnā 'aleyḡis's-selām fī-yec'elū Allāḡu (8) 'alā ḡulubihim sāfilēḡā kemā ḡāle'l-allāḡu te'ālā ve māḡiye min'z-zālimin (9) biba'din. Ya'nī ḡünkü bunlar Ḥaḡ te'ālānuḡ 'ādetini dutardılar (10) 'avratları terk idüp erkekleri iḡtiyār

itdiler. Pes Hâk te‘âlâ bunlarıñ (11) gönüllerin ve gözlerin Hâkdan döndürdi ol murdâr ‘âdet-i (12) terk itmedükleriçün. Pes Lût kavminüñ yuğarusını aşığa döndirdi (13) helâk itdi. Dağı sayır kavmiñ kimisini hasaf-a itdi. Ya‘nî yire (14) güçürdi (gerçi kim Hâk te‘âlâ) ve kimisini masah itdi Ya‘nî şüretin hayvân (15) şüretine tebdîl itdi gerçi kim Hâk te‘âlâ Muhamme’düñ kerâmetine ümmetüñ (16) ‘aşîlerin yire güçürmedi ve şüretlerün gayraya tebdîl itmedi ve şehirlerüñ (17) yuğarusun aşığa döndürmedi ve illâ kim gönüllerin döndürdi aşığasın (18) yuğaru, yuğarusun aşığa itdi. Anuñçün gönüllerine şeytân la‘în yol (19) buldı ve gözlerün dağı örtüdi. Zîrâ kelâmında: Venükalibü (20) ef’ideteñüm ve ebşârahüm.²⁹⁴ Didi. Ya‘nî gönüllerün döndürür dağı beşîretlerini (21) bile ol murdâr fîl itdiklerinden ötüri. Ne‘uzbillâh min zâlik. [36a] (1) Pes imdi bilgil kim oğlan ‘avrat hükmindeñdür. Hattâ (2) fıkıhâ ba‘zi mulâ mes‘elesinde dimişlerdür kim: İnne’l-muhâzâti (3) bi’l-emâredi tufsidü’l-şalavâte ke’l-mar’etî. Ya‘nî müştahî oğlan (4) namâzda idenler şafında beraber dursa ol yanında, duranuñ (5) namâzı fâsıd olur dimişler. Ve dağı İbn-i ‘Abbâs rahmetullâh (6) ‘aleyhi eyider: “Resûl-ı hâzret a.s bir gün huṭbenüñ âhirinde (7) didi kim: Men atâ emreten fî dübürhâ av ğulâmen haşereñ allâhu te‘âlâ (8) ve hüve aniten min’l-cifetü yütâzi bihi’n-nâsü ve aḥbete ‘amelühü (9) velâ yükbetleñ harfen velâ ‘adlen velev vüzî‘e eleme ḥarfin min ‘urûfihi (10) ‘alâ arba‘a mâ’eti ümmetin lemâtü ecma‘în ve feteḥ allâhu min’n-nâri (11) ilâ kabrihi ve şelesi mâ’eti bâbin ve daḥle ‘aleyhü’l-ḥeyyâtü ve’l-‘akâribü (12) feyetâzi bihi ehle’n-nâri me‘e mâ hüm fîhi min’l-‘azâb. (13) Ya‘nî her kim ki ‘avratın ardından dutsa ardından yâḥûd erkek (14) oğlan livâṭa itse yarın kıyâmet gününde Hâk te‘âlâ anı (15) bir ḥâlde koparda kim be-ğâyet çirkin kokuñu ola şol murdâr ölmüş (16) et gövdesinden dağı beter ola şöyle kim cemî‘ maḥşer ehlinden inciler. (17) Dağı Hâk te‘âlâ anuñ ‘amelin yüzine ura kabûl itmeye ne ferâyâdını kabûl (18) ide, ne nâfilesin kabûl ide cemî‘isün yüzüne ura dağı anı cehenneme (19) koya otdan tâbût içine koya dağı otdan mıḥlar ile (20) ağızın mıḥlılar cehennem içinde andan ‘azâblu kimse olmaya eger (21) anuñ tamarlarından bir tamarınuñ ‘azâbını dört yüz ümmete ḥavâle (22) eyleselerdi cümlesi helâk olaydı. Gel imdi fikir eyle kim sayır tamarlarıñ [36b] (1) ve a‘zâlarıñ ‘azâbları bir yire cem‘ olacak ne vechile ola (2) dağı ol kimse, kabre koyacak

²⁹⁴ En’âm 6/110.

cehennemden anuñ kabrine üç yüz (3) kapu açılar her birinden dürlü dürlü yılanlar ve çıyanlar ve ‘aķrebler gire (4) anlaruñ her birisi bir dürlü ‘azāb ide. Ne‘uzbillāh min zālīk. Bir kerre (5) livāt itmek yetmiş kez zinā itmek gibidür. ‘Abdullāh İbn-i Mes‘ūd eyider: (6) “anasıyla yetmiş kez zinā itmek gibidür, der-ħūd bir kerre zinā iden tövbesüz (7) ölürse, anuñ kabrine tamudan yetmiş delik açıla tamunuñ (8) riħisi ve dutı aña dürlü ‘azāblarıyla tā kıyāmete degin dige. Pes (9) aña göre kıyās itgil yetmiş zinānuñ ‘azābı ne kaçardur. İmdi yalnız (10) bir livātınuñ ‘azābı ol yetmiş zinā deñlüdür. Nitekim Resūl-ı ħāzret (11) a.s eyitdi: “Her kim ki bir oğlanı bir kez şehvetiyle öpse yüz tamuda (12) ‘azāb çeke” didi. Süleymān Peyğamber a.s bir gün şeytāna eyitdi: (13) “Yā mel‘ūn saña düşman Tañrı’ya dost kimdür?” şeytān eyitdi: (14) “Baña düşman Tañrı’ya dost namāz kılıcılarıdır, illā Tañrı’ya düşman baña (15) dost livāt idicilerdür.” Ve daħı ħaberde gelipdür kim ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh ħalife iken aña bir oğlan götürdiler ol oğlan efendisün (17) öldürmüş idi. ‘Ömer eyitdi: “Ey oğlan efendini ne içün öldürdüñ?” (18) didi. Oğlan eyitdi: “Ey ħalife baña livāt iderdi.” ‘Ömer eyitdi: (19) “İyü urduñ öldürdüñ” didi. “Eger öyle itdiyse ammā biz neden (nereden) (20) bilelüm ol saña livāt itdüğini” didi. ‘Abullāh İbn-i Mes‘ūd anda (21) idi “ey ħalife anı bilmek āsāndur” didi. “Varup ol (22) kişinüñ kabirin açsunlar, eger anı kabrinde bulursañuz bu oğlan yalan (23) söyler, öldürüñ, eger kim kabirinde bulmazsañuz bu oğlan yalan [37a] (1) söylemez öldürmeñ” didi. “Zirā Resūl ħāzretinden a.s işidipdürin (2) kim Lūt kavmi ölecek anuñ ölüsün yedi kat yir altına iledirler. Pes (3) imdi her kim ki livātı eylerse taħķīķ anları daħı anda iledür” (4) didi. Andan ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh emreyledi: “kim varuñ imdi ol kişinüñ (5) kabrin açuñ” didi. Çünkim ħalife emritdi vardılar ol erüñ kabrin (6) açdılar anda bulamadılar andan ‘Ömer eyitdi: “Tañrı Resūl-ı (7) gerçek dimiş.” Pes bildi kim oğlan doğru söyler fı’l-ħāl āzād itdi. (8) Pes öyle bilindi kim ayruķ oğlana livāt eylemek nice ise kendü (9) kıluna daħı itmek öyledür.

Geldük imdi oğlanı bakmak daħı (10) yapışmak nicedür beyān olunur. Kitāb-ı Nefāyīs’l-‘Arş’da (11) eyider: Ve kıl ünzrū ‘ale’l-emride ħarāmu velev kāne be-ğayri (12) şehveten ve’l-mesü a‘zamü ħürmeten minhū. Ya’nī güzel oğlana (13) bakmak ħarāmdur. Gerek şehvetiyle baksun, gerek şehvetsüz (14) baksun. Her kim ki eyitse “benüm nazarımda şehvet yokdur ben ħüsn-ü (15) şüretine bakarum” demek ħatadur. Zirā Ĥaķ

te‘ālā mutlakā (16) nazarı harām itmişdür. Müştehī oğlandan ve ‘arvatdan kangısı (17) gerekse olsun. Nitekim kelāmında buyurur eyider: (18) Lilmü‘minīne yeğüzzū min ebşārihim.²⁹⁵ Ya‘nī “Yā Muhammed sen mü‘minlere (19) eyit kim gözlerin aşğa dutsunlar harāma bakmadan gerek ‘avrat (20) olsun, gerek oğlan olsun.” İbn-i ‘Abbās rahmetullāh (21) ‘aleyhi bu āyetiñ sebep nüzulında bir garıb vech işbu āyetleri (22) tefsīr iderdi: Efelā yenzurūne ile’l-ibli keyfe hūlikat ve ile’ [37b] (1) s-semāi keyfe rufi‘at.²⁹⁶ Meger kim Resūl zamānında ‘aleyhi (2) münāfiqlardan bir nicesi güzel oğlanlara nazar iderlerdi ve eyidirlerdi kim (3) “bizim murādımız Hāk te‘ālānıñ şun‘ın ve kudretin fikir itmek için teferrüc (4) iderüz tā kim Allāh’uñ sun‘ın ve kudretin añlayabiliriz yoħsa (5) bizim murādımız nefsi haṭṭı degildür” dirlerdi. Pes anlaruñ fāsıd (6) teveccühlerini redditmek için Hāk te‘ālā bu āyetleri inzāl eyledi. (7) İbn-i ‘Abbās tefsīr iderdi: Efelā yenzurūne ile’l-ibli keyfe (8) hūlikat. Ve ile’s-semāi keyfe rufi‘at. Ve ile’l-cibāli keyfe (9) nūşibet ve ile’l-arzi keyfe sūtiḥat.²⁹⁷ Ya‘nī “Yā Muhammed şol (10) münāfiqlar ki benüm kudretimi güzel oğlanlar şüretine bağlamağıyla (11) bulam diyenlere sen eyitgil, niçün deveye bakmazsınız, Allāh’uñ şan‘atını ve kudreti (12) añlaysuz. Zīrā görmezler mi kim nice muti‘ münkā der dilemişdür. Şöyle kim (13) beş yaşar oğlançık yadursa yadılır eger kim ol kad-ı kāmetle ol tül-u (14) ‘arzla anda yavuzluk olsaydı. Bir deveyi yigirmi kişi yıkmayalardı (15) işde benüm kudretimi anda fikir itmezler mi veyāhūd göklere bakmazlar mı ki (16) nicesi ‘azamat yüce olmuşdur. Havāda direksüz durğulmuşdur. (17) Veyāhūd yirlere bakmazlar mı kim nice düşmüşdür anuñ üzerinde kendüleri (18) sākin olup qarār dutmağ için işde benüm kemāl-i kudretimi şun‘ımı (19) fikir idecek nesne maḥal-ı ‘ibret bunlardır. Eger beşiretleri varsa (20) yoħsa o murdār oğlan şüretine bakup bundan ‘ibret alıruz dimek (21) haṭādur. Hikāyet İmām-i A‘zam Ebū Ḥanife Kūfī rahmetullāh ‘aleyhi (22) İmām Ebū Yūsuf nice yıllar ‘ilim öğretti madem ki saḫalsız idi [38a] (1) hergiz yüzüne bakmadı meger bir gün aña birkaç tarağ armağan geldi ol (2) tarağları şāgirdlerine ulaşırdı, her birine birer tarağ (3) virdi Ebū Yūsuf’a virmedi. Pes Ebū Yūsuf eyitdi: “Yā İmām-i müslimīn ben (4) kuluña niçün virmedüñ?” Ebū Ḥanife

²⁹⁵ Nūr 24/30.

²⁹⁶ Gāşīye 88/17-18.

²⁹⁷ Gāşīye 88/17-20.

eyitdi: “Anuñçün virmedüm kim, Zîrâ (5) senüñ saķaluñ yoķdur. Saķaluñ olmayacak tarağı nederün?” didi. (6) Ebü Yûsuf eyitdi: “Yâ İmâm’l-müslimîn saķalum gelmişdür, tammâm taraķa (7) ihtiyâc olmuşdur.” İmâm Ebü Hanife rahmetullâh ‘aleyhi rahmete ves’eten (8) mubârek başın qaldurdı Ebü Yûsuf’un yüzüne baķdı “Elhamdü’lillâh” (9) didi du‘â kıldı, andan bir tarağ aña daķı in‘âm itdi. Ebü Yûsuf (10) daķı turu geldi hezâr ta‘zîmle ve tevâzu‘yla ustâzınuñ elin (11) öpdı nice nice du‘âlar kıldı. Pes imdi fikir eyle gör kim kendü elinde (12) hâşıl olmuş oğlançuğdı huşuşen oğıl idinmiş idi, hergiz (13) yüzüne baķmadı. Zîrâ kişi nefsine itimâd itmek olmaz benüm nefsüm (14) arıdur. Yüze nazar kılmazam demek haţâ-i maħzıdur. Nitekim Haķ te‘âlâ (15) kelâmında Yûsuf Peyğamber’den a.s Muħammed’e haber virür eyider: Ve mâ (16) überriü nefsî inne’n-nefse le-emmâratüm bissüi.²⁹⁸ Ya’nî “Yâ Muħammed! Yûsuf (17) Peyğamber şol qadar şıdıķken dâ’imâ eyiderdi kim “ben nefsimi añmazam.” (18) Zîrâ nefis dâ’imâ kişiyi yavuz işlere kulgazlayıcıdur. Anuñçün kim (19) şerr üzerine muħubuldur, hayrı sevmez. Pes imdi ol bizüm nefsimüz (20) pâkdur yavuz nazarı yoķdur diyü. O murdâr oğlanlara ve cemîle ‘avratlara (21) baķayın fâsıqlara eger bize helâldür dirlerse kâfir olurlar. Zîrâ (22) şarih Qur’â’na inkâr itmiş olurlar. Zîrâ nazîri Haķ te‘âlâ kelâmında [38b] (1) harâm kılmışdur. Ve daķı Resül-ı hażret a.s hadisinde buyurur eyider: (2) El-nażarü ilâ meħâsini’l-mer’eti saħimün mesmümün min saħâmin iblis femen zekehâ ħavfen (3) min Allâhı te‘âlâ a‘tâullâhu imânen yecdü ħalâvetühü fî qalbihi. Ya’nî (4) Cemîle ‘avratlara baķmaq bir oğlu qadar şeytân oķlarından emred oğlanlara (5) baķmaq ħüd ziyânludur. Kişinüñ dinine ve ‘amelinedür ve daķı kimki ol harâm (6) nazîri Tañrı qorķusundan terk itseydi Haķ te‘âlâ aña bir kâmil (7) imân virür kim anuñ lezzetin gönülde bula. Anuñçün ‘İsâ Peyğamber a.s (8) eyiderdi kim: Eyyâküm ve’l-nażartü fe’inneħâ türîşü fe’l-qalbi şehveti ve kefâ (9) biħâ ħasretin. Ya’nî saķıñ gözüñüzi nereye olursa şalıvirmek (10) harâma baķmaqdan men’ idiñ. Zîrâ gönüle şehvet götürür nâ-gâh (11) nefis zinâya kaşdider. İmdi ol nazardan olan belâ yarın kıyâmet (12) gününde ħasret ve nidâmet gösterür. Zîrâ her belâyâ kim âdem oğlanı (13) uğrar anuñ aşlı ve ol belânüñ başı şol âdem begenmediği nazardandır (14) ki “bunda ne var baķmaqdan ne ziyân gelir”

²⁹⁸ Yûsuf 12/53.

didigindendir. Yoḥsa görmez misün kim (15) şol ‘azamat odları kim ulu taḡları ve ulu şehirleri yaḡarı yaḡar. (16) İmdi anuñ aşlı şol bir giçecük kılıcımdur nedür kim andan bayılır (17) ziyāde olur cihānı ḡarāb iderdi. Nice nazarlar vardur kim kişinüñ (18) gözünden çıkdığı gibi fī’l-ḡāl gönülüne doḡunur şol ḡatı pırıl yaydan (19) ok çıkub doḡunur gibi anuñ nefesine doḡunur ol dem dutaşur (20) ondan pabuk ve kibrit dutaşur gibi anuñ nefesine doḡunur (21) ol dem daḡı cigerin yaḡar ḡarāb ider, zīrā: El-ḡaṭātū rāyidū’l-ṣhevētī [39a] (1) ve yūridū’l-‘itkī dimişlerdür. Ya‘nī gözün şalıvirmek (2) şehvetüñ yartıcısıdur. Daḡı sevmegüñ elçisidir, mādemki ādem (3) gözi bebedin dört yaña döndürür baḡar hīḡ ḡaṭardan ḡālī degildir. (4) Kıdvētū’l-mıṣāyih Sūfīyān Sūrī rahmetullāh ‘aleyhi eyider: Seyeküne (5) fī ḡāzihi’l-ümmeṭi ṣeleṣetū eṣnāfin Lūṭiyüne şinfūn nāzīrüne (6) ve şinfū muṣāfiḡüne ve şinfū ‘āmilüne velev enne ricālen ‘übiṣe (7) bi-ḡulāmin beyne’l-aşibi‘en min aşābi‘e reclihī lekāne livāṭen. (8) Ya‘nī livāṭ idiciler üç bölük olaysa bir bölüḡi yapışmak (9) livāṭasın itmişler ola, bir bölüḡi bakmak livāṭasın itmiş ola (10) ve bir bölüḡi bayḡı livāṭayı itmiş ola, anı cümle ḡāṣ-u ‘ām bilür. (11) Ḥaḡ te‘ālā biz ḡulları bu üç livāṭdan saklaya tövbeyi tevḡīḡ (12) ruzī kıla; āmīn yā mū‘īn.

Bāb bilün kim Ḥaḡ te‘ālā (13) ḡullarını zinādan yıḡdı. Nitekim Ḥaḡ te‘ālā kelāmında buyurur eyider: (14) Velā teḡrabū’z-zinā inneḡū kāne fāḡiṣeten vesāe sebīlā.²⁹⁹ (15) Ya‘nī: Lā tef‘elū mūḡadimāti’z-zinā ve asbābūḡū ke’l-nüzire ve’l-lemse (16)’l-ḡūbleti fe-inneḡū’l-meslekū’li-ehli’z-zinā. Ya‘nī: Ḥad aḡeṣe ṭariḡen yūḡḡerihū (17) ile’n-nāri. Ya‘nī Ḥaḡ te‘ālā ḡullarına buyurdu kim zinhār ve zinhār (18) zinādan saḡıñ aña yaḡın olmak. Ya‘nī daḡı zināya sebeb olan (19) nesneleri işlemek ecnebiye, ‘avrata bakmak gibi daḡı eliyle yapışmak gibi (20) daḡı öpmek gibi zīrā hep bunlar zinādur, kim ki bunları işlerse (21) taḡḡīḡ ulu ‘azāba giriftār olur. ‘Abdullāh İbn-i Mes‘ūd rivāyet (22) ider eyider: Resūlu ḡazretine şordım eyitdi: Yā Resūlallāh eyū zenbin [39b] (1) a‘zamū ‘indellāḡı. Ya‘nī Allāḡ ḡatında ḡanḡı ḡünāḡ uludur daḡı eyitdi: (2) “En nec‘ele Allāḡı niden ve en taḡtele veledеke mūḡāfatū en yūṭem (3) me‘eke ve en teznī meclileten cārūke.” Ya‘nī “Allāḡ ḡatında ulu (4) ḡünāḡ şunlardur kim evvel Allāḡ’ı ortak ḡatmaḡdur. Daḡı kendü oḡluñı (5) depelemekdür sebleyemüyem diyü, ḡorḡup daḡı ḡoñşunuñ ḡatunına (6) yāḡūd

²⁹⁹ İsrā 17/32.

carīyesine zinā itmekdür” didi. Pes imdi gör kim zināyi Allāh’a (7) ortak qatmağıyla ādem öldürmekle berāber ögdi ve dağı Hāq te‘ālā (8) kendü kelāmında bile bu vechile ögmüşdür. Ya‘nī zinā küfürle (9) ve qanla berāber ögdi eyitdi: Vellezīne lā yed‘üne me‘allāhi ilāhen (10) āhara velā yaqtülüne’n-nefse’l-letī harramellāhü illā bi’l-hāqqi velā yeznūn (11) veme’y-yef‘alzālike yelqa eşāmā yüzā‘af lehü’l-‘azābü (12) yevme’l-kıyāmeti veyhhlüd fihī mūhānā³⁰⁰ didi. Ya‘nī mü‘minleri Hāq te‘ālā (13) medh eyledi ammā şol kimse kim bunları işleseydi Hāq te‘ālā yelqa (14) eşāmā didi. Ya‘nī ben anı eşāme bir uğurayındur, eşāmā cehennemde bir qapunuñ (15) adıdur. Şol cehennemde yanan kāfirleriñ gövdesinden aqan qanlar (16) ve iriñler anda cem‘ olur. Pes Hāq te‘ālā, zinā idenleri ol (17) qapuya bırağarındur, dağı qat qat ‘azāb iderin dağı cehennemde (18) çok dura ve bir āyetde dağı buyurur eyider: Ezzāniyetü vezzānī fe (19) clidü külle vāhidim minhümā miete celdeh velā te’huḡküm bihimā ra’fetün (20) fī dīni’l-llāhi in küntüm tū‘minūne billāhi velyevmi’l-āhir velyeşhed (21) ‘azābehümā tāifetü’m-mine’l-mü‘minīn.³⁰¹ Ya‘nī zinā idici ‘avrata ve zinā idici [40a] (1) ere anlarıñ her birine yüzer ağaç ḡad uruñ dağı anlara yüzer (2) ağaç ḡad urduklarını ölmesün kim esirgesiz. Zīrā Hāq te‘ālā erḡem’r-rāḡīmīndür. (3) Ya‘nī esirgicileriñ esirgicisidür. Çünkü qullarına ḡad (4) emreyledi. Pes anı yirine getirüñ eger bu ‘ālemde yirine getürmezseñüz (5) yarın kıyāmet gününde yüz yigirmi dört biñ peygamberler öñünde (6) ve nice yüz biñ evliyā öñünde ve bī-ḡesāb melā’ikeler ḡuḡūrında (7) otdan qamçılarıyla yüz qamçı uralar. Cemī‘ ḡalq öñünde rüsvāyı (8) ola, ammā bu didigimin yüz ağaç ḡad urmaq ere ve ‘avrata şol vaqtin (9) olur kim ikisi bile erken olsalardı. Ya‘nī er evlü olsa (10) ‘avrat dağı, er ‘avrat olsa idi, andan şoñra zinā itselerdi (11) anlarıñ cezāsi bellerine degin qapuya qoyalar taşla depelemekdür. (12) Henüz dünyāda cezāsi budur. Pes āḡiretde bunuñ āşe‘ā qanca (13) olacaqdur. Nitekim Resūl-ı ḡazret a.s bir ḡadışinde buyurur eyider: (14) Men fecere emreten zāte be‘lin en-fecere min fevcihā ve min (15) şedīdin cehenneme meysere ḡamse mā‘ete ‘āmin. Ya‘nī zinā idici (16) erüñ ve ‘avratuñ yarın kıyāmet gününde ikisinüñ bile ferclerinden (17) bir büyük dere aqa şaru irin ola ol derenüñ uzunlığı (18) beş yüz yıllık yol ola cemī‘ ehli echennem andan incine (19) anlara la‘net idelerdür. Ve bir ḡadışinde

³⁰⁰ Furkân 25/69.

³⁰¹ Nūr 24/2.

buyurur eyider: Leyse li-ehlil-zinā (20) ‘alā vücūhihim nūrūn velā tec‘ellāhū fī rizkīhim bereketūn [40b] (1) vehüm ‘indellāhi ātīnā min’l-cīfeti ve leyse fī’n-nāri eşşeddü min ālin. Ya‘nī (2) zinā idenlerüñ yüzüne nūr olmaya, dağı Hāḡ te‘ālā rızklarüñ (3) ve bereketün gidere. Dağı Allāh atında ölmüş et gövdesinden beter oa (4) dağı cehennemde andan ‘azāblusı olmaya şöyle ki anlar durduğı apunuñ ağızı (5) açılacak cehennem ehli feryād ideler ol apunuñ ‘azābından ve murdār (6) oularından el‘eyāzubillāh. Bir adisinde dağı buyurur eyider: Men şāfeḡe (7) imrā‘eten ḡarāmen cā‘e yevme’l-iyāmeti meglūlen yedhi ilā ‘unūhi şümme yermā (8) ile’n-nāri fe-inn kellemeḡa ḡabese bīkūlli kelimetin kellemeḡa fī’n-nāri (9) elfe ‘āmin. Ya‘nī her kim ki bir ḡarām ‘avratla ouşsa iyāmet (10) gününde elleri otdan zencir olup boyunları bağılu ola, andan şoñra (11) öyle cehennem otları dağı dünyāda anlar aç söz söyledilerse her bir (12) söz için cehennemde bir biñ yıl mu‘azab oluna. Pes mü‘minlere (13) vācib olan geregi gibi iḡtirāz itmekdür, tā kim uubetlerden emin (14) olular. Zīrā kim Hāḡ te‘ālā celle celāluḡu velā ilāhe ḡayruhu ferclerini (15) zinādan saıncaları ur‘ān’da medḡ idüp eyitmiş kim: Ve’l-lezīne ḡüm (16) lifürūcihim ḡāfiḡūn illā ‘alā ezvācihim ev mā meleket eymānūm (17) feinnehüm ḡayru melūlīn, diyüpdür. Pes imdi devlet anuñ kim dā‘imā (18) gündüzün şalayu bile zīrā her kim ki zinādan saındı Hāḡ te‘ālā aña (19) birdem itdi dünyāda dağı āḡiretde bile. Nitekim ḡaberde gelmişdür (20) Benī İsrā‘īl zamānında bir ‘ābid var idi Hāḡ te‘ālā lūḡfundan ve (21) kereminden aña bir güzel ḡüsn bir ḡūb cemāl virmüş idi kim (22) bir kez gören bir dağı görsem diyü, ārzū ılandı anuñ şan‘atı (23) zenbīl şatmak idi, meger bir gün durduğı şehirde bir pādişāḡ ızı [41a] (1) var idi. ḡüsn içinde bī-naḡīr idi, ammā biraz vayuz ḡāl var idi, anda güzel (2) yigitler var ise göz alar oymuşdı yıldırub götürürdi anlarla (3) şoḡbet iderdi. Pes ol zenbīlciyi bir gün şehirde gezüb zenbīl (4) şatarken ol pādişāḡ ızıñ apusına geldi nā-gāḡ içerden (5) anı bir cāriye gördi fī’l-ḡāl varub sulḡāna eyidivirdi (6) eyitdi: “Ey sulḡān işbu sāt bir işi gördüm zenbīl (7) şatar Hāḡ te‘ālā aña bir ḡüsn bir cemāl virmüş kim ‘ālemde (8) kimse görmemişdür.” ḡatun eyitdi: “Varuñ bir ḡile idüñ ol kim (9) içeri getüri bilesüz” didi. Pes cāriler taşarı ıḡup (10) eyitdiler kim: “ey yigitler ḡāşı eger şol zenbīlerüñ satılık (11) ise gel içeri gir, biz dağı begendüñmüzi alalum” didiler. Ol (12) yigit bunlarıñ ḡile idecekken bilmezdi içeri girdi gördi kim (13) sulḡān dürlü ziynetler ile bezenmiş görenlerüñ ‘alın alur. (14) Pes yigidi göreceḡ cān-u

göñül ile ʿaşıq oldu, eyitdi: (15) “Ey yigit hālîñ-u aḥvāluñ nedür, niçün bu ḥâlde yurursun soḡaḡlarda, (16) gezersün ḥayf degil midür kim senüñ gibi maḥbûb, nāzik (17) yigit ḥüsn içinde bî-naẓîr ola sen daḡı işbu zenbîlleri (18) şatarsun.” Yigit eyitdi: “Belî şanʿatum budur” didi. Ḥatun (19) eyitdi: “Ey yigit seni bir ḥoş şāḥib-i kemāl gördüm gel şol (20) şanʿatuñı terk it, bizüm ile dost ol saña libās (21) virelüm seni bāy idelüm bu cefālardan kurtul” didi. [41b] (1) daḡı çok dürlü söz söyledi çāre idüb ol yigidi kendüzine (2) mutîc idüremedi. Gördi kim yigit ḥiç rāzî olmadı, eyitdi: “Yigit (3) gel benümle göñül bir eyle cānıbdan murād ḥāşıl ola, yoḡsa (4) işbu çokluḡ cārileri senüñ başına ḥavāle iderüm seni (5) dirlüğüñden ayıralar” didi. Pes yigit bu cevābı işidecek (6) ne idegin bilmedi, eyitdi: “Bārî baña berāberīgiyle şu virüñ (7) ṭahāret ideyin” didi. Çün eline şu virdiler gördi kim (8) serāyîñ ḡapuları birikinmiş ṭaşarı çıkmasına yol bulmadı. (9) Pes serāyîñ dīvārı üzerine çıkıdı. Yaʿnî ṭahāret (10) itmesine çün kendüzin ḥalvete gördi kendü nefesine eyitdi: (11) “Ey miskin bunça yıldur kim Ḥaḡ teʿālānuñ rizāsın ṭalep (12) idersün uş şimdi maʿşiyet mi itmek istersün. Pes eger kim bu işi (13) idecek olursan şimdi degin itdigüñ ʿamel “hebāʿem-menşūrā” (14) olur imdi yegreg oldur kim kendügi işbu dīvārdan (15) aşāḡa pertāb kılasun” didi. Daḡı ābdest alup burc başında (16) iki rekʿat namāz kıldı elin ḡaldırdı nāz-u niyāz eyledi gözlerinden (17) yaş revān feryād-u fiḡān idüb elin yüzüne sürdi eyitdi: (18) “İlāhi ölmege rāzî oldum tek saña ḡarşu olmayum Yā Allāh yā (19) müsteʿān” didi. Kendüzin burcdan aşāḡa pertāb kıldı. (20) Pes ol dem Ḥaḡ celle ʿalā lütfundan Cebrāʾil’e emreyledi (21) eyitdi: “Yā Cebrāʾil tîz iriş ol ʿābid ḡulum kim benüm ʿazābımdan [42a] (1) ḡorḡup kendüzin dīvārdan aşāḡa atdı, fîʾl-ḡāl gökden (2) ayrıldı, ol ʿābidi havādan uçarken dutup anı arḡun arḡun (3) yire indirdi. Çünkim yigit kendüzin yirde gördi ol dem Ḥaḡ teʿālā (4) ḡazretine çok şükürler eyledi daḡı Ḥaḡ teʿālā anuñ üzerine altun (5) çıkırıklar yaḡdırdı, daḡı aña nidā kıldı kim: “Yā ḡulum çün sen bizüm (6) sözümüz şay(ma)dıñ bizim ʿaşḡımıza atladıñ. İmdi ol altun çıkırıklar (7) hep seniñ olsun sulṭān kıızı saña laʾl-u cevāhir (8) ʿarż itdiyse. İşde biz altun çıkırıklar işāret itdük (9) ne laʾla beñzer, ne cevāhire ve daḡı uçmaḡda yigirmi dört (10) dürlü mertebēñ vardur, birisi budur.” Yigit eyitdi: “İlāhi seyyidi (11) ve mevlāyi bunlara gine emreyle uçup evvelki muḡāmlarına varsunlar (12) uçmaḡda, mertebemden nesne eksik olmasun, ben bu ḡāle rāzıyım” (13) didi. Pes ol çıkırıklar Allāh emriyle yine vardılar şālîḡ yigit (14) daḡı ṭoḡru evine gitdi, illā zenbîlleri

serāyda kalmışdı. (15) Çün eve geldi hatunı karşı çıkdı, eyitdi: “Ey er elüñ (16) boşıyla eve geldüñ yoħsa zenbīleri kimse almadı mı kim (17) yiyecek getirmediñ, yā pes oruçumuz niyle açaruz” didi. Yigit eyitdi: (18) “İşbu gice şabritgil inşallāh te‘ālā yarın iki yirden Hudā (19) virmege kādırdur” didi. “Ammā saña bir sözüm var anı işit (20) gör nicedür” didi. Ya‘nī biz böyle oturmağıyla şāyed koñşuları yiyecegi yokdurdılar, (21) kalkup od yakmak hayırludur tā kim koñşularımız tutun görüp [42b] (1) āş bişürür disünler hatun eriñ bu cevābın işidecek gayet (2) hoş gördi fī’l-hāl odu terip tanur içine od yakdı (3) bir zamān anuñ üzerine geçdi meger koñşulardan birisinüñ (4) odı yoğmuş bunlarda dutun görececek kalkup kapularına nidā kıldı (5) eyitdi: “Odum sonmuşdur çıgaruvirüñ diyecek.” ‘Ābid (6) daħı yukardan eyitdi: “İşde firuñda od yanadurur gir al” didi. (7) Pes ol koñşusu daħı içeri girecek tanura bakdı gördi kim (8) tanuruñ içi toptolu etmek var.” Eyitdi: “Ey koñşı vallāhi (9) işbu etmeküñ yeter bişmiş, imden gerü hemān yanmasındur yazıkdur” (10) didi. Daħı od alup evine gitdi. Pes ‘ābid hatunıyla varup (11) gördiler kim tanur toptolu etmek olmuş, ol dem Haq te‘ālā (12) hazretine çok şükürler kıldı andan ‘avrat eyitdi: “Ey helāl (13) işde bildüm kim Allāh’uñ sevgilüsimişsün gel imdi Haq’dan (14) dile kim bize çok rızq vire bu bākī ‘ömürümüzi bārī hoşlığıyla (15) geçirelüm” didi. Çünkim dün yarusı oldı ‘avrat ‘ābide (16) vardı ‘ābidin elin kaldırdı, du‘ā eyledi eyitdi: “İlāhi hatunuñ (17) dilegin sen vir senden artık yalvarcaq kimsem yokdur” (18) didi. Fī’l-hāl bir el gözükdı bir yakut dutar şöyle kim eviñ içi (19) toptolu nūr oldı. Pes ‘ābid ‘avratun uyardı, eyitdi: (20) “Hācetüñ revā oldı tur al diyecek ‘avrat bī-hużūr (21) oldı.” Eyitdi: “Ey er bundan daħı yek görürdüm beni (22) niçün uyarduñ?” didi. “İşbu sāt cennete girmiş idim altun [43a] (1) ve gümüş kürsī gördüm kim hesābı yok dürlü dürlü kıymetlü taşlar (2) ile bezenmiş içlerinde bir kürsīnüñ bir taşı eksik idi, yiri (3) boş dururdu, ben daħı şordum kim bu kürsīler kimüñdür, ve bu (4) taş yiri niçün boşdur” didüm. Baña eyitdiler kim: “senüñ erüñ (5) zināyı terk itdügiçün Haq te‘ālā celle ‘alā emritdi, bu kürsīnüñ (6) bir taşını kopup senüñ erüñe virdiler derken beni uyarduñ (7) imdi “ey er ben ol altundan ve gümüşden vaz geldüm tek du‘ā (8) ile işbu yakut yine yirine varsun ol kürsī öyle olmasun (9) şimdi degin ne vechile Haqқа sığınup dirildikse şimden (10) gerü daħı öyle dirilem” didi. Hem öyle itdiler. Pes imdi zinādan (11) sakınanları Haq te‘ālā ‘aziz dutar dünyāda daħı ve āhiretde. (12) Rivāyet olunur Hasan-ı

Basrî'den rahmetullāh ‘aleyhi eyider: (13) ‘Ömer zamānında raḍıyallāhu ‘anh şāḫābelerden bir şālīḥ yigit (14) vardı, aña bir cemīle ‘avrat sihr eyledi, dürlü hileler idüb ol (15) yigidi evine götürdi. Pes yigit çün ‘avratuñ ḳapusına geldi (16) işine pişmān oldu, eyitdi: “İlāhi zālīm elinden ‘acizüm (17) içümnden cin şeyṭān taşımada ādem şeyṭān ben günāh-kār (18) ḳuluña ḫavāle olup saña ḳarşu olmağçün buña degin götürdiler (19) şimdi dilerüm kim cānumı alasın saña ḳarşu olmadan dünyādan (20) gidem” didi. Daḫı yire düştü hemān sā‘at cānı (21) teslim ḳıldı. Pes ḫāl böyle olacak ‘Ömer ḫaber oldu, gelüp (22) namāzun ḳıldı definden soñra yine ḳabrine geldi, nidā idüb didi kim: “Yā filān [43b] (1) oğlu filān ve limen ḫāfe maḳāme Rabbīḥī cennetāni.” Ya‘nī, “ey yigit (2) şol mevlāsından ḳorḳup günāhi terk iden kimesne içün (3) iki cennet vardur” didi. Ḳabirden ol daḫı cevāb virdi (4) eyitdi: Ḳad a‘āynehumā Emīri’l-mü‘minīn. Ya‘nī taḫḳīḳ baña daḫı ol efendüm (5) iki cennet virdi.” Pes imdi gör kim zinādan ḳaçdığıçün aña (6) Ḥaḳ te‘ālā sa‘ādet müyesser ḳıldı anı nice ḫoş dutdı. (7) ‘Abdullāh’dan rivāyet olunur eyider: “bir gün bir yigide yoldaş (8) oldum cemī‘ gövdesi müşk gibi ḳoḳardı şöyle kim bir oḳ (9) atımı yirden anuñ ol laṭīf ḳoḳusu işidilerdi.” Ben eyitdüm: (10) “ey yigit ḫikmet nedür kim bedenüñ bu ḳadar laṭīf ḳoḳmağa sebep (11) nedür?” didüm. Ḥiç dimedi āḫir and virdüm eyitdi: “Oğlanken daḫı (12) be-ğāyet şāḫib-i kemāl idüm, ḫüsnümi gören ḫayrān olurdu ve daḫı (13) Ḥaḳ te‘ālādan be-ğāyet ḳorḳucılardan bir tācır ustazum vardı, (14) bir gün bir ‘acūze ḳārı dukānımuza gelüp beş biñ aḳçelik (15) ḳumāş aldı.” daḫı eyitdi: “Ey ḫoca kerem eyle şāgirdüñi bile gönder (16) kim işbu ḳumāşı götürmege yardım itsün hem aḳçasun buña teslim idelüm” (17) didi. Pes “ḫocam beni bile gönderdi vardum çün evine gelüp (18) ḳapusından içeri girdüm hemān anı gördüm kim ardımdan ḳapuyı kilid (19) urdılar ilerü vardum gördüm kim, bir cemīle ‘avrat oturur. Anuñ (20) ḳorḳusunda maḫbūbe çāriler ayağı üzere durur, daḫı şol benüm ile gelen (21) ḳārı ilerü vardı.” Eyitdi: “Ey ḫatun işde maḳşūduñı (22) getürdüm bir nazar eyle” didi. Ḥatun beni yanına da‘vet itdi [44a] (1) vardum fī’l-ḫāl hemyānla aḳçe geldi. Eyitdi virüñ beş biñ (2) aḳçelik kumāş bahāsını ve yüz aḳçe daḫı oğlana virüñ eger baña (3) mutī‘ olacaḳ olursa” didi. Ben daḫı ḳoḳ çabalar ḳıldım (4) ḳutulmağa çāre bulamadum” āḫir eyitdüm: “ḳadem-gāḫıñuz var ise (5) göstervirüñ ḫācetüm var ve hem ṭahāret ideyin didüm (6) anlar daḫı elüme gösterdiler çün içeri girdüm hemān-dem necislerden (7) yüzüme ve zülflerime ve ḳollarıma sürdüm

andan çıkup ‘avrat katına (8) geldüm.” Çünkim beni ol halde gördi cārilerine eyitdi: “Hay meded (9) şunu taşarı çıkaruñ ‘ālemi қоқatdı, ben bunu bir ‘ākıl kimesne (10) şanardum bu hūd mecnūnmuş” didi. Ol dem beni hūrlığıyla taşarı (11) çıkardılar, ben dağı sürüb bir ırmağa geldüm ol dem şuyunub şuya (12) girdüm cümle necāseti yudum pāk eyledüm ol zamāndan berü bedenüm (13) müşk gibi қоқar oldu çün ol ırmağdan çıkıdum kenārında (14) iki rek‘at namāz kıldum Allāh te‘ālāya şükridüb otururken nā-gāh (15) uyķum geldi, aķarğandum hemān-dem kulağıma bir āvāz geldi kim: “ey (16) fılān oğlu fılān çünki sen Hāķ te‘ālāyı ağırladuñ kendüñi hār (17) itmekle Hāķ te‘ālā dağı seni ağırladı dünyāda bedenüñi müşk (18) қоһlu eyledi, āhiretde buña göre ağırlaysadur.” İmdi beşāret olsun (19) her kim ki günāhi terk itmekle Hāķ te‘ālāyı ağırlasa Hāķ te‘ālā anı (20) dağı elbetde ağırlasadur, dünyāda ve āhiretde ‘aziz kılaysadur. Cemī‘ (21) maķşūdların müyesser ider. Nitekim bir қаşāb vardı bir ‘avrata (22) ‘aşıķ olmuşdı. ‘avrat gördi kim қutulmağa çāre yokdur, eyitdi: (23) “Ey қаşāb eger kim murādıñ hāşıl olsun dersen, bir hālvat [44b] (1) yir düz kimse bizi görmeye” didi. Pes ol dem қаşāb bir yir düzdi (2) ‘avratı kığırdı ‘avrat eyitdi: “Ey қаşāb hūd senüngle (3) қavl eyldük kim bir yir düzsen bizi hīç kimse görmeye uş bizi bunda (4) beş kimesne göre durur iki firişte sende iki firişte bende (5) beşinci ol Allāh hāzretidür. İmdi bu beş kimesne göre dururken biz bu (6) işi nice işleyüz” didi. Çün қаşāb bu sözleri işitdi (7) ol işden döndi sıdķ ile tövbe kıldı bir gün bir yire giderken (8) ol zamānuñ peygamberi ile yoldaş oldu, ıssı günler idi, ol (9) peygamber du‘ā kıldı eyitdi: “Bize maded қıl bu ıssıdan қutar” (10) didi. Du‘ā itdi: ol қаşāb “āmīn” didi. Hemān sā‘at bir pāre bulut (11) geldi anlaruñ üzerine gölge eyleyü gitdi, bir zamāndan soñra (12) bunlar ayrıldı ikisi iki yaña gitdi. Pes bulut қаşāb üstüne (13) gitdi. Ol peygamber eyitdi: “Ey қаşāb bulut benüm du‘āmla geldi (14) şanardum ol hūd senün “āmīn” ile gelmiş” didi. İmdi zinādan (15) saķınanları Hāķ te‘ālā her vechile ‘aziz kılar, murādın (16) hāşıl ider. Hikāyet meger kim hālifeyi Bağdād Hārūnı’l-Reşīd’üñ (17) bir nedīmi vardı, be-ğāyet şālīh diyānet ehliydi, ‘ālemde (18) çok ğarāyib görmüşdi, bir gün hālife eyitdi: “Ey pīr nolaydı (19) başıña gelen ‘acāyiblerden bir iki ‘acāyib haber söyleseñ anda uyam” (20) didi. Ol pīr eyitdi: “Ey hālife başımdan çok ‘acāyibliler (21) geçmiş ve illā hāzretiñe bir iki ğarāyib nesne eyidivirem” didi. Söze (22) geldi: “yigitlüğümde bir gün yolda giderken bir cemīle ‘avratı gördüm [45a] (1) başımda süci fı‘li dağı vardı.” Ben eyitdüm: “elbetde

baña (2) mutî olmak gereksün.” ‘Avrat eyitdi: “Ey yigit kormaz mısın (3) Allāh’uñ hışmından kim işbunuñ gibi fesāda kaşdidersün (4) yoħsa senüñ anañ yā kız qarındaşuñ yok mı anı fikir itmezsun” (5) didi. Ben eyitdüm: “baña ma’rifet şatmağı koy, elbetde nefsum dilegi (6) yirine gelmek gerek” didüm. Gördi kim elümden kurtulamağa çāre bulmadı: (7) “ey yigit dā’imā yolda izde yürürsün seni biz hoş yigit görürin (8) saña bir nesne öğredeyin seni kılıç kesmesün” didi. Eyitdüm hoş (9) ola ammā seni gerçek idigün neden bileyin” didüm. Eyitdi: “Evvel (10) baña tecrübe eyle andan görüb inansun” didi. Meger ‘avrat yazı (11) yazmak bilürmüş hemān sâ’at bir pāre kâğaz üzerine bir nesne (12) yazdı iki altında koydı, dağı boynun dutı virdi, eyitdi: (13) “Kılıcuñla ur görsün keser mi?” didi. Ben dağı kılıçum çıkarub (14) bir kez urdum fi’l-hāl başı ardına düşdi çün kim anı (15) gördim korkdığımın aklum gitdi, bir zamāndan sonra ‘aklum (16) geldi kılup boyunı altındaki kâğazı aldum içinde (17) yazılmış kim: “ey yigit zinā idüb ‘azāba giriftār olmağdan (18) başımdan cānımdan geçdüm Allāh’a ‘āşī olmağa rāzı (19) olmadum şöyle bilsün” diyü yazmış idi. Hemān kim bunu okudum (20) içüme korku düşdi zārī zārī ağladum kendü kendüme (21) eyitdüm: “ol hatunlığıyla Tañrı’dan korkacak ey utanmaz mısın erligüñ [45b] (1) ile niçün korkmayasın diyü şıdık-u ihlāşıyla cemî’ fesād işlere (2) tövbe kıldum ol vakdan berü ‘ibādet ve t̄ā’ata meşgöl (3) oldum.” Ve dağı rivāyet olundu zübdet’l-meşāyih Mensūr (4) Bin ‘Ammār’dan eyider: “bir gün bir yigit bir ‘avratı evine (5) alup gidiyor bildüm kim kaħbedür fikir itdüm kim varup ol yigidiñ (6) elinden anı alı koyam zinā idüb anuñla ‘azāba giriftār olmaya. Fī’l-hāl (7) başıma ridā şardum kim beni kimse bilmeye vardum.” Eyitdüm: “ey hatun (8) ol yigide kaç akçeye gidersün ben üç akçe artık vireyin” didüm. (9) Pes ‘avrat çünkim akçanuñ artuğın işitdi arıdı şu gibi (10) akdı, hemān-dem ol yigidi terk idüb benimle geldi, çün (11) eve gelüp içeri girdük ol sâ’at namāza durdum, nice (12) zamān aña meşgöl oldum. Pes ‘avrat kendüzine eyiderdi kim: (13) “işbu kişi namāzı kaçan tamām ide kim benüm katıma gele.” Ben dağı (14) çün anı işitdüm namāzı ziyāde itdüm, ‘avrat çün anı gördi (15) eyitdi: “Hay kişi beni işbunda niye getirdün yā tır yā gel ve yāhūd (16) baña destur vir gideyin” didi. Ben namāzı bitirüb selām (17) virdüm, eyitdüm: “Ey hatun saña bir mesele şorayın cevāb (18) virdinden sonra nederseñ diysen.” ‘Avrat eyitdi: “Ey kişi (19) meseleñi şor cevābıñ al.” Ben eyitdüm: “bir kişide bir kişiuñ (20) haqqı olsa, dağı anuñ iki ‘ādil tanıkları olsa ol kişi

(21) ḥaḳ alubilür mi, alayamaz mı?” didüm. ‘Avrat eyitdi: “Alur hîç minnetsiz” didi. [46a] (1) Ben eyitdüm: “Yâ şâhid dört olsa nice olur” didüm. Eyitdi: (2) “Ol daḥı yegreg olur.” Ben eyitdüm: “öyle olacak ḥüd şâhid (3) gerekmez” didi. Ben eyitdüm: “çünkü ḥâl böyledür, senüñ ḳatıña (4) nice varayın, iki firişte benüm omuzumda otururlar her ne kim işlersem (5) ṭanıḳlardur ve iki firişte senüñ omuzuñda otururlar sen (6) işlediğiñ işi ṭanıḳlardur, yarın ḳıyâmet gününde Ḥaḳ te‘âlâ (7) ḥazreti ḳâzı olduğu vaḳtın anuñ ḥazretine ṭanıḳlık (8) virürler nice biñ evliyâ-u enbiyâ ḥuzurında ve bî-ḥesâb melâ’ikeler (9) naẓarında bizi rüsvâ idirler” didüm. Ḥod Ḥaḳ te‘âlâ nesneyi (10) bilür ve görür, hîç anuñ şâhide ihtiyâcı yokdur, illâ ‘adl çün (11) eyider tâ kim ḥaḳ içinde ‘aşılerüñ işi bilinse yüzlerine urula (12) melâmet olular, çünkü ‘avrat işbu cevâbları işitdi (13) işine pişmân oldu, tövbeye geldi zârî ağladı az zaman (14) dan soñra baña eyitdi: “Ey kişi bizüm her işimizi bilen ve işiden kimdür?” (15) didi. Ben eyitdüm: “yirleri ve gökleri yaradan Allâh’dur.” Çünkü (16) ḥatun Allâh adını işitdi anuñ ḳorḳusundan dıtradı (17) yire düşdi, fî’l-ḥâl cân teslim kıldı. Pes imdi her mü’mîn (18) olan kimesne Tañrı’dan ḳorḳup kendüzin zinâdan saḳınmak farzdur (19) ey erdür ve eger ‘avratdur, daḥı nefsinin zinâ itmekden nice saḳınırsa (20) gözlerini daḥı saḳınmak farzdur, zîrâ gözüñ daḥı zinâsı (21) vardur. Nitekim Ḥaḳ te‘âlâ kelâmı ḳadîminde buyurur eyider: Ḳul’l-ilmü’mînîne (22) yeḡuzẓû min ebşârihim veyahfeẓû fûrûcehüm. [46b] (1) Ve Ḳul’l-ilmü’mînâti yaḡzuẓne min ebşârihim veyahfaẓne fûrûcehünne.³⁰² (2) Ya‘nî “Yâ Muḥammed eyit sen mü’mînlerle kim gözlerin aşığa dutsunlar ḥarâm (3) ‘avrata baḳmasunlar, daḥı ferclerin. Ya‘nî uyar yirlerin saḳlasunlar daḥı (4) mü’mîne ḥâtûnlara eyit kim anlar daḥı gözlerin aşığa dutsunlar (5) kendü erlerinden ḡayrı erlere baḳmasunlar ve ferclerini zinâdan saḳınsunlar (6) her kim kim ḥarâm ‘avrata naẓar kılsa ve her ‘avrat kim ḥarâm ere (7) naẓar kılsa yarın ḳıyâmet gününde cehenneme girecek anlaruñ (8) gözlerine ḳarşun ardılır kim çatlaya kör ola eger ḥüd zinâ iderse (9) cehennem içinde andan ‘zâblusı olmaya. Nitekim Resûl-ı ḥazret a.s (10) eyider: “Mî‘râc gicesinde cehennemi baña çünkim gösterdiler gördüm kim içinde (11) ümmetümden nice kimseleri otan tâbütlara ḳoymuşlar ağızlarından od (12) girer diblerinden çıkar ve daḥı anlaruñ uyar yirlerinüñ şol

³⁰² Nûr 24/30-31.

(13) murdār koğulardan cehennem ehli feryād idüp eyidirlerdi kim, “İlāhi bu (14) murdār koğular bize cehennem ‘azābından oldu, ey Çalabum (15) sen bize meded kıl” dirlerdi. Ben dağı Cebrā’il’e şordum kim: “Yā qarındaşum (16) Cebrā’il, bunlar kimlerdür ve günāhları nedür kim bu kadar ‘azāba giriftār (17) oldılar.” Cebrā’il eyitdi: “Bunlar zinā idicilerdi Yā Resūlallāh” (18) didi. Ne‘uzbillāh min zālik. Ve dağı cehennemde bir bölük (19) ‘uryān ‘avratlar gördüm kim otdan direklerle alanı saçlarından (20) aşı koymuşlar qarınları yarılmış, boyunlarına yılanlar dolaşmış (21) yakalarına ‘akreblar yapışmış ziyānılar otdan kamaçılar ile dört (22) yanında durmadan dögerler ferclerinden kanlar ve irinler revān [47a] (1) olup, qarşılı kim cehennem ehli kendü ‘azābların unudup (2) anları esirgerlerdi. Ben eyitdüm: “Yā Cebrā’il bunlar kimlerdür?” Eyitdi: (3) “Bunlar zinā iden ‘avratlar anlarıñ ‘azābları işbu vechile dūr” didi. (4) Ben eyitdüm: “işbu ‘avratlarıñ ‘azābı erlerden niçün artıkdur?” (5) Eyitdi: “Anuñçün kim zinānuñ ekşeri ‘avrat fi‘lindendür, şöyle kim (6) ‘avratda rizā olmayınca er nesne idemezdi.” İmdi “Yā Muḥammed (7) ümmetüña haber itgil zinādan ırak olsunlar tā kim işbu (8) ‘azāblara şınaşmaylar. Ḥaḳ te‘ālā lütfundan biz yazuklu kulları (9) zinādan ırak idüp tövbe ve tevfiḳ rüzī kıla; āmin yā mu‘in. (10)

Bāb münāfiḳ bilün kim Ḥaḳ celle ‘alā münāfiḳlarıñ yirin (11) cehennemın aşığa tabaḳasında itmişdür. Nitekim kendü kelāmında: (12) “Feümmühū hāviyeh”³⁰³ didi. İmdi münāfiḳdan ki saḳınuñ ḥāliş (13) oluñ tā kim “direki esfelden” kırtulasuz eger münāfiḳ kimdür (14) dinilürse Ḥaḳ te‘ālā anları kelāmında bildirdi (15) eyitdi: (İnne) El-münāfiḳkine ve’l-münāfiḳātı ba‘zühüm mim ba‘z ye‘mürüne (16) bi’l-münkeri ve yenhevne ‘ani’l-ma‘rūrī.³⁰⁴ Ya‘nī münāfiḳlar nişānı oldur ki birbirine (17) yüz iş buyura. Ya‘nī şerre kulağuzlaya ḥayır işden men‘ ide gerek (18) er olsun gerek ‘avrat olsun ve bir āyetde dağı eyider: Ve yakbizüne (19) eydiyehüm.³⁰⁵ Ya‘nī münāfiḳlarıñ bir nişānı dağı oldur kim elleri ḥayrsuz ola. (20) Mālı olacak şadaḳa virmeye, ve bir nişānı dağı oldur kim namāz kılmaya kılursa da (21) cemā‘ata gelüp kılmaya meger gücle getirilir, ve eger cemā‘ata gelürse de degilinden şoñra [47b] (1) gele ve gine degilisinden evvel gide, ve

³⁰³ Kāri’a 101/9.

³⁰⁴ Tövbe 9/67.

³⁰⁵ Tövbe 9/67.

dağı sahar vakitlerinde murdār yatur ola. (2) Yemekde şıgır gibi ola. Mü'minleri sevmez ola, ve bir gūye ta'ne idici (3) ola, ve her kişinūñ 'ayıbun yüzüne urucu ola, ve harāmdan saşınmaz ola. (4) Göñli büyük ola, ve gıybet idici ola, ve çok sözlü ola, şöyle kim (5) sözlerinūñ ekşeri küfür ola. Ne'uzbillāh min zālīk. Pes bu cümleden (6) ihtirāz itmek gerekdür, tā kim mü'minlik şübūt bula, zīrā kişiyē (7) göñlün yüksek dutmağ revā degildir. Şeytān dağı melā'iklerūñ muḳarrabıydı (8) cümlesiyē 'ilmi andan öğrenirlerdi yirlerde ve göklerde andan mūrteber yoğdı (9) çünkim kendüzin gördi göñlün büyütüdi bir kerre ben dimekle dergāhdan (10) sürüldi bu nice hürmet ziyād iken sonra cümlesinden itibārly iken (11) cümleden itibārsuz oldu, cümleden Allāh'a yakın iken cümleden (12) ırak oldu, mertebesi cümleden yüksek iken cümleden alçağ oldu. (13) Bu nice 'ibādet "hebā'em-mensūrā" oldu, yedi kat göğün (14) her birinde biñlü yıl tāt itdügi bātıl oldu. İmdi ādem oğlanına (15) bundan 'ibret almağ yeter eger bilüsi var ise her kim ki kendüzin begendi (16) mel'un-u münāfiḳ oldu, āhiri hār-u ḫaḳīr oldu. Hikāyet nitekim (17) velīlerden bir kimesne vardı vefāt itdi, mürīdleri anı be-ğāyet (18) severlerdi bir gün ḳabrine gelüp yas-mātem dutup şol ḳadar (19) ağladılar kim gözlerinde yaş ḳalmadı andan cān-u göñülden tazarrū'lar (20) idüp Ḥaḳ te'ālā ḫazretine yalvardılar eyitdiler kim: "ey bizüm Allāh'umuz (21) ne olaydı lūtfundan şeyḫumuza cān vireydün ḳabri içinde bize cevāb [48a] (1) ideydi, bir zamān şeyḫumuzaduñ şimdi göñülcüğün ele alup ḫālın (2) ve ḫāṭırun şorarsañ" didiler. Pes Ḥaḳ celle 'alā anlaruñ ḫācetin (3) revā ḳıldı şeyḫlarına cān virdi, fī'l-ḫāl ḳabrinden āvāz geldi (4) eyitdi: "Ey yāranlar bizden murādıñuz nedür?" didi. Eyitdiler: "Ya şeyḫ ḫālīñ (5) nitedür, Ḥaḳ te'ālā saña rahmet itdi mi?" didiler. Şeyḫ eyitdi: "Benüm ḫālīm (6) ḫiç şormañ kim gāyet 'azābdayın" didi. "Allāh te'ālānuñ ḫışmına (7) uğradum bir günāhdan ötürü" didi. Çün mürīdleri şeyḫdan (8) bu cevābı işitdiler, eyitdiler: "Yā şeyḫ çünki bu nice tāt ve 'ibādet (9) birle mu'azzab olduñ yā bizüm gibi günāhkārlar necisi olacaḳdur" didiler. (10) Andan eyitdiler: "Yā şeyḫ şol bir günāh kim andan ötürü 'azāba giriftār olmuşsınız (11) anı bize eyidüvir, tā kim andan ḫāzer ḳılaruz anı işleyüp mu'azzab olmayuz" (12) didiler. Şeyḫ eyitdi: "Ey mürīdler size eyidüvirsem ḳorḳarum kim inanmaysuz. Zīrā ol (13) günāh sizün ḳatunuzda az günāhdur, ve illā Allāh ḳatında gāyet uludur" (14) didi. Mürīdler eyitdiler: "Yā şeyḫ sağığında bize naşihat iderdün (15) biz dağı dutarduğ, şimdi dutmaz mıyuz" didiler. Andan şeyḫ eyitdi:

“Mürīdler (16) dünyādaki günāhum işbu idi kim bir gün bir kimesneyi gördüm gözüme hārca (17) geldi ben daḥı dilüm ile gerçi nesne dimedüm ve illā gönlümde (18) bir sehelçe bu keçdi kim işbu kişi benden alçaqdur ben andan yükçeyin” didüm. (19) Pes anuñçün beni cehenneme koydılar” didi. “Siz Hāḡ te‘ālādan dilediñüz (20) beni diri kıla pes ol sâ‘at zebānīlere emreyledi kim beni cehennemden (21) çıkardılar size cevāb virmek için, imdi çünkim cevābıñızı aldıñuz (22) sizi Allāh’a ısmarladuḡ işde beni gine cehenneme sürüdiler şöyle [48b] (1) bilesiz ha” didi. Daḥı artık cevāb itmedi. Pes imdi çünkim münāfıklar dā‘im (2) tekebbürlük itmek ve ğaybet söylemek ‘ādet itdiler anlaruñ duraḡı “Hāviye” oldı kim (3) cehennemüñ aşāḡa ṭabḡasıdur, hūd yalnız ğaybet itmegüñ günāh anlara beter idi. Zīrā (4) zinā idenlerüñ ‘azābı nice idiken yukarda zıḡrolundu işitdñüz imdi (5) ğıybet söylemek zinā itmekden artıkdur kim, bir kişi zinā itsem pişmān olsa (6) ağlayub şıḡkla tövbe eylese anuñ tövbesi ḡabūl olunur, ammā ğıybet itmegüñ (7) tövbesi ḡabūl olunmaz, tā ol ğıybet itüḡi kişiden ḡelālmāḡ dileyüb (8) ol kişi ‘afv itmeyince. Zīrā bir kişinüñ ğıybetün çekmek anuñ etin yemekdür. Nitekim (9) Meymūn rahmetullāh eyider: “bir kez bir kişinüñ ğıybetün çekdigüm için gice uykuya (10) vardum fı‘l-ḡāl düşüm içinde anuñ etin baña getürdiler ben eyitdüm: “Ādem etin yemek (11) ḡarāmdur, Yā pes nice yiyeyin” didüm, eyitdiler: “gündüz anuñ ğıybetün didüñ etin yedüñ (12) uş şimdi daḥı elbetde yemek gereksün ve kıyāmet gününde daḥı yiyersün” (13) didiler. Ben daḥı uykudan bilgelü uyandum, hemān sâ‘at ol ğıybet itdügüm (14) kimesne varup ḡelālluḡ diledüm, daḥı tövbe itdüm kim ayruḡ ğıybet itmeyim (15) ve degilimüm her kim ki ğıybet itsem kırḡ gün ṭā‘atı ḡabūl olmaya.” Ve daḥı (16) Resūl-ı ḡazret a.s eyider: “Ġıybet itmek orucı ve ābdesti şınar” didi. (17) Ya‘nī şevābı gidirür ve daḥı kıyāmet gününde ḡalāyık ḡabrinden ḡopacaḡ her kişiye (18) doḡsan doḡuz nāme gele her birisi göz erimi degilü ola her kişi kendü (19) nāmesün okuya içinde olan şevābları ḡayrı u şerri göre. Pes bir bölük (20) ṭāyfe eyide kim: “İlāhi bu bizüm bitümüz yañlış gelmiş” diyeler. Hāḡ celle ‘alā eyide: (21) “ey ‘āşī ḡavim bitiler sizüñdür yañlış degildür” diye. Andan eyideler: “İlāhi bizüm (22) degildür. Zīrā biz dünyāda namāz kılduḡ, zekāt virdük, ḡacca varduḡ, ḡazā (23) itdük, nice bundan ḡayrı daḥı ḡayrlar ve ḡasenātlar işledük anlaruñ (24) ḡiçbirisi bunda yoḡdur” diyeler. Andan gine Allāh ḡazreti eyide: “ey ‘āşī ḡavim [49a] (1) gerḡek eyidersiz, bu didigünzi hep işlemişsüz ve illā ğıybet itmekle küllisün (2) zāyi‘

itmişsüz ol hasenâtlar yerine dürlü günâhlar tıdurmıssuz” (3) diye. Ve dağı emride tamuya sürölür. Pes imdi öyle bilindi kim gıybet (4) ‘ibâdeti bozıymış şu giyisi kirin şâbûn şuya yudugı gibi. (5) Ve dağı rivâyetdür, Resûl-ı hazretinden şallalâhu ‘aleyhi vesellem (6) eyider: “ol gice kim beni mi‘râca iletdiler nice kişileri gördüm kim yukardan (7) tırnaqları var idi, ol tırnaqlarıyla yüzünüñ etin şuyarlardı (8) ben eyitdüm: “Yâ Cebrâ’îl bunlar kimlerdür?” Eyitdi: “Şol kişilerdür kim dünyâda (9) gıybet iderlerdi ve buhtân kılurlardı” didi. Pes işbu zikrolan (10) haţâlar münâfıklar fı‘lidür kim anlardan hâzer itmezler dâ‘im (11) kendülerin günâh denizüne gark iderler. Dağı sözlerinüñ ekşeri (12) küfür ola, hiç andan haberdâr olmayalar. Zîrâ halk arasında (13) ekşeri küfür kelimeleri isti‘mâl oluna ki haţâsın bilmeyüp söyleye (14) ve kimisi haţâsın bilmege hiç muqayyid olmaya “âh bu sözde ne var” diyü (15) söyleyciyi ola. Ammâ şer‘ide otuz sekiz yirde küfür kelimesi isti‘mâl (16) olunur ve şerh kılınur.

Bâb bir kişi küfür kelimesin söylese (17) gerek bilüb söylesün, gerek bilmezlikle söylesün. Ya‘nî gerek (18) kaşdla söylesün, gerek yañılub söylesün kâfir olur. Dağı (19) bir kimesne lâğıla küfür söylese. Ya‘nî “eşiden gülüşsün” diyü (20) kâfir olur. Dağı bir kimesne harâma helâl, yâ helâla harâm dise (21) andan söylese gine i‘tiyâd dağı şöyle olsa kâfir olur ve eger bir kimseniñ [49b] (1) bir sevgilü kimsesi ölse, dağı eyitse “Tañrı’ya gerekdi aldı” dise (2) yâhûd “filân ölmese yâ filâna virmese ölmezdi” dise kâfir (3) olur, ve eger bir kimesne bir kimsenüñ öldüğün işidüb “yazık yazık (4) ol kişi ölmemek gerekdi” dise kâfir olur. Zîrâ ölüm Allâh (5) işidür, yazıkdan münezzehdür, ve eger bir kişi eyitse filân kimesne (6) “yaramaz âdemdür, yalancıdur, eger ol kişi peygamber dağı olsa idi, ben aña (7) inanmazdum ve imân getirmezdim” dise kâfir olur, ve eger bir kişi “namâz on (8) vakit olsa idi, kılmazdum” dise kâfir olur. Bir kişi eyitse “gün kıble (9) doğusına ve yâhûd gün yatanına olsa idi, ben aña karşı öykinmezdim” (10) dise kâfir olur, ve eger bir kimesne eyitse “Âdem Peygamber cennetde buğday (11) yemese idi biz bu bile şakî olmazduk” dise kâfir olur. Zîrâ (12) Tañrı’nuñ takdîr yirinde öyle olacak idi, ve eger bir kişi bir kişiye eyitse (13) “hey kişi seni görececek hemân cân alıcı görmüş gibi ölürin” kâfir olur, (14) ve eger bir kişi eyitse “cân alıcı benüm düşmanımdur” dise kâfir olur, ve eger bir kişi (15) marîz olsa yâhûd fakîr olsa, dağı incinüb eyitse “benüm işbu (16) diriligimden ölüm yegdür” dise kâfir olur. Zîrâ kul başına ne kim (17) gelürse

Taňrı'dandır. Pes anuñ taqđır itdügin begenmemekdür, ve eger bir kiři bir (18) günäh işlese, bir kiři dağı aña eyitse “haťa itdüñ (19) tız tövbe it” ol dağı eyitse “ben ne eyledüm kim tövbe idem” dise kâfir (20) olur, ve eger bir kiři eyitse “tırnaķ kesmek sünnetdür” bir kiři dağı (21) eyitse “ben kesmezün gerekse sünnet olsun” dise, kâfir olur, (22) ve eger bir kiři bir kişiye incib eyitse “la‘net saña dağı senüñ [50a] (1) müslümānluđuna” dise kâfir olur, ve eger bir kiři kâfir giyisin giyse kendüzin (2) kâfire beñzetse kâfir olur, ve eger bir kiři ĥarām mālдан şadaķa (3) virse ba‘zīler қatında şevāb olmaz ba‘zīler қatında kâfir olur, (4) ve eger bir kimesne eyitse “nolaydı zinā itmek ĥelāl olaydı” dise (5) kâfir olur, ve eger bir kimesne eyitse “zülüm itmek ĥelāl (6) olaydı” dise kâfir olur, ve eger bir kimesne bir ‘ālmī incitse ĥiç (7) sebep yoğken dağı eyitse kim “ben bu incitmegi ve bu қақмағы anı (8) ĥarāmlıķ maşlaĥatçün itdüm” dise kâfir olur, ve eger bir kiři eyitse “ne gelürse (9) oқumuşlardan gelür. Ya‘nī her ne kim fesād var ise anlardan olur” (10) ve eger bir kimesne bir dānişmanda “dānişmandçıķ” dise kâfir olur, (11) ve eger bir kimesne bir kişiye eyitse “gel şerī‘ata varalum” ol dağı eyitse (12) “şerī‘ata benüm neyime gerek” dise kâfir olur, ve eger bir kimesne süci içmege (13) yā zinā itmege başlayacak “bismillāhı” dise kâfir olur, ve eger bir (14) kimesne ‘avratın ĥayz vaқtinde ardından cimā‘ eylese dağı anı (15) ĥelāl görse kâfir olur, ve eger bir kimesne eyitse “Taňrı benüm (16) mālumı kesdi ben dağı anuñ ĥaқın keseyin namāz kılmayayın” dise (17) kâfir olur, ve eger bir kiři bir kişiye eyitse “gel dünyāyı terk it (18) āĥireti қabül eyle” ol dağı eyitse ta‘īdi viresye virmez (19) dise kâfir olur, ve eger bir kiři bir kişiye eyitse “baña (20) sensüz ne uçmaķ gerek ne dīdār gerek” dise kâfir olur, (21) ve eger bir kimesne eyitse “kâfir olayın eger filān itdüm ise” dise (22) kâfir olur. Ammā ba‘zīler қatında kâfir olmaz anddur der ve eger bir kiři [50b] (1) bir kişiye eyitse “gel namāz қıl terk eyleme. Zīrā Taňrı saña anuñçün (2) ‘azāb ider” dise ol dağı eyitse “baña oğlançıklara muşaqқatdur (3) pes bu muşaqқat baña var iken Taňrı baña ‘azāb iderse (4) zülmdür” dise kâfir olur, ve eger bir kimesne eyitse “ben şevābdan ve ‘azābdan (5) fāriğum anlar baña gerekmez” dise kâfir olur, ve eger bir kimesne çok (6) zamān ĥasta olmasa bir kiři dağı aña eyitse “Taňrı seni unutmuşdur” (7) dise kâfir olur, ve eger bir kiři bir kişiye eyitse “sen baña zülüm itdüñ (8) Taňrı saña zülüm eylesün” dise kâfir olur. Bir kiři oğlançuğuna süci içürse (9) anuñ қavm-i қabīlesi gelüp “mübārek olsun” diseler kâfir olurlar, ve eger bir kimesne (10)

ıraqda bulut görüp dağı “bulutda yağmur var” demek küfürdür. (11) Zîrā ğāyibe hükmitmek olmaz eger ol bulutda şahıh yağmur olsa dimemek (12) gerek tā kim üzerine yağmayınca ve eger bir kimesne bir taş yā ağaç yāhūd bir ğayrı (13) nesne kaldırıp eyitse “bunda bu kadar vakiye ve bu kadar derhem vardır” demek (14) küfürdür. Zîrā bu dağı ğāyibdür, ve eger bir kimesne “filānda filān olur (15) yā filānda filān olur, ey kuraqlı filān yağılığ olur, yā bu bir yıl (16) tereke şöyle olur yaymış böyle olur” demek, ve dağı ne kim buña beñzer (17) ğāyib sözler varsa söylemek küfürdür. Bu cümleden hāzer itmek (18) gerek ve eger küfri er söylese ‘avratun bābın talāk boşolur (19) tekrār nikāh gerek ve eger ‘avrat söylese boşalmaz ve illā tiz tövbe (20) istiğfār ide, imān getüre Hāḡ te‘ālā lūtfundan mü’minlere (21) münāfıklıktan ve küfür söylemekten saklayup tövbe tevfiḡ rūzī kıllara; (22) āmin yā mu‘īn.

Bāb korku bilün kim Hāḡ te‘ālā ḡazretinden korkmak farzdur. Nitekim [51a] (1) kelāmında buyurur eyider: Yā eyyühe’l-lezīne āmenü’t-teḡi’l-lāhı ḡaḡḡa tükātihi³⁰⁶ (2) didi. İbn-i ‘Abbās eyider: “Tañrı’dan korkmak oldur kim aña muḡīc olmaḡdır. (3) Ya‘nī ne kim emritiyse işlemekdür, ne kim men‘ itdiyse andan vaz (4) gelmekdür. Allāh adın zikritmekdür. Ni‘metlerün şükrin ödemekdür, tā‘at (5) kıllmaḡdır, göz yumub açınca anuñ buyruğundan taşarı olmamaḡdır.” Her (6) kimün kim korkısı bu vechile olursa maḡfired ehlenden. Nitekim (7) Hāḡ te‘ālā kelāmında: Hüve ehlü’t-taḡvā ve ehlü’l-maḡfirah.³⁰⁷ (8) Ya‘nī taḡvā ehli oldur, dağı maḡfired ehli oldur, ve dağı Resül (9) a.s eyitdi: “Mü’mine gerekdür kim dā‘im iki arasında ola. Biri budur kim (10) “‘acebā şol geḡen rüzgār içindeki kıldıgum tā‘at ḡabül oldı mı (11) yoḡsa olmadı mı” diyü korka. İkinci budur kim “‘acebā şol gelecek rüzgār (12) içinde Hāḡ te‘ālā ne dürlü nesne taḡdīr eylemiş” diyü korka, ve dağı (13) ḡaçan kim Hāḡ te‘ālā Muḡammed’e izā cā‘e süresin gönderdi, endişesi öküş (14) oldı, gicelerde azıcık uyardı, tā‘at kıllmaḡdan ayakları şişdi (15) ve ağlamaḡdan gözleri ḡarāb oldı. Pes şaḡābeler eyitdiler: “Yā Resülallāh niçün (16) bu kadar çok ağlarsun Hāḡ te‘ālā seni yarıḡladı cemīc yazıklarun (17) bağışladı rahmet kıldı” diyeler. Andan Resül a.s eyitdi: “Nice (18) ağlamayayın ḡanı cān virmegün düşvārlıḡı ḡanı bu nice zamān (19) ḡabirde yatmaḡ ḡanı ḡabirde gerü ḡopmaḡ korkusu ḡanı kıyāmet günün (20) düşvārlıḡı

³⁰⁶ Āl-i İmrān 3/102.

³⁰⁷ Müddesir 74/56.

kim bir günü elli biñ yılcadır, kanı ol günün heybeti kim (21) her kişi “nefsi nefsi diye nice ağlamayayın” didi. Dağı Fāṭıma evine gitdi [51b] (1) gördi kim Fāṭıma güler, eyitdi: “Yā Fāṭıma güler misün, yoḥsa ‘Azrā’il (2) cānuñ alacağın unutuñ mı cān cıkmağıñ acısın unutuñ mı kabire girüp (3) Mūnker ve Nekīr geleceğın unutuñ mı, anlaruñ suāline cevāb vireceğın bildüñ mi (4) kabriñ cennet būstānlarında mı olursa, yoḥsa cehennem çukurlarından mı, bu ikisinden (5) kaḡısın olacağın bildüñ mi ve kıyāmet gününde kabriñden nice kopaçağın bildüñ mi. (6) Zīrā nicesi toñuz, maymun şūretinde kopa kimi aḡ yüzlü, kimi kara yüzlü (7) kopa ve dağı sağı elüñe biti mi gelür yoḥsa şol elüñe kara biti mi (8) bu ikisinden saña kaḡısı geleceğın bildüñ mi kim gülersin. Zīrā kimüñ sağı (9) eline aḡ biti gelse ehli cennet ola, ve kimüñ şol eline kara (10) biti gelse ehli cehennem ola. Yā Fāṭıma çūnkim işbu neler başıña (11) gelerdür, niçün şād olup gülersün. Yā Fāṭıma çūnkim işbu neler dünyāda (12) şād olmaḡ ol kişiniñdür kim ‘aḡlı olmaya ve dünyānuñ mālını şol kişi (13) kabūl ider kim kıyāmet ḥesābından ḥaberi olmaya. Yā kaḡım Fāṭıma yapraḡ (14) giygil ve Tañrı virdiğüne kanā‘at itgil doyunca yiyüb yoḥsulları (15) unutmağıl māluñ olursa zekāt virgil. Zīrā Cebrā’il baña eyitdi kim: (16) “her kaḡı kişi kim zekātın toḡru virmese tamudan çıkmaya.” İmdi “Yā (17) Fāṭıma çok şükreylegil kim Ḥaḡ te‘ālā saña zekāt vācib olacaḡ kadar (18) māl virmemişdür, bārī anuñ üçünde ‘azāba giriftār olmayasun” (19) didi. Rivāyet olundı kim Bāyezīd Bisṭāmı raḡmetullāḡ ‘aleyhi bir gün (20) şavma‘asından çıkdı gördiler kim anda ağlamaḡ eṣeri vardur, eyitdiler: “Yā şeyḡ (21) niçün melūlsun şöyle kim ağlamaḡ dilersin, ḡāl nedür?” didiler. Bāyezīd eyitdi: “Nice [52a] (1) melūl olup ağlamayayın kıyāmet gününde bir kişi ḥesāb yirine gelecek (2) terāzūda ḡayrın ve şerrin tartacak ve ḡayrı artıḡ gelüp ehli cennet (3) oldum diyü sevine dururken, nā-gāḡ aña bir kişi yapışsa eyide “İlāhi (4) benüm bunda ḡaḡkım var alıvir” diye. Andan Ḥaḡ te‘ālā kemāl-ı lūṭfundan (5) “ḡaḡkıñ nedür” diyü şora. Eyide “Yā İlāhi ben dünyāda kaşābdum işbu kişi (6) benden et almaḡa geldi eliyle ol ete yapışdı kim kese, pes ol etüñ (7) yağı bunuñ eline yapışdı şimdi benüm ol yaḡa iḡtiyācum (8) var alıvir” diye. Andan Ḥaḡ te‘ālā ol kişinüñ ḡayrından alup (9) ḡaḡkı degilü işbu kişiye vire ol birisi şöyle kıla. Pes her kişinüñ (10) ḡaḡklusı ḡaḡkına diḡe. Nitekim Ḥaḡ te‘ālā kelāmında buyurur eyider: Feme’y-ya‘mel(11) mişkāle zerretin ḡayra’y-yarah veme’y-

ya'mel mişkâle zerretin şerra'y-yarah.³⁰⁸ (12) Ya'ni "kim ki bir zerra mıkḍâr hayır itdiyse bulur, daḥı kim ki bir zerre şerr (13) itdiyse bulur." Pes imdi ḥâl böyle olacak kişiye ağlamaḡdan ayruḡ (14) ne iş-ü güç gerek ağlayub dā'imā ḡorḡu içinde olmaḡ gerek tā kim ḡorḡulardan (15) ḡurtula görmez misün kim İbrāhīm Edhem sultān bir gün ḡammām ḡapusuna (16) geldi iḡerü girmege destūr istedi ṡurup ḡammāmıcı aḡḡe istemege (17) başladı andan İbrāhīm Edhem sultān döndi ağlayu ağlayu gitdi (18) daḥı eyiderdi kim "ey rāhı ḡammāmı ki şeyṡān evidür ücret almayınca iḡerü (19) ḡoyumazlar yā şol uḡmaḡ kim Ḥaḡ te'ālā evidür, yā pes aña aylıḡ nice kerre bilür (20) ḡizmet itmeyince diyü dā'imā anı uñup ağlardı, 'ibādet itmege iş (21) idindi işbu ḡadar 'amelde iken Allāh' uñ ḡıṡmından ve 'azābından 'acebā (22) ḡurtulu bilem miki der idi. İmdi velāyet ehlileri daḥı nübüvet ehliler Ḥaḡ (23) te'ālānuñ 'azābından böyle ḡorḡacaḡ yā biz gice gündüz günāḡ deñizine ḡarḡ [52b] (1) olmuşken niḡün ağlamayuz, bizüm ḡöñlimüz taşdan bark imiş ḡaflete (2) ṡolmuşuz kim bilmezüz āḡir ölümümüz nice olısdur ḡabirlerimizde yoldaş kim (3) olısdur ḡüd ḡıyāmet gününde nice şeyḡ meşāyih bile mededsüz olup (4) der-mānda ḡalılar. Rivāyetdür Resül-ı ḡazret şallalāhu 'aleyhi vesellem eyider: (5) "ḡıyāmet gününde ḡaḡḡ ḡabriden ḡopacaḡ nicesinüñ şüreti tebdıl (6) ola, kimi elsüz-ü ayakşuz ḡopa ve kimi doñuz şüretinde kimi maymun (7) şüretinde ve kimi ayu şüretinde ḡopa ve kimi ḡara yüzlü ve kimsenüñ (8) dili uñsasında ḡıḡmuş ola. Ammā şöyle kim elsüz ayakşuz ḡopan (9) müsülmānları azarlayan olan, ve ol kim doñuz ḡopan namāzı ḡārlayan (10) ola. Daḥı mālından zekāt virmeyen ola, ve ol kim ayu şüretinde (11) ḡopan 'ilim öğretmege 'urlanan ola, ve ol kim ḡara yüzlü ḡopan sücüden (12) tövbesüz ola, ve ol kim esrek ḡopan riyāyıcı ola, ve ol kim dili (13) uñsasından ḡıḡmaḡ olan Ḥaḡ ṡanıḡluḡı bilüp gizleyen ola, ve yalan (14) ṡanıḡluḡı viren ola, ve ol kim maymun şüretinde ḡopan ḡaḡḡ ile (15) ḡıle iden ola. Nitekim 'İsā Peyḡamber ḡavmine Ḥaḡ te'ālā emreyledi kim (16) Şenbih günü balıḡ avlamaylar ḡalan günlerde avlayalar. Zırā şanba günü (17) 'İsā a.s deñiz kenārına gelüp oturardı, deñizde ne ḡadar balıḡ var ise (18) aña ziyāna gelürlerdi ḡalan günlerde balıḡ gezlenerdi 'İsā ḡavim avlayacaḡ (19) balıḡ bilmezlerdi. Bir gün birbirine eyitdiler kim "İsā bize yavuz iş ḡıldı (20) balıḡ avlanacaḡ günü ḡile idüb elimizden aldı, gel biz daḥı

³⁰⁸ Zilzal 99/7-8.

aña hile (21) kılalum” didiler. Çünkim Şenbih günü geldi ‘İsā a.s deñiz kıtına geldi (22) kandı kim varsa cem‘ olup ‘İsā’ya geldiler. Pes anuñ kavminden sekiz (23) yüz kiři kavl idüb balıguñ yollarında dozak kırdılar, ‘İsā anı bilmezdi [53a] (1) çün balıklar ziyāretten dönüp muķāmlu muķāma gidecek gördiler kim yollarında (2) dozaklar kurulmuş. Hiç dolaşacak yir görmediler toğrı dozağa gitdiler. ‘İsā’nuñ (3) ışkına cem‘si dutuldılar. Pes Hāķ te‘ālā anlaruñ şüretin tebdīl itdi (4) kimini toñuz ve kimini maymun eyledi dağı kelāmı ķadīminde anlaruñ hālın Muḥammed’e (5) bildirdi eyitdi: Vecce‘ale minhümü’l-ķiradete ve’l-ḥaanāzīra.³⁰⁹ İmdi ey mü‘minler (6) bilüñ kim Hāķ te‘ālā Muḥammed’üñ hürmetine ümmetinüñ şüretin dünyāda tebdīl eylemez (7) ve illā kırkı kıyāmet gününde olsadur, kim ki dinde ğāfīl olup kırkıdan (8) emin oldu āḥir andan kırtulamaysa ve kim ki dünyāda dā‘im kırkı içinde olduysa (9) āḥir anda ḥalāş bolaysadur. Bir gün Resūl-ı ḥāzret a.s ‘aleyhi (10) ve Fāṭıma ve Ḥasan-u Ḥüseyn rizvānı te‘ālā ‘aleyhim ecma‘ın eyitdi: “Gelüñ (11) bu gice baña yardım idüñ.” Anlar eyitdi: “Yā Resūlallāh ne işleyüz kim size (12) yardım ola.” Eyitdi: “Ābdest aluñ iki rek‘at namāz kıluñ andan soñra (13) başıñuzu yire kıoyup secde idüñ, dağı ağlayıp tazarru‘lar kıluñ, eyidüñ (14) “İlāhi bizüm atamız Muḥammed’e rahmet eyle” diyü du‘ā idüñ” didi. Çün gice oldu anlar (15) dağı ābdest olup iki rek‘at namāz kılup başların secdeye kıoydılar (16) dürlü tazarru‘lar idüp ağladılar, der-ḥāl Cebrā‘il geldi eyitdi: “Yā Muḥammed başıñuzu (17) çün secdeye kıoyduñuz yedi kıat göğün firışteleri bile secde (18) idüb ağladılar.” Pes “Hāķ te‘ālā saña selām kıldı ve eyitdi” kim: “Ḥabibüm ne (19) dilerse dilesün” didi. Andan Resūl-ı ḥāzret eyitdi: “Şunu dilerüm kim (20) Allāh te‘ālā ümmetimle od içinde ne işler bilem” didi. Andan Hāķ te‘ālā ḥāzreti (21) eyitdi: “Yā Muḥammed, İbrāḥīm’e Nemrud odın gülistān itdüm, ümmetüñden dağı (22) kim ki benüm emrim ve senüñ sünnetüñ dutup ‘azābımdan kıorķup rahmetime (23) ümid dutanlaruñ odın gülistān iderin” didi. Hikāyet olunur (24) eyider, ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh bir gün bir şokaķda geçüp yurarken nā-gāh [53b] (1) kıarşudan bir kiři çıķa geldi bir desti süci götürür çünkim ‘Ömeri gördi kıorķusundan (2) beñzi müteğayyir oldu. Zīrā bilürdi kim ‘Ömer ḥāzreti kendü oğlanı süci içün (3) ne eylemişdür. Ya‘nī bir gün Yahūdlar anuñ oğlına süci içirmişlerdi, çün (4) ḥāzretine

³⁰⁹ Mā‘ide 5/60.

götürdiler. Pes yüz degnek emreyledi çünkim degnegün korkusun (5) urdılar cān teslīm kıldı eyitdiler: “ey ḥalife oğluñ öldi” didiler. (6) Ol daḥı eyitdi: “Ölüsine uruñ tā kim yüze çıkacak Tañrı buyruğı (7) yirine varsun” didi. Hem öyle itdiler.

Biz sözüme gelelüm çün ol (8) süci götüren kişi ‘Ömer ḥazretine şokaḫda şatışdı korkusundan ağladı cān-u (9) gönülden eyitdi: “İlāhi tövbe olsun ayruḫ min-ba’d elüme daḥı almayayın degil kim (10) ağızıma tek şimdi bu def’a beni ‘Ömer elinden kırtar” didi. Daḥı Allāh’a tevekkül (11) kırup ‘Ömere karşı yürüdi, ‘Ömer daḥı anuñ destesün görüp “götürdüñ (12) nedür” diyü şordı. Ol daḥı eyitdi: “Sultānım sirkedür” didi. Pes ‘Ömer anuñ (13) destesin eline alup koḫladı gördi kim sirkedür eline virdi yolunca (14) gitdi. Zīrā şıdkla tövbe kılduğıçün anuñ sücisin Ḥaḫ celle a’lā (15) lütfundan sirke eyledi. Ol daḥı Allāh’a şükürler eyledi ve daḥı (16) önce tövbesin bozmadı her kim ki Allāh korkusundan ağladı günāhına (17) tövbe kıldı Ḥaḫ te’ālā anı ol koḫduğından kırtara. Nitekim Naşūḫ Yūsuf (18) dirlerdi: “iki kardeş var idi biri kefin şıyucıydı, biri ‘avratlaruñ ḥamāmında (19) dalālīḫ iderdi. Zīrā gezer idi ‘avratlar anı kız şanarlardı çok zinā (20) iderdi. Bir gün bekevülün kıızı ḥammāma girdi, nā-gāḫ ḥammāmında bir kıymetli (21) taş zāyi’c oldu fi’l-ḥāl ḥammāmuñ kapuların kapatdı içinde olanlaruñ (22) kesesin aratdı. Pes keselerinde bulamayacak dübürlerinde ve ferclerinde aramağa (23) başladı. Çün Naşūḫ anı gördi şıdkla tövbe itdi. Daḥı sırla Ḥaḫ (24) te’ālāya tazarru’lar idüp münācāt eyledi, eyitdi: “Ey ‘ayıblar urutucu settār [54a] (1) vay şuḫlar ‘afv idici ḡaffār vay ḥācetler revā idici Allāh’a tövbeler (2) olsun işbu işi ayruḫ itmeyem tek bu def’a bunlaruñ arasında (3) beni rüsvā itme” didi. Çünkim cem’isinde taşı aradılar nevbet (4) Naşūḫ’a geldi çün fuḫasın şaşdılar anı Ḥaḫ te’ālā anlara kız (5) endāminde gösterdi, fercini de ve dübürini de aradılar bulamadılar anuñ (6) şıdk-ı berekātında. Pes imdi çünkim şıdkıyla günāha tövbe kıldı (7) Ḥaḫ te’ālā anuñ tövbesün kabül kırup suçların bağışladı, daḥı (8) anı qadīminde medḥ idüp mü’minlere eyitdi: Tübü ile’l-lāhi tevbeten (9) neşūḫā³¹⁰ didi. Ya’nī siz tövbe idüñ Naşūḫ tövbesi. Ya’nī Naşūḫ (10) itdüğü gibi, Ḥaḫ te’ālā mü’minleri cemī’c koḫlulardan kırtara anuñ gibi (11) tövbeyi müyesser ide āmin Yā Rabbe’l-‘ālemīn.

³¹⁰ Tahrim 66/8.

Bāb bilūn (12) Hāḡ te‘ālā tövbe idenleri sever. Nitekim, kelāmında buyurur eyider: İnne’l-lāhe (13) yūhibbū’t-tevvābīne³¹¹ didi. Ve bir āyetde daḡı eyider: Ve innī leḡafāru’l-limen tābe.³¹² (14) Ya’nī taḡḡīḡ tövbe idenleri Hāḡ te‘ālā yargılar ve bir āyetde daḡı eyider: İnne’l-ḡasenāti (15) yūzhibne’s-seyyiāt.³¹³ Hāḡ celle ‘alā anlaruñ (16) ḡünāḡların ḡasenāta tebdīl eyleye. Ya’nī ḡaberde diḡışdırür Resūl-ı ḡazret (17) a.s eyider: “bir şehriñ içinde yalnūz bir kiři şıdḡla tövbe itse ol (18) şehri Hāḡ te‘ālā kırḡ ḡün yavuzluḡdan emin eyleye. Ammā Naşūḡ tövbesinūñ (19) ‘alāmeti ondur: Birisi Allāḡ ḡorḡusından beñzen şarartmaḡdur. İkinci (20) ‘alāmelere nesne şormaḡdur. Üçüni kılmış namāzları bitirmekdür. Dörtünci (21) yavuz kişilerden ırāḡ olmaḡdur. Beřinci yazuḡdan ırāḡ olmaḡdur. Altıncı (22) işlediḡı yazuḡa şıdḡla istiḡfār itmekdür. Yedinci ḡālümüz nice olur (23) diyü ḡazablanmaḡdur. Sekizinci lebāsın sünnet üzerine itmekdür. Toḡuzuncı aç [54b] (1) kişilere ta‘ām yidirmekdür. Onuncı ḡönilünü tövbe ile şöyle bereketmlemekdür kim (2) eḡer öldürülirse daḡı ol işi ayruḡ işlemeye tövbesün şayamaya (3) her kim ki bu vechile tövbe itsem Hāḡ te‘ālā aña dörtlü nesne rūzī (4) kıla. Evvel cemī‘ yazıḡların baḡışlaya. İkinci ḡaḡḡ arasında sevgili ide. (5) Üçünci yoḡsulluḡdan ḡurtara. Dördünci cānı ışmarlarken Allāḡ seni ‘azābdan (6) emin eyledi diyü müjdeleyeler. Ve daḡı Resūl-ı ḡazret a.s eyider: “Cebrā’ila.s (7) baña hediye getürdi ayruḡ peyḡamberlere getürmedi. Evvel budur kim (8) Hāḡ te‘ālā eyitdi: “Kim ki benüm raḡmetimden ümidün kesmeſe ben anı (9) maḡrūm itmeyem. İkinci dirileruñ du‘āların ve ta‘āmların ölülerine (10) döḡerüm. Üçünci kim ki baña şırḡ getürmeſe bāḡī ḡünāḡlara tövbe (11) itsem ben anuñ yazıḡların ‘afv idem. Dördünci kimuñ kim yazuḡın (12) daḡı ‘aybın dünyāda örtem ben Kerīmüm āḡiretde daḡı örterim. Beřinci (13) eḡer mü’mınleruñ cānı ḡıkarken, daḡı tövbe eyleseler ben anı ḡabūl idem” (14) dimişdür. Pes niçün tövbeden ḡāfīl olular rivāyetdür, ‘Ömer ḡazretinden (15) raḡıyallāḡu ‘anh eyider: “bir ḡün Resūl-ı ḡazretin ḡördüm kim aḡlar, eyitdüm: (16) “Yā Resūlallāḡ niçün aḡlarsun.” Ol daḡı eyitdi: “Yā ‘Ömer nice aḡlamayayın ḡör (17) Hāḡ te‘ālā nedür eyider: “ben ol ḡuluma ‘azāb itmeḡe utanırüm (18) kim ‘ömrün İslām içinde ḡeçirmiř ola, yā pes ol aḡ saḡallu pīrlar (19) niçün utanmayub

³¹¹ Bakara 2/222.

³¹² Taha 20/82.

³¹³ Hūd 11/114.

Allāh’a ‘aşı olurlar, hūd Hāk te‘ālā kendü ‘azamatıyla (20) anlardan utanacak ne sebeb anlar niçün utanmaya anuñçün ağlarum” didi. (21) İmdi mü’minlere lāyık oldur kim, dā’imā Allāh qorqısun uñup ağlayalar **[55a]** (1) fesād işden tövbe ideler huşušen gaza yazında gözçilik iden Allāh (2) qorqusunda ağlayan gözler cehenneme girmeye. Pes gözleri girmeyecek (3) ümiddür kim, beden dağı girmeye ve hem kıyāmet gününden cehennemi (4) cemīc deñizler söndüre yemeye Muhammed ümmetinüñ bir avuç göz yaşı (5) sonundura haberde gelipdür kim Ādem Peyğamber a.s uçmağdan çıkup yiryüzüne (6) inecek üç yüz yıl ağladı, şöyle kim dünyāda hiç yir qalmamışdur kim, Ādem (7) ‘aleyüselāmuñ gözi yaşıyla ıslanmamuş ola, bir gün bir kuşcağaz (8) anuñ gözi yaşından bir qatrasun alup gitdi, çün Ādem anı gördi (9) eyitdi: “Ey za‘īfler esirgici pādīşāh vay dertli göklere dermān (10) idici İlähe beni işbu mürreteb mi ar gördüñ kim kuşlar bile maskaralığa alılar” (11) didi. Andan Hāk celle ‘alā eyitdi: “Yā Ādem ol ol kuşcağazı ben gönderdüm. (12) Zīrā ol senüñ bir qatre göz yaşıñ bize gerek” didi. Pes Ādem eyitdi: (13) “İlähi ben za‘īf senüñ dergāhında ‘aşı oldum, yā pes benüm gibi ‘aşıñüñ (14) bir qatresi hāzretüñe niye gerek” didi. Nidā geldi kim: “Yā Ādem senüñ (15) oğlanlarıñdan İbrāhīm adlu bir er gelse anuñ zamānında bir düşmanı gelse (16) Nemrūd adlu, pes anı oda atsa ben şöyle taqdir eylemişüm kim ol (17) qatreyi saklayum ol oda atam ol od aña gülistān ola” didi. Ve dağı (18) kim ki Allāh qorqusundan ağlasa, pes Hāk te‘ālā melā’ikelere emreyleye kim anuñ (19) göz yaşıñ alup saklayalar kıyāmet gününde gerü şāhibine vireler kim (20) tamuya dige söndürüre tā kim ısluğı ol kişiye eşer itmeye. Pes imdi (21) çünkim Ādem’üñ göz yaşı günāhına kefaret imiş dünyāda ağlamağdan (22) ayruğ ne iş-ü güç gerek ve dağı oğlu ‘Abdullāh’dan rivāyet olunur (23) eyider: “bir yıl Kā’be’ye vardum gördüm bir ‘avrat Kā’be’yi şerīfe tavāf etmek **[55b]** (1) isterdi, nā-gāh oturu düşdi, cemīc hācılar Kā’be’yi tavāf (2) iderlerdi, hatun hasretiyle ağlardı hemān-dem yüzün göge dutup (3) eyitdi: “Yā seyyidi ve mevlāyi beni oña toğurduñ geldüm bu nice (4) zahmet çekdüm gine beni hacc şevābından mahrūm itdüñ, eger bu iş (5) senden gayrı kimse ideydi şikāyet iderdüm” didi. Ben (6) dağı ilerü varup eyitdüm: “ey hatun otuz hac idüp durur ben (7) cemī’isi senüñ olsun ağlama ve bu sözi söyleme” didüm. Ol dağı (8) eyitdi: “Hay kişi senüñ haccıñ saña qalsun ben efendüme hālümü (9) ‘arz ideyin göreyin nice olur diyince, nā-gāh bir yeşil harīr (10) öñüne düşdi aldı anı elüme virdi, gördüm kim içinde (11)

yazılmış ey filān kızı filāna senüñ hacciñ qabül olundu dağı (12) cümle hacıların hacı senüñ yüzüñ şuyuna qabül itdüm, ol (13) senüñ derdiyle ağıladuğıñçün” diyü yazılmış idi. Hikāyet (14) bir pādīşāhuñ elüne ayağına bir renc olmuşmuş ne degilü temār itdiyse (15) hiç fāidesün bulamaydı āhir bir hākīm geldi eyitdi: “Ey pādīşāh ben senüñ (16) elüne ayağına temār ideyin hoş olsun, eger benüm sözüm dutacak (17) olursañ” didi. Şāh eyitdi: “Dutayın tek bir çāre kıl.” Andan hākīm (18) eyitdi: “Ey şāh on beş yaşında bir oğlan bul dirikken anuñ (19) qarnun yar elüni ayağıñı ıssıyla qarnuna şok hoş olsun” didi. (20) Andan birkaç ādemler şaldı şehriñ içinde aradılar, bir dervīşin (21) oğlancuğun buldılar mekteb hānede okuyor imiş, tamām on beş yaşında (22) idi, şāh qatına götürdiler. Pes oğlanuñ atası işitdi feryād [56a] (1) idüb pādīşāhuñ qapusına geldi eyitdi: “Ey şāh bundan ğayrı (2) oğlancuğum yokdur kıma” didi. Pādīşāh eyitdi: “Saña beş yüz altun (3) vireyüñ tā kim oğlanı şatun alam kıyāmetde baña daʿvacı olmaya.” (4) Pes oğlanuñ atası altunı gerçek gönli aña meyil itdi rāzı (5) olup oğlanı virdi, altunı aldı çün bu hāl oğlanuñ (6) anası işitdi yüzün yırtüp pādīşāh qapusına geldi (7) eyitdi: “Ey şāh atası hāzır oğlan babasıdur, oğlanuñ (8) zahmetin ben çeküp durarın oğlancuğuma kıma” didi. Andan (9) pādīşāh ʿavrata dağı beş yüz altun virdi anı dağı rāzı (10) eyledi, oğlanı tamām bahāsına aldı. Andan soñra atasına anasına (11) eyitdi: “Varuñ bir yüksek yire çıkuñ çağırub eyidüñ (12) pādīşāh bizüm oğlanımuza, tamām bahāsına şatun aldı bize güç (13) itmedi diyü çağırın” didi. Dağı oğlandan baña döndi eyitdi: (14) “Ey oğlan ben seni atañdan dağı anañdan şatun aldum qarnuñı (15) işbu dem yarup elümi ayağımı qarnuña şokarun” didi. Çünkim (16) oğlan bu cevābı işitdi dönüp atası yüzüne bağıdı. (17) Yaʿnī aña bir dermān eyide. Pes atası başın aşığa eyledi andan (18) dönüp anasına bağıdı dağı başını aşığa eyledi, gine dönüp (19) pādīşāh yüzüne bağıdı, pādīşāh dağı başın aşığa eyledi, oğlan (20) gördi kim hiçbirinden dermān yokdur. Döndi yüzün Hāk teʿālā (21) hāzretine sırta münācāt kıldı eyitdi: “Ayağda kılmışların (22) elüni alan ve ey atasuz anasuz hālifesüz kalan yetimlerin hālin bilen [56b] (1) ve ey gözi yaşlı bağırı başlu ğarībalruñ yarasuna merhem uran (2) pādīşāhlar pādīşāhı şol saña muştāk olan ʿaşıqların (3) sırası hāk çün baña meded ergör” diyü göz yaşı döğerdi. (4) Şöyle kim her gözi yaşı bir pikār idi.” Andan Hāk teʿālā lütfundan ve kereminden (5) ol pādīşāhuñ gönlüne rahmet bırağıdı ilhām itdi kim “şol (6) oğlanuñ gözi yaşından elüne ve ayağına sürgil hoş (7) olsun” diyü. Pes andan

ol pādīṣāh oğlanuñ gözi yaşından (8) alup marīz olan yirlere sürdi, hemān sācat hoş oldu. (9) İmdi bir kişinüñ göz yaşı bir kişinüñ rencine kefarēt oldu (10) yā pes bir mü'min Allāh korkusundan derdle ağlasa günāhına kefarēt (11) ‘aceb midür. Ve daḥı rivāyet olundu ‘Ömer’den raḍıyallāhu ‘anhu (12) bir gün şabaḥ vaktinde uyumuşdı şeytānı la‘īn anuñ kapusuna (13) gelüp çağırdı eyitdi: “Tır yoḳarı ne yatarsun” didi. ‘Ömer uykusından (14) uyandı gördi kim kapuda çağırur eyitdi: “Ey kişi ne dersün?” Şeytān (15) eyitdi: “A’ş-şelātū ḥayrūn mi’n-nevm” didi. Ya‘nī namāz kılmak uyumaḳdan ḥayırludur. (16) Pes ‘Ömer daḥı namāzın kıldı gördi kim ol kişi kapuda durur gitmez (17) eyitdi: “Ey kişi kimsün yoḫsa bir ḥācetüñ mi var niçün söylemezsun” didi. Andan (18) iblīs eyitdi: “Yā ‘Ömer şol ḥaḳ dergāhından sürilen şeytān benüm” (19) didi. Çün ‘Ömer anı işitdi barmaḡun esirdi ‘acebā kıldı eyitdi: “Yā (20) mal‘ūn senden kerem gelmek ne ‘acebdür sen ḥūd ḥayırdı yorumazsun (21) yā bu beni uyarup namāz kıl didiḡününden senüñ bir devletsizliḡüñ (22) var baña eyidivir” didi. Şeytān eyitdi: “Yā ‘Ömer saña vaḳitle namāz kıldırdum (23) ise ziyān mı itdüm” didi. ‘Ömer eyitdi: “Yoḳ elbetde senüñ bunda [57a] (1) bir fitneñ vardur, şu beni uyardıḡıñdan ḡareḡ nedür Allāh ‘aşḳına baña (2) eyidivir” didi. Şeytān eyitdi: “Yā ‘Ömer dünki günüñ erte namāzın (3) ḳazāya ḳoyduñ idi, daḥı ḳazāsun kılrken çok çok ağladuñ (4) Ḥaḳ te‘ālā saña ol ağladuḡuñçün şol ḳadar sevāblar virdi kim ḥesābın (5) gine Allāh bilür ben daḥı bugün seni anuñçün uyardum kim bu erte (6) namāzun daḥı ḳazāya ḳoymayasun ḳazāsun kılrken ağlamayasun dünki (7) günüñ sevābından maḥrūm ḳalasun” didi. Ḥaḳ celle ‘alā biz yazıklı (8) ḳulları şeytān şerrīnden şaḳlaya tövbe ve tevḫīḳ rüzī kılrur; (9) āmīn Yā Rabe’l-‘ālemīn.

Bāb ṭalebü’l-‘ilmü farizetün (10) ‘alā külli müsliḡmīn ve müsliḡmetin. Ya‘nī ‘imi ṭaleb itmek farzdur (11) her müsliḡmān ere daḥı ‘avrata. ‘İlim öğretmek yegregdür nāfile namāz kılmakdan. Zīrā (12) ‘ilmi ‘amelüñ ḳulaḡuzıdır. Nitekim şol bir ḳulaḡuzıyla nice biñ leşker (13) murād ider ḳanda dilerse varur, ammā ansuz varıamaz imdi bu daḥı (14) öyledür şöyle kim Allāh ḳatında ‘ilimden şerīf nesne yoḳdur, anuñçün (15) Resūl-ı ḥāzretine Ḥaḳ te‘ālā “Yā Muḥammed sen ‘ilimden artık nesne istemegil (16) cümleden artık ‘ilmi istegil.” Nitekim kelāmında eyider: Veḳur-Rabbi (17) zidnī ‘ilmā.³¹⁴ Daḥı bir yirde

³¹⁴ Taha 20/114.

eyider: K ul hel yestevi'l-lez ine ya lem une vellez ine (18) l a ya lem  n³¹⁵ diy  buyurdu. Ve da ı ka an kim (19) H a  te  l   dem Pey amberi yaratdı a a  lim r z  k ld  firi teler (20) bi  yıl t  at k lm  lard , amm   demi  lim i inde  r sta (21) g rdiler anu   n H a  te  l  kel mında: Ve  alleme  deme'l-asm e (22) k lleh  ³¹⁶ didi. Firi telerde  dem'in  ilmi ka ar  lim yo dı,  dem'in (23)  ilmi berek tında firi telere buyurdu kim a a secde k lalar. Ve da ı bir er geldi [57b] (1) Res l-ı h zreti katında eyitdi: “Y  Res lall h All h kanı ı  amele sevgilid r (2) a a duru ayın” didi. Andan Neb  a.s eyitdi: “ lme duru ı, z r  (3)  alimler  o betinde bir s  at oturmak yegregd r yetmi   ilims z t  atı (4) k lma dan ve bi  g n oruc dutma dan ve bi  hasta  orma dan (5) ve bi  altun  ada a virmekden ve bi  hac itmekden ve bi  (6)  aza k lma dan  ev bludur” didi. Nitekim haberde gelipd r kim  is  Pey amber a.s (7) bir yire giderken yolu bir gorist nlı a u rad  bir  abrin i inde (8) g rdi kim ziy n ler iyes ne  ol ka ar  az b iderlerdi (9) kim diller va f idemezdi, bir a  yıldan  o ra yolu gine u rad  (10) g rdi kim ol  abir iyesi All h' n ra metine  ar  olmu  an    yet (11)  afada g rdi eyitdi: “Y  İl hi'l-  lem n ben bir zam nda i bu aradan (12) ge dim ve ill  bu  abir iyes ni g rd m kim   yetle  az ba girift r olmu  idi (13) bu def a seni  ra met n a ula mu  cemi   az blardan emin olmu dular mi kim (14) ben k lu a bildires n ol devlete ne sebep irdi.” Andan H a  te  l  (15) h zretinden h t b geldi kim, “Y   is  sen du   eyle ben an  diri k layın (16) a a su l ides n sa a cev b vire, ol devlete ne sebebd n (17) er de in eyid vire” didi. Andan  is  Pey amber a.s el k ld r p (18) du   eyledi, H a  te  l  l tfundan diri k ld , pes  is  eyitdi: (19) “Ey ki i bir zam nda bu aradan ge dim seni bir  az bda g rd m kim diller (20) eyidemezdi,  imdi  alap sa a ra met itmi , imdi ne  amel  n vard r (21) ba a eyit” didi. Eyitdi: “Y   is  d ny da cemi    mr mi f   -u fes d (22) ile ge ird m d  im  g n h ve d rl  ma   atlar i lerd m,   nki d ny da (23) gid b bu menz la geldim d rl   az ba musteh  ak old m. Z r  an  ka anm   [58a] (1) idim hi bir iy   amel m olmad  kim ol  amel sebebiyle  az bından k tulam” didi. (2) Ve ill  bundan  o ra  avratum h mile k lmu  idi, o lancı um olmu     yıldan (3)  o ra anas  o uma a virm  .   nki hocas  a a “bismill hi'r-ra m ni'r-ra  m” (4) o utdu. Hem n s  at H a  celle  al  anu  y zi  uyuna beni (5)  az bdan k rtarub ra met

³¹⁵ Z mer 39/9.

³¹⁶ Bakara 2/31.

itdi” didi. Devlet anuñ kim oğlanıcuğun okumağa (6) vire. Zîrâ haberde gelipdür kim bir kişi oğlancuğun okumağa virse hocası (7) önünde “bismillâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm” ki birle Hâk te‘âlâ ḥazretinden (8) emrolan kim nûrdan bir at yazıyla filân oğlu filân atasıyla anasıyla (9) daḥı ḥışm kavmiyle cehennemden ḥalâş buldılar” diyü. Hikâyet bir yirde (10) bir şâliḥe ḥatun var idi eger söylemek dilese evvel “bismillâhi” (11) derdi. Her işi ki işlerdi ve her sözi ki söylerdi evvelinde “bismillâhi” (12) derdi, anuñ eri vardı ‘avratuñ “bismillâhi” didigine kaḫardı (13) bir gün bir kîse akçe getirdi ‘avratuna virdi ‘avrat daḥı (14) “bismillâhi” didi. Erüñ elünden alup bir delüğe şokdı. (15) Bir gün er ol kîseyi oğurladı, daḥı gelüp ‘avratundan istedi (16) ‘avrat daḥı ṭurup “bismillâhi” didi, elün boş delüğe şokdı (17) hemân-dem kîseyi elüne aldı taşarıya çıkardı, eri baḫa ḫaldı, aña degin (18) münâfık idi, Hâk te‘âlânuñ ismine i’tikâdı yoğdı bu kez anda (19) şıdḫ-u iḥlâsıyla tövbe itdi, tekrâr imânun tâze kıldı İslâm’a (20) girdi. Ve daḥı ‘Ömer ḥazret-i ḫalife iken Ḳaysar-ı Rûm pâdişâhı (21) aña bir biti yazub elçiyle gönderdi, bitisünde şöyle yazmuş kim (22) “Yâ ‘Ömer eger sizde Ḳur’ân var ise anı okuyanlara şafâ‘at bulursa (23) bizüm daḥı, bir takiyemüz vardur, her nenüñ gibi ḥastayı gidirlerse (24) ol sâ‘at ḫoş olur dimüş. Çünkü ‘Ömer elçiden bu haberi işitdi (25) gayrete geldi. Leşker çeküp Ḳaysar’ı yağma itdi. Ol takiyeyi buldı [58b] (1) bir ḥastanuñ başına gidirdiler, hemân sâ‘at ḫoş oldu andan ‘Ömer ḥazreti (2) buyurdi kim takiyeyi yırtılar. Pes ol dem iki pâre kıldılar, içinde bir kâğad (3) çıkdı, ol kâğatda “bismillâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm” yazılmış (4) idi. Andan ol takiyeyi girü bir ḥastayı gedirdiler ḫoş olmadı. (5) Çünkü ‘Ömer anı gördi yüzün yire sürdi eyitdi: “Elḥamdülillâhi” kim ol (6) okudan bizüm tırkeşimüzde varmuş” didi. Hikâyet Ḥâtem-i Aşam dirler (7) bir kimesne var idi, bir gün Bağdâd şehrine geldi, bir kimesne aña (8) “ey yigit bunda bir Yahüdî vardur, cemî‘ ‘âlimleri mes‘ele ile (9) ‘ilim içinde yekdi” didi. Ḥâtem Aşam eyitdi: “Meded anı baña gösterüñ (10) ben anı Allâh’a fazıl ‘inâyetle yekem” didi. Ol kim Müslümân ola; pes ol (11) yahüdîye ḫaber virdiler geldi kim Ḥâtem Aşam’a buluşdı andan Yahüd eyitdi: (12) “Ey yigit saña birkaç suâlum vardur, ‘aceb cevâb vire bilmesün” didi. Ḥâtem eyitdi: (13) “Eger ben senüñ suâliñe cevâb virecek olursam ḫüfri terk ider misün” (14) didi. Cahüd “iderün” didi. Andan suâl eyledi, “ol ne nesnedür kim (15) Allâh anı ḫullarından ödünc ister, ve ol ne nesnedür kim Allâh anı bilmez (16) ve ol ne nesnedür kim Allâh ḫatında bulunmaz ve ol ne nesnedür kim

Allāh’uñ (17) hazinesinde yokdur?” didi. Andın Hātem Aşam eyitdi: “İnşāllāh (18) ben işbu suālūne cevāb vireyün” didi. “şol nesne kim Hāḡ te‘ālā (19) kullarından ödüc ister sıdḡdur. Nitekim kendü kelāmında buyurur eyider: (20) Menze’l-lezī yukrižu’l-lāhe ḡarzan ḡasenen feyüzā ‘ifehū lehū (21) velehū ecrün kerim³¹⁷ didi. Ve şol nesne Allāh’ıñ hazinesinde yokdur (22) ol yoḡsullıḡdur. Nitekim kelāmında eyitdi: Vellāhū’l-ḡaniyyū ve entümü’l-fūḡarā³¹⁸ (23) diyü buyrudı. Ve şol nesne kim Allāh ḡatında bulunmayan zülümdür. Nitekim kelāmında (24) eyider: Ve me’l-lāhū yürīdū zülme’l-‘ibād.³¹⁹ Ve şol nesne kim Allāh anı bilmez [59a] (1) oḡıl ve ḡızdur. Ya‘nī oḡıldan ve ḡızdan biridir. Nitekim kelāmında buyurur eyider: (2) Lem yelid velem yūled. Velem yekün lehū küfüven eḡad³²⁰ diyü buyrudı. Pes ol (3) cahūd bu sözleri işidecek belinden zinnārı gesdi sıdḡ-u (4) iḡlāş ile imāna geldi. Pes ma‘lūm oldı kim Allāh ḡazretine (5) giden ḡoḡru yol ‘ilimle bulunur, daḡı ne kim ‘amel var ise ‘ilimle ḡılınur (6) anuñḡün Resūl-ı ḡazret a.s didi: “ne ḡadar ḡoḡ ‘amel olsa ‘ilimsüz (7) az yir dutar, ammā ‘ilim ‘amelsüz olursa ḡoḡ yir dutar.” Aḡbārda (8) da gelipdür kim bir ḡün Resūl-ı ḡazret Rūm ḡazasından gelürken şaḡābenüñ (9) birisi yolu azdı idi, Ḥālīd Bin Velīd idi, nice ḡünlük yol yabana (10) gitdi, bir şaḡrāya geldi bir ulu dernek gördi eyitdi: “‘Aceb işbu dernek (11) neyüñ dernegidür, ve ḡavmi ne ḡavimdür kāfir mi ki yoḡsa, Müslümān mı ki” diyü (12) ḡoḡru aña gitdi. Pes yaḡın gelecek gördi kim kāfirlerdür tebdīl şūrete girüb (13) añlara ḡaruşdı bir kāfire eyitdi: “Misāfirüm ırāḡdan geliyorum bu dernegüñ (14) aşlı nedür, baña eyidivir” didi. Kāfir eyitdi: “İşbu velāyetde bir ruhbān (15) vardur yılda bir kerre gelüp naşīḡat ider, cemī‘ ḡalk ḡışidür, tamām biriyle (16) deḡin anuñ ol bir va‘z naşīḡatla ‘amel iderler, işde bugün yıl (17) başıdır, işbu sā‘at geliserdür” didi. Pes eglenmedün ruhbān (18) daḡı geldi ol ḡoḡlu-ḡuyu dürlü ‘izzetler idüb eyledi kim ol (19) ḡalka naşīḡat ide, hemān-dem dili dutuldı, hīḡ söyleyemedi. Pes bir (20) zamān fikire vardı kim. Ya‘nī İncīl āyetlerinden ḡāḡırına ḡetüre hīḡ (21) nesne ḡāḡırına gelmez eyitdi: “Ey ḡavim arañuzda Muḡammedi vardur, tīz (22) anı buluñ yoḡsa naşīḡatumdan bugün maḡrūm ḡalursuz” didi. Pes ol ḡavim [59b] (1) birbirine girdiler ḡoḡ aradılar, hīḡ bulamadılar. Rāhib eyitdi: “Elbetde (2)

³¹⁷ Hadīd 57/11.

³¹⁸ Muhammed 47/38.

³¹⁹ Gāfir 40/31.

³²⁰ İhlās 112/3-4.

bulmak gereksüz yoḥsa ben naṣīḥat idmezün” didi. Pes ol ḳavim arasında (3) bir ḡulgula ḳopdı kim birbirin helāk itmek istedi, ne ḳadar kim (4) aradılar ise çäre idüp bulamadılar. Āḥir rāhib “ey ḳavim cemīñüz (5) yirde oturuñ ben anı bulayın” didi. Çün ḡalk aşāḡa oturdular (6) rāhib ayaḡun durdı eyitdi: “Ey Muḡammedi, Muḡammedi seversün (7) ayaḡun ṭur” didi. Pes ol ṣaḡabe fikre vardı kendüye eyitdi: (8) “Eger ḳalkacaḳ olursam başum gider ve eger ḳalkaz isem din ḡayretsüz (9) bu ḳadar” didi. “lāyīḳ budur kim ḳalkam keṣke Muḡammed’iñ yoluna (10) ṣehīd olsam biñ başum var ise cümlesi anuñ yoluna ḳurban (11) idem” didi. Daḡı ayaḡın durdı çün kāfirler anı gördiler başına (12) uṣdular rāhib eyitdi: “Vay ölmesün kim öldiresüz anlar eyitdi: “Ey (13) din ulusu bu bizüm düşmanımızdur, niçün isergersün öldürmeḡe ḳomazsun” (14) didiler. Rāhib eyitdi: “Esirgmesün velā anı baña getirüñ kim birḳaç nesne (15) ve daḡı anuñ bu araya gelmekden murād nedür bilelüm” didi. Çünkim ṣaḡābeyi (16) öñüne getürdiler rāhib aña eyitdi: “Ey kiṣi peyḡamberüñ a’lā (17) ṣaḡābelerinden mısun yoḥsa adını ṣaḡābalardan mısun” didi. (18) Ol daḡı eyitdi: “Ne ḳanı a’lā ṣaḡābelerindenüm ve ne ḳanı adını ṣaḡābelerindenüm” (19) didi. Andan rāhib eyitdi: “saña bir ḳaç suālüm var eyide, bilmesün” didi. (20) Ṣaḡābe eyitdi: “Ne ḳadar ṣorarsañ ṣor cevābuñ al” didi. “Ve illā bilmezsem (21) daḡı ‘aceb degildir. Zīrā Ḥaḳ te‘ālā kelāmında: Ve fevḳa külli zī ‘ilmin (22) ‘alīm.”³²¹ Rāhib eyitdi: “Cennetde bir ağac vardır aña Ṭūbā ağacı dirler. [60a] (1) Cennetde ḡiçbir yir yoḳdur kim anuñ dalı bir daḡı yetiṣmüş ola, gerçec midür?” (2) didi. Ṣaḡābe “gerçecdür” didi. Rāhib eyitdi: “Sizüñ peyḡamberüñüz ol Ṭūbā ağacınıñ miṣli (3) dünyāda daḡı vardır, imdi baña eyidiver ol ağaça beñzer dünyāda ne var?” (4) didi. Ḥālid eyitdi: “Buña ne suāl gerekdür işbu ne kim gerekse bulur. (5) Zīrā āsān nesnedür, ḡūd anuñ miṣli ḡüneṣdür” didi. “Dünyāda ḡiçbir (6) yir yoḳdur kim ḡüneṣ aña digmeye.” Rāhib bu sözi işidecek “āferīn (7) senüñ ‘ilmine” didi. Daḡı eyitdi: “Sen mi ‘alimsün yoḥsa Ebū Bekīr mi?” didi. (8) Ḥālid eyitdi: “Sen Ebū Bekīr’i görsedüñ ol sā‘at müslümān (9) olurduñ” didi. Rāhib eyitdi: “Saña bir suālüm daḡı vardır” didi. (10) “cennet ehli cennetde yir, içer ve illā bevl ve ḡāyız eylemez. Ya‘nī işmez daḡı (11) murdārluḳ itmez gerçec midür?” didi. Ṣaḡābe “gerçecdür” didi. Rāhib eyitdi: (12) “Yā sizüñ

³²¹ Yūsuf 12/76.

peygamberüñüz eyidermiş kim, anuñ dağı mişli dünyāda vardır (13) imdi anı baña eyidivir” didi. Hālid eyitdi: “Ana qarnındaki veleddür” (14) didi. “Ol dağı anasınıñ içre anuñçün anası hayız görmez (15) işbu her kişi bilür kim ‘avratlar her āyda hayız görürler mādemi (16) hāmile qalança. Pes çünkim hāmile qalır ayruq hayız görmez tā kim (17) doğmayınca. Zīrā ol hayız görecek qanun qarnındaki veled (18) içere, ammā bevl eylemez ve gāyız dağı eylemez, eger itsemydi anası qıtlar (19) idi, imdi ey rāhib cennet mişli dünyāda budur” didi. (20) Rāhib “āferīn senüñ ‘ilmüñā” didi, dağı eyitdi: “Ömer mi (21) ‘ālimdür yoħsa sen mi?” didi. Hālid bin Velīd eyitdi: “Eger sen ‘Ömeri (22) görseydün çoqdan imāna gelürdün” didi. Andan rāhib (23) eyitdi: “Cennetde dört ırmağ vardır, biri şu ırmağıdır (24) birisi süd ırmağıdır ve birisi bal ırmağıdır. Dağı birisi süci ırmadır. [60b]

(1) Biri birine qarışmayub aqar, imdi sizüñ peygamberüñüz eyidermiş kim anuñ dağı (2) mişli dünyāda vardır baña eyidivir” didi. Hālid eyitdi: “Görmez misün kim (3) ādem oğlanuñ bir qarış cesminde Haq te‘ālā dört dürlü (4) muhtelīf şu yaratmışdır, biri birine qarışmayub çıkarlar” didi. Biri qalkdan (5) çıkar acıdır, biri ağızdan gelür tatludur, ve biri burundan gelür (6) munkatıdır, biri gözden gelür tuzludur” didi. Rāhib eyitdi: (7) “Aħsened iyü cevāb virdün” didi. Sen mi ‘ālimsün yoħsa ‘Osmān mı?” (8) didi. Hālid evvelki cevābı virdi. Rāhib eyitdi: “Cennetde bir şarīr (9) vardır uzunluğı beş yüz yıllık yoldur qaçan bir kişi aña sū‘ūd idüb (10) çıkmak dilese ol şarīr aşığa iner. Ol kişi binecek andan yine yukarı (11) qalkar. Sizüñ peygamberüñüz eyidermiş kim, anuñ dağı dünyāda mişli vardır. (12) İmdi anı dağı baña eyidivir” didi. Hālid eyitdi: “Anuñ mişli dünyāda (13) devedür, görmez misün kim ol heybetle ve ol qad-u kāmitle bir tıfl oğlancuğ (14) yolarına yapışub başın yire getirür buynı üzerine biner. Pes deve (15) kalduracak yine arkasına biner” didi. Rāhib eyitdi: “Sen mi ‘ālimsin (16) yoħsa ‘Alī mi?” didi. Hālid gine evvelki cevābı virdi. Andan rāhib (17) bir suāl dağı şormak diledi, Hālid eyitdi: “İnşāfiñ olsun (18) bu nice mes‘ele şorduñ cevāb virdüm, ben dağı saña bārī bir mes‘ele (19) şorayın” didi. Rāhib eyitdi: “Hoş ola gönlüñe ne gelürse (20) şor” didi. Hālid eyitdi: “Cennetüñ muftāhi nedür baña eyidivir” didi. (21) Rāhib eyitdi: “İsā’ye imān getürmekdür.” Hālid, “yoğ toğrusun eyit” (22) didi. Rāhib gine eyitdi: “İsā’ye imān getürmekdür” didi. (23) Hālid eyitdi: “Şol okuduğün incīl haq çün dağı tapduğün din (24) haq çün dağı seni yaradan Allāh haq çün sözüñ toğrusun söyle” [61a] (1) didi. Pes rāhib

işbu andı işidecek halkdan baña döndi eyitdi: (2) “Ey kavim biz bunda yetmiş biñ kişiyüz bir kişi bizüm aramızda (3) yalğuz ola, bizden kórkar ola dağı biz buña Muḥammed ḥaḳ çün diyü and (4) virdük, hemān-dem ayağın durdı bu nice kórku içinde iken andı buynusına (5) koymadı, biz ḥūd bu kişi Allāh ḥaḳ çün diyü and virdi, biz ol andı (6) buynumuzda koyalum mı?” didi. “Ḥuşuşen bizüm andan kórķumuz yokdur.” Pes (7) ol kavim eyitdi: “ey server bize dağı lāyık degil kim andı boynumuzda (8) koyavuz, sen dağı toğrusun söyle” didiler. Rāhib eyitdi: “Kórķarum kim (9) baña inanmaysuz” didi. Eyitdiler: “ey dīn ulusı bu nice zamāndur kim saña (10) inanıyoruz, şimdi niçün inanmayuz” didiler. Andan rāhibān barmağın (11) kaldırdı, cennetüñ muftāhi, “Eşhedü en lā ilāhe illallāh ve (12) eşhedü enne Muḥammeden ‘abduḥü ve Resülü” didi. Pes ol yetmiş biñ (13) anı görüb cemī’si şehadet getirüb imāna geldiler. Ol bātlı dīni (14) terk itdiler. Ol şaḥābe ile merḥabā idüb görüşdiler. Muḥammed’e dağı (15) haber oldu murādı ḥāşıl oldu mü’mīnler arasında dugun-u bayram (16) oldu, şöyle kim digme vaktinde anuñ gibi şādlık olmuş degildir. (17) Pes imdi işbu ḥayr ḳapuları ‘ilim sebebiyle açıldı eger ol şaḥābenüñ (18) ‘ilmi olmasaydı, anı ol kavim öldürürdi ve hem kendüleri küfür-ü zālālet (19) içinde ḳalurlardı, Vv illā ol şaḥābeye ‘alim olmağayın hem başın ḳurtardı (20) ve hem bu nice halk islāme getürdi devlet anuñ kim ‘ilim ola, dağı (21) anuñla ‘amel ide. Ḥaḳ te‘ālā anuñ gibi ‘ālimleri sever anuñçün Mūsā (22) Peyğamber ‘aleyhis’s-selāme eyitdi: “Yā Mūsā dimürden çarık eyle ve ‘aşāñı tecden eyle (23) dağı ‘ilim isteyü git tā şuña degin kim çarıguñ ipre tā o ‘aşāñ işine [61b] (1) şöyle kim ‘ilim deñize dağı düşerse sen anuñ aradınca düş buğul” (2) didi. “Zīrā ‘amel ‘ilimle olur İslām’uñ ve imānuñ tamāmluğı ‘ilimle olur” didi. (3) Andan Mūsā eyitdi: “İlāhi dünyāda şimdi benden ‘alim var mıdur kim andan (4) varub ‘il’-m-ü edeb öğrenüm” didi. Ḥaḳ te‘ālā celle celālehü eyitdi: (5) “Yā Mūsā mecme’e’l-ḥayrında bir ḳulum vardır ol senden ‘alimdür dağı (6) senden sevgildür, ‘ilim-ü edep öğrenmek dilerseñ var anı gör” didi. (7) Andan Mūsā eyitdi: “İlāhi ben anı nicesi bulam?” didi. Nidā geldi kim, “sen bir balık (8) al çömlekde bişir-ü yolda giderken anı bile götür dağı ḳanda kim ol balık dirilüb (9) deñize girürse, sen ol kişiyi anda bulasın” didi. Pes andan Mūsā a.s (10) bir balık alup bişürdi dağı Yūşac bin Nūniyle yola çıkdı (11) tā kim deñiz kenārında bir taş buldılar, ol taş başların koyup (12) biraz vakit yatdılar, fī’l-ḥāl balık deñize yol buldı. Nitekim Ḥaḳ te‘ālā: (13) Fetteḥaze

seb̄ilehū f'l-baḥri serabā³²² demişdür. Balığın şuya gitdigin (14) Yūşaʿ görmüş idi, illā Mūsā görmemişdi. Zīrā uyurdu çün uyḡudan (15) uyandı Yūşaʿ aña balığın gitdigin dimegi unuttı yola girdiler. Ol gice (16) ve yarındısı gün yurudılar bir yirde ḳondılar Mūsā eyitdi: “Ḳanı eger yiyecek (17) var ise yiyelüm nefsimüzi ğızālanduralum biz sefer ehliyüz ḳoşuluk (18) yemek daḡı yemedük” didi. Bunı Ḥaḳ teʿālā Ḳurʿān’da daḡı eyitdi: Ḳāle lifetāhū (19) ātinā ğazāenā leḳad leḳīnā min seferinā hāzā neṣabā.³²³ Pes Yūşaʿ (20) eyitdi: “Yā Mūsā şol bizüm yiyeceğimiz balıḳ gördüm yol bulup deñize (21) gitdi, niceyi saña dimege unutmuşum anı ḥūd baña kimse unutmıyadı (22) illā şeyṭān unutturdı” didi. Mūsā ʿacebā ḳıldı, eyitdi: “Balıḳ deñize (23) ḳanda yol buldı?” Yūşaʿ eyitdi: “Şol gice şaḥrāda taşa yatub (24) uyduñuñ yirde. Nitekim Ḥaḳ teʿālā kelāmında eyider: Ḳāle eraʿeyte iz eveynā ile’ş-şaḥrati [62a] (1) feinnī nesītü’l-ḥūt vemā ensānīhū ille’ş-şeyṭānū en (2) ezḳūrah evtteḥaze seb̄ilehū fi’l-baḥr ʿacebā.³²⁴ Pes andan Mūsā ile Yūşaʿ (3) gerisüne döndiler ol taş dibine geldiler kim anda balıḳ deñize (4) girmiş idi, gördiler kim bir kişi oturur, meger Ḥızır Peyġamber imiş (5) Mūsā ilerü varub selām virdi. Ḥızır daḡı anuñ selāmın (6) aldı ve eyitdi: “Ne kişisün ve maşlahat nedür?” didi. Ol daḡı eyitdi: “Yā Nebīullāh (7) geldüm kim senden ʿilimiñdün öğrenem” didi. Ḥızır eyitdi: İnneke len (8) testeṭīʿa meʿiye şabırā.³²⁵ Yaʿnī yā Mūsā senüñ gücüñ yetmez kim (9) benümle bir nesneyi şabritmege” didi. Mūsā eyitdi: Ḳāle setecidünī (10) inşāllāhū şābirav velā aʿşī leke emrā.³²⁶ Yaʿnī şabriderem (11) inşāllāh saña ʿāşī olmazam emrūñ ne ise dutaram ḥizmetiñ (12) iderem” didi. Pes Ḥızır eyitdi: “Yā Mūsā: Feini’t-tebaʿtenī felā (13) tesʿelnī ʿan şey’in ḥattā uḥdişe leke minhū zikrā.³²⁷ Yaʿnī (14) eger baña uyarsañ saḳın benden bir nesneden suāl itme, ḥattā ben saña (15) anı dimeyince. Yaʿnī ben her ne kim işlersem sen anı sorup böyle niçün itdün (16) dimesün” didi. Daḡı ikisi bile deñiz kenārıyla gitdiler tā kim bir gemiye (17) erisdiler. Pes ol gemi şāhibini çağırup yalvardılar kim anları gemiye ḳoya gemiciler (18) daḡı hoş ola dip bunları gemiye ḳoydılar, çüñ kim deñiz yüzüne çıḳdılar (19) hemān sāʿat Ḥızır Nebī a.s eline keser alup geminüñ bir taḥtasun (20) ḳopardı.

³²² Kehf 18/61.

³²³ Kehf 18/62.

³²⁴ Kehf 18/63.

³²⁵ Kehf 18/72.

³²⁶ Kehf 18/69.

³²⁷ Kehf 18/70.

Nitekim Hâk te‘âlâ kelâmında buyurur: Feñtalekâ hattâ (21) izâ rakibâ fi’s-sefîneti ħarâkahâ.³²⁸ Andan Mûsâ eyitdi: “Ey Tañrı’nuñ (22) sevgili kulu bu gemiciler bize iyilük idüp gemilerine koydılar, hiç nesnemüzi almadılar. [62b] (1) Pes yazuk degil midür bunlaruñ gemisün ‘ayıplu itdük yoħsa murâduñ (2) bu deryâye bizi boğdırmaħ mıdur” didi. Nitekim Hâk te‘âlâ (3) kelâmında: Kâle eħarâktehâ lituğriķa ehlehâ³²⁹ didi. (4) Andan eyitdi: “Ben saña dimedüm mi sen benüm işlerime şabridemezsün” (5) didi. Kâle elem eķul inneke len testeťĩ‘â me‘iye şabrâ.³³⁰ Mûsâ eyitdi: (6) “Hay meded unutmuşım eksüklege kılam” didi. “İnşâllâh şabridem ayruķ (7) saña ‘âşĩ olmazam, emrũñ üzerine olam. Kâle setecidũñ inşâllâhũ şâbirav (8) velâ a‘şĩ leke emrâ.³³¹ Hızır Mûsâ ile bu sözde iken bir serçe (9) gelüp deñizden burunıyla şu aldı, andan Hızır eyitdi: “Benüm ĩlimüm Allâh’uñ (10) ĩlmi ķatında ol kuş burnıyla şu aldugı ķadar yoķdur” didi. (11) Pes andan soñra gemiden ķaraya çıkdılar gördiler birķaķ oğlanķuķlar oynar. (12) Hızır a.s ilerũ vardı ol sâ‘at birisün depeledi başın ķoparıp (13) yabana atdı Mûsâ eyitdi: Eķatelte nefsen zekiyyetem bigayri nefis³³² didi. (14) Ya‘nĩ “niķün işbu oğlanķuģı bu nefsi zekiyyeyi ķatl eyledũñ, öldürdũñ (15) ol ħũd kimseyi ķatl idüp öldürmedi kim sen anı anuñ yirine öldüresün” (16) didi. Hızır Nebĩ a.s eyitdi: Elem eķul inneke len testeťĩ‘â me‘iye (17) şabrâ³³³ didi. Ya‘nĩ “yâ Mûsâ ben saña demedüm ki sen benümle şabridemezsün (18) söylemeyince olmazsun demedüm mi. İmdi yũri var benden git (19) sen baña ħizmet itmezsün” didi. Andan Mûsâ eyitdi: İn seeltũke (20) ‘an şey’in ba‘dehâ felâ tüşâhibni³³⁴ didi. Ya‘nĩ “bundan böyle (21) eger saña bu nesneden ötürĩ suâl idüp şoracāķ olursam ayruķ beni (22) muşâhib idinme yanĩndan redd eyle” didi. Pes andan bir zamân bile (23) gitdiler tâ kim bir kũye geldiler, ol kũy ehli yemege oturmuşlardı, pes ol kũy [63a] (1) bunları gerķek gũñũlerine gelmedi yũzin döndiler anlaruñ (2) ķonakluğundan ibâ itdiler ta‘âm yemege çağırmadılar, Hızır Nebĩ a.s (3) kũy iķine baķdı bir yıķıķ dĩvâr gördi, hemân sâ‘at anı (4) yapmaģa başladı. Nitekim Hâk te‘âlâ kelâmında buyurur eyider: Feñtalekâ

³²⁸ Kehf 18/71.

³²⁹ Kehf 18/71.

³³⁰ Kehf 18/75.

³³¹ Kehf 18/69.

³³² Kehf 18/74.

³³³ Kehf 18/75.

³³⁴ Kehf 18/76.

(5) ḥattā izā eteyā ehle ḳaryetin staṭ'amā ehlehā feebev ey yüzayyifū (6) hümā fevecedā fīhā cidāray yürīdū ey yenḳazzā feeḳāmeḥ.³³⁵ Pes (7) ol dīvār çünkim tamām yapıldı, Mūsā eyitdi: Lev şite letteḥazte (8) 'aleyhi ecrā³³⁶ didi. “Ey kişi çünki bunlar bizi yemege da'vet itmediler (9) ḳonaḳluḡa almadılar, sen daḡı bunı yapıdñçün bunlardan ücret almak (10) gereksün” didi. Hızır eyitdi: Hāzā firāḳu beynī vebenik seünebbiüke (11) bite'vīli mālem testeṭi' 'aleyhi şabrā³³⁷ didi. “Yā Mūsā senüñle (12) benüm aramda şimdi ayrılık düşdi, çün şabridemezsün yanımda ayruḳ (13) durma” didi. Mūsā eyitdi: “İmdi baña eydivir şol işler kim işledüñ (14) anları Tañrı emriyle mi itdüñ, yoḡsa kendüñüñ bilüsüyle mi itdüñ” didi. (15) Hızır a.s eyitdi: “Her işi ki işlerem Allāh'ın emriyle işlerem yoḡsa (16) anuñ emri olmayacak birisinin öldürmege ḳādir degilün” didi. (17) “Şu gemi kim 'ayıplu eyledüm miskinler gemisi idi bekler güciyle elleründen (18) almasun diyü, ḳaşdla 'ayıplu eyledüm kim göze ḡar görüne ve şol oḡlan kim (19) depeledüm atasına anasına daḡı Allāh ḡazretine andan yaḡılıḡ ve 'aşīlik (20) gelse gerek idi, andan ötüri öldürdüm” didi: Ammā elsefīnetü fekā (21) net limesākīne ya'melüne fi'l-baḡrı feerattü en e'ībehā vekāne (22) verāehüm meliküy ye'ḡuzü külle sefīnetin ḡazbā ve emme'l-ḡulāmü (23) fekāne ebevāhü mü'mineyni feḡaşīnā ey yürhiḡahümā ṭuḡyāne'v-veküfrā³³⁸ [63b] (1) “ve şol dīvārı kim anuñ altında yetīmler mālı vardır dīvār (2) yıḡılıp ol yiryüzüne çıkup görünse gerek idi. Pes Ḥaḳ te'ālādan (3) emrolundı kim ol dīvārı yapam tā kim ol māl pinhān ola, şoñra (4) yetīmler bālīḡ olacak ol dīvār gine yıḡıla altındaki mālı anlar bula (5) anlara naşīb ola anuñçün yapıdum” didi. Ve emme'l-cidāru fekāne (6) liḡulāmeyni yetīmeyni fi'l-medīneti vekāne taḡtehū kenzül lehümā (7) vekāne ebühümā şāliḡā feeāde Rabbüke ey yüblüḡā (8) eşüddehümā veyestaḡricā kenzehümā raḡmetem mi'r-rabbik (9) vemā fe'altühü 'an emri.³³⁹ Andan Mūsā eyitdi: “Her işi Allāh (10) ḡükmiyle işlersün ben seni terk itmezem her nesne ki iderem” didi. İmdi (11) çün beni yanıñdan redd idersün baña 'ilimiñden bir nesne eyit kim anuñla (12) Ḥaḳ te'ālā ḡazretine muḳḡarab olam” didi. Andan Hızır eyitdi: (13) “Yā Mūsā Ṭūr taḡında Allāh ile münācāt itmek diledüñüñ (14)

³³⁵ Kehf 18/77.

³³⁶ Kehf 18/77.

³³⁷ Kehf 18/78.

³³⁸ Kehf 18/79-80.

³³⁹ Kehf 18/82.

vaqtin nice idersün?” didi. Mūsā eyitdi: “Her kaçan kim bir müşkilüm olsa (15) varup Allāh hazretine müşkilüm ‘arz iderüm, ol dağı lütfundan (16) eyidivirür” didi. Hızır a.s eyitdi: “Hay Yā Mūsā olmasun kim ayruğ Haq te‘ālā (17) hazretine bunuñ gibi edebsizlik idesün bir müşkilün olacağ Allāh (18) hazretine suāl itme benüm müşkilüm nice olur, yā filān nice olur diyü (19) söylemeysün” didi. Mūsā “Zīrā güstāhlıkdur” didi. “Saķıngıl hışmına uğra (20) masun” didi. Mūsā eyitdi: “Yā pes nice itmek gerek (21) ve nice söylemek gerek” didi. Hızır eyitdi: “Hıç nesne söyleme her kaçan kim bir müşkilün olsa (22) Tūr’a varduğün vaqtin kuşup ol yüce dergāh karşı hıuşūr ile (23) havfla durğıl başuñ ve buynuñ eñüp yire baķğıl Haq te‘ālā hazretinden (24) şöyle korğıl kim ‘aqluñ gāh gide, gāh gele beñziñ öli beñzine döne bedeniñi [64a] (1) dutarmalar duta, şöyle kim kendüñi meyīt idüb aña aşmarla nesne söyleyüb (2) hālunuñ ‘arz itmegil. Zīrā ol seni yoğken var iden pādīşāh senüñ yine (3) geldiñüñ bilür, dağı senüñ göñlüñde ne var degen bilür, saña cevāb (4) eyider. Cemīc maķşūdlaruñ hāşıl ider, yoğsa sen aña söylemek rivā (5) degildür diyüp dağı bunuñ gibi naşihatlar idüb anı farāğat eyledi, Mūsā a.s (6) işbu naşihatları diñlerdi başınuñ saçları yoğaru qalardı (7) bedeninde dut kim qarıncalar yurardı, çünkim haqla münācāt (8) itmege Tūr tağına vardı Hızır Nebī didiği gibi eyledi. Pes Haq te‘ālā (9) hazretinden nidā geldi kim, “Yā Mūsā ne yüz edeble durursun uş bu nice zaman (10) dur kim hazretüme hāzır olursun bu qadar edeble geldiğün yoğdur” didi. (11) “Yā Mūsā gördüñ mi ‘ilim nice güzeldür uş şimdi bildüñ mi kim edeb ‘ilimle (12) olur imüş, ‘amel ‘ilimle olur imüş toğru yol ‘ilimle bulunur imüş (13) imdi yā Mūsā ‘ilime duruş ayruğ nesne duruş mı. Zīrā ‘amelerüñ yegregi (14) ‘ilimdür” didi. Pes imdi başıñdan çıqup tā kim olup kıra gerçek (15) ‘ilime duruşmağ gerekdür. Zīrā her kim ki ‘ilm oğurken ölse idi taħkīk ol (16) şehīd ölümün ölür ve dağı her kim ki Allāh için ‘ilim oğusa yāhūd (17) oğutsa her qanda gider ise yolu üzerinde firişteler qanat yerler anuñ (18) ayağı altına, yañı yire başmasun diyü. Nitekim Ebū Hanife zamānında raħmetullāh (19) bir kişı vardı ‘avratuna eyitdi: “Ey ‘avrat eger kim firişteler benüm ayağum altına (20) qanatların yayımaz ise sen boşol” didi. ‘avrat dağı işbu sözi (21) işidecek hemān sā‘at Ebū Hanife hazretine gitdi hālın ‘arz (22) eyledi, eri anı nice boşadüğün eyidivirdi.” Ebū Hanife dağı ‘avrata eyitdi: (23) “Ey qatun erüñ ne iş üzerindidür?” ‘avrat eyitdi: “İşi Allāh için (24) ‘ilim oğumağdur dağı oğutmağdur” didi. Ebū Hanife eyitdi: “İmdi eger öyle ise (25) sen

boşolmazsın” didi. Zîrâ çünkim Allāh için ‘ilim okur imiş daḥı [64b] (1) okudur imüş taḥkīk anuñ ayağı altına firişteler қanatların duşadur” (2) diyü cevāb virdi. Pes imdi ‘ilim ehline firişteler ta‘zīm iderler (3) lāyık budur kim insān daḥı ‘ilim ehline ta‘zīm ideler anuñçün (4) Resūl-ı ḥazret a.s eyitdi: “Kim ki ‘ilim ehline muḥabbet eylese (5) taḥkīk baña muḥabbet itmiş olur, kim ki baña eylese Allāh’a muḥabbet (6) itmiş olur, kim ki Allāh’a muḥabbet eylese rahmetüne musteḥḥak ola ve daḥı (7) kim ki bir ‘ilim ehline ‘aduv olsa, taḥkīk baña ‘aduv olmuş olur (8) kim ki baña ‘aduv olsa Allāh’a ‘aduv olmuş olur, kim ki Allāh’a ‘aduv (9) olsa, ‘azābına musteḥḥak ola” didi. Ve daḥı kaçan kim bir ‘ilim ehli (10) bir goristānlık arasından geçse Ḥaḳ te‘ālā қabir ıssılarına (11) kırk güne degin ‘azāb itmeye üstlerinden қabir ‘azābın götüre, ol (12) ‘ilim ehlinüñ ḥürmetüne ve daḥı ‘ālimlerüñ mürekkeḳ şehīdlerüñ қanından (13) yegregdür. Zîrâ қalemnden mürekkeḳ dökülecek ḥaṭ yazılır, ol ḥaṭdan (14) ‘ilim öñernür ol ‘ilim nice kişileri yoldan azmuş iken gerü yola getirür (15) şehīdlerüñ қanından kimseye fā’ide yokdur. Ancaḳ kendülerine (16) vardur ve daḥı kaçan kim bir ‘ālim Allāh için va‘z-u naṣīḥat (17) eylese idi, ol meclisde ne қadar ādemler var ise Ḥaḳ cellu (18) ‘alā ḥazreti anlarıñ cemī‘ günāların yarlığıya eger deñizler içindeki (19) қumlar sağışca daḥı olursa anuñçün ‘ālimler meclisinde bir sā‘at (20) oturmaḳ yegregdür, yetmiş yıl nāfile namāz қılmaḳdan daḥı biñ gün (21) oruc dutmaḳdan, biñ ḥasta şormaḳdan, biñ altun şadaқа (22) virmekden ḥayırludur. ‘İlimi söyleşmek tesbīḥdür ḥalvetde yoldaşdur. (23) Ğarīblikde ḥışım қardeşdür, ıssını dünyāda dā’im şaḳlayucıdur. Hem āḥiretde (24) dileycidür, Ḥaḳ te‘ālā lütfundan bizi şol ‘ilimle ‘amel iden қullarından [65a] (1) eyleye maḥşer gününde ‘ālimler buluñuna қopera, āmīn Yā Rabbe’l-‘ālemīn. (2)

Bāb iḥlāş bilüñ kim tāt iḥlāşla қılmaḳ farzdur. (3) Қaңı kişi kim tāt şıdқ-u iḥlāşla қılmasa Ḥaḳ te‘ālā anı (4) қabül eylemez, zîrâ kim iḥlāşla buyurdı kendü kelāmında: Қul (5) innī ümirtü en a‘büde-llāhe muḥlişā³⁴⁰ didi. Ve daḥı Resūl-ı (6) ḥazret eyitdi: “Zinhār ve zinhār riyā ile қılmañ iḥlāşla (7) қıluñ” didi. Zîrâ “yedi қat gök içinde firişteler vardur, ādem (8) oğlanuñ ‘amelün yazan melā’ikeler kaçan kim ādemüñ tātın (9) alup giderken evvelki қat gögüñ firişteleri anı göreler. Eger kim riyā ile (10) қılındıysa

³⁴⁰ Zümer 39/11.

yuğarıya geçirmezler. Eger kim Allāh için kılındıysa geirler. İknici (11) at göge gelecek anlar dağı ol tātı göreler. Eger kim haram (12) yidiyse yuğaru gemege icāzet virmezler. Eger helāl yidiyse destūr (13) virilir. ünkim üçünci at göge gelseler anuñ firışteleri dağı ol tātı (14) göreler. Eger kim gaybet söylediye (15) geçmesine destūr veriler çünkim dördünci göge gelseler anuñ firışteleri (16) ol tātı göreler. Eger kim dünyāya meşğül oldıysa yuğaru gemege (17) destūr virmezler. Beşinci at göğüñ firışteleri tāt içinde (18) göñlün ulu dutanıñ tātın geçirmezler. Altıncı at göğüñ firışteleri kendüzin (19) görenleriñ tātın geirmezler. Yedinci at göğüñ firışteleri hasūdluğ (20) idenüñ tātın geirmezler” didi. Muāz-ı Rāzī bunu işidecek (21) ağladı eyitdi: “Yā Resūlallāh yā pes nice tāt kılmağ gerekdür kim (22) Hağ teālā kabūl ide.” Nebī a.s “Yā Muāz dilüñi küfürden, arnuñi haramdan (23) sağın kimseyi alağ dutup kendüñi iyü görmegil dağı kimseyi ayıplayup [65b] (1) kendüñi uñmagıl kimseye hasūdluğ itmegil ve kimsenüñ gaybetin (2) almagıl kıldıguñ tātı ve itdigüñ hayrı beğenüb kimseye dimegil dünyā (3) işin āhıret işinden ilerü dutmagıl hağla iyü diril eger dilerseñ (4) kim tātıñ kabūl oluna, bu didigümi işlegil” didi. “Kağın kim mümin tātı (5) bu vechile kılsa idi işbu anuñ gibi tātıdur kim, kabrinde yoldağ (6) olacağ dağı aña mağşerde yardım idecek” didi. Yañi kağın kim bir mümin (7) ölse anı kabrine koyacağ dağı Munker ile Nekir gelüp aña “Tañr’uñ kimdür, Peyğamber’üñ (8) kimdür, Din’üñ ne dindür” diyü suāl idecek. Ol şıdğ-u ihlāsla (9) kılduğı namāz çıka gele eyide: “Yā melāikler bundan size yol yoğdur, bu gice-ü gündüz Allāh (10) için ibādet itmişdür. Pes Munkerle Nekir bağı ucunda iken ayağı ucuna (11) geliler namāz gerü ara donlar giyüb eyide, “bundan dağı size yol yoğdur. (12) Zīrā kim bu ayağıyla şol arğı gicelerde cemāatla mescide varmışdür” (13) diye. Pes andan sağ yanına geeler hemān-dem virdüğü şadağ ve zekāt (14) ıka gele eyide, “bundan size yol yoğdur. Zīrā kim bu çoğ zekāt (15) ve şadağ virmişdür, diye. Andan gerü şol yanına geeler. Pes ol dem (16) dutduğı oruc çıka gele eyide: “Bundan size yol yoğdur. Zīrā kim (17) bu çoğ aılığlar ve şusuzılığlar çeküp oruc dutmuşdür” diye. Pes Munkerle (18) Nekir kendü işlerine gideler ol mümin kul anda kendü ameliyle (19) ala tā kıyāmete degin aña yoldağ olular. Nitekim bir zāhid vardı (20) kendü bağçasında bir köşğ yapırdı içinde dāimā ibādet (21) iderdi Allāh’a zikridüb şālih ameller işlerdi. Bir gün ecel erişdi (22) Azrā’il a.s geldi

kim cānun ala, Hāḫ te‘ālā celle ‘alā lūṭfundan zāhidūn (23) gözinden perdeyi giderdi. Çün zāhid gözün açdı gördi kim karşıusunda (24) ‘Azrā’il Allāh’uñ emrine muntazır olup durur taḫdīr olunmuş sâ‘atın (25) ḫatlanur. Zāhidūn cānı başına sıcradı hemān sâ‘at evine gitdi (26) ‘avratına eyitdi: “Ey ḫelāl bu niceden berü yārūm-u yoldaşımsın seni cānımdan [66a] (1) hoş dutardım işde bugün va‘dem geldi kim dünyādan āḫirete naḫl idem. (2) Pes baña bir yardımūn var ise meded ḫıl” didi. ‘avrat eyitdi: (3) “Benüm kendü nefśūme dermānum yokdur, saña dermān nice idem dermān (4) Allāh’dan” didi. Zāhid gördi kim ‘avratundan dermān bulamadı, oğluna (5) ve kızına söyledi, anlar daḫı bu cevābı didiler. Andan baḫçasuna vardı (6) dikdügi yemişlere eyitdi: “Ey ağac çoḫlar sizi diküp bu niceden (7) berü tīmār itdüm, işde bugün va‘dem geldi siz daḫı benüm (8) derdüme tīmār idebilmeyşüz. Ya‘nī biraz günāḫımdan götüresüz” didi. (9) Hāḫ te‘ālā lūṭfundan ol ağaçlara dil virdi, her biri derdle eyitdi kim (10) “ey zāhid senūn bize çoḫ zaḫmetūn sonmuşdur. Biz daḫı saña (11) ḫıyāmet deḫin ḫayr-u du‘ā iderüz ayruḫ saña dermān idemeyüz, yoḫsa (12) senūnḫün cümlemüz cān virirdük tek biz cān virmekle saña (13) bir dermān olsaydı, ve illā olmaz ancaḫ du‘aciñuzuz” didiler. Çün (14) zāhid yemişlerden işbu cevābı işitdi gönli biraz şād oldu (15) eyitdi: “Bu daḫı hoşdur kim oğlandan ve kızdan daḫı ‘avratdan biñ kez (16) bu fāydaludur” didi. Andan köşke girdi eyitdi: “Ey köşḫ bu niceden (17) berü sende Allāh için ‘ibādet iderüm tā‘atla müzeyyen ḫıldum (18) işde bugün va‘dem geldi baña bir yardımūn varsa eyle” didi. (19) Pes zāhid Allāh’uñ emriyle ol köşḫün dört buçaḫından bile (20) āvāz geldi, “ḫorḫma ey şālih ḫul, ḫorḫma biz saña yoldaşuz ḫabriñde (21) daḫı ḫıyāmetde bile” diyü. Zāhid ḫünkim bunı işitdi ḫāyet şād oldu, (22) ve illā söyleyin kim deḫin bilmedi eyitdi: “Ey baña āvāz virenler siz (23) kimler siz işbu cevābı baña virirsüz” didi. Laflar daḫı eyitdi: “Biz senūn (24) şol iḫlāşla ḫılduguñ iyü ‘amelleriñüzüz kim seni cemī‘ ḫorḫulardan [66b] (1) ḫurtarıruz” didiler. Andan ‘Azrā’il a.s ilerü gelüp cānun ḫabz eyledi. Çün (2) zāhid ḫaḫḫa ulaşdı oḫıl-u kız daḫı ‘avrat, bāḫḫa cemī‘si andan (3) ayrıldı, ancaḫ şol itdügi ‘amel anuñla bile ḫaldı. Pes öyle bilindi kim (4) dünyāda ‘ilimiyle ‘amel gerekdür. Zīrā kim bāḫīdur bundan artuḫı “ḫebā (5) ‘em-mensūr” dur. Zīrā kim fenādur her kim ki bāḫāda Hāḫ te‘ālānuñ dīdārını (6) görmek dilerse, şālih ‘ameller işlesün ayruḫ ḫişiler görmek için (7) ḫılmasun muṭlaḫ Allāh için ḫılson tā kim anuñ dīdārını göre. (8) Nitekim Hāḫ celle ‘alā kelāmında buyurur

eyider: Femen kâne yercū (9) liḳāe Rabbiḥī felyaʿmel ʿamelen şāliḥen³⁴¹ didi. Ve āyetde daḥı (10) eyider: Ḳad efleḥa'l-mü'ninün ellezīne hüm fī şalātihim ḥā (11) şı'ün³⁴² didi. Ya'ni şol mü'minler kim namāzların ḥuşu'la kıllurlar (12) taḥḳıḳ anlar cemī' ḳorḳulardan ḳurtuldı, ve illā riyā ile kıllanlar şevābları (13) yokdur. ʿAlī radıyallāhu ʿanh eyider: “Riyā ehlinün nişānı vardur. Biri (14) budur kim namāza kühel olur. İkinci ḥalk içinde namāzı uzadur. Üçünci kimse (15) anı medḥ eylese namāzun arturudur. Dördünci dünyālu olsa namāzı terk (16) ider.” Ya'ni ḳaçan kim niʿmetlüce ḥalka nāz ider. Ḳaçan kim miḥnetlü olsa (17) ḥalka şikāyet ider. Ḳaçan kim t̄aʿat kılsa ḥalkdan nesne umar. Pes bu (18) düzenle ḳaçan Tañrı'ya ḫapa Ebū'l-Ḳāsim Ḥakīm eyider: “Mü'minlerün mişli şol (19) taze yunt gibidür. Münāfiḳların mişli şol murdār tavuḳ gibidür. Zīrā taze (20) yunt nice biñ aḳçelüḳ tay toḡurur ḥiç bilürtmez, ammā tavuḳ bir polluḳ (21) yumurtayı bir ağır çağırı çağırı cemī' ʿālemi uşandurur. Raḫmetlü (22) Ḳalab'ım biz ḳulları riyādan saḳlayup ʿibādet iḥlāşla kıllacaḳlardan (23) eyleyüvire, şol çirkin ʿamellerimüzi lütf perdesiyle örütüp rizāsiyla (24) söndüre; āmin bi'l-nebī velāhi ecmaʿin.

Bāb Tevveḳül bilün kim (25) Ḥaḳ celle ʿalā kelāmında buyurur eyider: Veme'y-yetevekkül ʿale-llāhi fehüve [67a] (1) ḥasbüh.³⁴³ Ya'ni Allāh'a tevekkül eylese ol aña yeter. Zīrā haberde (2) gelipdür kim üç peygamber Allāh'a tevekkül kıldılar. Üçinün daḥı ḫācetleri (3) bütüdi. Biri İbrāhīm Peygamber idi, ol zamānı kim Nemrud laʿin Tañrılıḳ (4) daʿvāsun kıllurdu. İbrāhīm Peygamber a.s genç yigit idi. Babasınıñ (5) şanʿatı put yapmak idi. Oḷluna virirdi kim anı bāzāra ildüb şata. (6) Pes İbrāhīm a.s ol putuñ boḡazına bir ip taḳup sürüyü anı (7) bāzāra iletir idi. “Alan pişmān şatan pişmān” diyü nidā iderdi. (8) Kāfir anı göreceḳ sögerler idi. “Niçün böyle idersün” diyü (9) ḳaḳırlardı ol daḥı eyidürdi kim: “Çünkim işbu ağacı esirgersiz (10) eksünüz ise bahāsun virün elümden aluñ” derdi. (11) Pes anlar daḥı tüzecik bahāsun virüb elünden alulardı. Meger (12) ol ʿasī ḳavmün yılda bir bayramı olur imüş ol şehirde ne degilü (13) kāfir var ise bir şahrāya çıkarlardı. Meger ol şahrāda üç yüz-ü altmış (14) put dikmişlerdi. İçlerinde bir büyük putı şöyle müzeyyen itmişler (15) idi kim bakmaḡa gözler ḳavuşurdu. Altuna ve gümüşe ḡarḳ idi.

³⁴¹ Kehf 18/110.

³⁴² Mü'minün 23/1-2.

³⁴³ Talāk 65/3.

Ya'nî putların (16) ulusıdır diyü la'înler hem Nemrud'a Tañrı dirlerdi, ve hem putlara Tañrı diyü (17) taparlardı. Pes ol bayramları gelecek cem'isün hâll ü hâlince yiyecek (18) ve içecek göturdiler kim yine kâdir ise dañı ol şahrâda putlar önünde üç gün (19) üç gice yiyüb içerlerdi. Öyle yasağdı kim şehirde kimse kalmazdı. (20) Pes üç gün geçecek dağılup evlü evine giderlerdi. Ol çokluk ni'metleri (21) anda koyurlardı kim putlar yiye ol yemek anda aylarca dururdi. Kırtlar (22) ve kuşlar yerlerdi, dâ'im 'âdetleri böyle idi. Çünkim İbrâhîm'a peygamberlük (23) virildi başına nübüvvet tâc konuldu. Aña Hâk te'âlâ hazretinden [67b] (1) emroldı kim Nemrud'ı toğru yola da'vet ide andan İbrâhîm a.s eline bir balta (2) alup ol putlara toğru vardı gördi kim önünde dürlü ni'metler durur eyitdi: (3) “Ey putlar niçün yemezsüz hüd bu ni'metler sizün için gelmişdür” didi. Gördi kim anlardan (4) cevâb gelmez eyitdi: “Bu nice halk size Tañrı diyü tapunurlar. Ya'nî sizden rahmet (5) umarlar hüd hâzır yemegi yiyemezsüz dip baltasıyla bir üçünden girüb (6) öbür üçine çıkınca cem'in kırdı. Şoñra baltayı ol büyük putuñ boğazına (7) aşâ koydı, dañı şehre gitdi. Pes çünkim putların kıırılduğın şehirlü (8) işitdi gıryu kopardılar. Ol sâ'at Nemrud'a (Nemrud) haber oldı. Nemrud dañı (9) gâzaba gelüp eyitdi: “Ol işi ideni tîz buluñ yoħsa anuñ cezâsın size (10) iderüm” didi. Anlar eyitdi: “Şehirde İbrâhîm adlu bir kimse vardur vakit vakit (11) put şatar her zamânda boğazuna ip dañup bâzâr içinde sürürdi. Dañı (12) eyiderdi “alan da pişmân şatan da” diyü nidâ kıldı. Bu cümleden (13) ğayrı bizüm öyle bayrama gelmez. Pes şübhemüz andandur bu işi andan ğayrı kimse (14) itmemüş” didiler. Pes Nemrud kendü âdemlerinden bir kaç âdemler vardı. İbrâhîm (15) Peyğamberi geturdiler eyitdi: “Ey kişi ol putları sen mi kırduñ” didi. İbrâhîm a.s (16) eyitdi: “Eger anları kıran kişiyi bulayın dirseñ ol araya kendüñ varğıl kim (17) bulasun. Zîrâ sen anda varacak cem'îc halk bile varur elbetede ol işi (18) iden kimesne, bile gelür ben anı saña eyidivirem. Zîrâ taħķîķ anı kim itdüğün (19) ben bulurum” didi. Murâdı oldur kim halk artuķ gele Nemrudı haķķa da'vet (20) ide. Ol çokluk halka haķķı bildire andan Nemrud la'în ata binüb şahrâya çıķdı (21) yasaķ itdi kim şehirde hîç kimse kalmaya çünkim putlar önüne geldiler. (22) İbrâhîm Nemrud'a eyitdi: “İşde putlarını kim kırdığın gör” didi. Ol (23) büyük putı gösterdi. Nemrud eyitdi: “Ne söylersün hîç ol anı ide mi” (24) didi. İbrâhîm eyitdi: “İtsem 'aceb midür ulucılardur, emrine itâ'at (25) eylememişler, ol dañı gördi kim aña muħâlifet iderler cem'isün kırdı (26) işde görmezmissin kim baltası

billidir eger kim inanmaz sanıñ anı şor kim (27) saña eyidivire.” Nemrud eyitdi: “Ne ‘aceb dırsün hıç ağaç söyler mi [68a] (1) yoħsa ‘aqluñ yoħ mıdur” didi. Pes İbrāhīm a.s ileri gelüp eyitdi: “Ey mel‘ūn (2) yā çünkim ol ağaç söylemez daħı anuñ elinden bir iş gelmez niçün bu kadar (3) ‘izzet idüb tapunursuz, ey mel‘ūn senüñ ‘aqluñ yoħdur kim (4) bir tamlamurdār şudan hāşıl olduñ, şimdi Tañrıluğ da‘vāsın (5) kılursun, ve ey ‘aşı kavim siz niçün bir yoldan azmış kāfire Tañrı diyü (6) tapasuz ol ne gelipdür kim Tañrıluğa lāyık ola sizceleyin ol daħı bir ādemdür. (7) Bir iki gün yiyecek yemese cānı çıkardı. İki gice uyumasa cānı çıkardı. (8) Ey kavim bir kişi kim anadan doğa ata ana aña timār idüp nice necāsatın (9) siller yemege içmege ihtiyāc ola. Daħı gāyibi bilmeye putlarını (10) tār-umār eylediler. Pes anı kim itdigün bilmeye başına bir belā gelse (11) halkdan meded dileye. Hasta olsa halkdan ilāc isteye (12) bir siñeğüñ bedenün ve kanadın yapmağa kadir olmaya, degül kim cānın (13) yirde kaçan kim ecel gelse aña qarşu söz söylemeye degil kim (14) anı men‘ ide. Bir tabancaya yā bir fiskeye muhtāc ola cānı çıka. (15) Yā pes ne lāyıkdur kim aña Tañrı diyü tapasuz ‘aqluñuz kandanadır” (16) didi. “Niçün gözüñüz açamazsuz sizi yadup rızkuñuz viren Tañrı’ya tapmazsuz” (17) didi. “Ey kavim Allāh birdür şeriki yoħdur oğuldan kızdı atadan anadan (18) yemekden ve içmekden yatup uyumağdan münezzehdür. Bu ‘ālem yoğken ol vardı (19) yine ‘ālem yoħ olaysa ol bākī kalaysa yirleri ve gökleri ol yaratdı. (20) Havāda direksüz durğurdı bu nice firişterleri ve ādem oğlanı daħı insi (21) ve cin, kūrtiları ve kuşları daħı cemī‘ cānāvarları ne kadar kim cānlu (22) cānsuz nesne var ise cemī‘sün ol yaradub rızkların virür. (23) Ecellerün daħı ol virür. Şöyle kim ol yapdugun cemī‘ ‘ālem halk (24) anı yapamaz. İmdi ey kavim ancalayın Allāh’ı koyup işbunuñ gibi mel‘ūna [68b] (1) Tañrı diyü taparsuz Hāğ te‘ālā size hışm ider gelüñ ol işden tövbe kılüñ (2) işde Rabbüm baña Cebrā’ili gönderdi, peygamberlük virdi daħı emreyledi (3) kim size eyidem imdi gelüñ Allāh’uñ birliğine ve benüm peygamberliğüme imān (4) getürüñ tā kim cehennemden kurtulasuz, yoħsa ebedi cehennemde kalursız” (5) didi. Nemrud-ı la‘īn bu sözleri işidecek gāzaba geldi (6) “şunu öldürüñ” diyü emreyledi, ve illā bir kişiyi Allāh öldürmeyince (7) hıç kimse öldüremez. Çün kāfirler gördiler kim anı kılıç kesemez. (8) Nemrud anı bir vechile öldiremez anı koyub İbrāhīm’a tābi‘ olmağa (9) başladılar. Pes İbrāhīm Nemrud ile her sā‘at mücādele iderdi. (10) Nemrud eyiderdi: “Ben Tañrı’yum gel baña tābi‘ ol.” İbrāhīm eyiderdi: “Ey

kāfir (11) gel küfrüñ terk it Allāh’uñ birligine ve benüm peygamberligüme ikrār eyle sözüñ (12) gerçeği budur, yoḥsa sen Tañrı olsañ beni öldürmege qādir olurduñ. (13) Hey mel’ün diyü sögerdi.” Bu kez Nemrud eyitdi: “Ey kiři ben seni (14) öldürmege qādir idüm, ammā seni divāne gördüm anuñçün esirgedüm ‘aqluñ (15) gelecek řāyed iřlāḥ olasun diyü ve illā böyle dersün uř (16) göresün kim seni nice öldürürüm” didi. Daḥı emreyledi kim bir řahrāda od (17) yaqılar. Ya’nī İbrāhīmi oda yaqa çün Nemrud “od yaquñ” diyü emreyledi. Bir sā’atde (18) şöyle od yaqdılar kim bir ok atamı yir degilü yanuna kimse gelemezdi. (19) Pes gördiler kim İbrāhīm-i oda atmağa qābıl degildir. Çok yaqduguna piřmān (20) oldılar kim hemān sā’at řeytānı la’īn geldi eyitdi: “Anuñçün ne ğam-u (21) ğuşsa çekersüz bu degilü kolay iř yoqdur” diyüp anlara mı’mārлық (22) itdi. Bir yüksek yirde mancılık yapırdı. Pes İbrāhīm Peyğamberi (23) a.s mancılık içine koydılar. Nemrud eyitdi: “Yā İbrāhīm gördüñ mi nice seni [69a] (1) oda atarsam, beni öldüremezsün derdüñ uř göresün kim senüñ (2) ḥaḳdan nice gelürüm” didi. İbrāhīm gine eyitdi: “Ey mel’ün (3) gel küfri terk it Allāh’uñ birligine ve benüm peygamberligüme ikrār eyle (4) yoḥsa ben ölümüm için koyurmazum. Zīrā ben Allāh’a tevekkül idipdürürüm (5) sen beni öldüremezsün” didi. Andan Nemrud kendü gömlegün andarub (6) İbrāhīm’a giyürdi. Ya’nī eger anı od yaqmayacak olursa ḥalka (7) eyideyin kim İbrāhīmi od benüm gönlegüm içinde yaqmadı diyeyin” didi. (8) İbrāhīm Peyğamberi a.s mancılıktan havāya atdı. řol kadar gitdi kim (9) görünmez oldu. Havādan inerken Cebrā’il geldi eyitdi: “Yā İbrāhīm (10) ḥiç ḥācetüñ var mı saña yardım ideyin mi.” İbrāhīm eyitdi: “Ḥiç ḥācetim (11) yoqdur senüñ yardımuñ baña gerekmez, zīrā sen za’īf ben za’īf (12) imdi za’īfüñ za’īfi ne mıqdār yardımı ola” didi. Ben Allāh’a (13) tevekkül idipdürürün” didi. Andan Mikāil geldi eyitdi: “Ḥiç ḥācetüñ (14) var mı saña yardım ideyin mi.” İbrāhīm ḥiç ḥācetüm yoqdur” didi. Andan (15) İsrāfīl geldi “Yā İbrāhīm ḥiç ḥācetüñ var mı” didi. İbrāhīm (16) “yoqdur” didi. şöyle kim yetmiş yirde aña firişteler geldi “ḥiç ḥācetüñ (17) var mı” didi. “Saña yardım idelüm mi” ol her birine eyiderdi kim (18) “sizüñ yardımıñuz baña gerekmez ben yardımı Allāh’dan dilerüm, zīrā (19) tevekkül aña itdüm” derdi. Bir rivāyetde daḥı eyider řol yetmiş yirde kim (20) aña firişteler geldi yetmişinde bile gelen Cebrā’il idi. Pes ol (21) Allāh ḥazreti lütfundan ol yanar oda eyitdi: Yā nāru kūnī (22)

berdev ve selāmen ʿalā İbrāhīm.³⁴⁴ Yaʿnī “od İbrāhīm’a (23) şavuk ol anı yakma” didi. Çün İbrāhīm od içine düşdi od aña (24) gül-ü reyhān oldı selāmet kırtuldu. Tevekkül berekātında (25) fī’l-hāl yine Nemrud’a geldi eyitdi: “Ey mel’ün kanı beni yakmak [69b] (1) diledün niçün yakamadun. Nemrud eyitdi: “Benüm gönlegüm içüden seni od (2) yakmadı seni esirgedüm anuñçün gönlegüm saña giyirdüm” didi. İbrāhīm (3) eyitdi: “Ey mel’ün senün gönlegün kül oldı uş ben (4) kıldum, zīrā kim Hāk teʿālā hāzreti sakladı imdi gel küfri terk (5) it imān getir” diyü anuñla mücādele iderdi. Tā şuña degin kim (6) Hāk teʿālādan sivri sinek çaresün diledi anı helāk kıldı. Bir dağı (7) Mūsā Peygamber a.s Tañrı’ya tevekkül kıldı ol berekātunda hāceti (8) revā oldı. Ol vaktin kim Firʿavn Tañrılık daʿvāsun iderdi. (9) Mūsā a.s anuñ zamānında idi çün aña peygamberlik degdi. Firʿavn’ı (10) daʿvet itdi, anuñla her gün mücādele iderdi. Tā şuña degin kim (11) Mūsā deñiz kenārında konmuşdı, Firʿavn anuñ üzerine leşker çekdi. (12) Leşkerün haddi kıyāsı yoğıydı. Şöyle kim Mūsā’nun genç yaşlularından (13) ve çoçlarından gayrı tamām cenge ve kılıca yarar kırk biñ (14) er idi. Dağı henüz Firʿavun’uñ çāresi katında şol ulu deñiz de (15) bir gemi gibi. Ey kaçan Mūsā’ya haber yetiştı kim uş Firʿavn ardımızdan (16) leşkeriyle yetiştı. “Bizüm hālümüz nice olur” didiler. Pes Mūsā (17) Tañrı’ya tevekkül kıldı eyitdi: İnne meʿiye Rabbī seyhedīn.³⁴⁵ (18) Yaʿnī “korkmañ tahkik benüm Rabbüm benümledür. Ol kim baña hidāyet (19) ide bu deñiz içinden yol vire” didi. Dağı deñize girdi. Pes Hāk (20) teʿālā deñize emreyledi kim “Mūsā’ya yol vire” deñiz dağı şöyle (21) yol virdi kim şoşak şoşak olup açıldı. Yaʿnī Mūsā kavmi (22) birbirin göre çünkim Mūsā leşkeriyle karşı yakaya geçdiler. Firʿavn (23) anı görecek kendü kavmüne eyitdi: “Gördünüz mi deñiz benüm korkumdan nice (24) açıldı. Uş göresüz kim ben Mūsā’ya nitsem gerek” didi. Dağı (25) deñiz kenārına geldi illā deñize girmege kaçdeyledi bir ayğıra [70a] (1) binerdi. Pes ol sāt Cebrā’il a.s ādem şüretinde bir yunda (2) binüb geldi. Fī’l-hāl deñize girdi. Firʿavun’uñ ayğırı yundı (3) görecek ol dağı ardınca girdi. Firʿavn o yayın çok çekdi (4) durğuramadı. Āhir nā-çār olup licamının şalıvirdi. Cebrā’il’ün (5) ardınca gitdi leşkeri anı görecek anlar dağı girdi. (6) Tamām cümlesi girdigleyin Hāk teʿālā deñize emreyledi “şunları (7) yut” diyü. Firʿavn göredi kim deñiz koşmağa başladı

³⁴⁴ Enbiyâ 21/69.

³⁴⁵ Şu’arâ 26/62.

kaşd (8) eyledi kim Allāh'ıñ birliğine dağı Mūsā'nuñ peygamberliğüne ikrār (9) ide. Pes ağzun açup “lā ilāhe illallāh” didi. Allāh'ıñ (10) ikrār getürdi. Dağı Mūsā kelimüllāh dise gerek (11) idi fī'l-hāl Cebrā'il bir avuç toprak alup ağzına (12) urdı. Anı şaşurdı. Mūsā'nuñ peygamberliğüne ikrār getüremedi. (13) Deñizi koşdı yoħsa eger Mūsā kelimüllāh dise idi rahmet (14) bulurdı, ve illā dimedi cemīc leşkeriyle ğarķ oldu. Mūsā a.s (15) kendü sağ-u selāmet kırtuldı tevekkül berekātında. Bir dağı Nūh (16) Peygamber a.s Allāh'a tevekkül kıldı. Tūfāndan necāt buldı. Dünyāda (17) biñ elli yıl yaşadı. Bir rivāyetde dağı eyider, biñden elli eksik (18) yaşadı. Pes nice yıl 'ömür sürdi ve bu nice yıllar içinde seksen (19) kişi ançak kendüzüne tābi'c itdirdi, ve bir rivāyetde dağı eyider kırk er (20) ve kırk 'avrat aña tābi'c oldu. Ya'ni erkeklü dışlu seksen (21) oldu. Kāfirler aña çok cefālar iderdi. Şöyle kim taş ile (22) nice kez depelediler yine dirildi. Āhir du'ā eyledi eyitdi: “İlāhi bu kāfir elinden (23) 'acizüm bunlardan sen kırtar” didi. Hāķ te'ālā hāzretinden nidā geldi kim: “Yā Nūh (24) sen bir gemi yapğıl ben anları ğarķ iderüm. Pes Cebrā'il geldi aña mi'mārlık (25) itdi. Kıru yirde bir gemi yapıdı. Kāfir anı göreceκ masharlığa aldılar aralarında [70b] (1) ittifaķ idip şöyle yasaķ itdiler kim: “Her kimüñ kim hāceti var ise (2) varup Nūh'ıñ gemüsi içinde hācet itsün ayruķ yirde itmesün” (3) diyü eyledi günde yasaķ oldu. Şöyle kim az zamānda gemiyi necāsetle (4) toptolu itdiler. Nūh anı göreceκ eyitdi: “İlāhi sen göre durursun (5) kāfirler baña ne ezā iderler saña ma'lūm mıdır” didi. (6) Nidā geldi kim: “Yā Nūh gemüñi necāsetle anlar doldurdı, yine anlar (7) siler sen anuñçün hiç kıyurma” didi. Andan kāfirlere bir marazı virdi (8) cemīc gövdeleri uyuz oldu bir gün birisi hācet iderken ayağı (9) tayındı ol necāset içine düşdi taşarıya kıkup řol necāset (10) bulaşan yirleri sildi. Gördi kim altında uyuzı gitmiş hiç dānesi kılmamuş. (11) Pes vardı ol necāsetden řol sāyır bedenine eliyle sürdi (12) yine sildi gördi kim uyuzun zerre kılmadı. Şād oldu şehire (13) varup hālını halka i'lām eyledi. Çün halk anuñ sağluķ haberin (14) işitdiler birbirin başub Nūh'ıñ gemisine segirdişdiler ol necāseti (15) bir sā'atde yağma itdiler. Şoñra gelenler bıçağla kızdı. Dağı şoñra gelenler (16) şuyla yudı gemiyi pāk itdiler. Andan Hāķ te'ālā hāzretinden nidā geldi kim: (17) “Yā Nūh kıaķan kim havānuñ tenürundan řu kıķmağā başlarsun hemān ehlüñle (18) gemiye gir dağı her cins hayvān ve cānāvarlardan ve kıuşlardan birer (19) çiftün gemiye kıoy” didi. Nitekim kelāmında buyurur eyider: Hattā izā (20) cāe-emrünā vefāra't-tennuru kıulne-

h̄mil fīhā min küllin zev (21) ceyni-şneyni ve ehleke illā men sebeķa.³⁴⁶ Andan Nūh ‘aleyhis’s-selām (22) her cins cānavardan bir erkekin ve bir dişış h̄zır itdi. Kaçan kim (23) havānuñ tenurundan şu çıķmağa başladı kendü ehliyle daķı (24) kim aña tābīc oldıysa gemiye girdiler. Ve ol cānavarları koydılar. Pes (25) anda Nūh a.s eyitdi: “Ey kavim gelüñ Allāh’uñ ismiyle gemiye giriñ (26) bu cihānı şu alsa ğarķ olasız. İllā gemiye girecek ümiddür kim (27) kırtulasuz. Zīrā taķķīķ benüm Rabbüm yarlığcıdur, esirgecidur.” Nitekim [71a] (1) Qur‘ān’da eyider: Ve ķāle-rekebū fīhā bismi-llāhi mecrahā vemürsāhā (2) inne Rabbī leğafūru’r-raḥīm.³⁴⁷ Çünkim Nūh gemisüne bindi ol tenurdan (3) şu aķa aķa şahrālar tıldı. Gemiye yirden ķaldırdı. Şöyle mevc urdı (4) kim tağlar gibi talazlar ķopdı. Nitekim Qur‘ān’da eyider: Vehiye tecrī bihim (5) fī mevcin kelcibālī.³⁴⁸ Kāfir tağlara sığındılar Nūh’uñ bir oğlı daķı kaķdı (6) gemiye girmedı. Nūh anı çok çağırdı “gel oğlum benümle gemiye gir kāfirlerden (7) olma” didi. Oğlı anı işitmedi eyitdi: “Şu baña ne eylese gerekdür ben yüksek (8) tağlara gizlenürüm” Nūh eyiderdi: “Ey oğul bugün cehānı şu alıysa (9) sen ḥaķuñ ķazāsundan şaķlanacak ve gizlenecek degülsün” didi. Nitekim Qur‘ān’da (10) eyider: Venādā Nūhun-benhū vekāne fī ma‘ziliy yā būneyye-rkem (11) me‘anā velā teküm me‘a’l-kāfirīn (ķāle seāvī) ilā cebeliy ya‘şimünī (12) mine’l-mā’ ķāle lā ‘āşime’l-yevme min emri-llāhi illā mer (13) -raḥīm.³⁴⁹ Nūh gördi kim oğlı gemiye girmedı Ḥaķ te‘ālāya nidā kıldı (14) eyitdi: İnne-bnī min ehli ve inne va‘deke-lḥaķķu ve ente (15) aḥkemü’l-ḥākimīn.³⁵⁰ Ya‘nī “Yā Rab benüm oğlum benüm ehlimdendür sen baña (16) va‘de virdüñ kim ben ehliime gemiye girem ḥūd senüñ va‘deñ ḥaķdur. (17) Yā pes niçün benüm oğlum gemiye girmedı” didi. Andan Allāh’dan nidā geldi kim: “Yā (18) Nūh innehū leyse min ehlik innehū ‘amelüñ ğayru şālīḥ.³⁵¹ Ya‘nī (19) “ol senüñ ehliñden degıldür. Sen anuñ terkin ura, zīrā ol (20) şālīḥ ‘amel işlememişdür” didi. Pes Nūh anuñ terkin urdı oğlı (21) daķı bir tağa sığındı gördi kim tağları daķı şu aldı (22) bir kesme taşuñ içinde bir delük buldı anuñ içine girdi ķapusın [71b] (1) muḥkem yapıdı şöyle kim cemī‘ ‘ālemi şu aldı. Altı ay durdı ol (2) delüğe şu girmedı ve illā gündüzi

³⁴⁶ Hūd 11/40.

³⁴⁷ Hūd 11/41.

³⁴⁸ Hūd 11/42.

³⁴⁹ Hūd 11/42-43.

³⁵⁰ Hūd 11/45.

³⁵¹ Hūd 11/46.

eşiyi eşiyi ol delügi toptolu (3) eyledi. Âhir yine ol kendi necâsetiyle ve bevl itdügi şu ile (4) helâk oldu. Sâyır kâfirler şuya ğarķ oldu, ol kendü (5) necâsetüne ğarķ oldu. Nūh a.s altı ay şu üstüne gezdi. (6) Şoñra şu ancak yirde ķarār kıldı selâmet ķurtuldu, tevekkül (7) berekâtında. İmdi her kim ki Allāh’a tevekkül iderse aña ķurtula (8) ve daķı Resül-ı ģazret a.s eyitdi: “Her kim ki dilerse erüñ (9) ķavısı ola Tañrı’ya tevekkül eylesün, her kim ki dilerse bay ola (10) Allāh’a tevekkül eylesün. İbrāhīm Edhem Sulţān Kā’be’den gelürdi (11) bugün yulaķ açıkdı yemege hıķ nesne bulamadı. Andan evvel her kaçan kim (12) gönli ta’ām dilerdiyse aña Hāķ te’ālā ķudretinden ta’ām virirdi. (13) Ol demde virmedi. Pes İbrāhīm Edhem “İlāhi şimdi degin baña ta’ām virirdüñ (14) bugün yulaķ bükeldüm ‘aceb rızķum niķün virmedüñ” didi. Hātifden (15) āvāz geldi kim: “Yā İbrāhīm şimdi degin baña tevekkül iderdüñ, şimdi kesildüñ (16) dünyāya ķarışduñ anuñķün virmedüm” didi. Andan İbrāhīm Edhem (17) cebine el urdı dört aķķe buldı götürüb yabana atdı, hemān (18) sâ’at önüne ta’ām geldi. Hikāyet bir kişinüñ üç yüz (19) aķķe borcı var imüş çok zamānı ellerden dilendi hıķ kimse nesne (20) virmedi. Âhir bir gice Allāh’a tevekkül kıldı iki rek’at namāz kıldı (21) el ķaldırub du’ā kıldı eyitdi: “[?] ģacetin revā kılcı senden (22) ģayrı kimse yokdur borcum [?] ‘Abdullāh İbn-i (23) Mübārek didiler kimse var idi. [?] filān oĝlı (24) filānuñ üç yüz aķķe borcı var imiş tiz tırub [?] ne ķadar aķķeyi [72a] (1) iledivir diyü, ķün bilgilü uyķudan uyandı. Fı’l-ģāl üç yüz (2) aķķeyi şayub giceyle kişinüñ ķapusuna vardı. Çaĝırub eyitdi: (3) “Ey kişi gel bu üç yüz aķķeyi al ģarc it daķı ģacetüñ olduķķa (4) gelüp benden dile virem” didi. Ol derviş eyitdi: “Minnet Ĥudā’ya (5) iderüm kim ol virür anı ķoyup senden dileyecek degilüm dünki ģün (6) belki on kez ķapuña geldüm bir ģabbe virmedüñ âhir Allāh’a tevekkül (7) kıldum ģacetüm revā idüb seni dün yarusunda ķaldırub baña gönderi (8) virdi, tevekkülüm berekâtında” didi. Pes öyle bilindi kim Hāķ te’ālāya (9) tevekkül ideni sever imiş. Nitekim kelāmında eyitdi: (10) İnne-İlāhe yüĝibbü’l-mütevekkilīn.³⁵² Daķı ģaberde gelipdür kim ķıyāmetde (11) bir kişi ola kim bir zerre ģayrı ola illā anuñ yedi yüz da’vācısı ola. (12) Pes ol da’vācılarıyla ģesāb yirine giderken anı bir kimesne şatışa (13) eyide: “Ey kişi bugün ‘amerlüm tırdum ģayrum az geldi gel” didi. “Baña meded (14) idmez misün kim biraz ģayruñdan iĝsān

³⁵² Âli-İmrān 3/159.

idesin ol kim rahmet bulam.” (15) Ol daḥı eyide: “Ey kiři baḳ işbu yedi yüz kimseyi kim ardımca (16) gelür cümlesi benüm da‘vācumdur anlaruñ her birisi benden ḥaḳ taleb (17) ider benüm ise bir zerre miḳdārı ḥayrum var anı saña mı vireyin (18) yoḥsa anlara mı vireyin” diye. Daḥı yolunça gide, çün biraz ilerü yürüye (19) yine ardına baḳa daḥı kimseyi çağıra eyide “ey derd-mend kiři (20) berü gel bir zerre ḥayrum var işbu yedi yüz kiřinüñ ḳaḅı birine vireyin eger kim (21) birisi tamām ḥaḳ alacaḳ olursa aña yetmeye, yā pes bāḳı ḳalanlara ne vireyin (22) alḡıl benüm işim Allāḥ’a ḳalsun aña tevekkül iderüm gerek ‘azāb itsün gerek (23) rahmet itsün diye. Pes ol kiřiye ol çömerdlikle tevekkül bereḳātında (24) Ḥaḳ celle ‘alā aña rahmet ide. Daḥı ol yedi yüz [72b] (1) da‘vācısın rāzı ve ḥořnūd ide. Cemī’sün cennete ḳoya. (2) Nitekim Mūsā a.s zamānında bir zāhid var idi. Bir gün eyitdi: “Yā Mūsā (3) ḳaçan kim Tūr taḅına Ḥaḳ te‘ālā ile münācāt itmege varasın (4) benden saña emānet olsun kim Allāḥ’a ḥazretüne řorḡıl (5) benim için cennetde nenüñ gibi muḳāmlar düzmiřdür saña eyidivire” (6) didi. Çünkim Mūsā a.s Tūr’a vardı münācātı tamām ḳıldı (7) diledi kim gerü döne Ḥaḳ’dan nidā geldi kim: “Yā Mūsā ḳanı buynuñda (8) olan emāneti niçün teslim itmedüñ” didi. Mūsā eyitdi: “İlāhi saña (9) ne ma‘lūm degildür ben dimege idüp itdüm” didi. Andan nidā geldi kim: “Yā Mūsā (10) var ol ḳuluma eyitgil cennetde anuñçün bir muḳām yoḳdur. Zīrā ben anı (11) ezeli ezelden ehli cehennem yartdum řaḳıler defterinde yazdum. Pes niçün (12) bu ḳadar zāhidlülük t̄ā‘ata duruřur bu nice zaḥmet çeker” didi. (13) Çünkim Mūsā Peyḅamber münācātdan döndi ol zāhide geldi (14) eyitdi: “Ey bī-çāre niçün bu ḳadar t̄ā‘ata ve ‘ibādeti duruřursun řimdi deḡin duruřduñıñ (15) maḳbūl degil imiř” didi. Senüñ için baña (16) Ḥaḳ te‘ālā didi kim var ol ḳuluma eyit t̄ā‘ata nice bir duruřur (17) ben anı řaḳı yaratdum cennetde anuñçün muḳām yoḳdur” didi. Zāhid (18) çünkim bunu işitdi řād oldu Allāḥ’a çok řükürler itdi. (19) Mūsā ‘acebā ḳıldı eyitdi: “Ey kiři ben saña melūl olacaḳ ḥaber (20) virdüm sen řād olduñ” didi. Zāhid eyitdi: “Yā Mūsā nice (21) řād olmayayın Ḥaḳ celle ‘alā ḳulum didi ol baña yeter (22) gerek ehli cennet olam gerek ehli cehennem olam” didi. “Ammā yā (23) Mūsā çünkim Ḥaḳ te‘ālā baña ḳulum didi, ben aña tevekkül [73a] (1) idüb ‘ibādeti ziyāde itmek gereḡüm ümiddür kim beni yabanlarda (2) ḳoymaya rahmet ide” didi. Daḥı t̄ā‘atı arturdı řöyle kim (3) iki evvelki degilü eyledi. Pes çünkim Mūsā a.s yine münācāta vardı (4) Ḥaḳ te‘ālā ḥazretünden nidā geldi kim: “Yā Mūsā var ol (5) ḳuluma müřtiyle eyitgil

şimdi degin şakīler defterinde idüñ şimdi (6) saīdler defterinde yazdum şol senden melūl olaçak haberi (7) işidecek baña şükür idüb dağı baña tevekkül idüb rahmetüme (8) ümid dutuguçün” didi. Çünkim Mūsā a.s münācātdan (9) döndi ol zāhide geldi eyitdi: “Ey kişi müştelik olsun (10) Hāḡ te‘ālā saña ‘ināyet eyledi seni şakīler defterinden çıkarub (11) saīdler defterine yazdı. Sen ol ümidiyle tevekkül berekātında” didi. (12) Zāhid anı işidecek şükürini ve t̄a‘atın ziyāde kıldı. İlāhi biz (13) yazuklu kulları rahmetüñden nūmid itmegil biz bī-çāreleri tevekkül (14) ehinden kılur; āmīn Yā Rabbe’l-‘ālemīn.

Bāb Muḡabbet k̄āle (15) Resūlallāh şallalāhu ‘aleyhi vesellem, men eḡebbe’l-kāvme (16) fehüve me‘ehūm fī’l-veymil kıyāmeti. Her kim ki niye muḡabbet iderse (17) kıyāmetde anuñla kopa. Ya‘nī ‘ālimleri seven ‘ālimlerle kopa (18) fāsıqları seven fāsıqlarla kopa her sevdigili sevdigiliyle kopa (19) velīler, nebīler, mü‘minleriyle Allāh’a sevdigi ve muḡabbet itdükleri çün (20) Allāh dağı anları sever dīdārını anlara gösterür. Nitekim Ḳur‘ān’da (21) buyurur eyider: Vucūhü’y-yevme izin nāzīrah ilā Rabbihā nāzīrah.³⁵³ (22) Tefsīrler leṡāyırında eyider ilk āyet kim Ḳur‘ān’da Muḡammed’e (23) geldi “ikrā” sūresiydi. Zīrā Cebrāīl a.s geldi eyitdi: “Yā Muḡammed [73b] (1) Hāḡ te‘ālā saña okuyasun diyü emreyledi.” Andan Muḡammed a.s eyitdi: (2) “Ben bir ümmīyüm okuyucu degilüm” didi. Andan Hāḡ celle ‘alā bir sūreyi (3) gönderdi: İkrā’ bismi Rabbike’l-lezī ḡaleḡ ḡaleḡe’l-insāne (4) min ‘alāḡ.³⁵⁴ Ya‘nī “Yā Muḡammed oku senüñ Rabbüñüñ ismi berekātiyle (5) ancalayın Rabbüñ kim insānı yaratdı aña ‘aḡl-u fahm virdi.” (6) Lüṡfuyla şunuñ gibi şüret düzi bir ṡamla murdār şudan (7) yā pes okumazı okur eylerse ‘aceb midür. Nebī a.s yine eyitdi: (8) “Vallāhi ben okuyucu degilüm” didi. Andan Hāḡ te‘ālā (9) eyitdi: İkrā’ ve Rabbüke’l-ekram ellezī ‘alleme bi’l-kālem ‘allemel’l-insāne (10) mā lem ya‘lem.³⁵⁵ Ya‘nī “oku benüm Ḥabībüm senüñ (11) Rabbüñ şunuñ gibi çömerd Tañrı’dur kim ādeme kalemle yazı öğretti (12) bilmedegin aña bildirdi.” İmdi ol pādīşāh kim ādemüñ barmaḡların (13) yazuya öğretti bilmedegin bildirdi. Eger okumazı okur eylerse (14) ‘aceb degildür. Çünkim Resūl-ı ḡazret a.s bu laṡīf öḡütleri (15) işidecek firāvān okumaḡa başladı. Pes muḡaḡḡıḡlar bunda bir söz (16) dimişlerdür. Ya‘nī ol vāḡit

³⁵³ Kıyāmet 75/22-23.

³⁵⁴ Alak 96/1-2.

³⁵⁵ Alak 96/3-5.

kim Resûl ben okuyucu degilüm didiginden (17) hikmet bu idi kim Tañrı'ya nâz iderdi. Ya'nî didigi bu olur kim İlâhi (18) seyyidi ve mevlâyi ben sır şarâbından muhabbet kadehin ilk (19) mahlûk elinden içmezüm tâ kim senüñ kudret elünden içüp (20) esirmeyince. Ya'nî sarhoş olmayınca. Pes Hâk te'âlâ miyâncısuz (21) perdesüz Muhammed'e muhabbet şarâbun içürdi sarhoş itdi. Dağı aşk (22) miyâncısun aña gösterdi. Miyâncıya aşmarladı kim Resûl'a ve Resûl'ün (23) yaranlarından nesne istemegil. Zîrâ anlar baña niyâz altunun peşin [74a] (1) virdiler. Bu meyhâne anlara ma'âf ve müsselem olsun kangı kopdan gerek (2) ise içsünler anuñçünkim Resûl-ı hâzret a.s. 'âşıqlara, şâ (3) dıqlara didi kim "abiytü 'inde Rabbî yu'umnu ve yeskîn" gündüz ben sizüñle (4) olurum gice olacak Hâk te'âlâ celle celâllahu kendü (5) kudret eliyle muhabbet matpağından yidirür. Dağı aşk meyhânesünden (6) içirür. Yâ pes dünyâ ta'âmın sücüsün ben nedirüm" derdi. (7) Vakit olurdu kim tamâm seksen gün dünyâ ta'âmın yemezdi bir içim (8) şu dağı içmezdi. Pes ümmetinüñ 'âşıqları ve şadıklar Muḥammed'ün (9) kulağuzlağıyla meyhâneye girdiler. Ammâ nicesi bilünsüz olmağın (10) artuḡ içerler katı sarhoş olacak götüremez 'âlemde kendüni fâş (11) ider, nicesi helâk olur. Allâh'ın aşk içinde nice nesne söyler (12) zâhirde halk anuñ sözün küfre çıkaralar. Şol Bâyezîd Bistâm'ın gibi (13) meger bir gün Bâyezîd Bistâmî rahmetullâhi a.s. aşk şarâbından (14) artuḡ içmiş idi. Ol esrûklük arasında halka "gelüñ (15) baña tapuñ" didi. Pes 'aḡıl gelecek müridleri eyitdiler: "Yâ Bâyezîd (16) küfür söyledüñ ben Tañrı'yum dirstün." Bâyezîd eyitdi: "Şimdi ben kendüme (17) Tañrı mı didüm." Eyitdiler: "Evet öyle didüñ." Bâyezîd eyitdi: "Eger kim bu sözi (18) ben didimse zehî şarp iş zinhâr anuñ gibi sözi bir dağı (19) söyleyecek birbirün bıcaḡ tartup baña ḡamle idüñ ben kendü ḡanımı (20) mübâḡ kıldum. Zîrâ küfür söyleyen âdem dünyâda yürümek ḡayfdur" (21) didi. Müridlerin göñülleri, gözleri kör idi, her birisi eline bıcaḡ (22) aldı ḡâzır durdılar. Hemân kim Bâyezîd maḡv şarâbın içdi ol sâ'at [74b] (1) kendüden gitdi. Aña bir tecellî geldi kim hezârân Bâyezîd gibi kimseler (2) maḡv ve 'adem olaydı. Pes ol gözsüz biriñizden silâḡların tartub (3) Bâyezîd'e ḡamle kıldılar, kimi başın kimi boḡzun kimisi ḡarnun gözdürürdi. (4) Her kangısı kim Bâyezîd'in ḡarnına gözdirdi. Kendüzün pâre pâre kıldı (5) her kangısı kim Bâyezîd'in boḡazına gözdirdi. Kendüzün boḡazladı kim (6) nereye gözütdiyse kendüzün orasına urdı. Bir laḡzanın içinde (7) yetmiş kişı kendülerin toḡardı Bâyezîd evi divāḡāḡ

(8) oldu kimi eyider “atam öldi” kimi eyider “oğlum öldi” kimi eyider “kardeşim (9) öldi.” Çünkü Bāyezīd’in ‘aklı geldi, gözün açdı gördi kim (10) bir cem‘at halkı kan içine gark olmuşlar cān kuşları (11) kafeşinden uçmuşlar. Pes kendüyi ağlayub eyitdi: “İşbunlara (12) ne oldu kim böyle oldılar. Pes nice degin hāl hep eyidivirdiler eyitdi: (13) “Bu miskinlüğüne kendülerine ne itmişler.” Pes ölümler bu sözi evliyā maḳālātında (14) getürmüşler mutahayır müsellemler dutmuşlar anuñ öyle didüğüne (15) nice dürlü tevciye var eger dersüz söz öğrenür ve illā kitāb müşşenifi (16) ‘afā Allāhu ‘anh eyider: “Egerçi kim bu söz cāhiller katında mu‘teber (17) görünür seyr gibi, ve illā taḥḳīkle bu söz iyü söz degildür. (18) Zīrā ben Tañrı’yum demek şer‘at içinde ve meşāyiḥ velīler katında (19) küfürdür. Evliyā-u enbiyā bunuñ gibi sözlerden bīzārlardur. Rivāyet (20) olundu Mūsā Peygamber zamanında bir kez koraḳlık oldu. İkilen (21) nesneler hīç bütmedi. Bir gün şehir halkı cem‘ olup Mūsā’ya geldiler (22) eyitdiler: “Yā Mūsā Ḥaḳ te‘ālānuñ kelimesin senüñ du‘āñ Allāh (23) katında maḳbūldur. İmdi gel bize Ḥaḳ te‘ālā ḥazretinden yağmur iste [75a] (1) memleket kaḥtlık oldu” didiler. Mūsā a.s bir kez du‘ā itdi iki kez (2) beş on du‘ā itdi. Yağmur yağmadı andan şehir (3) halkı eyitdiler: “Yā Mūsā nennüñ gibi peygamberün çün du‘āñ (4) ḳabūl olmaz” didiler. Ḥūd Mūsā bir kaḳığan kimse idi. Ol dem (5) şöyle kaḳıdı kim başında tāc düşdi eyitdi: “İlāhi işde tācuñ işde (6) baḥşışüñ ben bu peygamberlügi nedirüm çünkim (7) du‘ām ḳabūl itmezün” didi. Pes Mūsā’ya ḥaḳdan ḥiṭāb geldi kim: (8) “Yā Mūsā nice yağmur vireyin benüm bir ḳulum vardur baña anuñ muḥabbeti (9) senden artıḳdur, ben daḥı anı senden eñ severin pes (10) ol baña dā‘im du‘ā ider kim Mūsā’ya yağmur virme tā kim ben (11) dimeyince der. İmdi saña yağmur virmedigüm anuñ du‘asıyladur” (12) didi. Mūsā çünkim bunu işitdi sākin oldu eyitdi: (13) “İlāhi ol sevdiğün ḳul ḳanda idüğün baña eyidivir” didi. Nidā geldi kim: “Yā (14) Mūsā şehriñ içinde filān meḥeliñde filān evde filān kişidür” (15) didi. Pes Mūsā ‘aleyhis-selām anı isteyü gitdi. (16) Çünkü ev ḳapusuna geldi içeri girdi lüṭfuyla selām (17) virdi. Ol daḥı ayağın durub ‘izzet selāmın aldı (18) eyitdi: “Yā Mūsā mübārek ḳademüñüz bu maḳāma gelmekden yoḥsa (19) bir murāduñ mı var” didi. Mūsā eyitdi: “Belī senden bir murādum vardur (20) dirīg itme” didi. “Ḥaḳ te‘ālānuñ sevgilü ḳulusun gel bize yağmur (21) dile ol kim Ḥudā vire” didi. Pes ol kişi ‘aḫsūn eline aldı (22) taşarı çıkıdı ‘aḫsūn depretdi daḥı eyitdi: “Yā Rab tīz (23) bu sā‘at yağmur vir yoḥsa ‘arşuñı kürsüñi şimdi

yıkırım” dedi. [75b] (1) Çünkü Mūsā bu sözleri işitti başınıñ saçları yukarı gitdi kendü (2) kendüzine eyitti: “Bu iş ne ‘acebdür ben bu nice tazarru’la öyle du‘ā iderüm (3) yağmur yağmaz işbu güçle yağdıрмаkdılar” dedi. Dağı göge bakdı gördi kim (4) dört yañdan bulutlar kopardı gök gördüleyüb şimşekler atılmağa (5) başladı andan evine gitdi yolda giderken yağmur yetişdi. Mūsā’yı (6) şöyle ıslatdı kim ‘ömründe öyle ıslanmamış idi. Cemī‘ ‘ālem yağmura (7) toydı. İmdi ne ‘aşıklar ne şādıklar vardır kim Allāh katında (8) dilegi iki olmaz Hāk celle ‘alā lütfundan biz yazıklı kullaruñ hayır (9) hācetün revā kılup tövbe tevfiķ rūzī kıla āmīn yā mu‘īn. (10)

Bāb dünyā kāle’n-Nebī: El-dünyā sicnū’l-mü’min ve cennet’l-kāfir. (11) Ya’nī dünyā mü’minleruñ zindānidur, kāfirleruñ cennetidir. Pes (12) imdi mü’minlere dünyādan murād hemān āhiret azuğını hāşıl (13) itmekdür. Dünyādan temmetü‘ idüb dürlü işretler ve harāmhorlıklar (14) severin dimek, hemān kāfirler şıfatıdur. Nitekim Resūl-ı hāzret (15) a.s bir hadisinde: İñne-Allāha te‘ālā ce‘ele’l-dünyā seleşet (16) eczā’in cüz’ün’l-mü’minin ve cüz’ü’l-kāfiri ve cüz’ün lilmünā (17) fīķi fel-mü’minin yetezevvedü ve’l-kāfirü yet-temmet’ü ve’l-münā (18) fīķü yetezeyenü. Ya’nī Hāk te‘ālā dünyāyı üç bahş eyledi. (19) Bir bahş mü’minler için. Bir bahş münāfıklar için. Bir bahş kāfirler (20) için kıldı. Mü’minleruñ naşīb dünyādan āhiret azgın almağdur. (21) Münāfıklar naşīb dünyā bize gelerün bezemekdür. Kāfirler naşīb dünyā ile (22) temmetü‘ itmekdür. Gice-ü gündüz matā‘umuz budur dep aña meşğül olmağdur. (23) İşbu dünyā bir yıldur tiz geçer gölgedür tiz düger kişi düşde çok (24) ni‘metler görür sevinür oyanacak görse nesne yok, pes mağbün (25) olur. Rivāyet olunur Cābir Bin-i ‘Abdullāh’dan eyider: “Gördüm bir er (26) geldi Resūl-ı hāzrete eyiti: “Yā Resūlallāh dünyā nedür?” Nebī a.s [76a] (1) eyitti: “Dünyā bir nesnedür kim halk uyarken düş gördügi gibidür (2) bir hayāldür, tizecik geçer” dedi. Ol er eyitti: “Dünyānuñ qararı (3) ne kadardur.” Nebī a.s eyitti: “Şol bir kārban geçer olsa, ilk (4) geçeniyle soñ gicenüñ arası ne kadar ise aña göre kıyās (5) it” dedi. Dağı şordı kim “dünyā ile āhiretüñ arası (6) ne kadardur.” Resūl-ı hāzret a.s eyitti: “Göz yumup açınca.” (7) Dağı şordı kim “āhiret nedür?” Nebī a.s eyitti: “Fariķūn fī’l-cenneti (8) ve fariķūn fī’l-se‘yir.” Ya’nī halk birbirinden ayrılup bir nicesi (9) uçmağa girtüp bir nicesi tamuya girmekdür” dedi. Ol er bu (10) suālerüñ cevābın alacak aradan gāyib oldu. Meger gelen Cebrā’īl (11) idi. Anuñla ‘amel eyleñ Allāh’uñ hoşnūnluğun istek

(12) dünyādan saķınıñ dünyāyı sevmeñ yazıķlarıñ başıdır. Dünyāı (13) çok olacak aña meşgöl olur, t̄a‘atı terk ider. Allāh’ı (14) unudur yazuđu artur kıyāmetde Һesābı çok olur. Şeytān-ı (15) la‘īn eyider: “Benden ve benüm mekrimden her kiři kırtulursa dünyāı çok (16) ādemler kırtulmaya anları Һarīş kılam çokça Һaznuñ dā‘im dünyāyı (17) anlarıñ gōñüllerine gāyet tatlu kılam, şöyle kim Ƙārūn gibi zekāt (18) virmege kıyamayalar. Aħbārda gelmişdür kim Ƙārūn’uñ mālı (19) şol Һadar idi kim yedi Һātır ve bir rivāyetde dađı yetmiş Һātır (20) deve Һazinesinüñ anahtarların gōtürür idi. Mūsā a.s zamānında idi. (21) Pes Һazret-i Mūsā aña her gün diķķatı iderdi kim “mālūñ zekātın (22) vir” diyü. Ƙārūn dađı ba‘zi vaķitte mālından zekāt ayırdı (23) görürdi kim şol zekāt virecek māl büyük ev gibi yıgınlar olurdu (24) gözüne gāyet çok görünürdi dađı eyiderdi: “Yā Mūsā işbu Һadar (25) mālı yabana virmege kim kıya bilür derdi.” Dađı mālı şayılmış iken [76b] (1) gine mālına Һatardı. Bir nice rüzgār şöyle itdi, āħir Mūsā Allāh’a du‘ā (2) Һıldı eyitdi: “İlāhi bu ‘aşıyı helāk kııl nice bu işbu Һileyi itsün” (3) didi. Andan Һaķ te‘ālā Һazretinden Mūsā’ya nidā geldi kim: “Yā Mūsā (4) yiri saña müstaħar Һıldum. Pes nice idersün et” didi. Çünkü Mūsā (5) bildi yir anuñ Һükmünde oldugun şād oldu eyitdi: “Yā yir işbu (6) mel‘ūnu yut” didi. Hemān-dem yir anı Һapuđına degin yutdı. Andan (7) Ƙārūn amān diledi eyitdi: “Yā Mūsā koyuvir ayruķ itmezüm” didi. (8) Mūsā a.s ol sözi hiķ Һulađına koymadı “Yā yir şunı yut” didi. (9) Pes yir anı dızniya degin yutdı. Ƙārūn gine amān diledi. Mūsā (10) “yut Yā yir” didi. Ƙuşađına degin yutdı. Ƙārūn gine meded istedi. (11) Mūsā gine yire “yut” didi. Boğazına degin yutdı Ƙārūn gine “meded” (12) didi. Mūsā eyitdi: “Yā yir yut” didi. Pes yir anı başdan başa yutdı (13) görünmez oldu, lekīn yirüñ altından āvāzı gelürdi “meded Yā (14) Mūsā ayruķ Һile itmeyin zekāt vireyin derdi.” Ne Һadar kim (15) çağırıysa fāidesün bulamadı yire ğarķ oldu. Pes Ƙārūn meded (16) istegüçe Mūsā yire “yut” derdi. Tā şuña degin kim āvāzı (17) çıķmaz oldu, mālıyla yire geçdi, tā kıyāmete degin Һarār bulmasa gerek (18) durmayub aşığa gitmegedür. Pes ol dem Һaķ’dan nidā geldi kim: “Yā Mūsā (19) ne yavuz kiři imişsin şol bī-çāreyi esirgemedün senden bu nice (20) amān diledi saña bu nice kez “meded Yā Mūsā” didi. “‘Azm-u cām (21) Һaķķün eger bir kerre baña meded Yā Rab dise ben anı esirgeyüb (22) yardım iderdüm” didi.

Biz gine sözüümüze gelelüm dünyā zikrinde idük (23) her kim ki dünyāyı ‘imāret eylese yoĥsulları vīrān eylese (24) Һaķ te‘ālā anlara dört dürlü Һışm vire, aĥluk vire,

yağmuru (25) yağmaya, sultānlar zulüm eyleye, kâzîler hıyānetlük ideler (26) toğru yürümiyeler. Andan bilün kim düşman eli üstün ola. Dahı [77a] (1) Resül-ı hazret a.s eyitdi: “Kaçan kim bir ölüyi kabre koysalar eger kim dünyā (2) cem‘ itdiyse anuñ cān-ı üç kez çağıra şöyle kim halk anı işitseydi (3) bî-hūd olaydı. Ya‘nî ol ölünün çağırdığı bu ölü kim “ey dostlar (4) vay koñşılar niceleyin dünyāya mağrūr olmak ben ne kim kazandum (5) ise mîrāşhorlara koydum benüm mālumla zevk iderler ben (6) ‘azābın çekerüm ben anlara bu nice māl-u rızk koydum anlar benüm yalnız (7) bir günāhı mı götürmediler, beni kabre koyup Munker ile Nekîr’e ısmarladılar-u (8) hasrete ve nedāmete kim benüm mālumı ayruķ kişiler yiye hesābın benden (9) sorarlar” diyü feryād idüb çağıra. Çünkim üç gün gice gündüz ol cān Hāk (10) te‘ālā hazretine vara eyide: “İlāhi baña destür virgil varayın (11) ol kabre yatan gövdeme nazar idiyün bir zamān anuñ içinde idim (12) göreyüm ol miskiniñ hāli nicedür” diye. Andan Hāk te‘ālā celle celālehü (13) lütfundan ol cāna destur vire. Pes ol cān kabrine gele ırakdan (14) nazar eyleye göre kim bedeni kararmuş ağızından, burnundan şular (15) akmuş cān anı öyle görececek bir zamān ağlaya andan kıoya gide. (16) Çünkim beşinci gün ola cān gine Hāk te‘ālā hazretinden destur (17) dileyüp kabrine gele bedenün evvelkiden dahı heybetlü göre anda (18) dahı bir zamān ağlaya kıoya gide. Kaçan kim yedinci gün olsa (19) cān Allāh te‘ālādan destür dileyüp gine kabrine varup nazar (20) ide göre kim ağızından ve burnundan kan revān olmuş, kulaqları (21) delününden irinler ve şaru şular akmuş gövdestine kurtlar aşub (22) kaynaşurlar, kimi ağızından girüb burnundan çıkar kimi gözlerinden kulaqlara (23) yol eylemiş gezer cān bedeni bu resme harāb olduğın (24) görececek gāyet derdle ve hasratla ağlayup eyide: “Ey benim sevgilü (25) bedenim dirlününde ekşer midün kim bu belāyı ve yalguzluğu bu ğam-u ğuşşayı [77b] (1) bu melāmeti saña yoldaş olaçağın kurtlar ve kuşlar itügi yiyüb darugı (2) yutub kemkleriñ birbirinden ayıracağın ekşer midün kanı dünyāda (3) senün şād olduñuñ kanı dirilününde nāz-u ni‘metler yiydüñuñ kanı (4) senün oğluñ ve kızuñ kavm-ü kabileñ kanı helāluñ ve gerçek dostlarıñ (5) gice gündüz varub geldiğün koñşılarıñ kanı bu māl-u ni‘met (6) benümdür diyü da‘vāyı kılduñ hîç anlardan bir fāide gördün mi” diyü bir zamān ağlaya (7) andan kıoya gide. Pes imdi ‘ākıl olan dünyāya meyil itmeye, zîrā kim (8) sebātı yokdur. Lezzetün beķası yokdur, anuñ şādluğu durduķlayın (9) ğam-u ğuşşadur. Anuñ eñ tatlu lezzetinün şöñi āğudur, ma‘mūr (10) harābdur, hāşıl

turābdur. Yaʿnī ʿimāretleri tüzecek yıkılıp harāb olacaqdur. (11) Nāzuñ taʿāmları ve nefīs tonları toprak olacaqdur. Aḥbārda (12) gelmişdür Benī İsrāʾil zamānında bir pādīşāh var idi. Ölüp āḥirete (13) naklidecek iki oğlu kaldı. Atalarından hazineleri arada ulaşıdılar (14) bir köşki vardı dilediler anı daḥı üleşeler aralarında ḥuşūmet (15) vākıʿ oldu. Birbirine çok herzeler söyledi nā-gāh Ḥaḳ teʿālānuñ (16) kudretiyle ol köşüñ dīvārı içinde kerpiç dile gelüp söyledi (17) eyitdi: “Ey miskinler bu nice söz benüm için eyidersüz inşāfa gelüp (18) ḥoşça derleseñüz yeg idi. Zīrā ben nicelerden arta ḳalmışum sizden (19) daḥı arta ḳalrum şöyle kim dünyāda bir ādem idüm ʿömrüm üç (20) yüz ile armışdı, üç yüz yıldan soñra ecel gelüp boğazum aldı (21) beni dirilükden biri eyledi ḳavim-ü ḳabīlem anı görececek biraz ağlayup yaʿsın (22) itdiler. Soñra beni mālımdan ayırup bir zīr-i zemīne ḳoydılar şöyle derdle (23) ḳazandığım dünyā baña ḥiç vefā-dār olmadı. Cemīʿsi arta ḳaldı ben gūr içinde (24) ʿamelüm ile ḳaldum anda yüz altmış yıl yatdum ḳabrüm bilürsüz oldu andan (25) bir kişi geldi benüm toprağum aldı yuğardı balçık itdi ol balçığı [78a] (1) kerpiç idüb eviñ dīvārı içinde ḳoydı kırk yıl dīvār içinde (2) durdum, āḥir ol kişi öldi, ev harāb oldu ol dīvār daḥı (3) yıkıldı taşı toprağı yola döküldi otuz üç yıl daḥı ol (4) yoluñ üzerinde durdum. Bir kişi daḥı gelüp toprağımı kerpiç kesdi. (5) İşbu dīvārda ḳoydı uş bugün üç yüz otuz yıldur kim bu dīvārda (6) dururam henüz cān acısı benden gitmedi. Siz bu ḳadar az nesneden (7) ötüri ne azarlaşmak gerek yā ne ḥuşūmet itmek gerek” didi. Pes ol (8) şehzādeler bu sözleri işidecek ḥuşūmetlerün kesdiler tā ölünce (9) birbiriyle ḥoş dirlidirler. ʿAḳlı olanlara bu naşihat yeter çünkü dünyā (10) fānīdür geçedürür anuñ avçından bir dost dostıyla yā bir ḳardaş (11) ḳardeşe öyle gelceyi idüb gönül yakmak niye gerek olur dünyā her kişinüñ (12) yüzüne gülür aña yār olur soñra anuñla yire urar. Ḥūd ʿālemde meşhūrdur kim (13) nitekim ʿİsā Peyğamber ʿaleyhisʿs-selām bir gün üç er ile yoldaş olup (14) yolda giderken iki kerpiç altın buldılar ʿİsā eyitdi: “Gelüñ gidelüm fitnedür” (15) didi. Anlar eyitdi: “Yā ʿİsā bu ḳadar devlet anda gör bunu terk itmezüz” didiler. (16) Pes ʿİsā a.s işine gitdi ol üç kişi anda ḳaldı gördiler kim kerpiç (17) iki kendileri üç üleşmege ḳayıllı degildir. İçlerinden birisin şehre (18) gönderdiler. Yaʿnī yemek için aş getüre daḥı bir balta getüre ol kerpiçleri (19) toğrayub üleşeler. Pes ol iki kişi kim anda ḳaldılardı eyitdiler: “Biz ḥūd (20) iki kişiyüz kerpiç daḥı ikidür. Gel ol yoldaşımızı gelecek öldürelüm (21) işbu kerpiçleri birazın götürelüm üleşmege

kolaycadur” diyü böyle ittifāk (22) itdiler. Ol şehre varan daḥı aş aldı aḡu қatdı. Yaʿnī yoldaşlarını (23) öldürüb altını kendi ala, çünkim yoldaşlarına vardı hemān (24) sāʿat ol iki kiři bunun başına üşüb öldürdiler. Öyle şandılar kim (25) ol māl anlara қalur şād olup yemege oturdular. ʿİsā a.s bir zamāndan [78b] (1) soñra gerü geldi gördi kim anların üçüsi bile ölmüş yatar kerbiçleri daḥı (2) aralarında şöyle yatur. ʿİsā a.s ol altını yire dayadı bir dipne (3) urdı eyitdi: “Ey fitne senüñçün nice başlar yatmışdur” didi. (4) Daḥı koydı gitdi niceler andan ʿibret aldı bildiler kim dünyā kimseye (5) pāyidār degildir. Ḥasan-ı Baṣrī raḥmetullāh ʿaleyhi eyider: (6) El-dünyā ke-imreʿetü’l-fācire velā yerzā be-şoḥbetihā illā’l-müḥennetī. (7) Yaʿnī dünyā қаһбе ʿavrat gibidür, kimün gerek ise yüzüne güler hīç (8) kimseye vefası yokdur. Pes anuñ gibi ʿavrata kimse muşāḥib olmaz ve kimse (9) daḥı қабул itmez illā meḥnete kişiler ider. Dünyāyı daḥı қабул itmez illā şunlar kim (10) ḥesābından ḥaberi olmaya. Bir gün ʿİsā Peyğamber a.s şaḥābesiyle yolda (11) giderken қарınları açıkdı eyitdiler: “Yā ʿİsā bir yiyecege dermān yok mudur (12) ḡāyet aç olduk” didler. Meger yol yanında bir tarla tereke vardı ʿİsā a.s (13) eyitdi: “Şol ikinden danacıқ aluñ yiyiñ” didi. Pes eşḥāb birbirlerin ekin (14) başına yapışdılar danacıқ alalar fī’l-ḥāl ekin iyesi çıқа geldi eyitdi: (15) “Bire kişiler benüm ekinüm niçün yersüz yoḥsa bu ekini sizün içün mi ḥāşıl (16) itdüm” diyü anları söḡdi ve қақdı. ʿİsā a.s ḡāyet melül oldı (17) el қaldırıp duʿā eyledi tā Ādem Peyğamber zamānından ol zamāna gelince (18) ne қadar ādem ol terekeyi tasarruf itdiyse cemīʿsün Ḥaқ teʿālā emriyle (19) diri қıldı “gel gör imdi her ekin başına bir ādem oldı” ol ekin (20) iyesinün dört yanından yapışdılar ol ota çeker bu biri çeker (21) her biri bir taraфdan қағurur eyider: “Bire kişisün bu yiri niçün ikmişsün” diyü (22) қақışdurur, kimi eyider “bu yir baña mīrās dikmişdür benümdür. Kimi eyider “bu yiri (23) baña kiři bağışlamışdur benümdür” kimi eyider “ben bu yiri filāndan şatun aldum (24) benümdür” her biri bu vechile benümdür” diyü daʿvā қıldılar. Pes ol ʿİsā’ya (25) ve yoldaşlarına eyitdi: “Hay meded ekin de sizün yir de sizün tek beni (26) bunların elinden қurtaruñ” diyü büken yalvarmağa başladı. İmdi gör kim bu yalancı [79a] (1) dünyā niceleri dikeşmişdür ve nicelerden arta қalmışdur. Devlet anuñdur kim ʿālemde (2) geçinecek degilü kesb ide gice gündüz seʿī eyleye āḥiret içün ʿamel arturmağa (3) cehd ide dünyāya maḡrūr olmaya. Nitekim Ḥaқ teʿālā kelāmında buyurur (4) eyider:

Veme'l-hayātü'd-dünyā illā metā'u-lğurūr.³⁵⁶ Ya'nī dünyānıñ (5) dirilügi degildir illā ğarālık metā'ıdır. Bir āyetde daħı eyider: Kūl metā'u (6) 'd-dünyā qalīl ve-lāhıretü hayrul limeni't-tekā.³⁵⁷ Ya'nī “ümmetüñe eyit(7) Yā Muhammed bu dünyānuñ metā'ı azdur. Ya'nī fāydası azdur, zırā kim qandur hem (8) helālına hesāb hem harāmına ʿazāb olur āhıret metā'ı yekdür. (9) Benüm gercek kullaruma kim yazuğdur kaçalardur bir āyetde eyider: (Vemā hāzıhi') (10) l-hayātü'd-dünyā le'ibüv velehvü'v-vezīnetüv ve tefāhurum beyneküm ve (11) tekāşürun fi'l-ʿemvālī ve'l-evlād.³⁵⁸ Ya'nī taħkık dünyā dirilügi (12) oyundur, oğlançuklar oyunu gibi ve lehidür yigitlü güreşi gibi āra'ışıdır (13) gelenler āra'ış gibi ve ögünüb ululanmağdur baylar gibi ve çok mālā (14) düşürmekdür sultānlar gibi ve illā bu didiklerimiz külli fāni olacağdur. (15) Hıçbirinden fāyda yuğdur, görmez misün kim oğlançuklar şabah vaktinde döşeklerinden (16) kalkacak bir araya cem' olurlar, kimisi avçuñuz yapar kimisi bahça (17) yapar görseün kim az zamānda soñra aralarından sahal nesneden (18) ötürü husūmet vākı' olur, şavuşub çakışırular. Kimisi eyider: (19) “Hay sen benüm evüm yığduñ.” Kimi eyider: “Sen benüm bahçamı bozduñ.” Kimi (20) eyider: “Sen benüm taşum alduñ” kimi eyider: “Sen benüm yirümi alduñ” diyü biri (21) biriyle ceng ider. Çünkim aħşam olur her biri evlü evine gider (22) taş daħı yir daħı biyābānda qalur. Pes imdi dünyā ehlinüñ (23) daħı hālī böyledür. Çünkim ʿömür günün aħşam ola her biri (24) senlü senlesüne gider. Kazandığı mällar ve yapduğı (25) köşkler ve dıkdügi bağlar ve bağçalar yabanda qalur mırāşhorlar [79b] (1) anuñ şafāsın sürürler. Ol bī-çāre helāluñ hesābun virür, harāmınuñ (2) ʿazābun çeker. Anuñçün Haq teʿālā kelāmında: Velā tense (3) neşībeke³⁵⁹ diyü buyurur. Ya'nī dünyādan alaçağduñ naşībi unutmağıl kim kefendür (4) qalanı hep arta qalur. Cemī' mālūñdan saña degin şol birkaç endāze (5) biz ölüse ançak ve bir āyetde daħı buyurur eyider: Felā tegurrannekümü'l-hayātü'd-dünyā.³⁶⁰ (6) Ya'nī ey kullarum dünyānuñ yalancı dirilügi sizi aldamasun fānıdır. (7) Elden tız çıkar aña mağrūr olmañ bu murdār necisden ötürü ol (8) bākī devlet

³⁵⁶ Âl-i İmrân 3/185.

³⁵⁷ Nisâ 4/77.

³⁵⁸ Hadîd 57/20.

³⁵⁹ Kasas 28/77.

³⁶⁰ Fâtır 35/5.

sermeydi sa‘ādeti terk eylemek āhîret ni‘metleridir. (9) İlāhi biz yazıklı kulları dünyāya mağrūr olmağdan sen hıfzı idevir; (10) āmīn Yā Rabbe’-l-‘ālemīn.

Bāb rızķ bilūn kim Hāķ te‘ālā ‘azuvecel (11) kullaruñ rızķına va‘de kılmışdır. Nitekim Qur‘ān’da buyurur eyider: Vemā min (12) dābbet’n fi’l-arđi illā ‘ale-llāhi rizķuhā.³⁶¹ Bir āyetde daķı eyider: (13) Feverabbi’s-semāi vel’arż innehū’l-hāķķum.³⁶² Ve Bir āyetde: Ve fi’s-semāi (14) rizķukūm vemā tū‘dūn.³⁶³ Ve bir āyetde daķı eyider: Ve ķaddera fīhā (15) aķvātehā.³⁶⁴ Ve daķı Resūl-ı hāżret a.s hādişinde eyider: Hāleķe’l-ervāhi (16) ķabli’l-ecsāmi bī-arbe‘eti elfi senetin ve hāleķe’l-erzāķe (17) ķabla’l-ervāhe be arbe‘eti elfi senetin. Ya‘nī Hāķ te‘ālā (18) ervāhi yaratdı ve dōrt biñ yıl ecsāmdan evvel verizķ (19) ervāhdan evvel dōrt biñ ilerū yaratdı. Ya‘nī evvel rızķı (20) yaratdı dōrt biñ yıldan şoñra ervāhi yaratdı daķı dōrt (21) yıldan şoñra cismi yaratdı. Rivāyet olunur Enes Bin-i Mā (22) lik’den eyider: “Bir gūn peygāmbere ile şāhrāya çıķdum şū getürdūm ābdest (23) aldı, baña eyitdi: “Gel berū, vardum gördum bir gözsüz ķuş burnıyla ağaca (24) urup ve eyiderdi: “İlāhi benūm gözümi görmez kıldıñ ķarınım açdur benim rızķum [80a] (1) virgil” didi. Fī’l-hāl bir çekirge gelüp ol görsüz ķuşuñ ağzına girdi. (2) ķuşçağaz anı loķma idindi. Hāl diliyle Allāh’a şükür eyledi. Pes imdi (3) ķişi nicekim ölūmden kaçup ķurtulamaz ise rızķdan daķı öyle ķurtulamaz (4) her ne kim aña taķdīr olunmuş ise. Rivāyet olundı Resūl-ı hāżret (5) ‘aleyhis’s-selām eyider: “Bir gūn Mūsā Peygāmbereñ gōñülü rızķ (6) iķūn meşğūl oldu. Hāķ te‘ālādan aña fermān geldi kim: “Yā Mūsā (7) ‘aşāñı yire urğıl.” Mūsā ‘aşāsun yire urdı yir yarıldı şū (8) çıķdı. Yine Hāķ’dan nidā geldi kim: “Yā Mūsā ‘aşāñı şuya urğıl.” (9) Mūsā ‘aşāsun şuya urdı bir taş çıķdı. Yine nidā geldi kim (10) “‘aşāñı taşu urğıl” ‘aşāsun taşu uracak taş (11) yarıldı iķinden bir ķurtçağaz çıķdı ağzında yeşil ot pāresin (12) dutar yiyer. Ol ķurtçağaza Hāķ te‘ālā dil virdi söyledi eyitdi: (13) “Yā Mūsā ben bu nice rūz-gārdur kim bu taşın iķindiyūm ol beni (14) yaradan pādişāh daķı bir gūn beni aç eylemişdür, gice gündüz benūm rızķım (15) eksik itmemişdür. Sen Yā Mūsā rızķ iķūn niķūn bu ķadar guşsa (16) ķekersūn” didi. Pes bu söziyle Mūsā’nuñ gōñli ārām oldu. Andan (17) Hāķ te‘ālā eyitdi: “Yā Mūsā kullarum iķ

³⁶¹ Hūd 11/6.

³⁶² Zāriyāt 51/23.

³⁶³ Zāriyāt 51/22.

³⁶⁴ Fussilet 41/10.

nesneyi işlerler ben (18) anı revā görmezem” didi. Biri bu kim ben bunları yaratdum rızıkların (19) dağı virdüm revā görmez mi kim bunlar benim rızkı mı yiyeler benden ayruğa (20) tapalar beni koyub gayrıdan hâcet dileler. İkince budur kim ben zālīm (21) degilüm revā görmez mi kim anlar dağı zālīm olular. Üçünci budur kim ben kullaruma (22) yarınığ günün oruçun ve namāzın bugün işleyeler dimezem. Pes revā (23) görmez mi kim anlar yarınığ rızkı için bugün guşsa çekeler” didi. (24) “Ben ol Tañrı’yum kim küzgünün yavrusuna kırk gün rızk virerin (25) şöyle kim yumurtadan çıktığı vaktin ak olur kuzuğun anuñ [80b] (1) aklığın görecek yavrusın kır gibidür. Kırk güne degin yavrusına gelmez (2) ol kırk gün içinde Hâk te‘ālā fermānıyla yavrularuñ üstüne sekiñ (3) üşer ol yavrular dağı sekiyecekleri dutar yer kırk gün anı nafağa idinür (4) kırk günden soñra yavrular kara olur atası ve anası anlara gine gelür. (5) Pes imdi kırk gün kuş yavrusına rızkı eksik itmeyen Tañrı (6) kendü kullarına eksük mi ider bilün kim Hâk celle ve ‘alā (7) kullaruñ rızkın dört nesneden virür. Evvel budur kim gökden yağmur (8) yağar. İkinci yirden dürlü ta‘āmlar büter. Üçünci ağaçlardan dürlü yimişler gelür. (9) Dördünci ılığdan şu dökülür. Cemī‘ ‘ālem halkınuñ rızkı bu dört (10) nesneden hâşıl olur. Cafer Şādık’a şordılar kim: “Yā (11) Cafer bu ne hikmetdür kim Hâk te‘ālā kullaruna rızkın bir kezden (12) virseydi saklamayalardı bir kezden harc idelerdi ve yāhūd ellerinden (13) güçle alılardı yāhūd uğrulayalardı, gündüzleri rızksuz (14) kalurdi. Bir dağı budur kim eger kim rızk bir kezden virileydi kullar Hâk te‘ālā (15) dan hâcetsüz olulardı “hūd Hâk te‘ālā anı sever kim kulları herdem andan (16) hâcet dileyeler. Bir dağı bu kim eger kim rızk bir kezden virileydi ol yanub (17) dökünecek kişinüñ ne vakit ölecegi ma‘lüm olaydı. Ölümü geldügin bilecek (18) dirilüğü tatsuz olaydı. Pes Hâk te‘ālā hikmet iyesidür. Şunu şöyle (19) bilemk gerekdür kim gün yengi olduğça rızk dağı yengi olur kişi dağı (20) diri olduğça rızkı dağı eksüksüz dükere” didi. Rivāyet olundı kim (21) Hâtem Aşam dirler bir kimesne vardı aña bir er geldi eyitdi: “Yā Hâtem (22) kandan yersin?” Hâtem eyitdi: “Raḥmāni hazinesinden yerim (23) hiç eksilmez” didi. Ol er eyitdi: “Yā Hâtem sen hūd iken ikmezsın (24) ikmeden niçün yersin?” Hâtem eyitdi: “Fir‘avn kavmi ikdi illā Mūsā [81a] (1) kavmi idi. Ol er eyitdi: “Senüñ rızkuñ bacadan mı iner.” Hâtem (2) eyitdi: “Tokuş ay anam karnında yatdım rızkım bacadan inerdi.” Ol er (3) eyitdi: “Yā Hâtem aşıl rızkuñ nerden gelür baña eyidivir” didi. (4) Hâtem eyitdi: “Ey kişi rızkımız aşıl gökden

gelür. Zîrâ Hâk te‘âlâ (5) kelâmında eyitdi kim: Ve fi’s-semâi rizkuküm vemâ tû‘dün³⁶⁵ (6) didi. “Ey kiři diřlerüñ eşindi rızķ yemekden dağı bilmezsin (7) rızķuñ ķandan gelür” didi. “Bu ‘acebdür kim eşekler otladığı (8) yeri bulur bu źa‘îf insân bilmez rızķ gökden geldüğin (9) kendü ķazanclarından bulular” didi. Ol er eyitdi: “Yâ Hâtem (10) rızķuñ va‘desine inanmak senden yegreg var mıdır.” (11) Hâtem eyitdi: “Benüm bir ‘avratım bu yolda benden yegregdür” didi. (12) Kâçan kim hacca gider ol dem ‘avratıma eyitdüm saña bu yıl (13) ne ķadar nafaķa ķoyayın” didüm. Ol baña eyitdi: “Dirilük virdigüñ (14) ķadar nafaķa ķoyđıl.” Ben eyitdüm: “Dirilügüñ benden degildür, Allâh’dandır” (15) didüm. Ol eyitdi: “Ey baña diriligi kim virdiyse rızķım dağı ol virir (16) ben andan isterem” didi. Tevrât’da yazılmış kim kâçan (17) bir kimse eytitse: “İlâhi baña rızķım virme gerekmez” dise. Hâk te‘âlâ (18) eyide: “Ey câhil seni yaratdum rızķuñ dağı virerin (19) rızķuñ va‘de yine ĥilâf eylemezsin gerekse sen câhilük (20) idüb ayruğa dağı ĥaparsuñ elbetde rızķuñ virerin” (21) ve eger bir kiři eyitse: “İlâhi rızķım virgil” dise. Hâk te‘âlâ (22) eyide: “Seni anañ ķarnında toķuz ay yatduñ rızķuñ eksik itmedüm [81b] (1) dağı bu nice yıl beşikde yatduñ rızķuñ dökürdüm, soñra ayağa (2) bendüñ şimdi değin bu nice ‘ömür sürdüñ bir gün rızķuñ eksik (3) olmadı virdim. Yâ pes şimden gerü virmesem mi gerek” diye. Ve eger bir kiři (4) eyitse: “İlâhi rızķuma bereket vir” dise. Hâk te‘âlâ eyide: “Berekât (5) benüm dilegümdür kime dilersem virerin dilemezsem virmezsin ve illâ řol (6) taķdîr olunmuş rızķuñ elbetde gelse her ķanda olursañ” diye. (7) Nitekim ĥaberde gelüpdür Süleymân Peyğamber a.s bir gün deñiz kenârında (8) giderken bir ķarınca gördi ağzında bir yeşil yaprak dutub gider. (9) Çünkim deñize geldi duruvirdi. Hemân ol sâ‘at deñiz (10) içinden bir yeşilce ķurbađa geldi ağzın açdı ol ķarınca anuñ ağzına (11) girdi. Pes ķurbađa ağzın yumdı deñize ĥaldı. Bir zamân eglendi (12) yine çıkdı ağzın açup ķarıncayı şalıvirdi. Süleymân Peyğamber (13) a.s eyitdi: “Ey ķarınca ķandan gelüp ķanda gidersün baña eyidivir” didi. (14) Kârıncacık eyitdi: “Yâ Nebîallâh Hâk te‘âlâ deñiz dibinde bir şaş yaratmışdır (15) ol řařıñ içinde bir ķurtcađız yaratmışdır źa‘îf anuñ rızķına (16) sebeb ķılmıřdır. Her gün Hâk te‘âlânuñ emriyle iki kez aña rızķ ilterüme (17) bir firişte yaratmışdır. Kırbağa şüretinde her kâçan kim iřbu deñiz kenârına gelsem (18) anı ĥâzır

³⁶⁵ Zâriyât 51/22.

buluram beni ağzına alup ol taşta ildür baña şudan bir zerre (19) dikmez her kaçan kim ol taşta gelsem işidirem ol kırtcağız neşih diliyle (20) Allāh’a şükür ider, çok şükürler olsun ol āri Allāh’a kim işbunuñ (21) gibi şarp yirde deñiz dibinde taş ortasında beni yaradup rızkımnā kez (22) virür her kez unutmaz” ve dağı āhir zamānda Muḥammed ümmetin rahmetinden (23) nūmid itmezdür. Çün Süleymān qarıncadan bu sözleri işitdi (24) şükridüb Ḥaḳ te‘ālānuñ kudretine taña kıldı. Pes (25) imdi bu ḥikāyet aña dalālet ider kim Ḥaḳ celle ‘alā tevekkül [82a] (1) ehline her kıanda ise rızkın eksik itmez, “āmennā ve şadaḳnā” (2) Ve dağı rivāyet olundı Allāh te‘ālā lütfundan ‘Azrā’il’e (3) şordı kim: “Yā melek’l-mevt bu nice cānlar alursun hıç kimseye özüñ (4) koyundı mı ve kimseyi iserigdüñ mi?” ‘Azrā’il eyitdi: “İlāhi iki kişiyē (5) özüñ koyundı bir ‘avrat bir yire giderdi bir emerçe oğlanuğı (6) vardı baña emrolundı kim ‘avratuñ cānuñ alam çün ‘avratuñ (7) cānun aldım ol oğlançık iyēsizlikde kıaldı aña hıç kimsene tīmār (8) idici olmadı aña gayetde özüñ koyundı” didi. Andan Ḥaḳ (9) celle ‘alā eyitdi: “Yā melek’l-mevt ben ol oğlanı pādīşāhluğa (10) digürdim aña il velāyet verdim ve bu nice māl ve talvār iyēsī (11) eyledüm tā kim kıullarum arasında benüm kudretüm ma‘lūm ola” didi. Pes (12) ma‘lūm oldı kim kişiyē gün yengi olduḳça rızḳ dağı yengi olur (13) tā ölecek rızḳ aña eksiksüz gelür. Ḥaḳ te‘ālā (14) biz kıullara rızḳuñ va‘desine inanmağa gercek tevekkül rüzī (15) kılura ḥelālından neşib idüp ḥesābın gāgaz müyesser kılura; āmīn (16) yā mu‘īn.

Bāb ḳanā‘at bilüñ kim Ḥaḳ te‘ālā ḳanā‘at idenleri (17) sever. Nitekim Resūl-ı ḥazret a.s her zamānda “el-faḳīrū faḥrī” (18) derdi. Bir gün şaḥābelere eyitdi: “Yā şaḥābeler kıyāmet gününde bir (19) bölük tāyfa yel gibi maḥşer ḥalkınuñ üzerinden geçe toḡru cennete (20) gire kaçan kim uçmaḳda kıarār ideler eyideler kim: “Ey bizüm Allāh’umuz vay (21) biz ma‘būdumuz bizi yoḡken var eyledüñ dünyā sarāyında biz kıullaruña (22) dürlü ni‘metler virdüñ Ḥabibüñ Muḥammed-i bize ḥaḳ peygamber kılduñ (23) ve aña kitab gönderdüñ anı okuyan gördiler kim ādem oğlanları (24) cemī’si ölüm acısın datsadur. Şoñra kıopacaḳ yine dirilse şoru-ḥesāb [82b] (1) olısadur cehennem üzerine şırāt kıorulup uzunluḡı üç biñ (2) yıllık yol olısadur. Yüzi kııldan ince kıılıçdan keskin olısadur. (3) Üzerinde yedi yirde ḥesāb ola cevāb virmen ‘aşıler (4) her birinde birkaç yıl ayaḡın durısadur. Andan şoñra şırātı (5) gečecek cennetlü cennete cehennemlü cehenneme girsedür. İmdi ey bizüm (6) perverdigārimuz senüñ kitābuñ ḥaḳdur (7) ve peygamberüñ

ķulı ĥaķdur. Her ne kim diseler gerķek bulduķ biz öldük yine dirildük işde (8) fazluñla cennete daķı girdük ve illā bize ne şoru ĥesāb (9) virdük ne terāzū ne cehennemi gördük ne cehennem üzerinde şırāt (10) koprusunuñ ķoruldugun gördük ne anuñ üzerinde geķdük” (11) diyeler. Pes Allāĥ ĥazretinden nidā geldi kim: “Yā ķullarum benüm kitābımuñ (12) ve peygamberimüñ ķulı ĥaķdur, didügi gerķekdür. Sizi öldürüp (13) yine diri ķıldum mı daķı şol şaĥrāda taĥt yoldan geldüñüz (14) idi, ol şaĥrā cehennemdür. Ol içindegi taĥt yol şırāt koprusudur, (15) ve illā lütfumla size öyle gösterdüm ve ol ĥalk kim siz üzerlerinden (16) geķdiñüz şoru-ĥesāb andadur. Pes anlar ġanīlardur, māllarınıñ ĥesābın (17) virdüler sizde māl yok idi kim ĥesābın viresüz ‘azābı dünyāda (18) çekdüñüz anlar şimdi ķeker” diye. Çün şaĥābeler anı işitdiler eyitdiler: (19) “Yā Resūlallāĥ ol ne ķavimdür kim Allāĥ ķatında işbu ķadar (20) mertebeleri ūlā” didiler. Andan Resūl-ı ĥazret a.s eyitdi: “Anlar faķīrlar (21) bölügi ūlā dünyāda her nesne mūĥtāclardı. Daķı ĥāllerinden (22) kimseye şikāyet itmezlerdi. Her-dem Ĥaķ te‘ālā ĥazretine şükriderlerdi. (23) Kaķan kim ĥālların şorsalar “elĥamdülillāĥ” ĥālımız ġāyetde ĥoşdur ġanīyüz (24) dirlerdi. Şükri ziyāde idirlerdi. Pes anuñ gibi faķīrlerdür kim şorusuz ĥesābsuz [83a] (1) uçmaġa gire yoĥsa şol faķīrlar kim faķrundan ĥoşnūd (2) olmaya ellerde şikāyet eyleye ol faķīrlikten anlara fayda olmaya. (3) Anlar hem dünyāda ‘azāb ķeker hem āĥiretde” didi. Ĥikāyet (4) eyider zamān evāyılta dōrt kimesne dünyādan el ķeküb (5) faķīrī iĥtiyār itdiler didi, şöyle ittifāķ eylediler kim ölünce (6) ayruķ birisinin dünyāya meyil olmaya. Pes bir ĥalvet yir bulup (7) ‘ibādete meşġul oldılar. Nice rüz-gār öyle geķindiler. Meger (8) bir ġün ābdest almaġa birisi taşarı çıķdı nā-gāĥ şol (9) içerde ķalan yoldaşları anuñ ol post parasun ķaldırdılar (10) anuñ altında bir beze baġlu iki aķķasın buldılar eyitdiler: “Ey vāĥ (11) bunuñ dünyāsı varımuş işbu ķişiye biz yoldaş olunmuzuz” diyüb. (12) Aķķesün gizlediler ol taşarıda olan dervīş içeri girdi (13) hemān ol sā‘at espābın diyüşürmeye başladı yaranları (14) anı görecek eyitdiler: “Ey ķişi ķanda gidersün yoĥsa bizi (15) terk mi idersün” didiler. Dervīş eyitdi: “Belī giderim çün sizüñ (16) yoldaşlıġıñızdan baña aşı yoķdur. Ben sizüñle durmaġı (17) nederüm ķıyāmet ġününde Ĥaķ te‘ālā ĥazretine virecek (18) şoru-ĥesāpdan ve anuñ ‘azābından ķurtulmaġa benüm ĥüccetüm (19) vardı anı siz alduñuz, yā pes ĥaķ dergāhına ben neyle (20) varayın ĥesāb neyle vireyin yoldaşlık bol mı olur” (21) didi. Yaranları eyitdi: “Ey ķişi biz senüñ ĥüccetüñ almaduk [83b] (1) ve illā

iki akçeñ varmuş anı alupdururuz. Zîrâ kavlumuz öyle (2) idi kim dünyâ bize olmaya tâ ölünçe ‘ibâdet idüb âhîret (3) azuğın kayrauz Allâh’a muhabbetle karnımızı toyruş şusuzlugumuzu (4) şabır şuyula kandrauz sen “hûd dünyâ cem’ idermişsün (5) hem yine bizi suçlu idersün hüccetüm diyü gavgâ idersün (6) “hûd Allâh te‘âlâ katından dünyâ bu kay hüccet mi olur senüñ (7) ‘akluñ var añladuğ sen “hûd dilümüşsün” didiler. Ol (8) dervîş eytidi: “Ey yaranlar siz gerçek eyidürsüz benüm iki (9) akçem vardur sizüñ katıñızda dünyâ öyse ve illâ benüm katımda (10) degildir. Belki Hâk te‘âlâ ‘azâbından kurtarçak hüccetimdür” didi. (11) “Yarın kıyâmet koptak halk hesâb yirine gelüp hesâb virmelü (12) olacak ben ol iki akçeyi şonup eyiderdüm, İlâhi seyyidi ve mevlâyı (13) baña dünyâdan suâl idersüñ işde virdüñüñ dünyâyı (14) gine getürdüm bundan artuğ hûd virmedüñ ‘ömrüm içinde (15) baña iki akçe virdüñ anı dağı yemedüm şorusı şorulacak (16) hesâbın vireyem diyü korkdum. İmdi baña virdüñüñ dünyâyı (17) al baña gerekmez ancak düzaerüñ gerek derdüm ol kim baña rahmet kıla” didi. (18) Çünkim yaranları andan bu cevâbı işitdiler her biri barmağın ısrub (19) ‘acebâ kaldılar, eyitdiler: “Vâh bizüm dervîşlügümüzden nesne (20) yağmuş dervîş bunıñ gibi gerek” diyü ‘üzürlerin dilediler. İmdi “ey (21) din karındaşları vây senle yoldaşları siz dağı (22) kanâ‘at idüñ tâ kim kıyâmet gününde hesâb virmege âsân (23) ola.” Hikâyet ululardan bir şeyh vardı, bir gün mescide [84a] (1) vardı gördi kim bir yigit gâyet huşû ile namâz kılardı (2) hem şâhibi kemâl idi. Şeyh diledi kim anuñla dost (3) ola çün yigit namâzdan fâriğ oldu. Şeyh anı yanına (4) kağırdı eyitdi: “Ey yigit hîç evüñ var mıdur?” Yigit eyitdi: (5) “Bir garîbim evüm yokdur” didi. Şeyh eyitdi: “Kız alur musun?” yigit (6) eyitdi: “Baña kıızı kim virür benüm dünyâlukdan iki akçemden artuğ (7) yokdur.” Şeyh eyitdi: “Bir kıızım vardur saña virerüm ve illâ (8) dünyâlukdan iki akçeñ vardur anı gidermek gereksün tâ kim varduğça (9) gönülün aña meyil itmeye var imdi birin ata vir ve birin atmaga (10) vir. Anuñla bir fakîr toyur” didi. Dağı kıızı aña nikâh idi (11) virdi. Ma‘al-kışsa çünkim kıız yigit evine vardı gördi kim bir (12) bardak üzerinde biraz etmek durur eytidi: “Ey yigit bu etmek (13) nedür” yigit eyitdi: “Giceden kaldı erte gerek ola” didüm. Kıız anı (14) işidecek gâyet melûl oldu, eyitdi: “Ey yigit baña hûd babam (15) seni gâyet dereceden medh idüb eyitdi seni bir kanâ‘at (16) ehline virdüm kim hîçbir nesnesi yokdur” didi. Sen hûd ganî (17) imişsin kanâ‘at böyle mi olur yohsa yiyecegi dünki gün viren (18) Tañrı bugün dağı

virmege kâdir degül miydi, niçün böyle (19) idersin eger kim itikâduñ böyle ise anı yarına şaklamakdan (20) anuñla bir miskin toyurmak yek degil midir. Yoħsa Ebü'd-Derdâ'nun (21) hikâyetin hiç işitmedün mi" dedi. Meger kim Ebü'd-Derdâ anuñ daħı [84b] (1) 'avratunun dünyâlukdan ikisinün bile ancak bir gönlegi vardı (2) kaçan kim namâz kılmak dilerse birisi gönlegi giyerdi namâzın kılınca (3) ol biris tanura girürdi. Yine ol birisi tanura girerdi ol (4) çıkardı gönlegi giyüb namâzın kılurdu. Nevbet nevbet giyerler (5) di. Pes şahâbeler aña eydirlerdi: "Yâ Ebü'd-Derdâ niçün bār bir gönlek (6) daħı idmezsin 'ibâdet itmege saña âsân olsun dirlerdi" ol (7) daħı eyiderdi: "Yâ şahâbeler iki gönlegün şorusın virmeği şırap (8) işidür ve illâ bir ölecek daħı âsândur" dedi. Hesâbından kaçardı (9) ve illâ biz mücrim 'aşîleri gör kim yalnız bir gün yiyecek yâhüd (10) giyecek bulmasak şikâyet itmedünümüz âdem kalmazdı ve eger kim elümüze (11) bir akçe girse zâyî olmasun diyü üzerine seksen döküm ururuz (12) 'acebdür bu za'îf insân eger kim dünyâ tolusu māl eline girse (13) ey vâh artuçak olsa diyü ârizûlar hiç anuñ hesâbından 'azâbından (14) degildir. İşbu helâl midur yoħsa harâm midur diyüb taşavvur itmek (15) ekstigi degıldür çokçasında hayrândur. İçinde bir akçesi zâyî olacak (16) daħı içi yanar anı bilmez ki ol mālдан ulu düşman yoħdur. Eger kim zülüme (17) ol māl cem' oldıysa kıyâmet gününde Hâk te'âlâ kâzî (18) olacak her kişi haklu hakın taleb idecek ol mālın zararın (19) ancak ol vaktin bile ol vaktin kim Resûl-ı hazret a.s kızın (20) Fâtıma'yı 'aleyhi virdügi vaktin on sekiz akçe gelinlucik (21) bir alaca bir de kaftân alıvirdi çün Fâtıma giydürdi (22) fî'l-hâl ağladı. Fâtıma râdıyallâu 'anhâ eyitdi: "Ey baba niçün (23) ağlarsın" dedi. Nebî a.s eyitdi: "Ey çiger köşem anuñçün ağlarım kim yarın [85a] (1) kıyâmet gününde Hâk te'âlâ hazretine on sekiz (2) akçelik kaftânın hesâbın nice vires bilesin" dedi. Gel imdi (3) gör kim kızların derdine düşüp beş on biñ akçelik (4) cehiziyle gönderen hesâbın nice virse. İmdi ey mü'minler (5) vây senle yoldaşları garîbler dünyâya muhabbet itmek az (6) nesneyle kanâ'at idün kıyâmet gününde hesâbuñuz (7) âsân ola, görmez misün kim ol Allâh'ın Hâbib 'âzîleri şeffî (8) âhir zamân peygamberi Muhammed-i Mustafâ şallalâhu 'aleyhi vesellem (9) 'arş kürsi anuñçün yaradıldı hüd aña Allâh hazreti: Levlake (10) limâ halekti'l-eflâk dimişdür. Ya'nî yâ Muhammed (11) eger sen olmayduñ yerleri ve gökleri bu eflâkı yaratmayıdum demek olur. (12) Pes bu kadar afzal ve ekrem iken arpa etmegin giyerdi anı daħı (13) doyunca yemezdi vakit olurdu kim

küle yandurub iki üç günde (14) bir yirdi aç olacak karnına taş bağlardı bir gün evinden taşarı çıkdı (15) Ebū Bekīr'e uğradı eyitdi: "Yā Ebū Bekīr seni taşarı ne çıkardı?" eyitdi: "Yā Resūlallāh açlık çıkardı" didi. Pes Enşār'dan (16) Ebū Heyşem dirlerdi bir kişi vardı. Ni'metlüiydi anuñ evine (17) vardılar 'avratına eyitdiler: "Ev iyesi kãdadur" didiler. 'Avrat eyitdi: "Şavuk (18) şucağaz getürmege gitdi, işbu sâ'at gelür" didi. Anlaruñ (19) altına döşek bırağdı oturdular ev iyesi dağı aňalmanın (20) geldi ol iki yarıyla Muhammed'i gördi Hağ te'ālāya [85b] (1) çok şükürler eyledi eyitdi: "Hay bunuñ gibi konağlar kimuñ alına girer" didi. (2) Dağı varup bağçasından ħurmā getürdi yidiler ve ol şudan (3) içdiler andan Nebī a.s eyitdi: "Yā şaĥābeler yarın kıyāmet gününde (4) işbu ni'metden bize şoru şorulsa. Ya'nı siz dünyāda ħurma (5) yidüñüz şavuk şu içdüñüz dağı gölgede oturduñuz diyeler. Çün (6) 'Ömer Resūl'dan ol cevābı işitdi elindeki ħurmāyı yire bırağdı (7) eliyle bir kez yüzüne urdı eyitdi: "Ey vāh işbu yidügümüzden (8) şorulmuş" didi. Nebī a.s eyitdi: "Ĥelālından ĥarāmıdan şorulmaz (9) illā şükürinden şorular" didiler. İlāhi biz yazuklu kulları ĥelāl mālıyla (10) kã'at idüb emrūñ üzerinde olanlardan kılur; āmīn (11) Yā Rabbe'l-'ālemīn.

Bāb şabır bilüñ kim Hağ te'ālā şabırlu kulları (12) sever. Nitekim kendü kelāmında: Vellāhü yüĥibbu (13) 'ş-şābirīn³⁶⁶ dimişdür. Dağı Nebī a.s eyitdi: "Şabır üç dürlüdür. Biri (14) muşībete şabritmek. İkinci tã'at kılmağuñ güçlögüne şabreylemekdür. (15) Üçünci günāh işlemege şabreylemekdür. Her kim ki muşībete (16) şabreylese ĥalkā şikāyet eylemese. Hağ te'ālā 'azz ve celle aña (17) yüz derece vire uçmak içinde dikme dereceden dereceye yir ile (18) göğ arası kadar ola. Dağı her kim ki tã'at üzerine şabreylese. (19) Hağ te'ālā 'azz ve celle aña altı yüz derece vire dikme dereceden dereceye (20) taĥt'l-şarā ile 'arş arası degilü ola. Zīrā 'aĥālaruñ ulusu (21) şabırdur. Görmez misin kim Muhammed-i Muştafā şallalāhu 'aleyhi vesellem (22) Uĥūd gāzāsında kāfirle ceng iderken bir taş gelüp yüzüne doğındı (23) kan revān oldı andan Nebī a.s başın kaldırdı eyitdi: "İlāhi nedeyin." Pes (24) Hağ te'ālā eyitdi: Vaşbir liĥukmi Rabbike fe inneke [86a] (1) bia'yüninā.³⁶⁷ Şabreylegil senüñ Rabbüñ ĥükmüne yā Muhammed biz seni (2) gözedürüz diyü. Pes imdi velīle, Nebīler mertebesi kendüzin (3) dutmağla dağı belāya ve cefāya

³⁶⁶ Âl-i İmrân 3/146.

³⁶⁷ Tūr 52/48.

şabritmekle buldı. Eyyüb Peygamber'in (4) teni üzerine kırtlar üşümüş idi mübârek tenin delük delük (5) idüb kalbura döndürmüşlerdi ol şabriderdi, yedi yıl (6) ol zaḥmeti çekdi hiçbir gün melûl olmadı. “Ḥaḳ (7) te‘ālā ḥazretinden geldine şabritmek gerek” derdi. (8) Şükrün ve ‘ibâdetin ziyâde kııurdı kaçan kim gövdesinden (9) bir kırtcağız yire düşse gine eliyle alub anı bedenine (10) kıoyardı, yek derdi dilinden ve gözlerinden ğayrı sağ (11) yiri yoğdı anı daḥı Allāh ḥazretinden du‘ā eylemiş (12) eyide kim: “İlāhi bu benüm dilümi sen sakla saña zıkrü tesbih itmekçün (13) diyü aḥır yine diline daḥı iki kırtcağız ulaşmış idi şoñra (14) Ḥaḳ te‘ālā anuñ birin aru eyledi bal ider, ol birisi ipek (15) çözen böcek oldu. İmdi Eyyüb Peygamber a.s işbu (16) vechile derdi vardı şabriderdi. Ḥaḳ te‘ālā (17) celle celālühu ve lâ illāhe ğayruhu anı Kitāb-ı Kerîmi’nde (18) ve Furḳān-ı Aẓîminde medḥe eyledi eyitdi: İnnā vecednāhü (19) şabirā ni‘me’l-‘abd innehü evvāb³⁶⁸ didi. ‘Alî radıyallāhu (20) ‘anh eyider: “Şabır dört dürlüdür. Birisi ten üzre (21) düir anı Eyyüb Peygamber kııldı, işde zıkolundu. (22) İkinci şabır ḥāl üzredür anı İbrāhîm Peygamber a.s kııldı (23) ol vaḳtin kim Ḥaḳ celle celālühu ve lâ illāhe ğayruhu İbrāhîm’e [86b] (1) eyitdi: “Yā İbrāhîm sevdüğünü bizüm için kıurbān eyle” didi. Zîrā andan evvel (2) Ḥaḳ te‘ālāya münâcâtından ‘ahd idüb eyitmiş idi kim “İlāhi sen baña (3) bir oğul virgil sevdüğüm senünçün kıurbān ideyin” dimişdi. Pes (4) Ḥaḳ te‘ālā aña İsmā‘il Peygamber-i rûzî kııldı çünkü büyüdi (5) kendü cânından anı eñ sever oldu. Pes çünkü Tañrı’dan (6) aña sevdüğünü bizim için kıurbān eyle diyü ḥıṭāb itdi (7) ol daḥı dikle yüz kıoç kıurbān itdi çün aḥşam oldu (8) İbrāhîm a.s uyḥuya vardı Ḥaḳ te‘ālā ‘azz ve celle, uyar İbrāhîm’e (9) yine ḥıṭāb itdi “sevdüğün bizim için kıurbān itmedün” didi. (10) Çünkü erte oldu yüz at boğazladı fî sebilillāh (11) kıurbān eyledi. Pes aḥşam olacak İbrāhîm a.s uyḥuya (12) varacak Ḥaḳ te‘ālā ‘azz ve celle ḥıṭāb itdi kim: “Yā İbrāhîm (13) sevdüğünü bizim için kıurbān itmedün” didi. İbrāhîm a.s eyitdi: “İşbu (14) iş ne ‘acebdür” diyü ğāyetle melûl oldu. Pes tañla olacak (15) yüz deve kıurbān eyledi. “Bu kez işümi bitürdüm” diyü şād oldu. (16) Çün gice oldu Allāh’dan ḥıṭāb geldi kim: “Yā İbrāhîm sevdüğünü (17) bizim için kıurbān itmedün yoḥsa ‘ahduñda durmazsun ḥayvānları (18) kıırub nidersin at, deve boğazlamağı kıoyğıl senün (19) sevdüğün İsmā‘îl’dür” didi. “Uş bizim için anı kıurbān

³⁶⁸ Sâd 38/44.

eyle” didi. (20) Pes İbrāhīm a.s Hāḡ te‘ālānuñ böyle İsmā‘il’i eyle (21) dudugun bilmezdi bu nice at, bu nice deve, bu nice ḡoḡ ḡurbān itdi (22) bu nice māl-u melāl şadaḡa itdi. Hāḡ te‘ālā anı kelāmında: (23) Ve fedeynāhū bi ḡibḡin ‘aḡīm³⁶⁹ didi. Üçünci şabır cān üzredür anı [87a] (1) İsmā‘il a.s kıldı ḡaḡan kim babası anı ḡurbān itmege iletüvirdi (2) şeyṡān la‘īn yolda vesvese itmege anlara geldi idi hīḡ ḡāre (3) idemedi āḡir anı kör itdiler ma‘a’l-ḡışşa ḡün kim ḡurbān yirine (4) geldiler İbrāhīm’uñ ḡözünden yaş revān oldı. İsmā‘il (5) eyitdi: “Ey ata niḡün aḡlarsın Hāḡ emrin yirine getür ḡūd ben cānumı (6) fedā kıldım şükür Tañrı’ya ki bu kuşḡa cānımı ḡurbāna lāyık (7) ḡördi” didi. İmdi “ey ata tīz dut Hāḡ emrini (8) uşak dutma ve illā kim elüm ayaḡuma baḡla tā kim cān (9) acısından saña doḡunmayayın ḡıyāmetde anuñla mu‘aḡab (10) olmayam” didi. ḡün atası elin baḡladı yüzüne balḡık (11) şürdi ol dem yine İsmā‘il eyitdi: “Ey ata ‘aşıleriñ (12) eli baḡlanur ben ḡūd ‘aşı degilüm elüm şeş andan boḡazla (13) tā kim bililer Hāḡ emrine muṡī‘ olduguma” didi. Pes atası elin şeşdi (14) boḡazına yetmiş kez bıḡaḡ ḡaldı bir ḡılın kesmedi İsmā‘il şabriderdi. (15) Pes Hāḡ te‘ālā anuñ yirine bir ḡoḡ gönderdi İsmā‘il (16) saḡ ve selāmet ḡurtuldi. Dördünci şabır ḡönül üzredür anı (17) Yūsuf Peyḡamber a.s kıldı ol vaḡtın kim ḡardeşleri anı öldürmek iḡün (18) ṡaḡa ilettiler. Zīrā kim sevmezlerdi yanlarınca bir enceñüz uydurmuşlardı (19) anı boḡazladılar Yūsuf’uñ ḡönlegin ol ḡana bulaşdırdılar: Vecāu (20) ‘alā ḡamışihī bidemin kāḡib.³⁷⁰ ḡün evlerine getürdiler atası eline virdiler (21) eyitdiler: “Ey baba Yūsuf’ı ḡurd yidi işde ḡanlı ḡönlegin ḡazretüñüze (22) getürdük tā kim inanın” didiler. Pes andan ataları Yaḡḡūb (23) Peyḡamber a.s ḡönlegin eline aldı ḡördi kim hīḡ delüḡi yoḡdur başın şalladı (24) eyitdi: “Benüm Yūsuf’umu yiyen ḡurd ta‘acebe uşulu ḡurd imiş kim ḡönleginde tā bir nice [87b] (1) yiri yoḡdur” didi. Zīrā kim ḡardaşlarıñ işidür ma‘a’l-ḡışsa Yūsuf a.s (2) birkaç ḡünden şoñra yine eve geldi atası eyitdi: “Ey oḡul senüñ (3) ḡardeşleriñ baña seni ḡurd yidi diyü ḡaber virdiler ḡāluñ (4) nitedür?” didi. Yūsuf a.s eyidivirmege muḡayyed olmadı şabır ḡoşāḡını (5) ḡoşnadı ḡardaşların melāmet itmedi. Pes bir ḡün ḡardeşleri (6) sayıra gitdiler ḡile idüb Yūsuf’ı yine ilettiler öldürmek (7) ḡaşdına yine ḡıyamadılar āḡir anı bir payḡāra itdiler yine atalarına (8) anuñ öli ḡaberin dikürdiler Yaḡḡūb Peyḡamber a.s aḡlay aḡlay (9) iki ḡözi

³⁶⁹ Saffāt 37/107.

³⁷⁰ Yūsuf 12/18.

bile kör oldu bu bañada Yûsuf Peyğamber ‘aleyhis’s-selâm (10) koyu dibinde nice rûz-gârlar yatdı âhir bir gün bir kârbân ol (11) aradan geçüb giderken şusuzluktan gâyet bükülmüşler (12) idi gezüb şu araken ol koyuya râst geldiler ip (13) ile kovğayı sıırıkdılar Yûsuf Peyğamber a.s koyu dibinde gördi kim (14) taşardan ip uçı geldi perk yapışdı anlar çeküp (15) taşarı çıkardılar: Vecâet seyyğratün feerselû vâridehüm feedlâ (16) delveh.³⁷¹ Çünkim Yûsuf’ı çıkardılar “vây bir oğlan bulduk” diyü (17) bir birine müştülediler. Kâle yâbüşrâ hâzâ ğulâm³⁷² didiler. Dağı (18) anı sekiz bakar akçeye şatdılar. Veşeravhü biş bahsin derâhime (19) ma‘zûdeh.³⁷³ Pes anı alan şöñra anı iletüb Mışır sulţânunun (20) hatunı Züleyhâ’ya şatdılar: Veķâle’l-lezi-şterâhü mim mişra (21) limraetihi ekrimî meşvâhü ‘asâ ey yenfe‘anâ ev netteğizehü veledâ.³⁷⁴ (22) Haberde gelipdür kim Züleyhâ kırk yıl ‘aşk odıyla yanıpdurur şol (23) kadar Yûsuf’uñ derdine düşmüş idi kim diller vaşf idemez. (24) Ammâ ba‘zîler didi kim Züleyhâ pâdişâh ‘avratı degildi şâhuñ bir [88a] (1) veziri vardı adı ‘Uţfâr idi Züleyhâ anuñ hatunı idi Yûsuf’a (2) uğranca müşke ve bir uğranca altuna ve bir uğranca (3) incüye ve bir uğranca harire şatun aldı. Hatununa Züleyhâ’ya bağışladı. Çünkim (4) Züleyhâ anı gördi ihtiyârsuz aña ‘âşık oldu. Zîrâ (5) Yûsuf Peyğamber’uñ cemâlî hopluğı öyle idi kim kaçan kim yüzünden (6) niķâbın indirürdi anuñ hûb cemâlından güneşüñ nûrı (7) tutulurdu. Kaçan kim anı koyudan çıkardılar cemâl nûrı ‘âleme (8) partâb oldu anuñ kardaşları bildiler kim Yûsuf koyudan (9) çıkdığı ve dağı Mışır şehrinde kıtlık olduğu vaktin terkenüñ (10) kıymeti altun uğrança idi. Ya‘nî kişi altun yâ gümüş götürseydi (11) anuñ uğranca tereke virilirdi. Ancak ‘âlem halkı gâyetle büküldi. (12) Pes bir gün cum‘a günü Yûsuf katına cem‘ oldılar (13) eyitdiler: “Yâ Yûsuf şol seni yaradan Allâh haķçün bize ol (14) hûb cemâluñı göster ol kim bizim açlığumuz derdi biraz yenile.” (15) Andan Yûsuf Peyğamber a.s niķâbın götürdi ol hûb cemâlın anlara (16) ‘arz eyledi anlar dağı şol kadar temâşâ itdiler kim ‘aķılları (17) zâyî‘ oldu bî-hûd olup kendülerden geçdiler tâ geldicek Cum‘a (18) gününe degin ol sarhoşluk içinde oldılar. Pes (19) imdi Yûsuf Peyğamber a.s her Cum‘a günü anlara cemâlın gösterür (20) idi anlar dağı Cum‘a’dan Cum‘a’ya bir kerre anuñ cemâlın görmekle (21) ol şafâ-u

³⁷¹ Yûsuf 12/19.

³⁷² Yûsuf 12/19.

³⁷³ Yûsuf 12/20.

³⁷⁴ Yûsuf 12/21.

lizzetiyle arınları ok olurdu. Hu açluğı (22) duymazlardı. Yedi yıl kıtlık oldu alem halkınınu faırleri (23) ibu vechile geindiler ide Yusuf'unu cemalı hupluğı (24) bu vechile idi anuınun atası Yakub Peyęamber a.s anu [88b] (1) hub cemalı iun ağlayu ağlayu iki gzi grmez oldu. Niceler (2) hub cemalın muāhede iderken ellerini oğram oğram itdiler. (3) Zrā kendlerinden gitdiler huuen ellerinde bıa vardı. Yan (4) aan kim Zleyhā Yusuf'unu muhabbetine gndz yimeyb (5) gicelerde uyumayub ak oduna yanardı. Pes ol sarāyn iinde hizmetkār (6) hatunlar vardı bir gn Zleyhā'ya eyitdiler: “Ey bizim servermz (7) sen bir sultān avrat olası bu nice māl-u menāl ml- (8) imlāk l-u ura egesi olası daı bir glāmun derdine (9) duup ak oduna cānun yamak ne revādur, bār bir ehzāde (10) yā bir beczāde olsa bu hd bahāya alınm kuludur” didiler. Pes (11) ol arada Zleyhā abır uağın unad h anda nesne (12) dimedi. Ertesi onukluk eyledi ol hatunlarun her birisininu (13) eline birer bıa virdi. Veātet klle vāhıdetim minhunne sikknev (14) veāleti urac aleyhın.³⁷⁵ “Elmayı kesn didiğm vāqtin kesesz” (15) didi. Taarı ıdı Yusuf'a eyitdi: “Yā Yusuf seni yaradan Allāh (16) hān ol baa gsterdnn cemalı daı ierdeği hatunlara (17) gster tā kim bilsnler ben ne oda yandugum” didi. Andan Yusuf (18) Peyęamber a.s taarı ieri girdi yznden niāb giderdi cemalın (19) āikāre itdi. Ol dem Zleyhā “elmayı kesn” diyi buyurdu. (20) nki hatunlar elmayı kesmeğe baladılar nā-gāh Yusuf'unu cemalın (21) grdiler muāhede iderken ellerin oğram oğram rze rze (22) itdiler. Zrā cemāl zevına aldılar eyitdiler: “Hāā bu ādem degldr (23) illā bir gkek melekdr” didiler: Felemmā raeynāh ekberneh veataane (24) eydiyehunne veulne hāe llāhi mā hāzā beerā in hāzā [89a] (1) illā melekn kerm.³⁷⁶ Alları zāyl oldu nkim Yusuf yine (2) taarı gitdi az zamāndan ora hatunlarn a baına (3) geldi ellerine badılar grdiler kim hep elle an olmu. Zleyhā (4) eyitdi: “Hay size ne geldi kim ellerinz kesdnz ey gayretsizler (5) vāy abrsuzlar ben u nice yldur kim ol cemalı muāhede iderm (6) daı bir zarar kendme yetitrmedm bir kerre grmekle ellerinz (7) hep oğraduuz” didi. Pes anlar daı Zleyhā'nun eline (8) ve ayağuna dudiler zrlerin dilediler eyitdiler: “Ey bizim servermz (9) ne oldu kim biz ol cevāb saa dimemi olaydu.

³⁷⁵ Yusuf 12/31.

³⁷⁶ Yusuf 12/31.

Şimdi işbu (10) hâliyle mübtelâ olmazaydık illâ siz lütf idüñ bizim eksüklüñümüzi (11) maʿzûr dutuñ bilmezlik itdük gerçi kim seni biz (12) melâmet itdük idi illâ uş şimdi melâmet biz olduk” (13) didiler.

Biz gine sözüümüze geledüm Yûsuf’uñ şabır bâbında idük (14) kaçan kim anı Züleyhâ şatun aldı anuñla halvet oldu idiler kim (15) nefsinüñ murâdın vire Yûsuf Peygamber a.s ol işe râzı olmadı (16) nice yıllar ve nice rûzgârlar anuñla oldu zinâya boyun (17) igmedi. Züleyhâ’ya dâ’im eyiderdi: “Saña kul oldumsa kulluğuñ (18) iderin ve illâ nefsüñe kul olmazam” derdi. Hatun aña ne kadar kim (19) nâz-u niyâz mekr-ü hîle itdiyse Yûsuf Peygamber a.s gayret kuşağın (20) ceküp şabır libâsın giyerdi. Hergiz nefsinüñ murâdını virmezdi (21) şöyle kim Züleyhâ Yûsuf’uñ karşısında altun legen içinde (22) yalançık şuya girerdi tâ kim Yûsuf’uñ gönli aña meyil ola Hâk teʿâlâ (23) kûr’ânda: Kezâlike linaşrife ʿanhü’s-sû’e ve’l-fahşâ innehü [89b] (1) min ʿibâdine’l-muhleşîn³⁷⁷ didi. Âhir bir gün Züleyhâ diledi kim (2) Yûsuf’a güç ide Yûsuf dağı elinden kurtulup taşarı çıkardı (3) hatun dağı ardına düşdi kapuya geldicek yetişüb gönlegi (4) eteginden berk dutdı yapışduğı pâresi ol dem elinde kaldı (5) çünkim kapudan taşarı çıktılar görseler kim şâh kapu yanında gelmiş durur: Vestebeke (6) ’l-bâbe veķaddet kāmīşahū min dübüriv veelfeyâ seyyidehâ lede’l-bâb.³⁷⁸ (7) Hatun anı göreceκ figân eyledi eyitdi: “İşbuni zindâna şâl (8) yâhūd cezâsın vir. Zîrâ benüm nefsimden diledi: Kâle hiye râvedetnî ʿan nefsi.³⁷⁹ (9) Yaʿnî “baña kaşditdi” didi. Kâlet mâ cezâi men erâde biehlake sūʿen (10) illâ ey yüscene ev ʿazâbün elīm.³⁸⁰ Yûsuf dağı eyitdi: “Ey şâh Allâh hâzır-u (11) nâzırdur bizüm her işimüzi bilür ve görer. İmdi bu bâbda benüm suçum yokdur” (12) didi. Meger içerde bir oğlançık beşükde yatur imiş fî’l-hâl Hâk teʿâlânuñ emriyle (13) ol beşükdegi oğlançık söyledi: Ve şehide şâhidüm min ehlihâ.³⁸¹ (14) Anlaruñ işine şihâdet itdi: İn kâne kāmīşuhū kûdde min (15) kûbûlin feşadeķat vehüve mine’l-kâzibîn.³⁸² Yaʿnî “eger kim Yûsuf’uñ (16) gönlegi etegi önünden kopardıysa ʿavrat gerçektür, Yûsuf yalan söyler, (17) ve illâ eger kim Yûsuf’uñ gönlegi ardından kopardıysa

³⁷⁷ Yûsuf 12/24.

³⁷⁸ Yûsuf 12/25.

³⁷⁹ Yûsuf 12/26.

³⁸⁰ Yûsuf 12/25.

³⁸¹ Yûsuf 12/26.

³⁸² Yûsuf 12/26.

‘arvat yalan söyler. (18) Yūsuf gerçektür bu işde anuñ günāhi yoǵdur.” Felemmā ra’ā (19) ǵamīšahū ǵudde min dübüürin.³⁸³ Pes gördiler kim Yūsuf’uñ şuǵı yoǵdur ve illā (20) ‘avrat hātırı içün anı zindāna şaldı ammā ba’zīler eyider: Yūsuf’a (21) Züleyhā güç itmedi ve līkin Züleyhā ǵarşusunda yalanǵık şuya girer (22) idi. Yūsuf’uñ göñli aña meyil oldı şöyle kim Züleyhā ile bir düşege (23) girdi göñüline murādın virmek diledi Haǵ te‘ālā Cebrā’il’e eyitdi: (24) “Tīz var ǵulum Yūsuf’a eyit kim cāhillerin ‘amelin işlemesün [90a] (1) enbiyā dīvānında yazılupdurursın.” Cebrā’il anı Yūsuf’a gelüp diyecek (2) utandugından Yūsuf döşekden ǵıǵup taşarı ǵıǵdı ‘avrat (3) ardınca vardı ba’zīler eyider: Cebrā’il Yūsuf’a hīç (4) gözümedi ve līkin Yūsuf’a yapıǵdı belinden şehvet ǵopardı (5) andan bir zūriyet cihāna eksük geldi. Zīrā anda zāyīc oldı (6) ǵarındāşlarınuñ her birisinden dünyāya on ikişer oǵlan toǵdı (7) Yūsuf’dan on bir toǵdı ba’zīler eyitmişlerdir kim: Yūsuf zindānda (8) yigirmi yıl yatdı. Pes imdi Yūsuf Peyǵamber a.s zindān ehli oldı (9) daǵı anuñla şāh kendü ǵullarından iki yigit zindāna şaldı. (10) Vedeǵale me‘ahü’s-sicne feteyān.³⁸⁴ Birisi ǵaşnigir başısıydı biri şarābdār başısıydı (11) anlaruñ şuǵları bu idi kim meger kim (12) Mışır hāǵı anlara didiler: “Pādişāh ötürüñ size çok māl virelüm” (13) sāǵī eyitdi: “Ben anı itmezim, zīrā ol ta‘ām ben bile yiyerim. Pes ol (14) itmekçisi māl aldı ta‘āma aǵu ǵatdı çün ol ta‘āmı pādişāh (15) öñüne götürdiler. Sāǵī eyitdi: “Ey şāh ol ta‘āmdan yime kim (16) aǵu ǵatılmışdur” itmekçi eyider: “Ey şāh ol şarābdan içme aǵu ǵatılmışdur. (17) Andan pādişāh buyurdı kim ol şerbeti sāǵī içe ol ta‘āmı itmekçi (18) yiye. Pes sāǵī ol şarābdan içdi nesne olmadı, ammā (19) itmekçi ta‘āmı yimedi hayvānlara virdiler hemān-dem yidiler helāk (20) oldılar. Pādişāh emreyledi ikisin bile zindāna şaldılar. Pes ol (21) gice anlar düş group Yūsuf’a eyitdiler: “Yā Yūsuf; innī erānī (22) a‘şiru hāmra.”³⁸⁵ Ya‘nī taǵǵıǵ ben gördim kim süci şıǵaram ve ammā’l-“āḥeru”³⁸⁶ (23) ol biri eyitdi: “İnnī erānī aḥmilü fevḵa ra’sī ḥubzen te’külu’t-tayru (24) mine.”³⁸⁷ Ya‘nī taǵǵıǵ ben gördüm kim başumuñ üzerinde etmek gödere [90b] (1) daǵı ǵuşlar gelüp ol etmekden yerlerdi. İmdi “Yā Yūsuf, nebbi’nā (2) bite’vīlih innā nerāke mine’l-

³⁸³ Yūsuf 12/28.

³⁸⁴ Yūsuf 12/36.

³⁸⁵ Yūsuf 12/36.

³⁸⁶ Yūsuf 12/36.

³⁸⁷ Yūsuf 12/36.

muḥsinin.”³⁸⁸ Ya‘nī bize ḥaber vir bu düş (3) nidügin. Zīrā “taḥkīk biz seni iḥsān idici gördük” didiler. Yūsuf (4) Peygamber a.s düşüni ta‘bīr eyledi ol düşünde süci (5) şıkana eyitdi: “Feyesķī Rabbehū ḥamrā.”³⁸⁹ Ya‘nī “sen yine şāhuñ meclisinde (6) muḥarreb olup şākīlik itseñ gerek ḳadeḥ süresiñ gerek” (7) didi. Veemme’l-āḥaru feyuşlebü fete’külu’t-ṭayru mi’r-rā’sih.³⁹⁰ Ya‘nī ol (8) birisine eyitdi: “Seni şalıp iderler daḥı kuşlar gerçektür (9) başuña ḳonub başuñu yiyerler idi.” Hem öyle oldı birin şalıp itdiler (10) biri sākī oldı. Ammā ḳaçan kim zindāndan çıḳdı Yūsuf Peygamber sākīye (11) eyitdi: “Ey sākī çünkim sen ḥalāş bolduñ şāḥ ḳatında varacak (12) beni daḥı aña sen öyle kim baña şafaḳat ide.” Pes şeyṭān anı sākīye (13) unutturdu anuñçün Yūsuf Peygamber a.s yigirmi yıl zindānda yatdı ba‘zīler (14) eyiderdi, yedi yıl yatdı andan Cebrā’il a.s Yūsuf’a geldi eyitdi: (15) “Yā Yūsuf seni bu gökçek şüretde kim yaratdı.” Yūsuf eyitdi: “Ḥaḳ te‘ālā (16) yaratdı.” Cebrā’il a.s eyitdi: “Yā pes seni zindāna kim şaldı.” Yūsuf eyitdi: (17) “Allāḥ bıraḳdı” Cebrā’il a.s eyitdi: “İmdi yā Yūsuf Ḥaḳ te‘ālā eyider benüm (18) ni‘metlerümi ve pāk vaşiyetin unutuñ mı saña bu muşībet gelsedür şabrit (19) ḥalka şikāyet eyleme diñilmedi mi” Yūsuf eyitdi: “Yā Cebrā’il suçum (20) nedür eyidivir.” Cebrā’il a.s eyitdi: “Niçün ol sākīye didüñ kim beni pādīşāḥ (21) eñ öyle kim esirgeye didüñ ḥūd bilürsin anlar kāfirlerdür benüm ni‘metlerüm (22) yerler puta ṭaparlar. Pes senüñ ḥācetüñ anlar nice revā ḳılurlar” didi. (23) Daḥı gitdi çün Yūsuf anı işitdi feryād idüb eyiderdi (24) “el-emān el-emān yā-raḥmān” diyü aḡlardı çok çok istiḡfār iderdi. [91a] (1) “İlāhi suçum sen baḡışla esergeyüb raḥmet eyle” derdi. Pes andan şoñra (2) şāḥ bir düş görmüş erte olacak dīvānında söyledi eyitdi: (3) İnnī erā seb‘a beḳarātin simāniy ye’külühünne seb‘un (4) ‘icāfū’v-veseb‘a sümbülātin ḥużriv ve uḥarā yābisāt.³⁹¹ (5) Ya‘nī “ben düşümde gördüm yedi şıḡır daḥı geldi ḡāyet semiz idiler (6) andan yedi şıḡır daḥı geldi ḡāyet arıḳlar idi. Hemān sā‘at (7) ol arıḳ şıḡırlar ol semizleri yidiler daḥı gördüm kim yedi salḳımlar (8) yeşil biri daḥı ḳurı” didi. Yā eyyühe’l-meleü eftūnī (9) fī ru’yāye in küntüm lırru’yā ta‘būrūn.³⁹² Ya‘nī “ey cemā‘at (10) siz fetvā virüñ düşüm içindegi bilüñ ta‘bīr idüñ.” Pes

³⁸⁸ Yūsuf 12/36.

³⁸⁹ Yūsuf 12/41.

³⁹⁰ Yūsuf 12/41.

³⁹¹ Yūsuf 12/43.

³⁹² Yūsuf 12/43.

(11) anlar daħı eyitdi kim: Ẓālū azğāsū ahlām vemā naħnū (12) bite’vīli-l’ahlāmi bi’ālimīn.³⁹³ Ya’nī “bu düşler qarışık ançağ bizüm (13) ol qadar bilümüz yoğdur kim anı bilevüz” didiler. Ve qāle’l-lezī necā (14) minhümā veddekera ba’de ümmetin ene ünebbiüküm bite’vīliḥ.³⁹⁴ (15) Ya’nī şol zindāndan çıkan kiři bir zamān durup eyitdi: “Ben size (16) haber vireyin bu düşüñüzi bile bilür ey şāh nice yıllardan (17) berü zindānda yatur bir kuluñ vardur Yūsuf adlu ol senüñ (18) düşüñü ta’bīr ider” didi. Pes ol sā’at malik emreyledi Yūsuf’ı (19) zindāndan çıkardılar. Pes imdi ey tālib esrār gör bu hıket ne ‘acebdür (20) kim Yūsuf zindāna gırüp belāya ve dürlü miḥnete uğramağa sebeb ol (21) düş oldı çünkim zindāndan çıkardılar şāh qatına getürdiler. Hemān-dem (22) ol düşi aña ‘arz itdiler Yūsuf a.s eyitdi: “Bu ḥūd āsān nesnedür” (23) didi. Şol yedi semiz şıgır gördüñüñ yedi yıl ucuzlık ola şol [91b] (1) yedi arık şıgırlar gelüp ol semizleri yedügi. Pes gine yedi yedi yıl kıtlık ola” (2) didi. Ne resme kıtlık olduğı yuğarda zikrolundı.

Biz yine (3) sözümeze gelem şabır bābında idük işde işitdük kim Yūsuf (4) Peyğamber’üñ qardeşleri Yūsuf Peyğambere ne cefalar iderdi, Yūsuf (5) cmi’isine şabriderdi. Qoyu dibinde bu nice rüz-gār durdı yine (6) zindānda bu nice yıllar yatdı şabırla murādına yetişdi āḥir Mışır (7) sultānı oldı bir gün ata binerken Züleyḥā Yūsuf’ı gördi (8) “çok şükür ol Allāh’a kim Yūsuf benim kulum iken baña ve cümle velāyete (9) pādışāh oldı şabır berekātında nefsine uymaduğün daħı ben aña (10) pādışāh iken şimdi kulu ve qarvaşı oldum nefsime uyduñumçün” (11) derdi. Daħı dinñlerdi andan soñra Yūsuf a.s Züleyḥā’yı aldı (12) anuñla iki oğlı oldı. Ammā kaçan kim Yūsuf tahta geçdügi Züleyḥā (13) ol vaqtin dört yüz yaşında bir qarışık gibi idi. Yūsuf’uñ (14) ‘aşq-ı derdinden ammā bir gün putları cem’ eyledi önlerinde secde (15) idüb dürlü dürlü tazarru’lar idüb yalvarurdi. “Yā şanem yā şanem baña (16) Yūsuf’ı musaḥḥar idüñ diyü yüzün yire sürürdi. Pes bir gün “yā şanem” (17) diyecek yirde yā gülüb yā şamed” didi. Hemān-dem Ḥağ te’ālā celle ‘alā (18) “lebbeyk yā qardeşim” didi. Çün Züleyḥā anı işitdi ol sā’at (19) putların tār-u mār ḥurd ḥāş itdi daħı yüzün göge dutub eyitdi: (20) “Yā şamed Yūsuf’ı baña vir” didi. Hemān-dem Ḥağ te’ālā Cebrā’il’e emreyledi kim (21) geldi Züleyḥā’nuñ

³⁹³ Yūsuf 12/44.

³⁹⁴ Yūsuf 12/45.

yüzün sildi gerü kız oğlan kız oldu (22) andan sonra Yūsuf Peygamber a.s anı Tañrı buyruğıyla aldı Yūsuf’uñ (23) kışşası çokdur eger kim yazsa idük nice bunuñ gibi cüzler hāşıl (24) oldu ve eger hep anı der söz söz uzanur ve hem kalan fāydalardan [92a] (1) kalıruz hemān murād olan Yūsuf’uñ hūb cemālın ve nefsi şabırlığın (2) dimekdir. Tā kim işidenler nefis üzre nice şabritmek gerekdir. (3) Bililer imdi mü’minlere lāyık budur kim her belāya şabride tā kim (4) her murādına yetiše dağı şevāb hāşıl ola. Zīrā ‘Üzeyir Peygamber (5) a.s Hāq te‘ālā hāzretinden vahy geldi kim: “Yā ‘Üzeyir kaçan bir günāh (6) işleseñ anuñ güçlüğüne bakmağıl. Zīrā görgil anı saña kim (7) ruzī kıldı. Dağı kaçan kim benden saña bir belā gelse şabreyle (8) andan kimseye şikāyet eylemegil tā kim sen dağı günāh işleyecek (9) ben firistelerime şikāyet eylemem” didi. Anuñçün Dāvūd Peygamber a.s (10) hāzretinden du‘ā kılup eyiderdi kim: “İlāhi senden dört nesne dilerem (11) ve dört nesne dilemezem” diyü du‘ā iderdi. Ammā şol dört (12) nesne kim dilerem biri budur kim dilümi zikirlü eyle, ikinci bu kim tenim şabırlı (13) eyle, üçünci bu kim gönlümi şükürlü eyle, dördünci bu kim baña bir ‘avrat (14) virgil din içinde baña yardımcı ola. Ammā şol dört nesne kim (15) andan feryād iderin biri bu kim oğıl virmegil kim andan baña ‘azāb (16) ola sözümi dutmaz ola, ikinci şol mālı baña virmegil kim andan (17) baña ‘azāb ola, üçünci bu kim baña şol ‘avrat virmegil kim çok (18) sözlü ola dā’im şabāşuz ol kim beni қоçalamadan қоçalda, dördünci (19) şol қоңşuları baña virmegil kim ayaluñ görüb yazuqluқ söyleler. (20) İlāhi biz za‘īf kullaruñı gönıl yavuz kişilerden ayruқ idip gönili şabırlı (21) olanlardan kılvır; āmīn Yā Rabbe’l-‘ālemīn.

Bāb kazā bilüñ (22) kim Tañrı’nuñ kazālarına rāzı ve hoşnūd olmaқ farzdur. Zīrā kim Hāq (23) te‘ālā kelāmı qadīminde ve Furqān ‘Azīminde: Faşbir liḥukmi Rabbike³⁹⁵ (24) didi. Ve bir rivāyetde dağı “raḍiyellāhü ‘anhüm veraḍū ‘anhü”³⁹⁶ (25) didi. Ya‘nī her kim ki Allāh’uñ kazālarına rāzı olsa Allāh (26) dağı andan rāzı olur. Rivāyet olundu kim ‘İsā Peygamber ‘aleyhis’s-selām [92b] (1) bir gün yolda giderken bir mübtelāya uğradı eli ayağı yok kuşlar (2) gelüp anı burnuyla dūrterlerdi. Dağı oğlançuklar gelüp anı (3) ururlardı. Ol bī-çāre dā’im dudağın depredüb eyiderdi “İlāhi beni (4) sen yaratduñ eger beni oda göyündürlerse dağı her ne dürlü cefālar (5) iderlerse düglisin senüñ taқdīrūñdır.

³⁹⁵ Kalem 68/48.

³⁹⁶ Tövbe 9/100.

Ben za'îf seniñ (6) taqđırine râzı ve hoşnüd olmuşam hiç kimseye şikâyet (7) itmezem” diyü söylerdi. ‘İsâ a.s eyitdi: “Ey bî-çâre dudağıñ deperdür (8) sen yoħsa oğlançukları sögersin.” Ol bî-çâre eyitdi: “Yâ ‘İsâ (9) benüm ne işime yarar oğlançukları sögem ol beni yaradan Allâh baña (10) ne kim taqđır eylediyse râzı olup aña boyun virmişem” didi. Çünkim (11) ‘İsâ anı işitdi ol miskine ozı göyündi Allâh’a münâcât (12) kıldı eyitdi: “İlâhi seyyid ve mevlâyı işbu bî-çâre kuluñu el, ayak (13) virseñ” didi. Pes Hâk te‘âlâ dergâhından ‘İsâ’ya nidâ geldi kim (14) “yâ ‘İsâ var ol dostuma şorğıl eger ol dilerse virem” didi. (15) ‘İsâ a.s aña geldi eyitdi: “Ey Tañrı dostı eger kim el, ayak (16) dilerseñ Tañrı vireyin” didi. “Nedersin eger dilerse öldüreyin (17) uçmağa koyayın ve eger dilerse (18) tendürüst kılayın ve eger dilerse şol hâl içinde koyayın” didi. Ol bî-çâre eyitdi: “Yâ ‘İsâ her (19) nice kim dilerse itsün yoħsa ben ayruk dilek dilemezem ol (20) kangısın severse ben dağı anı severüm ol ne kim virürse ben (21) anı isterem gayrısın istemezem” didi. Hâk te‘âlâ hâzretinden (22) nidâ geldi kim: “Yâ kulum sendegi hâluñı severem” didi. Ol dağı eyitdi: (23) “Ben dağı severem gayrısın istemezem” didi. Ol hâlde her kim ki (24) Tañrı’nun kısmet itdüğine râzı ve hoşnüd olsa Hâk te‘âlâ (25) andan râzı ve hoşnüd ola ulu devlete ve sa‘âdete erişe [93a] (1) kim ki anuñ kısmetine râzı olmasa Hâk te‘âlâ dağı andan râzı olmaya (2) anuñ ulu ‘azâbına giriftâr ola. Zîrâ Mûsâ Peygamber a.s Hâk te‘âlâ (3) ile münâcât iderken eyitdi: “İlâhi kangı kuluñı sevmeyüb (4) düşman dutarsın.” Nidâ geldi kim: “Yâ Mûsâ şol kişidür kim baña (5) töhmet ide.” Mûsâ eyitdi: “İlâhi saña töhmet itmek nice olur.” (6) Eyitdi: “Ben virdüğüme râzı olmaz dağı anuñla kanâ‘at eylemez (7) artuğ ister ve eger virürsem de ol yine bağıllık idüb kimseye (8) virmez. Pes bu ‘azım günâhdur mü‘minlere lâyıq budur kim andan (9) hâzer kılalar. Bir gün ‘Alî keremellâhu vechü (10) eyitdi: “Anuñ on dört hâşşiyeti vardır zahi devlet (11) ol mü‘min kim bu on dürlü hâşşiyet anda ola” didi. Pes (12) şahâbeler anı işidüb ki ta‘accüb itdiler eyitdiler: “Yâ ‘Alî anuñ (13) ne hâşşiyeti vardır kim mü‘minlere ol gerek ola” didiler. ‘Alî râdıyallâhu (14) ‘anhu eyitdi: “Biri budur kim halk içinde hâr u haķırdur anuñ (15) hiç kadrı ve kıymeti yokdur. Mü‘minlere dağı gerekdir kim halk içinde (16) kendüleri hâr göreler, Ya‘nî kendülerin iyü görmeyler (17) ‘izzet istemeyler. İkinci budur kim anuñ dünyâsı yokdur kim aña (18) mağrûr ola. Mü‘minlere dağı gerekdir kim dünyâya mağrûr olmaya (19) ‘ömrün tã‘atda, ‘ibâdetde geçüre. Üçüncü budur kim anda benlik (20) yokdur,

illā mekinlik var. Mü'minlere dahı öyle gerekdür kim miskin (21) olalar 'acebā idüb kendülerin iyü görmeyeler. Benlik da'vāsın (22) hergiz itmeyeler. Dördüncü budur kim it hergiz haşır döşek (23) istemez nerde olursa yatur kendüzin yok makāminde dutar. (24) Pes mü'minlere dahı öyle gerekdür. Beşinci budur kim çok çok aç yürür [93b] (1) hergiz kimseye şikāyet eylemez mü'minlere dahı gerekdür kim az nesneyile kanā'at (2) ideler. Açlıktan ve gurbetlükden şikāyet itmeyeler. Altıncı budur kim iyesi (3) aña çok virsün az virsün rāzıdır. Mü'minlere dahı gerekdür kim (4) Hāḫ te'ālā ne taḫdīr idüb anlara virdiyse rāzı ve hoşnūd (5) olalar. Yedinci budur kim egesi ne kadar dükse ve ḫapusından ḫoysa (6) kibir-ü kināyet itmez ve andan yüz döndürmez hergiz düşmanlık idüp (7) iyesine yüz ḫaşıd yokdur. Hīḫ hāinlik itmez emrine muṭī'cudur (8) iyesi gel dirse gelür git dirse gider düşmanı mı ḫov dirse (9) ḫovar ḫapusına yad kimseyi getürtmez iyesi ḫapusın ḫapup ḫayralaruñ (10) ḫapusına varmaz toz itmek ḫaḫın bilür öyle ki hergiz unutmaz (11) 'aşı olmaz bu zā'if insān gör kim Hāḫ te'ālānuñ bu nice dürlü (12) in'āmın ve iḫsānın ve aylıkların görür bilmez aña 'aşılik idere. Pes (13) imdi mü'minlere bu gerekdür kim Hāḫ emrine muṭī'c olalar 'aşılik itmeler (14) her ḫazāsına ṣabrideler dostına dost olalar düşmanına düşman (15) olalar. Ya'nī Muḫammed kim anuñ dostıdır sünnetin dutalar ḫavlina (16) muḫālifet itmeyeler şeyṭān ki düşmandur andan kesilüb ḫazer ideler (17) vesvesine uymaylar. Hāḫ te'ālānuñ ḫapusından ayruḫ ḫapuya yalamaylar. (18) Ya'nī ḫaḫuñ ḫizmetin ḫoyup ḫaḫuñ ḫizmetine olmaylar dünyā içün (19) bilki terk ideler az nesneyile kanā'at ideler. Anuñ sekizinci (20) ḫāşşiyyeti budur kim ölecek mirāsın kimseye yemez. Zīrā dünyāsı (21) yoḫdı kim mirāşhorlar anı yiyeler ol 'azābın çeke. İmdi bu ḫāşşiyyet (22) her ḫaḫı mü'minde olsa bu zıḫrolunan nesneler bulunsa ol (23) mü'min elbetde uçmaḫa gire" didi.

Biz yine sözüümüze geledüm rızā (24) bābında idük imdi mü'min olanlar gerekdür kim Allāh'ıñ rızāsında (25) ol herdem anuñ rızāsın ṭaleb ide. Zīrā rivāyet olundı kim Dāvūd [94a] (1) Peyḫamber a.s eyider: "Zebūr içinde şöyle yazılmışdır kim yarın ḫıyāmet (2) gününde sırāt köprüsin tīz geḫenler Hāḫ te'ālāyı yād idüb (3) anuñ ḫazāsına ṣabridenler ve ḫismetine rāzı ve hoşnūd (4) olanlardır" diyü. Anuñçün kim Zekeriyā Peyḫamber a.s kāfirlerden ḫaçup (5) ṭaḫa gitdi bir ḫuş aḫaḫa girdi. Me'a'l-ḫışsa kāfirler (6) anı ṭaḫa deḫin ḫova götürdiler ṭaḫa girecek yok oldılar. Meger kim (7) Zekeriyā aḫaḫa

girecek şeytân-ı la'în anuñ etegi ucın (8) taşarda alu koydı. Pes kâfirler anı görecek bıçaquyla (9) ol ağacı başdan başlayub yarmağa başladılar. Çünkim bıçaqu (10) Zekiriyâ'nuñ mübârek başına degdi inilemek diledi. (11) Pes Hâk te'âlâ hazretinden nidâ geldi kim: "Sağın olmasın kim (12) inilesin benüm kazâma râzı ve hoşnûd ol" didi. "Şöyle kim inilecek (13) olursañ seni ve senüñ ismini peygamberler defterinden vuram" diyü. (14) Andan Zekiriyâ a.s bu nidâyı işidecek aşla âh idüp inilmedi (15) kâfirler anı başdan ayağa degin bıçaquyla iki pâre itdiler. (16) Ey mü'minler ey vâý mu'ahıdlar vâý senle yoldaşları (17) garıpler gerek kim Allâh hazretinden korkanlar anuñ nice râzı (18) olmuşlardır. Rivâyet olundı kim İbrâhîm Edhem sultân bir gün (19) bir kul şatun aldı. Aña şordı kim: "Ne ta'am yersin?" Kul (20) eyitdi: "Ne kim sen virürseñ" İbrâhîm eyitdi: "Ne giyersin" kul (21) eyitdi: "Ne kim sen giydürürseñ" İbrâhîm eyitdi: "Hiç senüñ (22) ihtiyârüñ yok mıdur kul efendi katında kuluñ ne ihtiyârı (23) ola" didi. İbrâhîm Edhem sultân kendü kendüzine eyitdi: (24) "Ey miskin sen cemî' ömründe efendüne bu kadar kulluk itmedüñ" (25) didi. Kendüzin kınadı. İlâhi biz yazuklu kulları men kısmet itdünüñle [94b] (1) râzı ve hoşnûd olacayı kullardan kılavir; âmîn yâ mu'în. (2)

Bâb halîmlik bilüñ kim halîmlik Hâk te'âlâ sıfatıdır. Nitekim (3) kelâmında: İnnehû kâne halîmen gafûrâ³⁹⁷ didi. Ve dağı: İbrâhîme (4) lehalîmün evvâhüm münîb³⁹⁸ didi. Dağı anuñla oldı eyitdi: Febeşşernâhü (5) bigulâmin halîm³⁹⁹ didi. Dağı enbiyâlar serveri Muhammed-i Muştafâ'ya (6) şallalâhu 'aleyhi vesellem eyitdi: Fa'fü 'anhüm⁴⁰⁰ didi. Ya'nî (7) "suç iden kişileriñ suçın 'avfu eyle" diyü. Pes imdi Muhammed'üñ (8) halîmi ve hulkı şöyle idi kim cehâna gelmezden evvel anuñ (9) halîmin hulkın İncîl içinde Hâk te'âlâ beyân kılınışdur: "Göñli (10) halîm dili yumuşak ola" diyü. İmdi Resûl-ı hazretiniñ tokuz (11) hatunla dirilik itdüğü hulkı gâyet iyü oldugundan idi. (12) Aña yavuzluk idene ol hiç itmedi diliyle kimsenüñ (13) göñlin ayırmadı kullukçılarına yavuz gelec itmedi aña kîn dutanlara (14) yavuz söz söylemeddi. Bir gün bir A'râb mescid bucağında (15) işemege başladı ba'zî şahâbe anı mana' itmek dilediler (16) Resûl-ı hazret koymadı eyitdi: "Koyuñ iş itsün sidüñi (17) kesdirmeñ" didi. Andan tamâm işidüğinden soñra kendü yanına (18)

³⁹⁷ İsrâ 17/44.

³⁹⁸ Hûd 11/75.

³⁹⁹ Saffât 37/101.

⁴⁰⁰ Mâ'ide 5/13.

kığırdı aña lütfıyla söyledi eyitdi: “Ey kişi mescīd (19) işemek için yapılmadı Hâk te‘ālā hazretine ‘ibādet itmek için (20) yapıldı kerem eyle ayruḡ bunun gibi itme” didi. Anuñ hulkundan (21) bir daḡı budur kim Uḡud ḡazasında müslümānlar şancaḡıñ kāfirler (22) anuñ mübārek dişin taşla üvdiler andan Hâk te‘ālā (23) celle celālūhu ve lā ilāhe ḡayra dört firişte gönderdi. (24) Biri şuya, biri yele, biri yire ḡüküm iderdi eyitdiler: “Yā Resūlallāh (25) buyur her nice kim sen dilerseñ biz anları öyle helāk idelüm” (26) didiler. Pes Nebī a.s eyitdi: “Yā melekler imdi ben du‘ā iderin [95a] (1) siz āmīn diyin ol kim Hâk te‘ālā du‘āmuz ḡabūl ide” didi. (2) Daḡı elin gösterdi du‘ā diledi eyitdi: “İlāhi seyyid ve mevlāyi (3) sen ol ḡavime inşāf vir anlara hidāyet eyle. Zīrā anlar (4) bilmezlik itdiler, yoḡsa bilseler itmezlerdi” didi. Hemān (5) sāt Hâk te‘ālā hazretinden nidā geldi kim: “Yā Muḡammed (6) anlar saña cefā kıldılar, sen anlara ri‘āyet idersin bu müretebde (7) anları esirgersin” diyü. Andan Muḡammed-i Muştafā şallalāhu (8) ‘aleyhi vesellem eyitdi: “İlāhi bu ḡalīm ve ḡulḡı baña sen (9) virdün” didi. Anuñçün Hâk te‘ālā kelāmında: Ve innekele‘alā (10) ḡulūḡın ‘azīm⁴⁰¹ diyüp durur. Pes anuñ hulkundan biri (11) daḡı budur kim bir cāriye bazāra yaḡ almaḡa gidermiş nā-gāh (12) çanaḡı üvenmiş Resūl-ı hazretine geldi eyitdi: “Yā Nebīallāh (13) çanaḡumuz üvendi ḡorḡarım kim beni efendim döḡer gel baña şefā‘at (14) kııl” didi. Fī’l-ḡāl Resūl-ı hazret a.s bir çanaḡ alup (15) bazāra vardı ol cāriyeye yaḡ aluvirdi. Pes cāriye (16) eyitdi: “Yā Muḡammed gerḡı kim yaḡ alurduk ve illā çok inilmişim (17) eve varmaḡa ḡorḡarım gel baña şefā‘at eydivir beni dönmesünler” (18) didi. Resūl-ı hazret a.s ḡiç kimseniñ sözün şımaz (19) idi cāriye ile bile vardı çünkim eve geldiler ev iyesi (20) Resūl-ı hazretin ḡorecek ḡarşu yurudı anuñla merhebā (21) idüb eyitdi: “Yā Resūlallāh nite oldı kim mübārek (22) ḡadamuñuz buraya geldi.” Nebī a.s eyitdi: “Cāriyeñ senden ḡorḡarmış [95b] (1) geldüm kim şefā‘at idem” didi. Ol kişi eyitdi: “Yā Muḡammed imdi (2) bu cāriye şımden gerü mālumdan āzād olsun sen ḡapuya geldüñüñ (3) şükür iyesi olsun” didi. Muḡammed’ün hulkundan biri daḡı (4) budur kim bir ḡün aña bir kıız geldi eyitdi: “Yā Resūlallāh (5) atam Bedir ḡazasında şehīd oldı şımdı kimsemüz (6) yoḡdur kim bize yiyecek ḡetürüvire uş aç olduḡ bize meded (7) kııl” didi. Andan Nebī a.s aña arpa aluvirdi. Kıız eyitdi: “Yā Nebīallāh (8) bizüm kimsemüz yoḡdur

⁴⁰¹ Kalem 68/4.

bu arpayı degirmene eyledi.” Hemān sâ‘at (9) Resûl-ı Һazret a.s mübârek arkasına alup degirmene iltidi (10) kendü eliyle anı uñdıvirdi Һatırların Һoş (11) eyledi her kim ki aña bir Һacet için gelse anı maҺrûm göndermezdi. (12) Bir yetimüñ Ebû Cehil’de aqçesi varmış bir gün varup andan ol (13) aqçeyi istedi Ebû Cehil “virmezem var Muhammed’e eyit (14) gelüp şefâ‘at itsün aqçeyi benden alursan” didi. Andan (15) ol yetim Resûlallâh Һazretine geldi “Yâ Resûlallâh Ebû Cehil’de (16) aqçem var isterem virmez seni şeffî ister murâd bu kim (17) Һazretlerüñüz anuñ ayağına vara” didi. Hemān sâ‘at Muhammed a.s (18) ayağın durdı eyitdi: “Hoş ola varalum ol kim aluram” (19) didi. Dağı ol yetimle yola girdi bu yañada Ebû Cehil (20) la‘în kâfirleri cem‘ idip anlarla qavl eyledi eyitdi: “İşbu (21) sâ‘at Muhammed gelse gerek Һiç anuñ selâmın almayalum (22) dağı aña ‘izzet idüb qarşusına torıgelmeyelüm ve aña (23) yir göstermeyelüm ve Һiç yüzüne bakmayalum anı Һıcıl idelüm” (24) diyü ittifâk eylediler. Bu yañada Peyğamber a.s ol yetimle çıka geldi [96a] (1) hemān sâ‘at Ebû Cehil torugelüp qarşu virdi aqçeyi virdi (2) çünkim Resûl-ı Һazretinüñ bitdi döndi ol yetimle (3) evine gitdi bu yañada kâfirler Ebû Cehil’e eyitdiler: “Ey re‘īs (4) mege qanı bizim ile itdüğün ‘ahdı niçün şaduñ qanı (5) aña aqçeyi virmesek gerekdüñ selâmın alup yüzüne bakmasak (6) gerekdüñ ol Һüd bu araya gelmez sizin turup qarşu virdüñ (7) aqçeyi virdüñ” didiler. Ebû Cehil eyitdi: “Lâti ‘uzzâ Haq çün eger kim (8) torugelüp aqçeyi virmeseydüm helâk olurdım” didi. Ya‘nî (9) “Muhammed’üñ iki omuzunda iki kişi kılıç çeküp baña Һamle kıldılar (10) tîz aqçeyi vir yoħsa şimdi seni päre päre iderüz diyü (11) anuñçün virdüm” didi. Pes imdi Resûl-ı Һazret a.s Ebû Cehil’e (12) mü‘cizât gösterdi ve hem ol yetimüñ Һatırı çoğın (13) bu işi eyledi yetimleri gâyet severdi anlara merħamet iderdi. (14) Ümmetine dağı lâyıq budur kim Һulkları iyü ola mazlûmları (15) ve yetimleri hoş dutalar Һacetlerin rivâ kılılar anlara (16) Һâr nazar ile nazar itmeyeler. Zîrâ bir gün Resûl-ı Һazret a.s (17) gördi kim şeytân la‘înüñ bir elinde şu ve bir elinde toprak (18) götürür eyitdi: “Ey la‘în şol elüñdeki nedür baña eydivir” didi. (19) Şeytân eyitdi: “Bir elümde şudur ve bir elümde topraqdur (20) işbu toprağı yetimlerüñ başına saçarum tâ kim başları (21) kel ola Һalk anlardan yiñrine anuñla anları azduram” didi. (22) “Ve dağı kaçan kim senüñ ümmetüñ Һastaları ölüm döşegine (23) yatsalar cân nezi‘inde anlaruñ imânını ben bu şu ile alurum (24) anlaruñ nicesin imânsuz koyaram” didi. Muhammed a.s [96b] (1) eyitdi: “Ey la‘în sen bu şu ile anlaruñ imânın nice alursın

baña eydivir” didi. (2) Şeytân la‘în eyitdi: “Yâ Nebîallâh kaçan kim bir hastanuñ eceli gelse (3) va‘desi tamām olsa ‘Azrâ’il anuñ rûhını kabzıtmege başlasa (4) ol hastanuñ dili dutulsa ol dem şusuzluğdan gâyet buñala (5) ol vaqıt ben ayağı ucunda durub bu şuyı aña gösterem ol (6) bî-çâre görececek cānı araya benden şuyı taleb ide ben dağı (7) anuñ imānın taleb iderem ol virmeye benden yaña döndüre (8) şu isteye ben virmem şol yanına geçem gāh başı uçuna gāh (9) ayağı ucuna gāh şoluna gāh sağına geçerem ol bî-çâre gāh şoluna (10) gāh sağına bağıdugı oldur murādı şu almakdudur anuñ ehli (11) beyti ile şor kim anları bakar cevre yanına üşerler helāl ide (12) eyide: “Ey helāl oğlançuklarıña mı bakarsın yohsa sevdüğüñ dostlarıña (13) bakarsın işde dönince bağıl çün bizi vedā idersin (14) ayruğ görmeyesin” diyüb figān koparalar. Kendü derdin (15) ağlayalar hiç ol miskinüñ hālinden haberdār olmayalar aña (16) gāh gāh şu virmege hātırlarına gelmeye ol derd-mendi kendü (17) hālinden anlara haber virmedüğünden ne idecegin bilmeye gör kim aña (18) şudan kimse virmez içi yandugundan gözünden yaş boşata (19) āhir nā-çār olup imānın baña vire şudan ötürü öyle şanur kim (20) ben aña şu virerem çünkim imānın aluram şudan dağı virmeyüb (21) anı mahrûm koyaram” didi. Çünkim Resûlallâh şallalāhu (22) ‘aleyhi vesellem anı işitdi gâyet melûl oldu ümmeti (23) derdine düşdi tamām on beş gün anuñçün ağladı on (24) altıncı gün Cebra’il a.s geldi eyitdi: “Yâ Muhammed Haq te‘ālā saña selām [97a] (1) kılur eyider: Habibüm gönlin melûl dutmasun kaçan ümmetüñ hastaları (2) ölüm döşegine yatsalar dağı şeytân gelüp aña vesvese itmek (3) dilese bir kerre diliyle “lā ilāhe illallâh Muhammedün Resûlallâh” dise (4) şeytānuñ cānı yokdur kim ol demde anda dura bile” didi. Çünkim (5) Muhammed-i Muştafā şallalāhu ‘aleyhi vesellem bunu işitdi (6) gâyet şād oldu. Dağı ümmine vaşıyyet eyledi kim ölümü (7) vaqtinde kelimeyi tevḥīd getürelüm dağı dā‘im du‘ā (8) ideler kim “İlāhi biz yazuklu kulları āhir vaqıtde dinden ve imāndan (9) arımaya, şeytānuñ şerrinden sen şakla dilümüzi kelimeyi (10) tevḥīd üzerine şābit kılıvire” diyeler. Ol kim Haq te‘ālā celle (11) celālehū velā illāhe gayruhu lütf işleye du‘aların kabûl ide; (12) āmīn yā mu‘īn.

Bāb şükür bilüñ kim Haq te‘ālā virdügi (13) ni‘metlere şükreylemek farzdur. Zīrā Haq celle ‘alā kelāmı (14) kadīmin ve Furkân ‘Azīminde: Veşkürü ni‘metellāhi in

küntüm⁴⁰² (15) diyü buyurdu. Bir āyetde daḥi eyitdi: Le'in şekertüm leezīdenneküm.⁴⁰³ (16) Ya'nī virdüğüm ni'metlere şükridersenüz ben sizi arturam. (17) Her kim ki Allāh virdüğü ni'metlere şükür eylese (18) Ḥaḫ te'ālā 'azze ve cell anuñ ni'metin iki cehānda bile arturur. (19) Ammā bir kişi diliyle şükridecek gönliyle itmese (20) anuñ mişli şuña beñzer giyisi olup giyemeye yalnızcaḫ yüriye. (21) Zīrā şükür üç dürlüdür biri dil şükürdür, biri ten (22) şükürdür, biri gönül şükürdür. Dil şükürü "elḥamdülullāh" (23) dimekdir. Ten şükürü ṭā'at kılmaḫdur. Nūḥ Peyğamber a.s ṭā'at (24) kılduguçün Ḥaḫ te'ālā aña: İnnēhū kāne 'abden şekūrā⁴⁰⁴ didi. [97b] (1) Ve daḥi İbrāhīm Peyğamber a.s öyle itdüğüçün Ḳur'ān'da Ḥaḫ te'ālā: Şākira'l-lein (2) 'unih ictebāhü⁴⁰⁵ didi. İbrāhīm Peyğamber daḥi inceleyin iñdi: (3) Kezālike neczī men şekre⁴⁰⁶ didi. Pes imdi hüner oldur kim (4) kişi ṭā'at kıla anda ten ve gönül şükri bulanadur. Bir gün (5) Bāyezīd'e eyitdiler: "Yā Bāyezīd zehi hüner kim sende vardur şu üstünde (6) yürürsin" didiler. Bāyezīd eyitdi: "Ol hüner degildür zīrā bir şaman (7) çobı daḥi şu üstünde yürür" didiler. Eyitdiler: "Yā şeyḫ havāda (8) kuş gibi uçursın." Bāyezīd eyitdi: "Ol daḥi degildür, zīrā kim (9) sinek daḥi havāda uçur" eyitdiler: "Yā şeyḫ bir laḫzede Mekke'ye (10) varursın" eyitdi: "Ol daḥi hüner degildür, hüner ihlāşla (11) ṭā'at kılmaḫdur. Nefsinüñ murādın virmemekdür" didi. Ḥaḫ celle (12) ve 'alā bizi şükri ihlāşla idici kullardan kılura; āmīn (13) yā mu'īn.

Ğazā bilüñ kim ğāzilik beş dürlüdür, biri āşıkāre (14) kāfirle uğraşmaḫdur, anı Ḥaḫ te'ālā Ḳur'ān'da eyitdi: Yā eyyühe (15) 'n-nebiyyü cāhid⁴⁰⁷ didi. İkinci gizli kāfirle uğraşmaḫdur, kim (16) Ḥaḫ te'ālā anı kelāmında beyān kıldı eyitdi: İnnē's-şeyṭāne leküm (17) 'adüvvün fetteḫizühü 'adüvvā.⁴⁰⁸ Üçüncü münāfıklarla uğraşmaḫdur. (18) Nitekim Ḳur'ān'da: Vağluz 'aleyhim⁴⁰⁹ didi. Dördüncü kişi (19) kendü nefsiyle uğraşmaḫdur, zīrā Ḥaḫ te'ālā 'azzu vecel Kitāb-ı (20) Kerīmi'nde ve Furḳān-ı 'Azīminde: Vellezīne cāhedū fīnā (21) lenehdiyennehüm sübülenā ve inne-llāhe leme'-lmuḫsinīn⁴¹⁰ didi. (22) Beşinci

⁴⁰² Nahl 16/114.

⁴⁰³ İbrāhīm 14/7.

⁴⁰⁴ İsrā 17/3.

⁴⁰⁵ Nahl 16/121.

⁴⁰⁶ Kamar 54/35.

⁴⁰⁷ Tahrīm 66/9.

⁴⁰⁸ Fâtır 35/6.

⁴⁰⁹ Tahrīm 66/9.

⁴¹⁰ Ankebût 29/69.

kendü gönüliyle uğraşmağdur, nitekim Qurʾānʼda: (23) Vecāhidū fi-llāhi ḥaḳḳa cihādih⁴¹¹ didi. Pes bu beş dürlü (24) ğazāyı idenlere Ḥaḳ teʿālā kelāmında yazıqladı: Ūlāike [98a] (1) ḥizbü-llāh⁴¹² didi. Bir āyetde daḥı: Fezzale-llāhüʼl-mücāhidine⁴¹³ (2) didi. Ve daḥı Resūl-ı ḥazret a.s eyitdi: “Ḥaḳ teʿālā ʿazze ve celle (3) ğāzīlere beş nesne virdi şöyle kim peygamberlere virmedi. Biri bu kim (4) ğāzīler her ne dürlü ölümle ölürse şehīd ölümün ölür (5) ikinci bu kim Ḥaḳ teʿālā ğāzīlere toḳsan toḳuz raḥmet ḳapusın (6) açura, üçünci bu kim peygamberler ölür, şehīdler ölmez. Zīrā kim Ḥaḳ celle (7) ʿalā Qurʾānʼda eyitdi: Velā teḳülū limeʼy-yuḳtelū fī sebīli-llāhi (8) emvāḥ bel aḥyāüv⁴¹⁴ didi. Dördünci bu kim peygamberleri ḥaḳına yuyup ḳurular (9) şehīdleri ḳanıyla ḥaḳına ḳurular. Beşinci bu kim şehīdler ḳıyāmet (10) gününde her kime uğrasa şefāʿat ḳılurlar ol cebbār (11) ʿāleme şefāʿatların ḳabūl idedür. Daḥı bir gün Resūl-ı (12) ḥazret a.s ğazādan eyitdi: “Ey şahābeler küçi ğāzīlik itdük (13) ulu ğāzīlik daḥı idelüm” didi. Eyitdiler: “Yā Resūlallāh ulu (14) ğāzīlik nedür” didiler. Eyitdi: “Ulu ğāzīlik şeytānla uğraşmağdur (15) anuñçün kim kişiyi kāfir öldürse şehīd olur cennete girür. (16) İmdi kişinüñ nefsinde ve şeytāndan ulu düşman yoğdur. (17) Pes hüner anuñla uğraşmağdur ve andan saḳınmağdur. Zīrā (18) Ḥaḳ teʿālā kelāmında: Yā benī ādeme lā yeftinnenekümüʼş-şeytānū⁴¹⁵ (19) didi. Rivāyet olundu kim bir zāhid şeytānı gördi (20) eyitdi: “Ey laʿīn ādem oğlunını yoldan çıkarub nice azdurusın” (21) didi. Şeytān ʿaleyhiʼl-leʿne eyitdi: “Ḳaḅḅı kişide üç (22) nesne olsa ben anı ğāyet āsān yoldan çıkararın (23) biri oldur kim baḥīl ola, ikinci tiz ḳaḳıḅan ola, üçünci (24) oldur kim süci içüb esrük ola. Bu üç şıfatlu (25) kişiler şöyle kim duʿasıyla ölüyi diri ḳılursa benim mekrimden [98b] (1) ḳurtulmaya” didi. Hikāyet bir gün Mūsā Peyğamber a.s Tūr taḅına giderken (2) şeytān laʿīn aña geldi eyitdi: “Yā Mūsā beni Tañrıʼdan dilegil (3) tövbem ḳabūl ḳıla saña üç nesne öğredem kim ādemlerüñ ḳavīsi (4) olasın” didi. Çün Mūsā taḅa çıkub ḥaḳla münācāt ḳıldı (5) Tañrıʼya emānetin söyledi.” Tañrı teʿālādan nidā geldi kim: “Yā Mūsā (6) var aña eyitgil ādemüñ ḳabrine secde ḳılsun ben anuñ tövbessin (7) ḳabūl ḳılayın” didi. Çün Mūsā münācātdan döndi şeytāna (8) sözün

⁴¹¹ Hac 22/78.

⁴¹² Mücādele 58/22.

⁴¹³ Nisā 4/95.

⁴¹⁴ Bakara 2/154.

⁴¹⁵ Aʿrāf 7/27.

hep degüirdi. Şeytān eyitdi: “Yā Mūsā ben aña dirikken (9) secde kılmadum şimdi hūd ölmışdür ben aña secde mi itsem (10) gerek” didi. Mūsā a.s eyitdi: “Şol baña ögredeçeküñ üç (11) nesneyi eydivir.” Şeytān eyitdi: “Biri bu kim baḥlīk eyleme, zīrā (12) baḥiller cennete giremez, ve daḥı Nebī a.s ḥadışinde böyle dimiş: (13) “El-baḥlīlū lā yedḥūl’l-cenne veleḥ kāne zāhīden.” Ya’nī “baḥlīl cennete giremez (14) egerçi kim zāhid daḥı olursa” ikinci bu kim “ḥarām ‘avratlardan ırağ olğıl (15) zīrā benüm andan yegreg duzağım yokdur” üçünci bu kim: “Yā Mūsā tīz (16) kaḫığan olmağıl, zīrā her kim ki tīz kaḫığan olsa ben anuñla (17) oyunlar oynarım oğlançıklar tōb oynar gibi. Pes öyle bilindi kim (18) şeytān degilü ulu yokdur. İmdi gāzānuñ ulusı şeytānla (19) uğraşmağdur. Rivāyet olundu kim İsā Peyğamber a.s bir gün bir çobāna (20) uğradı eyitdi: “Ey çobān niçün gāzā itmezsin?” Çobān eyitdi: (21) “Yā İsā ben yetmiş yıldur gāzā iderem.” İsā eyitdi: “Nice gāzā idersin.” (22) Çobān eyitdi: “İki uğruyla her zamānda doḫuşaram bir uğrı içümde (23) ve bir uğrı taşarımda var içerigi uğrı nefsdır, taşarıkı (24) uğrı şeytāndur” didi. “Baña her zamānda tamuyı ḳalgazlırlar.” [99a] (1) İsā eyitdi: “Bunlarla nice tōḫuşursın?” çobān eyitdi: “Benüm (2) işim şabırdur Tañrı yakınlığü yarağumdur, tevekkül ḳalḳanımdur (3) iḥlāş ḳılıcımdur, Tañrı ḳorḳusı silāhimdür, Tañrı zıḳrı benüm (4) gönderümdür” didi. Pes imdi gāzālığüñ yegregi kendü nefsiyle (5) uğraşmağdur. Zīrā kişiniñ nefsi iki nesneden ḥālī degüldür (6) yā dostdur yāḥūd düşmandur. İmdi eger nefsüñ düşmanına (7) anı kendüñe muḥīr eyleyü gör kim saña dost ola ve eger (8) nefsüñ saña dost ise sen anı ḳovmağıl kim dünyāda günāḥ (9) işleye. Zīrā, küllü nefsim bimā kesebet rahīneh⁴¹⁶ dür. Ol vaḳtın kim (10) Ḥaḳ te’ālā ‘azze ve cell Dāvūd Peyğambere Zebūr’ı bildürdi (11) vaḳti olurdı kim Dāvūd anı at üstünde oḳurdı (12) vaḳti olurdı berīyyede oḳurdı ‘ulemā Dāvūd’uñ ardında durur (13) idi gerü ḳalan ḥaḳḳ ‘ulemā ardında dururlardı va nalarıñ ardında (14) cinler dururdı ve daḥı ḳuşlar başları üzerinde uçarlar (15) idi. Zebūrı diñlerdi ve yeller esmezdi ve şular aḳmazdı. Dāvūd’uñ (16) ḥūb āvāzın diñlerdi. Ḳaçan kim Dāvūd a.s günāḥa yakın yakın (17) oldu ol ḥūb āvāzı gitdi. İlāhi biz mücrüm ḳulları günāḥ (18) işlemekden sen şaḳla; āmīn Yā Rabbe’l’ālemīn. (19)

⁴¹⁶ Müddesir 74/38.

Bāb şalavāt bilūñ kim mü'min kullara Muḥammed üzerine (20) şalavāt getirmek farzdur. Zīrā Ḥaḫ te'ālā celle celāluḥü (21) velā illāhe gayruhu kendü 'aẓīmetiyle ve ululuğıyla (22) Ḥabibine āḥir zamān Peyğamberi Muḥammed-i Muştafā'ya (23) şalavāt getirür Cebrā'il ve Mikā'il ve İsrāfīl ve daḥı (24) melekeler cümlesi aña şalavāt virürler anı Ḥaḫ te'ālā (25) kendü kelāmında beyān kıldı eyitdi: İnne-llāhe vemelāiketehü [99b] (1) yüşallüne 'alā'n-nebī⁴¹⁷ didi. Andan mü'minlere daḥı emreyledi kim aña (2) şalavāt vireler. Yā eyyühe'l-leẓīne āmenü şallü 'aleyhi (3) vesellimū teslīmā.⁴¹⁸ Pes imdi mü'min kullara lāyık budur kim Muḥammed (4) ḥazretine çok çok şalavāt vireler herdem eksük itmeyeler. Zīrā (5) her mü'min kim Ḥaḫ te'ālā ḥazreti için ḥayır işlese ol ḥayır Allāh (6) ḫatında maḫbūl degil illā Muḥammed'in ḥürmetine olur. Ya'nī kaçan kim bir mü'mine (7) gerek namāz kılsa gerek oruç dutsa gerek ḥacca (8) varsa gerek ğazā kılsa gerek bir şadaḫa virse (9) anı melā'ikeler alup evvel Muḥammed'ün ḫabrine iltüp Muḥammed'e (10) 'arz iderler andan Muḥammed ḥazretinün a.s dilegiyle ve du'asıyla (11) ḥaḫ ḫatında maḫbūl olur. Ya'nī her gökde ḫapular vardur kaçan kim (12) bir mü'min tāt itsem yāḥūd bir ḥüb işlese daḥı anuñ (13) evvelinde yā āḥirinde şalavāt getürmese ol tāt ve ḥayrı (14) ol ḫapulardan geçirmezler kaçan kim şalavāt getürmese melekler ol (15) şalavātı alup ol ḫapudan geçireler daḥı ne degilü tāt ve 'ibādet (16) ve ḥayrı varsa ol şalavātuñ yanınca bile geçe şalavāt anuñ (17) anaḫtarı ola. İmdi her 'ameliki vardur ḫabūl olunmaz tā kim Resūl-ı (18) ḥazretine şalavāt getürmeyince şallāluḥu 'aleyhi ve āleyhi ecma'ın (19) biraḫmetike yā erḫemü'r-rāḫimīn. Ve daḥı Ḥaḫ te'ālā 'azze ve celle ziyānīleri (20) yaratdı “varuñ ṭamuya girün” diyü emreyledi. Ziyānīler eyitdi: (21) “Biz ṭamuya nice girirüz ṭamu bizi yaḫar küle eyler” didiler. (22) Andan Tañrı te'ālā Cebrā'il'e buyurdi kim: “Yā Cebrā'il var bu yüzük (23) getürgil ol yüzüğüñ ḫaşında Muḥammed'ün ismi yazılmış (24) ola ve daḥı anı firişte eline virgil varup ol ziyānīlerün (25) inlerine başun tā kim anları ṭamu odı yaḫmaya” didi. İmdi (26) ümmetini Muḥammed ve ey dostān Muḥammed'e bildüñüz mi kim Muḥammed [100a] (1) nice kimsedür lāyık degil midür kim aña şalavāt getürsin ve anuñ sünnetin (2) dutsın ḥūd Ḥaḫ te'ālā 'azzu vecell şöyle buyurmuşdur kim: (3) “Baña nicekim muṭī' olursañuz Resūluma daḥı şöyle muṭī' (4) oluñ” didi. Kendü

⁴¹⁷ Ahzâb 33/56.

⁴¹⁸ Ahzâb 33/56.

kelāmında: Yā eyyühe'l-lezīne āmenū eṭīʿüllāhe veeṭīʿü (5) 'r-rasüle⁴¹⁹ didi. İmdi gerçi kim sünneti peygamberü güldür ve illā anuñ (6) sünnetin dutmak farzdur şöyle kim anuñ yalğuzça bir sünnetin terk (7) itmek rivā degildir. Zīrā kim mi'rāc gicesinde Resül-ı ḥazret (8) a.s bir ulu deñiz gördi kim vaşfin yine Allāh bilür ol deñiz ortasında (9) bir ağaç gördi kim üzerinde bir kuş oturur ağzında bir zerre toprak (10) dutar eyitdi: “İlāhi işbu deñiz içindeki ağaç üzerindeki (11) kuş nedir” didi. Andan yine nidā geldi kim: “Yā Muḥammed (12) ol deñiz benüm rahmetümdür ve içindeki ağaç dünyādur ve ağaç (13) üzerindeki kuş senüñ ümmetüñdür ve anuñ ağzundaki toprak (14) deñize düşecek bulanması gerekdür” didi. “İmdi Yā Muḥammed (15) benüm emri mi ve senüñ sünnetiñi dutanlaruñ günāhı tağlarça (16) daḥı olursa ben anı yarlıgaram” didi. “Zīrā anlaruñ günāhları (17) benüm rahmetüm katında şol kıyāsı yok deñiz katındaki ol bir (18) zerre toprak gibidür” didi. Zahi devlet anlar kim aña (19) ümmet olular sünnetin dutub dā'im anuñ rūhını şalavātla (20) şād ideler anuñla ol yüce dergāh yakın olalar. (21) Zīrā kim Ḥaḳ te'ālā celle celāluḥü ve'em nevālehü Mūsā Peygambere (22) eyitdi kim: “Yā Mūsā diler misin kim baña yakın olasın dilüñ tamağuña (23) degilü ve ağzı yaruñ ağzıña degilü ve gözüñ ağı karasına degilü” (24) didi. Mūsā Peygamber a.s eyitdi: “İlāhi seyyid ve mevlāyi (25) benüm daḥı diledüğüm senüñ ḥazretiñe yakın olam” didi. Nidā geldi kim [100b] (1) “imdi yā Mūsā ḥazretime yakın olayın dersiñ Resulum Muḥammed'e (2) çok çok şalavāt getir” didi. Mūsā çün kim Muḥammed adın (3) işitdi Tevrāt kitābın yire bıraktı ol vaktin Tevrāt (4) toḳuz levḥdi üç göge üçdi Muḥammed'üñ gayretinden altısı (5) yirde kaldı andan nidā geldi kim: “Yā Mūsā saña ne virdimse (6) al baña şükreyle.” Mūsā a.s eyitdi: “İlāhi Muḥammed kimdür kim (7) saña yakın olmazın illā aña çok şalavāt getürmekle” didi. (8) Yine nidā geldi kim: “Yā Mūsā Muḥammed şol kimsedür kim eger ol (9) olmasaydı yirleri ve gökleri, ay ve güneşi, 'arş-u kürsi (10) tamuyı ve uçmağı yaratmaydım ve hıç firişte ve mürsel (11) peygamber ve seni daḥı yaratmaydım” didi.

Ger Muḥammed olmayaydı (12) 'ayān Olmayaydı bu zemīn-u āsumān. (13)

Ger Muḥammed olmasaydı ey yār Olmaz idi ay-u gün leyl-ü nehār (14)

⁴¹⁹ Nisā 4/59.

Ger Muḥammed gelmeseydi ʿāleme

Tāc-u ʿizzet itmez idi Ādeme (15)

Ger Muḥammed gelmeseydi gelmeyeydük Ger Muḥammed olmayaydı olmayayduk (16)

Andan oldu her nihān āşikār

ʿArş-u ferş yire gökde ne kim var (17)

“Yā Mūsā ve eger anuñ peygamberligine ikrār eylemezseñ ve aña şalavāt (18) getürmezseñ seni oda yaḫarum” didi. Mūsā eyitdi: “İlāhi ikrār getürdüm (19) ve tanıklık virdim ki ḫaḫ peygamberdür ve degül ḫalkdan afzeldür. (20) Ammā ḫazretüñüze ben mi sevgilüm yoḫsa Muḥammed mi” didi. Nidā (21) geldi kim: “Yā Mūsā sen kelāmumsın ol Ḥabibüm’dür.” “Pes imdi (22) Ḥabib gelmeden sevgilidür” didi. “Ve daḫı Yā Mūsā sen benümle (23) Tūr taḫında münācāt idersin Muḥammed ʿarş üzerinde münācāt (24) ider” didi. Mūsā eyitdi: “İlāhi ḫazretünde benüm mi ümmetim mi sevgilidür (25) yoḫsa Muḥammed ümmeti mi” didi. Nidā geldi kim: “Yā Mūsā Muḥammed [101a] (1) ümmeti cümle ümmetlerden sevgilüdür.” Andan Mūsā a.s eyitdi: (2) “İlāhi imdi senden dilerim kim beni daḫı anuñ ümmetinden eyleysin” (3) didi. Pes Mūsā gibi Mūsā, İsā gibi İsā dimişlerdür kim (4) “İlāhi bizi daḫı Muḥammed’iñ ümmetinden öyle diyü duʿā kılmışlardur ve (5) aña şalavāt getürmişler.” İmdi her kim kim Muḥammed’e bir kerre (6) şalavāt getirse Ḥaḫ teʿālā aña on kerre şalavāt (7) getüre. Yaʿnī on kez şalavāt getirse Allāh teʿālā aña (8) yüz kerre şalavāt getürür. Kim kim Muḥammed’e bir kerre şalavāt (9) getirse Ḥaḫ teʿālā anuñ on günāhın ʿafv ide daḫı aña (10) on şevāb vire kim ki on kez şalavāt virse Ḥaḫ teʿālā (11) aña yüz ḫasenāt vire daḫı yüz günāhın geldiredir. (12) Daḫı rivāyet olundu kim Ḥasan Başrī’den raḫmetullāh (13) ʿaleyhi eyider. Bir gün aña bir ʿavrat geldi eyitdi: (14) “Yā şeyḫ bir kızım vardı kim anı gāyetde severdim göñlüm (15) anuñla şādān olurdu, çün aña ḫaḫdan fermān geldi (16) āḫirete nakıl eyledi ben zaʿīf dermānda ḫaldım. İmdi yā Şeyḫ (17) lütfuñdan baña bir duʿā öğredirirseñ ol kim ol duʿā berekātıyla (18) kızcağazımı bārī düşümde görebilem” didi. Pes şeyḫ aña (19) bir duʿā öğretti ʿavrat daḫı aña meşgūl oldu nā-gāh (20) bir gice kızın düşünde gördi kim bir ḫaṭarān ṭon giymiş boğazında (21) otdan zencīrler ayaḫında otdan buḫaḫular durur. ʿAvrat (22) kızın bu ḫālde göreceḫ feryād eyledi eyitdi: “Ey ciger köşem (23) ne yüz ḫāle şataşmışsın ḫikāyet nitedür baña eydivir” didi. [101b] (1) Kız eyitdi: “Ey ana benim ḫālüm şorma var tīz ḫaber vir eyitgil (2) vāy ol ʿavrata kim saçların ayruḫa göstüre daḫı duzanub (3) şoḫaḫlara çıḫa

yüzün nā-maḥrem kişilere göstüre ben öyle (4) itdügümçün bu ḥāle şatışdum” didi. Çün ‘avrat bekleyüb (5) uyḥusından uyandı hemān sā‘at şeyḥe vardı eyitdi: (6) “Yā şeyḥ kıızı düşümde görmege müştāk idim, şimdi gördüm (7) pişmān oldum derdim daḥı ziyāde oldu ne olaydı görmeseydüm” (8) diyü ḥālin ḥikāyet edivirdi. Pes şeyḥ daḥı anı işitdi (9) ol daḥı ḡāyet melūl oldu. Günlerden bir gün şeyḥ ol maḥbereliḡden (10) geçerken gözleriniñ perdesi götürüldi ol ḡabirler didi (11) “raḥmete ḡarḡ olmışdı kim diller vaşf idemez daḥı anı (12) görecekt eyitdi: “Yā şeyḥ şol saña gelüp baña du‘ā ögret kim (13) kıızı mı düşümde göreyin diyen ‘avratıñ kıızım” didi. Şeyḥ eyitdi: (14) “Yā pes anañ baña senüñ ḥālünü böyle dimesdi ḡāyet şertlü” (15) didi. İmdi ḥāl nitedür baña eydivir” didi. Kıız eyitdi: “Yā şeyḥ (16) bu ḡabiriñ içinde biz beş yüz kişi idük cümlemüz ‘azābda idük” (17) didi. Meger bir gün bir kişi bu aradan geçerken bir kerre şalavāt (18) getürdi. Hemān sā‘at Ḥaḡ te‘ālā ḥazretinden emrolundı kim (19) şunların ‘azābların götürüñ diyü ol bir şalavātıñ yüzi (20) şuyuna bu kadar kişiniñ ‘azāb götürüldi raḥmet oldu” didi. (21) Bir kerre şalavāt virmegüñ bu kadar ḥāşşı olacak (22) var imdi kıyās eylegil ki bir nefsinde nice kez şalavāt virenüñ (23) şevābı ne kadar ola. İmdi devlet anuñ kim Muḥammed ḥazretine (24) çok çok şalavāt getüre. Rivāyet olundı kim bir gün (25) Resūl ḥazretine a.s bir ‘Arābī geldi anı ağırladı Ebū Bekīr’üñ [102a] (1) üsti yanına geçerdı pes şaḥābe-i ikrām anı görüp ‘acebā (2) ḡaldılar andan Muḥammed-i Muşṭafā şallāḥu ‘aleyhi vesellem (3) eyitdi: “Yā Ebū Bekīr bu A‘rābı üsti yanuña geçirdigime melūl mı (4) olduñ” didi. Ebū Bekīr raḡıyallāhu ‘anh eyitdi: “Yā Resūlallāh (5) aña melūl olmazam ve Allāh bu mertebeye bu kişi niyle aradı (6) bilsem” didi. Nebī a.s eyitdi: “Yā Ebū Bekīr namāz soñunda baña (7) çok şalavāt getürmişdür. Pes bu mertebeyi anuñla bulmuş” (8) didi. “Kim ki çok namāz kılsa daḥı çok şalavāt getürse (9) ol baña cümleden yakındur” didi. İlähi biz mücrüm ḡulları esirgiyüb (10) ḥazretüne yakın kıluvir; āmīn yā arḥam’r-rāḥimīn. (11)

Bāb ziyāfet ḡāle’n-Nebī a.s aḡbere fi Cebrā’il a.s inne’l-za‘īfi (12) izā anzele fi beyti eḥedeküm daḡele ma‘ehū elfe (13) bereketin ve elfe raḥmetin ve ḡafere zūnūbī ehle’l-beyti fe in (14) kānū zūnūbihim ekşere min zabere’l-baḡri ve vareḡi’l-eşḡari (15) ve a‘ṡalehūm Allāhu te‘ālā şevābı elfi şehidin (16) ve ketebe Allāhu te‘ālā bi-küllü lükmetin yā’küñlü’l-ṡeyfū ḡacetün (17) ve ‘ömretün ve izā faraḡa min’ş-şalavātı benā Allāhu te‘ālā elfe (18) Madīnetin fi cenneti fi külli Madīnetün elfe dārin fi külli (19) dārin elfe serīrin

ve fi külli serîrin elfe hûretin ve fi (20) yed külli kadeh min'n-nûr. Ya'ni Cebrâ'il a.s eyitdi: "Yâ Muhammed (21) bir kimseniñ evine konağ gelse ol konuk ile biñ bereket (22) ve biñ rahmet bile gelür dağı ol evüñ ehlini Hağ te'âlâ (23) yarığlar eger kim günâhları denizler köpüğinden ve ağaçlar yaprağından (24) artuk dağı olacak olursa ve dağı Hağ te'âlâ ol evüñ ehline [102b] (1) biñ şehidler şevâbın vire ve her loğmayı kim konuk yer her loğma için ev (2) egesine Hağ te'âlâ hac şevâbın vire. Kaçan kim ol konuk namâzın kılop (3) namâzdan fâriğ olsa Hağ te'âlâ ol ehl-i beyt için cennetde (4) biñ şehir yapula her şehirde biñ ev ola her evde biñ (5) döşek ola her döşek üzerinde biñ hûrı kıızı otura (6) her bir hûrunuñ elinde nurdan birer kadeh oladur. Pes devlet (7) anuñ kim loğmasın konağa yedüre bu zikrolunan şevâblar hâşıl (8) ola. Rivâyet olundu kim bir gün hażret 'Osmân râdıyallâhu (9) 'anh konukluk eyledi. Resûl-ı hażretin ziyâfetine çağırdı (10) ve aşhâb dağı bile evine da'vet eyledi. Pes Nebî a.s yolda (11) giderken kaç adum adar diyse hażret 'Osmân anı şayardı (12) Nebî a.s eyitdi: "Yâ 'Osmân şayduğıñ nedür yoğsa mı çoklık (13) âdem geldük anı şayarsın" didi. 'Osmân râdıyallâhu 'anh (14) eyitdi: "Yok Yâ Resûlallâh şahâbe çokluğında degilüm ve anı (15) şaymazdum illâ senüñ mübârek adımuñ şayarum şöyle kim senüñ (16) her kademüne bir kul âzâd olsun" didi. Pes 'Osmân bu nice konukluk (17) idüb bu nice kul âzâd eyledi. Andan hażret-i 'Alî kerem keremullâh (18) veche 'Osmân' uñ konukluğın gelüp Fâtıma'ya eydivirdi (19) Fâtıma râdıyallâhu 'anhâ eyitdi: "Sen dağı var babamı (20) da'vet it gelsün" didi. 'Alî râdıyallâhu 'anh eyitdi: (21) "Yâ Fâtıma 'Osmân mâllu kişidür konukluk itmege kâdirdür bizüm (22) nesnemüz yokdur kim anı konuklayuz" didi. Fâtıma eyitdi: "Yâ 'Alî (23) eger biz kâdir degülsek ve kegin Hağ Çalab kâdirdür hüd anuñ (24) Habibidür ol aña ikrâm ider ve ta'am viresen anuñçün koyurma (25) var çağır gelsün" didi. 'Alî dağı vardı Resûlallâh hażretin [103a] (1) ve şahâbelerin da'vet eyledi. Nebî a.s dağı şahâbeyle bile (2) Fâtıma evine vardı Fâtıma anı göreceğ bir boş çömleği (3) ot üzerine koyub halvetine girdi Hağla münâcât (4) kıldı eyitdi: "İlâhi 'izzüñ cellâluñ hağçün beni atam ve (5) şahâbeler katında udulu eyleme bugün bu miskin karavaşuñ (6) evine konuklar geldi huşuşen kim biri Habibüñ'dür (7) aña sen irkâm eyle ve anı sen konağla" didi. Pes (8) Hağ te'âlâ celle celâluhü velâ illâhe gayruhu ol çömlek (9) içinde ta'am yaratdı Fâtıma dağı çölmege kepece urdı (10) şol kadar yemek çıkıdı kim. Ya'ni 'Osmân hażreti konukluk-ı (11) eyledi

andan ol ta‘āmdan Resūl-ı hāzret a.s ve şahābe-i (12) kerām ol ta‘āmı yidiler bildiler kim dūnyā ta‘āmı degildir (13) “bu uçmak ta‘āmlarıdır” didiler. Andan Fāṭıma rāḍıyallāhu ‘anhā (14) gine ḥilvete girdi secdiye vardı yüzün yire sürdi (15) tazarru‘lar eyitdi eyledi. “İlāhi seyyid ve mevlāyi kamu kullaruñ (16) ḥācetin revā kılan sensin ‘Osmān bu nice kul āzād idüb (17) şevāblar buldı benüm kulum yokdur kim āzād idem şevāb bulam ve lākīn (18) Ḥabibüm’üñ günāhkār ümmetleründen cehennemden āzād eyle” didi. (19) Der-ḥāl Cebrā’il a.s Resūl-ı hāzretine geldi eyitdi: (20) “Yā Nebīallāh senüñ kızıñ Fāṭıma günāhkār ümmetiñ (21) içün münacāt kıldı Hāk te‘ālā anuñ münacātın kabūl (22) kılup saña selām itdi ve eyitdi kim: “Yā Ḥabib’üm ne kadar kim (23) kadem başduñ Fāṭıma’ya var nice pes her kademüñe (24) yüz biñ kişi erlerden ve yüz biñ ‘avratlardan cehennem [103b] (1) odundan āzād eyledüm” didi. Muḥammed hāzreti a.s (2) bunu işidecek şād-u ḥurrem oldılar. İlāhi bu za‘īf kullaruñı (3) cehennem odundan āzād idüb daḥı şād-u ḥurrem eyle (4) āmīn bi’l-nebī ve ilāhi ecma‘īn. Temetü’l-kitāb bi‘avn (5) İlāhi’l-melki vehhāb. (6)

Kitāb taḥrīr el-ḥakīr Süelymān (7)

Daḥı her kime erişür bu kitāb	Kılma bize ḥitābçün ıtāb (8)
Hem ḥakīr Süelymān’a rahmet it	Yoldaşın imān yirini cennet it (9)
Aña dīdārıñı görmek kıl naşīb	Cümle mü’minler ile hem yā mücib (10)
Hāk te‘ālā rahmet eyleye aña	Kim beni bir du‘ā eyle aña (11)
Her ki diler bu du‘āda buluna	Fātiḥa iḥsān ide ben kulum (12)

Sene 1088 Māh-ı Zilhicce (13)

Hāzā risāle-i Şeyḥ Ahmed-i Kebīr rahmetullāh ‘aleyhi [104a] (1)

Bismi’l-lāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm (2)

El-ḥamdülillāhi ḥamdü’ş-şākirin ve şalallāhü ‘alā (3) seyyidinā Muḥammedin ve āliyhī ecma‘īn. Ammā ba‘du (4) Şerḥe Maḳālāt-ı Seyyid Ahmed-i Kebīr rahmetullāhi ‘aleyhi (5) rahmeten vesī‘aten “bil ey dervīş Seyyid A‘zam ve maḥfiri (6) ümem Ahmed-i Kebīr rahmetullāhi ‘aleyhi Qur‘ān-ı şerī‘at ve tarīkat (7) ve ma‘rifet ve ḥakīkat şeyḥ ‘Āli

kārī ve Vāsiṭī'den (8) öğrendi ki Seyyid Ahmed-i Kebīr'ün ustādı ve mürşididir (9) rahmatullah 'aleyhi ve Seyyid Ahmed-i Kebīr'ün 'ömri altmış üç (10) yaşdı kırk yıl mücerred yürüdi, ve yigirmi üç yıl nikāh qabūl (11) eyledi. Zīrā kim Resūl-ı hāzret buyurdu kim "el-nikāhi sūnni (12) femen raḡbe 'en sūnneti feleyse minnī." Ya'nī server-i (13) kāināt Muḥammed-i Muṣṭafā ṣallāluhu 'aleyhi vesellem (14) buyurdu ki: "Nikāh benüm sūnnetümdür ve her kim yüzün döndürdi (15) ol benden degildir" ve daḡı bir ḡadīşinde buyurdu kim: (16) "Her kim evlendi dinüñ yarusını qalgaya koydı ve yarusını (17) daḡı Allāh te'ālā ṣaqlaya." İmdi bilgil kim Seyyid Ahmed-i Kebīr (18) on iki yıl serā-pā pūrehne yürüdi başı açık yalın ayak [104b] (1) 'ālemi geṣt eyledi ve yedi nevbet Kā'be-i ṭavāf (2) eyledi ve kırk çile çıkarmışdı ve biñ kez Qur'ān (3) ḡatim eylemişdi. Bu cümlesiyle buyurdu kim qavlullāhu (4) te'ālāya yakın olmaz illā kırk maḡāmla erişür. Evvel (5) kırk maḡāmuñ onı şerī'atdur, onı ṭarīḡatdur, onı ma'rifetdur, (6) onı ḡaḡīḡatdur ve şerī'atuñ evvel maḡāmı Allāh te'ālāya (7) imān getürmekdir, imān Allāh te'ālāya birliğine diliyle (8) ikrār ve ḡöñliyle inanmaḡdur. İkinci Müslümānlara iyü yaḡşı (9) naḡar eylemekdür. Üçünci loḡmasını kimseden dirīḡ itmemekdür. Dördüncü (10) kendüsünüñ yaddı endāmını ḡaḡ te'ālā yoluna sebīl eylemekdür. (11) Beşinci ḡiçbir cānāvārı incitmemekdür. Altıncı kendü şeyḡa (12) İ'tiḡādı dürüst olmaḡdur ve gerçek olmaḡdur. Yedinci (13) seyr-ü soluk müṣāhide eylemekdür. Sekizinci ḡaḡīḡatuñ sırım (14) ṣaqlamaḡdur. Toḡuzuncı tevḡid ve münācāt itmekdür. Onuncı (15) bāṭın ḡözi açuḡ olmaḡdur. Pes her kimse ki bu kırk (16) maḡām yolu yirinde bildi ve her yirinde ne gerekirse anuñla 'amel eyledi (17) ḡaḡ te'ālā ḡazretine lāyık olub ḡāşalar derecesine (18) erişdi maḡbūl-ı ḡazret oldı. İlāhi cümlemüzi bu maḡāmāt (19) ruzī kılub ḡāş qullaruñdan eylegil; āmīn Yā Rabbe'l-'ālemīn. (20) Ve daḡı bilgil kim nefsüñ üç mertebesi var, biri nefs-i emmāre (21) biri nefs-i kerāme, biri nefs-i muṭma'ine, biri nefs-i [105a] (1) mülhimedür. Bu üçüñ ḡilāfınca ol ilḡām-ı İlāhidür. Ammā (2) nefs-i emmāre o'durur keşidür dā'īm yüzün havāya dutar kişiyi (3) dā'īm yaramaz nesnelere buyurur ve dürlü ārzulara iletir. (4) Nitekim Qur'ān'da buyurdu kim: İñne'n-nefse leemmāratüm bissü'i.⁴²⁰ (5) Ve nefs dā'īm ṣāḡibini melāmet eyleye "niçün şöyle (6) itdüñ, niçün böyle itdüñ" diyi.

⁴²⁰ Yūsuf 12/53.

Kişiye dā'im itdiği (7) işlere pişmān eyleye. Andan sonra nefis-i muṭma'ine erişe (8) ol vakit ḥiṭāb gele kim: Yā eyyetühe'n-nefsü (9) 'l-muṭmeinne irci' ilā Rabbike rāziyetem merziyyeh fedḥulī (10) fī 'ibādī vedḥulī cennetī.⁴²¹ Ya'nī ric'at vaktinde (11) aña bu ḥiṭāb gele “ey nefis dün perverdigāriñe (12) rāzı ve hoşnūd olduğun hālde benim ḥāş kullarında (13) cennete gir diye. İlāhi cümlemüzi nefis-i emmāre şerrinden (14) şaklayıvir ve muṭma'ine erişdür saña lāyık kullarūndan (15) eylegil ve cennetüñe girüb didāruñı naşīb eylegil. (16) İmdi ey mü'min kardeş ve ey dīn yolunda yoldaş (17) bilgil kim imānla İslām arasında fark vardır. (18) Nitekim Hāḫ te'ālā ḥazreti Kūrān-ı 'Azīminde buyurur: Kāleti'l-'arābü (19) āmennā kul elm tü'minū velākin kŭlŭ eslemnā.⁴²² (20) Ya'nī 'Arab münāfıqları eyitdiler: “Biz imān getürdük Tañrı'ya [105b] (1) didiler. Hāḫ te'ālā buyurdu kim: “Eyit Yā Muḥammed anlara kim imān getürmedünüz lākīn (2) İslām'a geldünüz.” Pes bu āyetden añlandı kim mü'minle Müslümān (3) arasında fark oldu, ve daḥı Cebrā'il 'aleyhis's-selām Muḥammed-i (4) Muştafā 'aleyhis's-selām'a şordı kim: “Māe'l-imān?” Ya'nī “imān nedür? Yā Resŭlallāh.” (5) Pes Resŭlallāh ḥazreti cevāb virdi kim: “Amentü billāhi ve melā'iketihī (6) ve kütübihī ve resŭlihī velyevmil āḥiri ve bil kaderi ḥayrihi ve şerrihi min (7) Allāhi te'ālā.” Ya'nī “imān getürdüm Allāh te'ālā ḥazretine (8) ve daḥı firişterine ve daḥı kitāblarına ve daḥı peygamberlerine (9) ve daḥı kıyāmet gününe ve ḥayr-ı şerr Allāh te'ālānuñ taḫdīri (10) ege olduğuna. Ve yine şordı kim: “İslām nedür? Yā Resŭlallāh” (11) Peygamber 'aleyhis's-selām cevāb virdi kim: “Dimek ki (12) el-islāmū hüve'l-inḳiyād li-emrillāhi te'ālā ve'l-ictināb (13) 'en'l-nehvī. Ya'nī İslām Allāh te'ālānuñ buyurduklarına (14) muṭī' olmaḫdur ve nehy itdiği nesnelerden yığılanmaḫdur. (15) Ve Cebrā'il 'aleyhis's-selām şordı kim: “İḥsān nedür?” Cevāb (16) virdi kim: “El-iḥsān en ta'bŭdullāhi te'ālā ke-enneke (17) terāhū fe-inlem tekŭn terāhū fe-enneke yerāke. Ya'nī iḥsān (18) senŭñ Allāh te'ālāya 'ibādet eylemeklŭğŭndür. Keinneḥū (19) sen anı görürsin gibi sen anı görmezseñ ol ḥŭd seni (20) görür ve bir cevāb daḥı iḥsān Allāh te'ālānuñ (21) ḥalıḫına şefḫat itmek ve aña minnet itmemeḫdur. Suāl (22) eger şorsalar kim: “Sen Müslümān mısun” eyit ki: “Müslümānım [106a] (1) elḥamdulillāh” diye. Ve eger diseler ki: “Ḥamduñ ma'nāsı nedür?” (2) cevāb viresüz ki: “Allāh te'ālānuñ ifāmine

⁴²¹ Fecr 89/27-30.

⁴²² Hucurāt 49/14.

şükritmekdür (3) ve aña sipās ve sitāyiş ve minnetdür.” Suāl eger şorsalar kim: (4) “Kimüñ zürriyyetisin?” eyit: “Ādem ‘aleyhis’s-selām zürriyyetim.” Suāl eger (5) şorsalar kim: “Kimüñ milletisin?” eyit ki “İbrāhīm ‘aleyhis’s-selām (6) milletindenüm ve mu‘āzem mükerrrem Muḥammed ümmetiyyin.” Suāl eger (7) diseler kim: “Kimüñ mezhebindensin?” eyit kim: “Tāci’l-munḳayın (8) İmām Ebū Ḥanife mezhebindenüm rahmetullāh ‘aleyhi.” Suāl (9) eger diseler ki: “Mezheb kaçdur?” eyit ki dördtür: (10) Evvel İmām A‘zam mezhebidür. İkinci İmām Mālik mezhebidür. (11) Ücinci İmām Muḥammed Şāfi‘ī mezhebidür. Dördüncü İmām (12) Ahmed-i Ḥanbel mezhebidür. Suāl eger diseler kim: “İmām (13) A‘zam mezhebi kimden dutdı?” cevāb viresüz ki “Ḥamād’dan (14) dutdı.” Eger diseler kim: “Ḥamād mezhebi kimden dutdı” (15) diyesin ki: “Elḳeme’den.” Eger diseler kim: “Elḳeme kimden (16) dutdı?” eyit ki: “İbrāhīm Ḥanefī’den.” Eger diseler ki: (17) “İbrāhīm Ḥanefī kimden dutdı?” eyit ki: “‘Abdullāh İbn-i (18) Mes‘ūd’dan.” Eger diseler kim: “Ol kimden dutdı?” eyit ki: “Mefḥeri (19) ‘ālemiyān ve serveri ādemiyān Muḥammed-i Muşṭafā’dan şallalāhu ‘aleyhi (20) vesellem’den.” Eger diseler kim “Resül-ı ḥazret-i kimden dutdı” eyit ki [106b] “İbrāhīm Ḥalil’den” İbrāhīm ‘aleyhis’s-selām, Şiṣ (Şit) Peygamber ‘aleyhis’s-selām’dan, (2) Ādem ‘aleyhis’s-selām’dan, Ādem ‘aleyhis’s-selām Cebrā’il’den (3) Cebrā’il Mīkā’il’den, Mīkā’il ‘Azrā’il’den, ‘Azrā’il İsrāfil’den (4) İsrāfil Allāh te‘ālā ḥazretinden celle ‘alā. Nitekim (5) Ḥaḳ te‘ālā kelāmı ḳadīminde buyurur: İnnē’d-dīne ‘inde-llāhi’l-islām.⁴²³ (6) Eger diseler kim: “Ne vaḳitten berü Müslümānsun?” cevāb viresiz ki: (7) “Min yevme’l-‘ahdi ve’l-mişāḳ.” Ya‘nī ‘ahdı mişāḳ gününden (8) berü, eger diseler kim: “Ma‘nāsı nedür? Eyit ki: Ḥaḳ te‘ālā ḥazreti (9) ile ‘ahd bağlamaḳdur ve ol günü ki Ḥaḳ te‘ālā ḳullarınun (10) ervāḥını yaratdı ve anları ḥāzır eyledi ḥiṭāb itdi ki: (11) “Elestü birabbiküm.”⁴²⁴ Ya‘nī ben sizün perverdigārınuz mıyam cemī‘ (12) cānlar cevāb virdiler kim sen bizüm perverdigārımızsın (13) didiler. Eger diseler kim imānün aḥkāmı nedür ve kaçdur (14) cevāb viresiz ki “el-iḳrārı bi’l-lisānı ve taşdıḳun (15) bi’l-cinān.” Ya‘nī imān Allāh te‘ālānün birliğine diliyle iḳrār (16) idüb ve gönliyle inanmaḳdur ve Şāfi‘i ḳatında arkānıyla (17) ‘amel itmek biledür anuñ ḳatından ‘amel imāndan cüz’idür. Eger (18)

⁴²³ Âli-İmrân 3/19.

⁴²⁴ A’râf 7/172.

şorsalar kim: “İmānuñ başı nedür?” eyit ki “kelimeyi tayibedür.” (19) Nitekim Qurʾān’da buyurur: Ve elzemehüm kelimete’t-taḳvā.⁴²⁵ Lā ilāhe illāllāh (20) Muḥammedün Resūlallāh, dimege lāzım olmaḳdur. Suāl eger diseler kim: “İmānuñ (21) teni nedür?” cevāb viresiz ki: “Beş vaḳit namāzdur” ve Ḥaḳ teʿālā anuñ [107a] (1) içün buyurur: Ḥāfiẓū ʿale’ş-şalāvāti veşşalāti’l-vuṣṭā (2) veḳümü lillāhi ḳānitīn.⁴²⁶ Yaʿnī beş vaḳit namāz ḳılmaḳlığı daḳı (3) orta namāzıñızı şaḳlañ, evvel ikindi namāzıdur, ve daḳı (4) tūruñ namāzda ḳorḳucı olduḡuñuz ḥālde. Ve daḳı ḥaberde gelmişdür ki (5) ol Resūlallāh Muḥammed-i Muşṭafā şallālu ʿaleyhi vesellem buyurdı kim: (6) Şallū aḥḳüm ve eddū zekevāt emvāliküm tayibeten biḥā enfüseḳüm ve şūmū (7) şehreküm ve ḥaccū beytū Rabbīküm fetedḫulū cennete (8) Rabbīküm bi’l-ḥesābin velā ʿazābin. Yaʿnī Peyḡamber ḥāzreti buyurdı kim: (9) “Beş vaḳit namāzuñuzu ḳıluñ ve zekātuñuzu virüñ ve nefsiñüz (10) arı dutuñ ve ramazān ay ourucını tutuñ ve Kāʿbeyi ḥacc (11) idüñ eger güçüñüz yeterse. Pes Rabbiñüzüñ cennete giresiz (12) ḥesābsız ve ʿazābsız. Suāl eger diseler kim: “İmānuñ (13) ḳalbi nedür?” cevāb viresiz ki: “Qurʾān oḳumaḳ ve Qurʾān’uñ (14) ḳalbi Yāsīn’dür.” Nitekim Resūl-ı ḥāzret buyurdı: “Li-küllī şeyʾin (15) ḳalbün ve ḳalbü’l-Qurʾān-i Yāsīn.”

Beyit:

Ḳalb-i Qurʾān çünkim (16) oḳıyāsīn Ḳalbi şāf oldı kim oḳursa Yāsīn (17)

Eger diseler kim: “İmānuñ kelāmı nedür?” cevāb viresiz ki: (18) “Allāh teʿālāya çok zikritmekdür.” Nitekim ehli imān Ḥaḳ (19) teʿālāya ḥiṭāb idüb buyurdı kim: “Yā eyyühe-lleẓīne āmenü (20) -zikürü-llāhe zıkrān keşīrā.⁴²⁷ Yaʿnī şol kimseler (21) ki imān getürdüñüz Ḥaḳ teʿālāyı çok çok zikritdüñüz [107b] (1) şabaḥlarda daḳı aḡşamlarda. Yaʿnī gicelerde (2) tesbīḥ idüñüz. Suāl eger diseler kim: “İmānuñ nūrı nedür?” (3) cevāb viresiz ki: “İmānuñ nūrı gerçek söylemekdür.” Nitekim (4) Ḥaḳ teʿālā kelāmı ḳadīminde buyurudı: Veşşādiḳīne veşşādi (5) ḳātī.⁴²⁸ Yaʿnī gerçek söyleyici erler ve gerçek söyleyici (6) ʿavratlar Ḥaḳ teʿālā yarlıḡar ve anlara çok şevāb virür (7) ve daḳı Peyḡamber

⁴²⁵ Fetih 48/26.

⁴²⁶ Bakara 2/238.

⁴²⁷ Ahzâb 33/41.

⁴²⁸ Ahzâb 33/35.

‘aleyhis’s-selām buyurdu ki: “El-şıdkū yūnci (8) ve’l-kizbū hūlike.” Ya’nī gerçek söylemeklik kişiyi helāklikden (9) kurturur ve yalancılık kişiyi helāk ider, ve günāhı (10) çok olur ve Hāḫ te‘ālā kelāmı ḳadīmīnde buyurdu: (11) Tenezzelū ‘alā külli effākin eṣīm.⁴²⁹ Suāl eger diseler kim: “İmān (12) uñ ıarlıḡı nedür?” cevāb viresiz ki: “‘Avratı bī-namāz (13) olmaḡdur.” Zīrā kim her kimse bī-namāz ola kendūzin ḡarāb (14) ider şöyle kim ḡadıṣde gelmişdür kim Muḡammed-i Muṣṭafā ‘aleyhis’s- (15) selām buyurur: Namāz dinūñ direḡidür her kim namāz ḳıldı (16) taḡḳīḳ dinini doḡru eyledi ve her kim namāzı terk (17) itdi taḡḳīḳ dinini yıḡdı. Suāl eger diseler kim: “İmānuñ (18) ḡilāveti nedür?” cevāb viresiz ki: “Pāklik ve arlıḡdur.” (19) Hāḫ te‘ālā pāk ḳulların ve ar ḳulların sever. Nitekim (20) kelāmı ḳadīmīnde buyurur: İñne-llāhe yūḡıbbū-ttevvābīne (21) veyūḡıbbū’l-müteṭaḡḡırın.⁴³⁰ Ya’nī Hāḫ te‘ālā taḡḳīḳ tövbeyi (22) iḡlāşla iden ḳulların ve hem pāk ve arı ḳulların [108a] (1) sever. Suāl eger şorsalar kim: “İmānuñ yemişi nedür?” cevāb (2) viresiz ki: “Oruc ṭutmaḡdur” ve hem orucı ṭutmaḡlıḡ (3) ṭamu oduna ḳalḡandır. Nitekim ḡazreti Peyḡamber buyurdu: (4) El-şavmū cennetin min’n-nāri. Ya’nī eger saña şorsalar kim: (5) “İmānuñ yaparḡı nedür?” cevāb viresiz ki: “Taḡvādur ve (6) taḡvānuñ ma’nāsı perḡizḡarlıḡdur” ve Hāḫ te‘ālā (7) buyurdu: İñne lilmütteḡīne mefāzā.⁴³¹ Ya’nī be-dürüsti ve rāsti (8) yarın ḳıyāmet gününde ḡalāşluḡ ve ḳurtulmaḡluḡ perḡiz-ḡarluḡdur, (9) ve Hāḫ te‘ālā buyurdu: “İmān benüm aṭāmduḡ (10) baḡşışımdur her kimi dilersem virürüm ve her kime dilemezsem virmez.” (11)

Beyit

İşidiñ bu sözi ey ehli imān (12)

Ki size rüzī ḳıldı anı raḡmān

Gereḡdür (13) siz daḡı şükrin ḳılasız

Gice gündüz aña ṭā‘at ḳılasız (14)

Suāl eger diseler kim: “İmānuñ ḳışrı nedür?” cevāb viresiz ki. (15) “imānuñ ḳābı utanmaḡdur.” Nitekim ḡazreti Peyḡamber buyurdu: (16) El-ḡayā‘ū min’l-imān. Ya’nī utanmaḡ imāndandır. Eger (17) diseler kim: “İmānuñ maḡzı nedür?” eyit ki: “Du‘ādur” şöyle ki (18) Resūl-ı ḡazreti buyurdu: El-du‘ā‘i muḡū’l-‘ibādeti. Eger (19) diseler kim: “Yā

⁴²⁹ Şu‘arā 26/222.

⁴³⁰ Bakara 2/222.

⁴³¹ Nebe’ 78/31.

imānuñ hūkmī nedür?” eyit ki “ḥavfda ve ricāda (20) olmaḡdur.” Yaʿnī gūr ʿazābından kurtulmaḡdur, ve Ḥaḡ teʿālā [108b] (1) raḡmetinden nūmid olmamaḡdur. Nitekim ḡazret buyurur: El-imān (2) beyn’l-ḡavfī ve’l-ricā. Yaʿnī ḡorḡu ege ümid arasındadır. (3) Eger diseler kim: “İmānuñ köki nedür?” cevāb viresiz ki: (4) “İmānuñ köki ḡelālī ḡelāl ve ḡarāmī ḡarām bilüb” ve Ḥaḡ (5) teʿālā buyurur: Külū mimmā fi’l-ʿarzi ḡelālen ṡayyibā.⁴³² (6) Yaʿnī yiryüzünde şundan yiyiñ ki ḡelāldur, ve hem Peyḡamber (7) ḡazreti buyurdı: “Ḥarāmdan ıraḡ oluñ ve şübhelü nesnelerden (8) yıḡlunuñ.

Beyit:

Sen ḡarāma ne ḡoşça māʿilsün

Kişini (9) var al yūri ḡelālinden

Suāl eger diseler kim: “İmānuñ tuḡmı (10) nedür?” cevāb viresiz ki: “İmānuñ tuḡmı ʿameldür.” Zīrā ki erden (11) ve ʿavratdan ʿilmi oḡumaḡ ve oḡuyanlar ḡurtulmuşlardan olur. (12) Ḥuşuşen ki ol ʿilmi ki ʿamel daḡı ideler ve daḡı Ḥaḡ teʿālā vaʿde (13) ḡılımışdur ʿilmü oḡuyanları ʿālī ve yüce derecelere erişdüre. (14) Nitekim Ḳurʿān’da buyurur: Vellezīne ütū’l-ʿilme deracāt.⁴³³ (15) Eger diseler kim: “İmānuñ aşlı nedür?” cevāb viresiz ki: (16) “İmānuñ aşlı iḡlāşdur” ḡaşıl olmaz meger ki niyyetle. (17) Nitekim ḡazret-i Peyḡamber buyurur: İnnē me’l-aʿmālū bi’n-niyyāt. (18) Yaʿnī be-dürüsti ve rāsti degil işler illā niyyetle ḡaşıl (19) olur. Eger şorsalar ki: “İmānuñ vaṡanı ve maḡāmı nedür?” (20) cevāb viresiz ki: “Müʿminlerüñ ḡöñli Ḥaḡ teʿālānuñ naḡar-ḡāhidür.” (21) Eger diseler kim: “İmānuñ ḡöñli nedür?” eyit ki: (22) “Eḡli beşāret dilinden ḡöñül tevḡidüñ merkezidür ki yezāl [109a] (1) velā yezel ışḡnuñ ḡalvet-ḡānesidür ve ḡöñül ḡandil (2) celālīdür ve meḡrābı nūr cemālīdur ve ḡible ve ḡaʿbe veşālīdur” (3) ve dāire ve tecrīddür ve muḡabbet ḡuşuñ ḡafesidür (4) ve maʿrīfetüñ bāḡı ve bāḡḡesidür ve āftābı İläḡinüñ burcīdur (5) düḡeli aḡvālda ve cemīʿ avḡātta biledür. Ḥaḡ teʿālā evvelde (6) virdüḡi ʿaṡādur, ümiddür ki evvelde virdüḡi ʿaṡāyı (7) āḡirde gerü almaya cümlemüzi imāni ki ve Ḳurʿānıyla ḡöndere (8) ve kendü cevārında ḡoş ṡuta ve cenneti firdevse (9) cemāl pur kamālīyla müşerref idüb dīdārını biz bī-ḡārelere (10) erzānī ḡıluvire; āmīn Yā Rabbe’l-ʿālemīn. (11) Ve daḡı Seyyid Ahmed-i Kebīr yuḡaru kitābuñ evvelinde (12) ḡırḡ maḡām

⁴³² Bakara 2/168.

⁴³³ Mücādele 58/11.

içinde sekiz maḳāma çıkarmış ihtiyār eylemiş ve ḳaleme (13) getürmüş buyurmuş ki: Evvel maḳāma zabṭ idüb şaḳlamayan (14) ve riʿāyet itmeyen kimseler ve anuñ cemīʿsin yādında durmayan (15) dervīşler gerekdür ki bu sekiz maḳāmı yādında ṭuta ve anları (16) kendüne pīrāna eyleye ve kendü üzerine ʿādet eyleye (17) tā ki faḳīr ve dervīşlik aña müsellem ola tā ki Ḥaḳ teʿālā (18) ḥazretinden maḳbūl ve ḥalka ḳatında mergūb ve maḥbūb (19) ola. İmdi evvel sekiz maḳām beyān idelüm: Evvel nāʿībler (20) maḳāmıdır. İkinci ʿābidler maḳāmıdır. Üçüncü zāhidler maḳāmıdır. (21) Dördüncü şābirler maḳāmıdır. Beşinci rāzılar maḳāmıdır. Altıncı [109b] (1) şākirler maḳāmıdır. Yedinci muḥibler maḳāmıdır. Sekizinci ʿārifler maḳāmıdır. (2) Evvel Ādem Peyğamber nāʿībdür ve İdris Peyğamber ʿābiddür ve Mūsā (3) Peyğamber zāhid idi ve Muḥammed-i Muşṭafā şalavātillāhi ʿaleyhim (4) şābir idi ve Eyyüb Peyğamber şābir idi ve İsmāʿil (5) Peyğamber şākir idi ve İbrāhīm peyğamber muḥib idi. (6) Muḥammed-i Muşṭafā ʿaleyhisʿs-selām ʿārif idi. İmdi bu sekiz (7) maḳāmı sekiz peyğambere maḥşūşdur her kimse ki bu sekiz (8) şıfatlarıyla mevşūf ola Ḥaḳ teʿālā anlara virdüğü (9) şevāb lüṭuf-ı iḥsānıyla kimseye virmemiş ola. Suāl (10) eger diseler kim: “İmānuñ senüñle midür yāḥūd sen imānla (11) mısın?” cevāb viresiz ki: “Ben imānlayın ve imān benüm şıfatumdur.” (12) Eger diseler ki: “İmān nedür?” cevāb viresiz ki: (13) “İmān Allāh teʿālādan hidāyetdür ki kime dilerse virür (14) ve kime dilemezse virmez.” Eger diseler kim “hidāyet nedür?” (15) cevāb viresiz ki: “Hidāyet bir mertebedür ki aña ʿināyet dirler. (16) Bir zerre ʿināyet İllāhi bihter hezār pādīşāhı ol ʿināyet İllāhi naḳarıdır (17) sevdüğü ḳullarına virür. Anuñçün bir zerre ʿināyet (18) biñ yıllık pādīşāhlıḳdan yekdür cümlemüze ʿināyet (19) idüb ve maḡfīret ide inşāllāhu teʿālā.” Suāl (20) eger diseler kim: “İmānuñ vaḳfı nedür?” cevāb viresiz ki: (21) “imānuñ vaḳfı nāfile namāzıdır.” Suāl eger diseler ki: “İmān (22) maḥlūḳ mıdır?” cevāb viresiz ki: “İmān iḳrār ve hidāyetdür.” Pes [110a] (1) iḳrār şunı ʿabddür. Yaʿnī ḳul diliyle iḳrār idüb (2) ve gönliyle inanmaḳdır, ol maḥlūḳdur. Zīrā ki ḳul (3) fiʿldür, maḥlūḳ fiʿl daḥımaḥlūḳ ve hidāyet Ḥaḳ teʿālā (4) şunıdır ol ḡayrı maḥlūḳdur. Eger diseler kim: “İmān (5) farz mıdır yā sünnet midür?” cevāb viresiz ki: “Kāfirlere (6) farzdur müʾminlere sünnetdür.” Suāl eger diseler ki: “Eger (7) bir müʾmin ölse imānı nereye gider cānla mı gider (8) gövde ile mi ḳalır, ikisi ile bile mi olur, eger (9) rūḥla giderse cesed imāndan ḥālī ḳalır?” cevāb (10) viresiz ki: “İmān rūḥla gider lākin imānuñ nūrı (11)

bedenden munḳaṭı^c olmaz kesilmez anuñ mişli bunuñ (12) gibidür ki gökde güneş toğar nûrı yire düşer ḳamer gökdedür (13) şū^clesi yire düşer ḥalāyike erişür. Zīrā ki imān (14) “lā ilāhe illallāh Muḥammedün Resūlallāhi” dimekdür bu kelimeyi ṭayyibedür ki (15) bu şol ağaç gibidür ki köki muḥkem birikübdür ve budaqları (16) gökdedür görmez misin ki Ḥaḳ te‘ālā zarbı (17) meşeli eyider ve Ḳur‘ān’dan ḳadīminde buyurur: Elem tera keyfe (18) zarabe-llāhü meşelen keimeten ṭayyibeten (19) keşeceratin ṭayyibetin aşluḥā ṣābitiuv veferuḥhā fi’s-semā’.⁴³⁴ Ya‘nī imdi bu imān (20) ağacunuñ daḥı kökleri vardur ve budaqları vardur ve bu (21) ağacuñ köki ma‘rifetdür ol ceseddür ve cemī‘ a‘ṭāya [110b] (1) yayılmışdur ve budaqları kökdedür, ve Resūl-ı ḥaḳret buyurmuşdur ki: (2) “İmānuñ budaqları yetmişden artuḳ ve seksenden eksikdür.” Pes (3) ḳaçan mü‘min ölse imānuñ köki ceseddür. Mü‘minüñ ḳabrine bile (4) varur imān nūrından bir nürdur Allāh te‘ālā fażlı ve raḥmeti (5) ile imān nūrından bir nürdur. Mü‘minüñ ḳalbiye gider tā ki (6) anuñla tevḥid ider ve ḥālḳın. Niteliksüz bulur ve Münker ve (7) Nekīr’e ol nūriyle cevāb virür ve Ḥaḳ te‘ālā Ḳur‘ān’da (8) buyurur ki: Ūlāike ketebe fī ḳulūbihimü’l-‘imāne.⁴³⁵ (9) Ya‘nī anlar şunlardur ki Ḥaḳ te‘ālā ḳudretiyle anlaruñ göñline (10) yazdı.” Suāl eger saña şorsalar kim: “İmānuñ ḳaç (11) vechi var” cevāb viresiz ki: “İmān beş vech üzeredür. (12) Biri imānı mübte‘idür, ol firīşteler imānidur. İkinci imānı ma‘şūmdur, (13) ol peygamberler imānidur. Üçünci imānı maḳbūldur, ol mü‘minler (14) imānidur. Dördünci imānı mevḳuḳdur, ol mübte‘iler imānidur. Beşinci (15) imānı merdūddur, ol münāfıḳlar imānidur.” İlāhi mü‘minleri ve müsülmānları (16) dünyādan āḥirete naḳlitdügi vaḳtın imānı (17) ve Ḳur‘ān-ı yoldaş idivirgil be-ḥürmeti ve ilāhi ecma‘ın. (18) Suāl eger diseler kim: “Tövbe nedür?” eyit ki: “Her maḳāmuñ aşıldur (19) ve her ḥālūñ müftāḥidür ve tövbe evvel maḳāmātdur, evvel yir gibidür (20) bānīye beñzer ve kimüñ ki yiri olmasa anuñ bināsı olmaz (21) ve her kimüñ ki tövbesi olmasa anuñ ḥālī ve maḳāmı olmaz [111a] (1) ve bir cevāb daḥıdiyesin ki tövbe altı ma‘nāya itlāḳ olur. Evvel (2) geçmiş günāhlarına pişmān olmaḳdur. Evvelki günāhı terk (3) itmekdür. İkinci gelecek günāhlaruñ terkine ḳaşdıtmekdür. (4) Ya‘nī kimsenüñ ḥaḳı varsa virmek ve yāḥūd ḥelālaşmaḳdur. (5) Üçünci farīzeler fevt oldıysa anları ödemekdür. Dördünci (6) artınmaḳdur şöyle ki ma‘işet

⁴³⁴ İbrāhim 14/24.

⁴³⁵ Mücādele 58/22.

lezzetleriyle başlamışdı. Beşinci (7) el-bükā'ū fī'l-ashāre, be-ḥazreti el-melīk'l-cebbār, min ḥaṣaytī'l-zunūb. (8) Ya'nī saḥar vaktinde melik cebbār ḥazretine günāhları (9) korkusundan ağlamakdur ve istiğfār itmekdür estağfurullāh (10) min cemī' mākīrallāhu. Suāl eger diseler ki: "Tövbe (11) nedür ve āstānesi nedür, eşigi nedür?" cevāb viresiz ki: "Dört (12) nesnedür, evvel ihlāş, ikinci muḥabbe, üçüncü arılık, dördüncü terk." (13) Suāl eger şorsalar kim: "Ṭarīkatuñ yiri nedür?" cevāb vire (14) siz ki: "İki nesnedür, evvel fakīr, ikinci pāklikdür." (15) Eger şorsalar ki: "Ṭarīkatuñ ābdesti nedür?" eyit ki: "Ma'rīfet (16) ve arılıkdur." Eger diseler kim: "Ṭarīkatuñ namāzı nedür?" eyit ki: (17) "Şerī'at." Eger diseler kim: "Ṭarīkatuñ kuvveti nedür?" eyit ki: (18) "Evvel tövbe, ikinci ihlāş, üçüncü toğrulukdur, dördüncü (19) ma'rīfet." Eger diseler ki: "Ṭarīkatuñ ihlāşı nedür?" eyit ki: "Terk (20) olmak ve yaramaz ādetleri kıymak." Eger diseler ki: (21) "Ṭarīkatuñ tesbihi nedür?" eyit ki: "Evvel ilim, ikinci şoḥbet ve vaḥdet [111b] (1) ve ma'rīfet." Eger şorsalar kim: "Ṭarīkatuñ mağzı nedür?" eyit ki: "Kelām-ı (2) mecīd." Eger şorsalar kim: "Ṭarīkatuñ kelīdi nedür?" eyit (3) ki: "Kelāmı 'Alī keremullāhu vechū." Eger diseler kim: (4) "Ṭarīkatuñ postu nedür?" eyit ki: "Meşāyih sözidür." Eger (5) diseler kim: "Ṭarīkatuñ kıblesi nedür?" eyit ki: "Allāh kelāmu (6) okumak, ikinci yaramzları terk etmek, üçüncü bir mürşidi itmekdür." (7) Eger diseler kim: "Faḫruñ kasāveti nedür?" eyit ki: "Zühd-ü 'urfān (8) ve meskenet." Eger diseler: "Kasāvetuñ yiri nedür?" eyit ki: "Şerī'at (9) ve muḥabbet." Eger diseler: "Kasāvetuñ ṭarīkatı nedür?" eyit ki: "Ṭarīkatına (10) toğruluk." Eger diseler ki: "Zāhiri ḫırka nedür?" eyit ki: "İmşināht." (11) Eger diseler: "Bāṭın ḫırka nedür?" eyit ki: "İzzet." (12) Eger diseler ki: "Farz ḫırka nedür?" eyit ki: "Toğru yoldur." (13) Eger diseler ki: "Ciheti ḫırka nedür?" eyit ki: "Bir şeyḫ-i (14) kāmildür." Eger diseler ki: "Ḫırkanuñ imānı nedür?" cevāb (15) viresiz ki: "Ḫırkanuñ imānı bir şeyḫ-i kāmilden yemekdür settārılıkdur, (16) gördüğü nesneleri örtmekdür." Eger diseler ki: (17) "Ḫırkanuñ İslāmı nedür?" eyit ki: "Allāh te'ālādan (18) korkmakdur." Eger diseler ki: "Ḫırkanuñ guslı nedür?" (19) cevāb viresiz ki: "Terk olmak." Eger diseler ki: (20) "Ḫırkanuñ kıblesi nedür?" cevāb viresiz ki: "İlāhi şoḥbet ve şeyḫ (21) ve mürşiddür." Eger diseler ki: "Ḫırkanuñ teyemmümi nedür?" eyidesin ki: (22) "Her millete bī-gāne olmak." Eger diseler ki: "Ḫırkanuñ başı nedür?" [112a] (1) eyit ki: "İrade." Eger diseler: "Ḫırkanuñ ayağı nedür?" eyit ki: (2) "Zühd." Eger diseler ki:

“Ṭarīkatuñ kelimesi nedür?” eyit ki: “Ṭoğruluḡ.” (3) Eger diseler kim: “Ḥırḡanuñ pākliki(ne)dür?” Eger diseler ki: (4) “Ḥırḡanuñ aydınlıḡı nedür?” eyit ki: “Ḥızmet.” Eger diseler ki: (5) “Ḥırḡanuñ ḡarañluḡı nedür?” eyit ki: “Kibir.” Eger diseler ki: (6) “Ḥırḡanuñ cenābeti nedür?” eyit ki: “Ādem incitmek ve kimseyi (7) azarlamak ve Allāh a’leme.” Eger diseler ki: “ṭarīkatuñ aşı nedür?” (8) eyit ki: “Muḡabbet.” Eger diseler ki: “Ṭarīkatuñ yemişı (9) nedür?” eyit ki: “Marīfet.” Eger diseler ki: “Ṭarīkatuñ (10) giyinci nedür?” eyit ki: “Meskenet.” Eger diseler ki: (11) “Ṭarīkatuñ gevheri nedür?” eyit ki: “Allāh’ı birlemek.” Eger (12) diseler: “Ṭarīkatuñ cevheri nedür?” eyit ki: “Üç nesnedür, (13) evvel sıdıḡ, ikinci iḡlāş, üçünci yakınlıḡ.” Eger (14) diseler kim: “Da’vāyı ṭarīkat nedür?” eyit ki: “Yalandur.” (15) Eger diseler ki: “Ma’nāyı ṭarīkat nedür?” eyit ki: “Rāstlıḡdur.” (16) Eger diseler ki: “Şayḡalı ṭarīkat nedür?” eyit ki: “Tövbedür.” (17) Eger diseler ki: “Ṭarīkatuñ başı nedür?” eyit ki: (18) “Marīfet.” Eger bilürseñ düḡeli nesne ma’rifetdür. Bilgil (19) kim ṭarīkatuñ ḡuslı yedi nefsanı yedi (20) ḡūyı ḡamīd şuyı ile yuyasın tā ki ḡusl (21) ṭarīkat tamām ola. Evvel buḡl şıfatın göz yaşıyla [112b] (1) yuyasın şehvet şıfatın ṭā’at şuyı ile yuyasın. (2) Dördünci ḡāḡab şıfatın tevāzu’ şuyı ile yuyasın. (3) Beşinci şek-ü ḡümān şıfatın ḡanā’at şuyı ile (4) yuyasın. Altıncı ḡırş şıfatın ḡāmet şuyı (5) ile yuyasın. Yedinci cehl şıfatın ‘ilmi-ü ‘amel (6) şuyı ile yuyasın tā ki ḡusl ṭarīkatı (7) tamān ve şıfatı zamime aḡlāḡı ḡamīdeya mübeddel (8) ola yüzün aḡ ve işün saḡ ola inşallāhu (9) te’ālā ve Allāhu a’leme bi-şevāb. İmdi her (10) faḡīr ve dervīş ki işbu şıfatlar ile mevşufdur (11) ol dervīşdür eger ‘ubābı ise ve eger (12) ḡabāde ise imdi herḡüne ve havā-perest (13) ve heves yaz ki atalarda bu şıfatlu yoḡdur. Her nikim (14) önünde gelür yir her nikim diline gelür söyleyü (15) ol rind-u ḡallāşdur, ve bu yolda ḡāyetde ḡullāşdur (16) eger ḡabā dise, eger ḡabā dise daḡı anlarda vire (17) de tevḡīḡ idüb meşāyiḡ ḡızmetinde ayırmaḡıl (18) āḡir imānı ve İslāmı ve Ḳur’ānı yoldaş idi (19) virgil bu kitābı yazana ve yazdurana (20) ve okuyana ve diñlene faḡluñla raḡmet eylegil (21) āmīn Yā Rabbe’l-‘ālemīn. [113a] (1) Temmetü’l-Kitāb. (2)

Meger Mūsā Peḡamber zamānında bir kişı var idi (3) tövbesin şaḡīḡı idi dā’im tövbe iderdi (4) yine şayardı bu ḡāl üzerine yigirmi yıl (5) geḡdi bir ḡün Ḥaḡ te’ālā ḡazreti Mūsā (6) Peyḡamber’e eyitdi: “Yā Mūsā var filān (7) ḡulıma eyit ki nice bir ‘aşı olur (8) tövbesini şayar ben aña ḡışm itdüm (9) ‘uḡūbetimi aña vācib ḡıldum şimden soñra (10)

anı yargılaycağ degülem” didi. Mūsā (11) bu sözi işitdi sorub ol kişinüñ (12) katına geldi Hâk te‘ālānuñ haberin (13) bildürdi, ol kişi işidüb be-gāyet maḥzūn (14) oldu toru geldi ağlayurağ (15) bir ḥālī şahrāya vardı elini götürdi (16) yüzünü göge dutdı Allāh’a münācāt (17) itdi eyitdi: “İlāhi bu ne sözdür ki gönderdüñ (18) raḥmetüñ ḥazīneleri dökendi mi yāḥūd (19) günāhim saña ziyān mı itdi, yoḥsa (20) kullaruñı ‘afv itmekde baḥl mi olduñ [113b] (1) kullaruñdan ne günāh şadır ola kim senüñ ‘afvuñdan (2) ulu ola, tā idesin kim ben anı yarlıgamazam (3) nice yarlıgamazsın ki kerem itmek ve günāhlar (4) bağışlamak senüñ ḡadīmī şıfatlaruñdandır (5) günāh işlemek bizüm şıfatımızdur, bizüm bundan (6) vücūda kalān şıfatımız senüñ ḡadīmī şıfatuñdan (7) ḡālīb mi oldu, bizi sen raḥmetüñden (8) neümid idecek biz raḥmeti kimden ummalum (9) sen bizi ḡapuñdan süreceksin biz şafaḡatı isteyü (10) kimüñ ḡapusına varalum. İlāhi raḥmetüñ deryası (11) dökendi ise elbetde ben ḡuluña ‘azāb (12) itmelü iseñ bāri cemīc kullarıñuñ (13) günāhlarını baña yüklet ben nefsimi anlar (14) için fedā kıldum” didi. Allāh te‘ālā (15) eyitdi: “Yā Mūsā var o ḡuluma eyit ki (16) benüm raḥmetümi bu vechile bildüñḡün (17) ve kemāli ḡudretüme itikād kılduḡıḡün (18) eger yir ḡolusı ḡadar günāhı (19) daḡı olursa bağışladum” didi. (20) Mes‘ele sünnet-i mü‘ekkedde kıldıḡdan soñra farz edā olunmadan (21) dünyā kelāmı olunacağ sünnet tekrār mı kılmak gerek. El-cevāb (22) gerekmez, ammā kerāhet vardır. Suāl namāzda ḡöñülden niyet itmek kifāyet ider mi. El-cevāb ider. (23) 1190

SONUÇ

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr'den hareketle edebiyatın dini bir çerçeve etrafında teşekkül ettiği, onun estetik zevk uyandırma hissinden yanında öğretici işlevinin de oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Sanatların ekserisinde görüldüğü gibi edebiyat da adımlarını dinin gölgesinde atmaya başlamıştır. İnsanoğlunu fitratta diğer varlıklardan ayıran niteliği alamet-i farikası; iradesi, düşünebilmesi ve sahip olduğu akli melekelerle dayanarak konuşabilme yetisi olmuştur. Konuşma yeteneği işlevsel olarak iletişimi görev addedip temel olarak öğreticiliği ile ön plana çıkmıştır. Daha sonraları dini veya mitik olayları, inançlar ritüelleri ve bu ritüellerde terennüm edilen nağmeleri ezberleme konusunda edebî bir biçim olan nazımdan faydalanılmıştır. Zira mukaffa bir manzum nağme ezberi olabildiğince kuvvetli kılan bir mucize olup, edebiyat sözlü edebiyat evrelerinde işte bu temel işlevleri için önemli sayılmıştır. Sözlü edebiyatta estetizm düşüncesi, öğretici işlevin insanı tatmin etmesinden sonra anlatılmak istenileni farklı bir tarzda anlatmak ve hayal gücünün genişlemesi ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Artık insanlar anlatmak istedikleri şeyi direkt olarak anlatmaktan ictinab edip iletilerini gizleyerek, muhatabın gönlünde bu gizi çözmeye çalışırken bir heyecan uyandırmak emelinde bulunmaya başlamış. Bu durum tabi ki edebiyatın temel öğretisi olan öğreticilikten sıyrılıp estetizm elbisesini de giymeye muvaffak olmuştur.

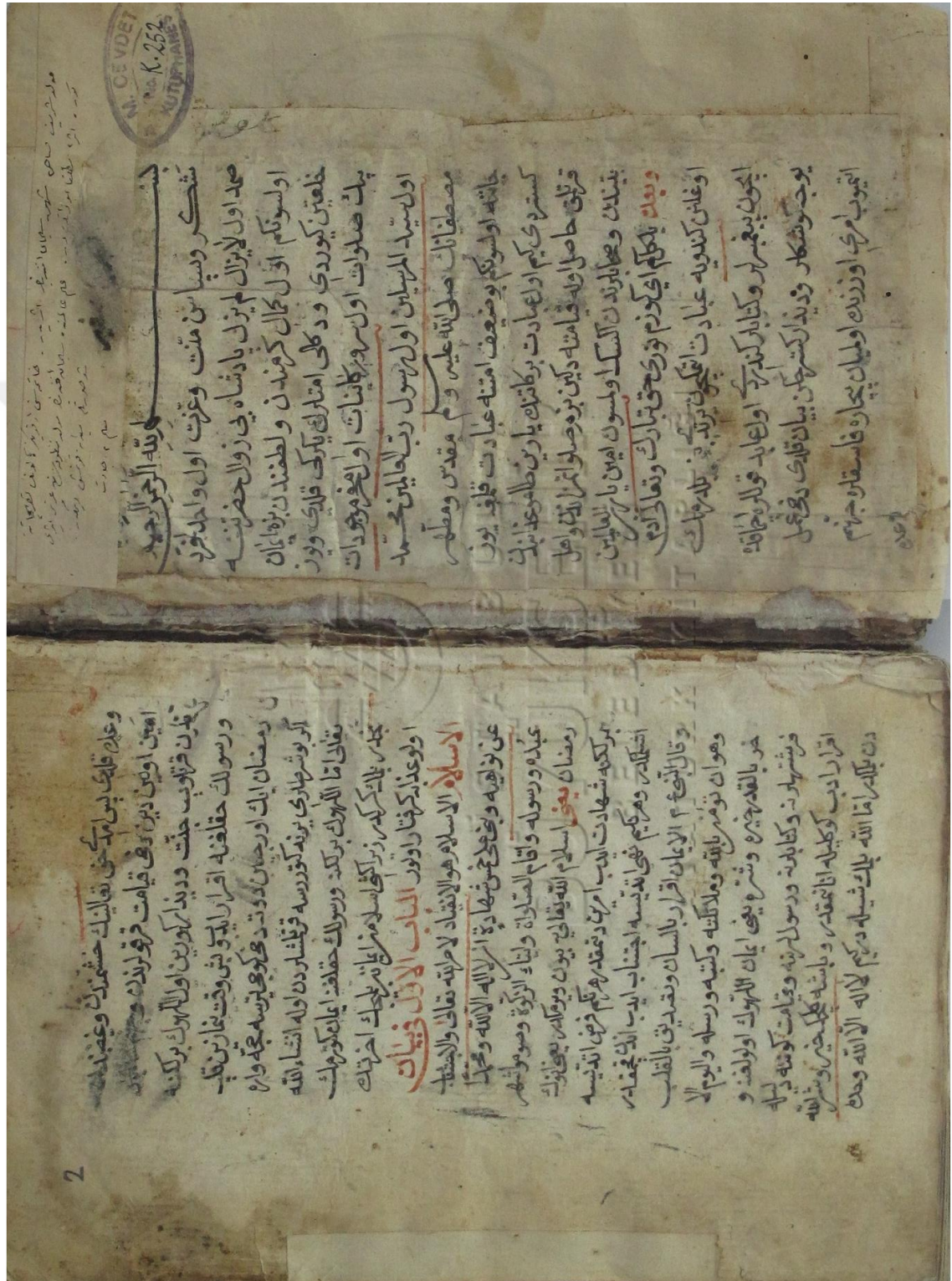
Edebiyatın ana kaynağı dini metinler oluşturmaktadır. Edebiyatın dini ve inançların etrafında oluşum göstermesi Türk edebiyatı çerçevesinde de diğer dünya edebiyatlarında olduğu gibi aynı minvalde olmuştur. Türk edebiyatındaki gelişmeler Türkler'in Şamanizm, Budizm'le tanışmasının ve nihayetinde İslam'la müşerref oluşunun akabinde yaşanmıştır. Benimsenen yeni dinlerin etkisiyle yabancı dille yazılan dini didaktik eserleri tercüme faaliyetleri ve İslam ile beraber yapılan tercüme ve şerh çalışmaları edebî bir gelişimi Türk edebiyatına kazandırmıştır.

Ele alınan eser bağlamında İslamiyet ile beraber başlayan edebiyat, Kur'ân-ı Kerîm'i ve hadis-i şerifleri esas alarak gelişmiş, İslami akidelerin ve anlamı kapalı ayetlerin tefsiri ile ilerlemiş ve Arabistan coğrafyasından çıkıp dünyaya yayılmaya başlamıştır. Bu yayılma ve genişleme döneminde birçok yazar İslamî görevler üstlenerek Arapça yazılan tefsirleri, bu tefsirlere yapılan şerhleri yani edebiyatı vasıta olarak

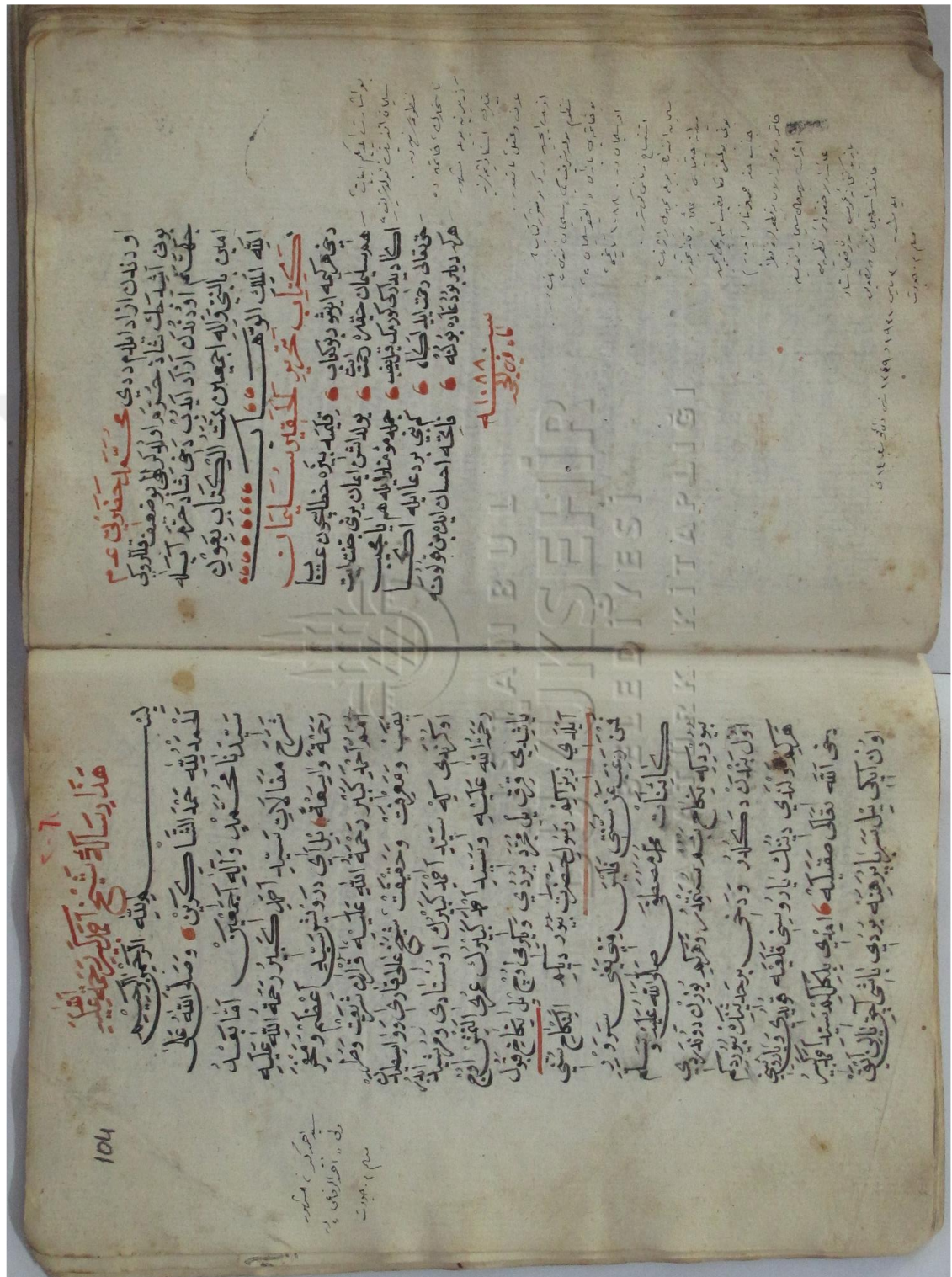
kullanarak toplumu eğitmeye çalışmışlardır. Seyyid Ahmed-i Kebîr'in eserini şerh eden Süleyman adlı müstensih de bu kutsal payeden nasibini almış, Türk toplumuna İslamî akideleri daha iyi anlatmak, ibraz etmek gayesiyle yola çıkmıştır. Edebiyat din çerçevesinde kullanılan bir vasıta olmuş, öğretici gayesini bırakmadan estetik tarafını da terk etmemiştir. Manzum veya mensur olsun bu tür eserler hep topluma fayda verme amacıyla yazılmaya çalışılmıştır. Son dönem eserlerin manzum oluşu daha çok estetik kaygıyla yazıldığını gösterirken mensur oluşu daha uzun ve açık ifadeler kullanmaya yönelik olmuştur. Eser ekseri oranda mensur olup, eğitici yönü ağır tutulmaya çalışılmıştır.

Bunun gibi her dönemde benzer binlerce eser yazılmış ve toplum gayesini ön planda tutmuşlar, sanatı sanat olmaktan ziyade toplum için yazmaya gayret göstermişlerdir. Çalışmamızdan yola çıkarak bu tür eserlerin estetik kaygıdan tamamen sıyrılmasa da eğitici yönüyle yazıldığı dönem insanına ışık tutmuştur denilebilir. Bu anlayış ve düşünüşteki eserleri aydınlatanlar vasıtasıyla hala kapalı olan konulara ışık tutmaktan geri kalmayan, yazıldığı dönem sınırlarını aşan eserler toplum için faydalı olmaya devam etmektedirler.

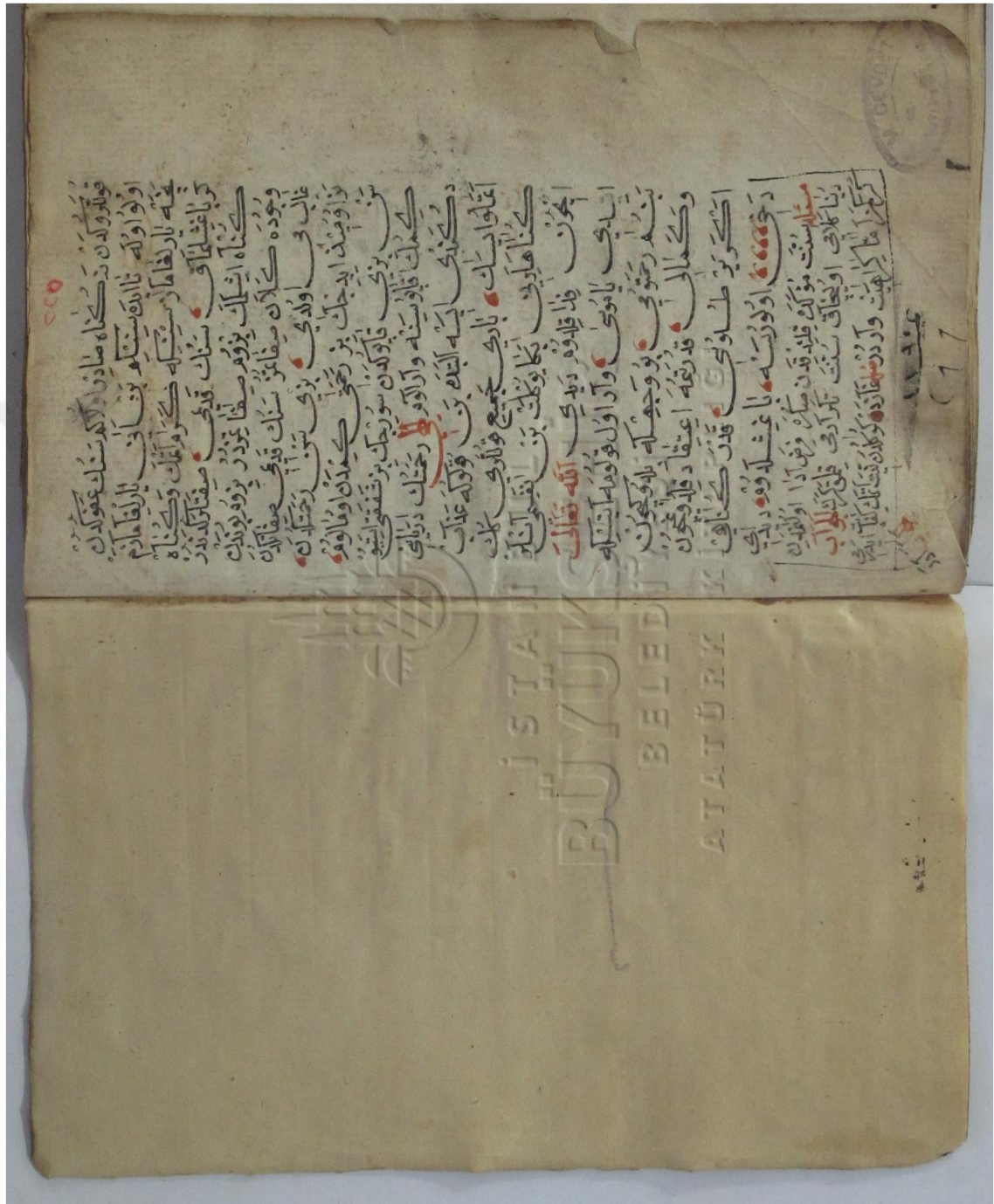
Ek-1:

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr'in İlk Sayfası.

Şerh-i Makâlât-ı Seyyid Ahmed-i Kebîr'in 104. Sayfası.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2005.

Badiou, Alain, *Başka Bir Estetik Sanatçılar İçin Küçük Bir Kılavuz*, (Çev. Aziz Ufak Kılıç), (2. Baskı), Metis Yayınları, İstanbul 2013.

Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, (1. Baskı), Akçağ Yayınları, İstanbul.

Çelebioğlu, Amil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998.

Çöçen, A. Kadir, *Felsefeye Giriş*, (4. Baskı), ASA Yayınları, Bursa 2005.

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, (20. Baskı), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2003.

Ece, Selami, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri*, (1. Baskı), Fenomen Yayınları, Erzurum 2007.

Erbay, Nazire, *Gelenekten Bugüne Gazel Şerhleri*, (1. Baskı), Fenomen Yayınları, Erzurum 2016.

Ergin Muharrem, *Osmanlıca Dersleri*, (45. Baskı) Boğazcı Yay. İstanbul 2016.

Esat, Coşan, *Makâlât Hacı Bektaş Velî*, Tenkidli Basımından Sadeleştiren Hüseyin Özbay, (2. Basım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Fayda, Mustafa, *Hulefâ-yi Râşidin Devri*, (Dört Halife Dönemi), Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2014.

Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, (2. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Güzel, Abdurrahman, *Hacı Bektaş-ı Velî ve Makâlât*, (2. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

Kanar, Mehmet, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2012.

Kanar, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2013.

Karahan, Abdülkadir, *XIV. Yüzyıl Sonralarına Kadar Türk Kültürü ve Edebiyatı*, (1. Baskı), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985.

Kaya, M. Cüneyt, *İslâm Felsefesi Tarih ve Problemler*, (2. Baskı), İsam Yayınları, İstanbul 2014.

Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*, (2. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

Kenan, Gürsoy, *Felsefe ve Edebiyat, Felsefe ve Sanat Sempozyumu*, Ara Yayınları, İstanbul 1990.

Kılıç, Atabey, *Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Turkish Studies Yayınları, Ankara 2007.

Michael Pederson ve Diğrl, *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, (Çev. Rahim Acar), Küre Yayınları, İstanbul 2006.

René Wellek, Austin Warren, *Edebiyat Teorisi*, (Çev. Ö. Huyugüzel), (4. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.

Sami, Şemseddin, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2002.

Şener H. İbrahim, Yıldız, Alim, *Türk İslâm Edebiyatı*, Rağbet Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2003.

Şükün, Ziya, *Farsça - Türkçe Lügat I, II, III*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1996.

T.S. Eliot, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), (1. Baskı), Paradigma Yayınları, İstanbul 2007.

Topçu, Nurettin, *Ahlak Nizamı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.

Ünlü, Suat, *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, (1. Baskı), Eğitim Yayınları, Konya 2013.

Ünver, Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, (1. Baskı), Ensar Yayınları, İstanbul 2012.

Yılmaz, Ali, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, (1. Baskı), Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

Tez, Makale, Gazete ve Eliktronik Kaynaklar

Atik, Turan, *Rifailik Tarikatı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*, (Danışman: Doç. Dr. Ali Coşkun), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

Bayram, Sadi, *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi, Lâdik ve Seyyid Ahmed-i Kebîr, C. 6, s. 83-102; C. 7, s. 261.

Bayram, Sadi *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Ekim-1991, Sayı, 74, s.143.

Çomoğul, Sümeyra, *Şeyhî Divânı'ndaki Gazelerde Yer Alan Peygamberlere Ait Unsurlar*, Eleştirel Bakış Dergisi, 2016, s. 99-118.

Gülensoy, Tuncer, *Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine*, Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi, 1. cilt, 8. 1979. s. 169-190.

İlhan, Nadir, *Türk Dilinin Sesleri ve Alfabe Sorunu*, Türk Kültürü Aylık Dergisi, sayı, 454, 2001.

Karaca, Ümran, *Tasavvuf Mecmû'asi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tipkibasım)*, (Danışman Doç. Dr. Turgut KOÇOĞLU) Kayseri, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2017.

Kaya, Bedriye, *Hoca Nazar Hüveyda ve Divaninin Analizi: Metin, Dil ve Edebi İçerik Yönünden İncelemesi*, (Danışman Doç.Dr. Nodirxon Khasanov), İstanbul Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2012.

Korkmaz, Zeynep, *Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla ilgili Değerlendirmeler*, Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi, 1. cilt, 9. Sayı, 1979, s. 67-77.

Koyuncu, Zeynep, *Hakkânî'nün Manzume-i Nasaih Ala Meşrebi't-Tasavvuf Adlı Mesnevisi (İnceleme-Tenkitli Metin-Sadeleştirme)*, (Danışman prof. Dr. Selami ECE) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2017.

Kurt, Aynur, *Türk Edebiyatında Çehâr-Yâr-ı Güzîn: Abdî'nin Fezail-i Hulefâ-i Râşidîn ve Hasâil-i Çehâr-Yâr-i Güzîn adlı Mesnevisi Üzerine Bir İnceleme*, Eski Şehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3, 2015, s.107-126.

Tanrıbuyurdu, Gülçin, *Klâsik Türk Şiirinde Kılıç Duası*, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul 2012, s.139-166.

Türer, Osman, *Eski Harfli Türkçe Metinleri Transkribe Etme Usulleri Üzerine Bir Etüd*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1991.

Türk Dil Kurumu, *İmla Kılavuzu*, Ankara 2005.

Türkdoğan, Gökcan, Melike, “*Klâsik Türk Edebiyatında Kur’ân Kıssalarını Konu Alan Mesneviler*”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı 3, 15, Trabzon, 2010.

Ülker, Öktem, “*Felsefe-Edebiyat Etkileşimi: Felsefî Roman*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 50, Sayı 1, Yıl 2010.

Kubbealtı, Lugatim.com

Kur’ân.diyanet.gov.tr

tdk.gov.tr

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Aghamuhammad MURADI
Doğum Yeri ve Tarihi	Şibirgan/Afganistan 26.06.1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Mezar-i Şerif, Belh Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Özbek Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce ve Urduca
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Jawzjan Üniversitesi, Özbek Dili ve Edebiyatı Bölümü, Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.
İletişim	
E-Posta Adresi	muradi_ghamuhammad@yahoo.com
Tarih	26.04.2018